

**Federaal
Planbureau**

Economische analyses en vooruitzichten

**Instituut
voor de nationale
rekeningen**

Aanvullende indicatoren naast het bbp

Februari 2019

Kunstlaan 47-49
1000 Brussel

e-mail: contact@plan.be
<http://www.plan.be>

Federaal Planbureau

Het Federaal Planbureau (FPB) is een instelling van openbaar nut die beleidsrelevante studies en vooruitzichten maakt over economische, socio-economische en milieuvraagstukken. Daarnaast bestudeert het de integratie van die vraagstukken in een context van duurzame ontwikkeling. Het stelt zijn wetenschappelijke expertise onder meer ter beschikking van de regering, het Parlement, de sociale gesprekspartners, nationale en internationale instellingen.

De werkzaamheden van het FPB worden steeds gekenmerkt door een onafhankelijke benadering, transparantie en aandacht voor het algemeen welzijn. De kwaliteit van de gegevens, een wetenschappelijke methodologie en de empirische geldigheid van de analyses staan daarbij centraal. Tot slot zorgt het FPB voor een ruime verspreiding van de resultaten van zijn werkzaamheden en draagt zo bij tot het democratisch debat.

Het Federaal Planbureau is EMAS en Ecodynamische Onderneming (drie sterren) gecertificeerd voor zijn milieubeheer.

url: <http://www.plan.be>

e-mail: contact@plan.be

Overname wordt toegestaan, behalve voor handelsdoeleinden, mits bronvermelding.

Verantwoordelijke uitgever: Philippe Donnay

Wettelijk depot: D/2019/7433/7

Woord vooraf

De wet van 14 maart 2014 tot aanvulling van de wet van 21 december 1994 houdende sociale en diverse bepalingen met een set aanvullende indicatoren voor het meten van levenskwaliteit, menselijke ontwikkeling, de sociale vooruitgang en de duurzaamheid van onze economie geeft het Instituut voor de Nationale Rekeningen (INR) de opdracht een set indicatoren over die vier aspecten uit te werken, die indicatoren te berekenen en jaarlijks te publiceren. Diezelfde wet van 14 maart 2014 vertrouwt de uitwerking van die set indicatoren toe aan het Federaal Planbureau.

Het INR heeft in februari 2016 een eerste versie van deze set indicatoren gepubliceerd. Het huidige rapport presenteert een derde actualisering van deze set aanvullende indicatoren die, naargelang van de beschikbaarheid van de gegevens, betrekking heeft op de periode 1990-2017.

De voorzitter van de Raad van bestuur van het Instituut voor de Nationale Rekeningen

Jean-Marc Delporte

Brussel, februari 2019

Inhoudstafel

1. Reikwijdte van het rapport	1
2. Wijzigingen in deze editie	8
3. Composiete welzijnsindicatoren voor verschillende bevolkingscategorieën	10
4. Evolutie van de indicatoren	24
5. Samenvatting en besluiten	169
6. Bijlagen	177

Bijbehorende publicatie

Een gegevensbank herneemt alle gegevens van de indicatoren van hoofdstuk 4 en verschijnt als bijbehorende publicatie tegelijk met dit rapport over aanvullende indicatoren naast het bbp (www.indicators.be).

1. Reikwijdte van het rapport

De wet van 14 maart 2014 (zie box 1, p. 3) vraagt een set aanvullende indicatoren uit te werken "voor het meten van levenskwaliteit, menselijke ontwikkeling, de sociale vooruitgang en de duurzaamheid van onze economie". Het gaat dus om de meting van het welzijn en van de ontwikkeling van de samenleving, evenals de mogelijkheid van de toekomstige generaties om dat welzijn en die ontwikkeling te behouden en te doen vooruitgaan.

Het bruto binnenlands product (bbp) is een nuttige indicator, maar volstaat niet om de ontwikkeling van de samenleving of het welzijn te meten. Andere indicatoren zijn noodzakelijk om de evoluties te meten in domeinen zoals gezondheid, werkomstandigheden en milieukwaliteit, en om verdelingsvraagstukken van die indicatoren te onderzoeken. Die evoluties bieden waardevolle inzichten in de ontwikkeling van de levenskwaliteit. Zij hebben ook directe en indirecte gevolgen voor de bbp-groei.

Verscheidene recente studies tonen inderdaad aan dat een verslechtering van de gezondheid en het milieu een negatieve impact hebben op het bbp.

- Mentale gezondheid: de directe (gezondheidszorg) en indirecte (werkloosheid, afwezigheden op het werk, productiviteitsverlies enz.) kosten die gepaard gaan met mentale gezondheidsproblemen vertegenwoordigen ongeveer 5,1 % van het bbp in België (OECD/EU, 2018).
- Niet-overdraagbare ziekten: de mentale en de hart- en vaatziekten, kanker, diabetes enz. hebben een aanzienlijke impact op het bbp. Er wordt verwacht dat het productieverlies tot 2030 in landen met een hoog inkomen elk jaar meer dan 5 % van het bbp zou bedragen, waaraan de directe behandelingskosten moeten worden toegevoegd (World Economic Forum, 2011).
- De luchtvervuiling, gemeten aan de hand van concentraties van fijn stof (PM_{2,5}), heeft ook een aanzienlijke impact op het bbp. Recente studies wijzen op de daling van de individuele productiviteit als gevolg van blootstelling aan vervuilde lucht (Dechezleprêtre *et al.*, 2018, geeft een inventaris). Meer in het algemeen hebben de meest vervuilde regio's in Europa (NUTS 3-niveau) een lager bbp. Wanneer de overige omstandigheden gelijk blijven, komt een stijging van de fijnstofconcentraties (PM_{2,5}) met 10 % overeen met een daling van het bbp met 1,2 % (Dechezleprêtre *et al.*, 2018).

Die laatste studie besluit dat de toename van het bbp als gevolg van beleid om de vervuiling te verminderen meer dan het honderdvoudige van de kosten van dat beleid bedraagt. Beide gezondheidsstudies benadrukken de cruciale rol van preventie. Door rekening te houden met alle aanvullende indicatoren, in plaats van enkel het bbp, is het dus mogelijk om een win-winbeleid op het gebied van gezondheid, milieu en economie in beschouwing te nemen.

Bijgevolg publiceren het Instituut voor de Nationale Rekeningen (INR) en het Federaal Planbureau (FPB) elk jaar sinds 2016 een rapport *Aanvullende indicatoren naast het bbp* (INR/FPB, 2016a, 2017 en 2018). Deze rapporten werden voorgesteld aan de Commissie voor het Bedrijfsleven, het Wetenschapsbeleid, het Onderwijs, de Nationale wetenschappelijke en culturele instellingen, de Middenstand en de Landbouw

van de Kamer van volksvertegenwoordigers (Belgische Kamer van volksvertegenwoordigers, 2016, 2017 en 2018). Er wordt eveneens een samenvatting gepubliceerd in het *Jaarverslag van de Nationale Bank van België* (NBB, 2016, 2017 en 2018). Dit vierde rapport *Aanvullende indicatoren naast het bbp* omvat een actualisering van de gegevens en een aantal nieuwigheden, die aan bod komen in hoofdstuk 2.

Het FPB publiceert sinds eind de jaren 90 indicatoren voor het meten van de ontwikkeling van de samenleving om de evaluatieopdracht te volbrengen die de *wet van 1997 betreffende de coördinatie van het federale beleid inzake duurzame ontwikkeling* (BS, 2014b) aan het FPB toekent. Het FPB heeft daartoe een set van ongeveer 80 indicatoren van duurzame ontwikkeling ontwikkeld en publiceert jaarlijks een balans van een dertigtal van die indicatoren.

In september 2015 heeft de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties (VN) 17 duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen aangenomen tegen 2030 (in het Engels: *Sustainable development goals of SDG's*), die nader bepaald worden door 169 subdoelstellingen (*Targets*; UN, 2015). In het verlengde daarvan heeft de VN in maart 2016 een set van 232 indicatoren voorgesteld (en vervolledigd in maart 2017) om de vooruitgang naar die doelstellingen te volgen (UNSC, 2016 en 2017). Het FPB heeft rekening gehouden met dit nieuwe werkkader.

De werkzaamheden van het FPB over indicatoren, gecoördineerd binnen het Interfederaal Instituut voor de Statistiek (IIS) samen met andere werkzaamheden op federaal en gewestelijk niveau, dragen bij tot het opstellen van een set indicatoren om de uitvoering van de SDG's in België op te volgen (IIS, 2017 en 2018). In 2017 heeft het IIS een eerste lijst van 34 indicatoren voor de opvolging van de SDG's voorgesteld (België, 2017).

De laatste balans van indicatoren door het FPB (TFDO, 2017; zie ook www.indicators.be) evalueert de vooruitgang van België in de richting van de 17 VN-doelstellingen, op basis van deze 34 indicatoren gedefinieerd door het IIS.

De verschillende sets van indicatoren die hier aan bod komen zijn grotendeels onderling coherent. Om deze samenhang te versterken, worden in dit rapport de indicatoren per SDG voorgesteld en niet langer volgens de thema's die gebruikt werden in de vorige rapporten. Deze nieuwigheid wordt beschreven in paragraaf 2.1. In deze vierde editie van het rapport *Aanvullende indicatoren naast het bbp* werden andere nieuwigheden aangebracht, waarvan hier de belangrijkste:

- veranderingen in de indicatorenset (paragraaf 2.2);
- de berekening van de compositie indicator voor het *welzijn hier en nu* voor verschillende bevolkingscategorieën (hoofdstuk 3).

Hoofdstuk 4 presenteert de indicatoren en de evolutie ervan, evenals opsplitsingen wanneer dat relevant en mogelijk is. Hoofdstuk 5 sluit het rapport af met een overzicht van de evoluties van die aanvullende indicatoren naast het bbp.

Alle indicatoren in dit rapport en hun opsplitsingen zijn beschikbaar op de website www.indicators.be.

Box 1

De wet van 14 maart 2014 tot aanvulling van de wet van 21 december 1994 houdende sociale en diverse bepalingen met een set aanvullende indicatoren voor het meten van **levenskwaliteit, menselijke ontwikkeling, de sociale vooruitgang en de duurzaamheid van onze economie** (BS, 2014a) geeft aan het Federaal Planbureau (FPB) de opdracht een set indicatoren over die vier aspecten uit te werken, die indicatoren te berekenen en jaarlijks te publiceren.

De wet stelt dat "deze set aanvullende indicatoren moet voldoen aan de volgende principes:

- de aanvullende indicatoren worden ingedeeld in een zo beperkt mogelijk aantal categorieën of hoofdindicatoren;
- de indeling van de aanvullende indicatoren wordt gebaseerd op de indeling gehanteerd in het finale rapport Sponsorship Group on Measuring Progress, Well-being and Sustainable Development van het European Statistical System Committee;
- de selectie van indicatoren wordt in het bijzonder gebaseerd op de werkzaamheden "GDP and beyond" in het kader van de Europese Unie (Eurostat; Quality of Life). Deze selectie kan eventueel worden aangevuld met indicatoren die specifiek nuttig zijn voor de Federale Staat, de gemeenschappen en de gewesten;
- de uitwerking van die aanvullende indicatoren gebeurt op basis van de participatie van de bevoegde overheidsdiensten en het Belgische middenveld en in overleg met de diensten van Eurostat en de OESO;
- voor elk van de geselecteerde indicatoren dient de set van indicatoren te worden weergegeven per inkomenscategorie van de bevolking. Hiertoe moet de bevolking onderverdeeld worden in voor de betreffende indicatoren relevante categorieën."

De wet bepaalt dat "de publicaties van de resultaten jaarlijks in een publieke zitting van de Kamer van volksvertegenwoordigers besproken" worden, die daarbij de evolutie van de resultaten en de methodologie zal evalueren. Ten slotte schrijft de wet voor dat de aanvullende indicatoren geïntegreerd moeten worden in de "bestaande publicaties van de gebruikelijke economische indicatoren". In dat verband stelt de wet uitdrukkelijk dat een samenvatting van de resultaten moet gepubliceerd worden in het jaarverslag van de Nationale Bank van België over de financiële en economische ontwikkelingen in binnen- en buitenland.

Tabel 1 Aanvullende indicatoren naast het bbp per thema - deel 1

SDG	Indicator	Dimensie		
		Hier en nu	Later	Elders
Geen armoede	1 Risico op armoede of sociale uitsluiting	X		
	2 Zeer lage werkintensiteit	X		
	3 Ernstige materiële ontbering	X		
	4 Leefloners	X		
	5 Overmatige schuldenlast van de gezinnen	X		
	6 Uitstel of afstel van medische zorg om financiële redenen	X		
Geen honger	7 Obesitas bij volwassenen	X		
	8 Oppervlakte biologische landbouw		MIK	
	9 Landbouwpesticiden		MIK	
Goede gezondheid en welzijn	10 Levensverwachting	X	MEK	
	11 Levensverwachting in goede gezondheid	X	MEK	
	12 Ervaren gezondheid	X		
	13 Beperking in dagelijkse activiteiten	X		
	14 Voortijdige sterfgevallen door chronische aandoeningen	X		
	15 Langdurige ziekte of aandoening	X		
	16 Depressie	X		
	17 Tevredenheid met het leven	X		
	18 Vrije tijd	X		
	19 Verkeersdoden	X		
Kwaliteitsonderwijs	20 Dagelijkse rokers		MEK	
	21 Vroegtijdige schoolverlaters	X	MEK	
	22 Levenslang leren	X		
Gendergelijkheid	23 Gediplomeerden van het hoger onderwijs	X	MEK	
	24 Loonkloof tussen mannen en vrouwen	X		
	25 Huishoudelijk werk	X		
Schoon water en sanitair	26 Vrouwelijke parlementsleden	X		
	27 Nitraat in rivierwater		MIK	
Betaalbare en duurzame energie	28 Waterverbruik		MIK	
	29 Energieafhankelijkheid	X		
	30 Hernieuwbare energie		MIK	
Waardig werk en economische groei	31 Primair energieverbruik		MIK	X
	32 Langdurige arbeidsongeschiktheid	X		
	33 Consumptie van de huishoudens	X		
	34 Werkloosheidsgraad	X		
	35 Werkgelegenheidsgraad	X		
	36 Jongeren die niet werken en noch onderwijs noch opleiding volgen	X	MEK	

Tabel 1 Aanvullende indicatoren naast het bbp per thema - deel 2

SDG	Indicator	Dimensie			
		Hier en nu	Later	Elders	
Industrie, innovatie en infrastructuur	37	Vervoer van personen met de wagen		MIK	
	38	Vervoer van goederen over de weg		MIK	
	39	Verkeersopstoppingen	X		
	40	Vaste kapitaalgoederenvoorraad		EK	
	41	Investerings (bruto) in de vaste kapitaalgoederenvoorraad		EK	
	42	Onderzoek en ontwikkeling		EK	
	43	Kenniskapitaalgoederenvoorraad		EK	
Ongelijkheid verminderen	44	Armoederisico	X		
	45	Inkomensongelijkheid: S80/S20	X		
Duurzame steden en gemeenschappen	46	Gebrekkige huisvesting	X		
	47	Blootstelling aan fijn stof	X		
	48	Uitstoot van stikstofoxiden	X		
Verantwoorde consumptie en productie	49	Binnenlands materiaalverbruik		MIK	X
	50	Gerecycleerd afval		MIK	
	51	Gemeentelijk afval		MIK	
Klimaatactie	52	Uitstoot van broeikasgassen		MIK	X
	53	Uitstoot van broeikasgassen niet-ETS		MIK	X
	54	Slachtoffers van natuurrampen	X		
Leven in het water	55	Duurzame visvangst		MIK	
	56	Zee-oppervlakte in het Natura 2000-gebied		MIK	
Leven op het land	57	Landoppervlakte in het Natura 2000-gebied		MIK	
	58	Populatie weidevogels		MIK	
	59	Bebouwde oppervlakte		MIK	
Vrede, veiligheid en sterke publieke diensten	60	Sociaal netwerk	X	SK	
	61	Gegeneraliseerd vertrouwen	X	SK	
	62	Slachtoffers van inbraak of lichamelijk geweld	X		
	63	Veiligheidsgevoel in de openbare ruimte	X		
	64	Vertrouwen in instellingen	X		
Partnerschap om doelstellingen te bereiken	65	Officiële ontwikkelingshulp			X
	66	Internationale investeringspositie		EK	
	67	Overheidsschuld		EK	

Noot: MEK: menselijk kapitaal; SK: sociaal kapitaal; MIK: milieukapitaal; EK: economisch kapitaal.

Tabel 2 Aanvullende indicatoren die opgesplitst worden

Naam van de indicator	Opsplitsing
1. Risico op armoede of sociale uitsluiting	Inkomensniveau, leeftijd, opleidingsniveau, activiteitsstatus (geslacht, huishoudentype)
2. Zeer lage werkintensiteit	Inkomensniveau, leeftijd, opleidingsniveau, huishoudentype (geslacht, activiteitsstatus)
3. Ernstige materiële ontbering	Inkomensniveau, leeftijd, opleidingsniveau, huishoudentype, activiteitsstatus (geslacht)
5. Overmatige schuldenlast	(geslacht, leeftijd)
6. Uitstel of afstel van medische zorg om financiële redenen	Inkomensniveau
7. Obesitas bij volwassenen	Geslacht, inkomensniveau (opleidingsniveau)
10. Levensverwachting	Geslacht
11. Levensverwachting in goede gezondheid	Geslacht
12. Ervaren gezondheid	Geslacht, inkomensniveau, leeftijd
13. Beperking in dagelijkse activiteiten	Geslacht, inkomensniveau, leeftijd
14. Voortijdige sterfgevallen door chronische aandoeningen	Geslacht
15. Langdurige ziekte of aandoening	Geslacht, inkomensniveau, leeftijd
16. Depressie	Geslacht, inkomensniveau (opleidingsniveau)
18. Vrije tijd	Geslacht, opleidingsniveau
19. Verkeersdoden	Geslacht
20. Dagelijkse rokers	Geslacht, inkomensniveau (opleidingsniveau)
21. Vroegtijdige schoolverlaters	Geslacht
22. Levenslang leren	Geslacht (opleidingsniveau)
23. Gediplomeerden van het hoger onderwijs	Geslacht
25. Huishoudelijk werk	Geslacht
32. Langdurige arbeidsongeschiktheid	Geslacht, leeftijd
34. Werkloosheidsgraad	Leeftijd, opleidingsniveau, werkloosheidsduur (geslacht)
35. Werkgelegenheidsgraad	Geslacht, leeftijd, opleidingsniveau, nationaliteit
36. Jongeren die niet werken en noch onderwijs noch opleiding volgen	Geslacht (opleidingsniveau)
44. Armoederisico	Leeftijd, opleidingsniveau, huishoudentype, activiteitsstatus (geslacht)
46. Gebrekkige huisvesting	Geslacht, inkomensniveau, leeftijd, huishoudentype
51. Binnenlands materiaalverbruik	Materiaalsoort
61. Gegeneraliseerd vertrouwen	Geslacht, inkomensniveau
62. Slachtoffers van inbraak of lichamelijk geweld	Inkomensniveau
63. Veiligheidsgevoel in de openbare ruimte	Geslacht, inkomensniveau
64. Vertrouwen in instellingen	Geslacht, inkomensniveau

Noot: de opsplitsingen tussen haakjes zijn opgenomen in de [databank](#), maar worden niet beschreven in dit rapport.

Box 2 Het gebruik van multidimensionale indicatorensets over welzijn in het beleidsproces

Net zoals België hebben verschillende landen, zowel binnen als buiten de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO), in het laatste decennium een kader opgesteld om op nationaal niveau met indicatorensets het welzijn te meten en die gegevens te updaten. Die kaders voorzien in een consultatie van de bevolking en de beleidsactoren. De nationale indicatorensets zijn gebaseerd op administratieve data en enquêtes bij de bevolking. Hierbij valt steeds hun multidimensionale aanpak op: economische indicatoren zijn gecombineerd met indicatoren die diverse aspecten van levenskwaliteit meten. Doorgaans bevatten ze ook subjectieve welvaartsindicatoren, zoals bijvoorbeeld de tevredenheid van mensen met het leven.

De OESO stelt dit in een recente publicatie vast (OECD, 2018) en wijst op de voordelen van een multidimensionale indicatorenset over welzijn. Een dergelijke set draagt vooreerst bij tot het publieke debat door een vollediger beeld te schetsen van de huidige toestand en van de middelen ter beschikking voor toekomstige generaties. Ten tweede focust hij op ongelijkheden zoals ervaren door de bevolking en niet op algemene gemiddelden. Ten slotte bevordert een multidimensionale indicatorenset de samenwerking in de verschillende fases van de beleidscyclus tussen beleidsactoren met gezamenlijke doelstellingen.

Het risico bestaat echter dat dergelijke sets in de marge blijven van het beleidsbeslissingsproces. Ten eerste zijn er politieke belemmeringen die de meerwaarde van een multidimensionale aanpak van welzijnsmeting in twijfel trekken. Ten tweede zijn er methodologische kwesties die te maken hebben met de validiteit van indicatoren(sets). Ten slotte zijn er procedurele en structurele beletsels die maken dat overheidsdiensten soms geïsoleerd werken aan thema's waarbij ook andere diensten betrokken zijn. Dat werkt het gebruik van multidimensionale indicatorensets niet in de hand.

Toch zijn verschillende landen erin geslaagd om welzijnsmeting te integreren in het beleid. De OESO beschrijft dat voor zeven landen of regio's, namelijk Ecuador, Frankrijk, Italië, Nieuw-Zeeland, Schotland, Zweden en het Verenigd Koninkrijk. Welzijnsindicatoren worden er gebruikt in verschillende stadia van het beleidsproces, zowel voor de agendasetting, als voor de formulering en de evaluatie van het beleid. Verder onderzoek is nodig om de voorwaarden voor een meer doorgedreven integratie van welzijnsmeting in het beslissingsproces beter te begrijpen. Hierbij stipt de OESO aan dat om de concrete welzijnsimpact van een maatregel te meten een scenario bij ongewijzigd beleid nodig is. Voor het nemen van empirisch onderbouwde beslissingen op basis van een multidimensionale indicatorenset is een continu engagement voor en integratie van welzijnsmeting in overheidsdiensten ook noodzakelijk. De bedoelde en onbedoelde effecten van een beleidsbeslissing zijn veelal pas na verloop van tijd waarneembaar in statistieken.

2. Wijzigingen in deze editie

2.1. Presentatie van de indicatoren volgens de SDG's

In dit rapport worden de indicatoren voorgesteld volgens de *Sustainable Development Goals* (SDG's) en niet langer volgens thema. Daardoor kunnen de verschillende sets van indicatoren die verzameld worden door het FPB op www.indicators.be in één enkele lijst worden gegroepeerd.

De aanvullende indicatoren naast het bbp werden in 2016 gedefinieerd volgens de methodologie uit de *Conference of European Statisticians Recommendations on Measuring Sustainable Development* (UNECE, 2014). Die methodologie biedt een referentiekader om indicatorenlijsten te ontwikkelen, en structureert de indicatoren rond drie conceptuele dimensies en een lijst met thema's. De drie dimensies zijn gebaseerd op de definitie van een duurzame ontwikkeling (WCED, 1987) en onderscheiden het welzijn van de personen van de huidige generatie in België (de dimensie *Hier en nu*), de impact van België op het welzijn van de toekomstige generaties (de dimensie *Later*) en het welzijn van personen in andere landen (de dimensie *Elders*). Die drie dimensies worden behouden in dit rapport.

De thema's die werden gekozen bij de voorbereiding van het rapport van 2016 omvatten de menselijke, milieu- en economische componenten van ontwikkeling en om elk van die thema's te behandelen werden indicatoren geselecteerd. Sindsdien hebben de SDG's en de opvolgingsindicatoren van die SDG's op mondiaal niveau ingang gevonden als referentiekader om de ontwikkeling van de samenleving te meten, zoals ook gevraagd in de wet van 2014: "*het meten van levenskwaliteit, menselijke ontwikkeling, de sociale vooruitgang en de duurzaamheid van onze economie*".

Het geheel van aanvullende indicatoren naast het bbp wordt dus voortaan gegroepeerd op basis van die 17 SDG's en van de drie dimensies van duurzame ontwikkeling ([tabel 1](#), p.4). Door die groepering volgens de SDG's, die wereldwijd wordt toegepast (terwijl de keuze van de thema's specifiek was voor elk land of elke entiteit), kan het meten van de ontwikkeling tussen landen beter worden vergeleken. Die groepering maakt ook een grotere coherentie tussen de verschillende werkzaamheden rond de indicatoren in België, zowel op federaal als op regionaal niveau, mogelijk.

2.2. Aanpassingen aan de indicatoren

Er werden enkele aanpassingen aangebracht aan de set van indicatoren, die in deze editie 67 indicatoren bevat.

Er werden verschillende indicatoren toegevoegd, aangezien ze worden gebruikt om de compositie indicator W_{HN} , die de evolutie van het welzijn in België meet, op te stellen.

- De drie indicatoren van de minimum Europese gezondheidsmodule gebruikt in de EU-SILC-enquêtes:
 - [ervaren gezondheid](#);
 - [beperking in dagelijkse activiteiten](#);

- [langdurige ziekte of aandoening](#).
- [Langdurige arbeidsongeschiktheid](#), die de indicator *stress op het werk* vervangt, aangezien die jaarlijks wordt geactualiseerd.
- [Sociaal netwerk](#), die de indicator *contact met vrienden en familie* vervangt, aangezien die jaarlijks wordt geactualiseerd.

Twee andere indicatoren werden toegevoegd:

- de indicator [verkeersopstoppingen](#), die aan bod kwam tijdens de presentatie in de Kamer in 2018;
- de indicator [gebrekkige huisvesting](#), die is opgenomen in de lijst met 34 opvolgingsindicatoren van de SDG's van het IIS.

De indicator *opkomst bij verkiezingen* werd geschrapt van de lijst aangezien die indicator meer de reactie van de burgers op de verandering van de wettelijke context meet dan de houding ten opzichte van de democratie. In België bestaat immers stemplicht. Het wordt evenwel steeds meer bekend dat er daartegen geen enkele sanctie wordt genomen. De indicator meet eerst en vooral de reactie op die verandering van context. Omdat in de meeste landen bovendien geen stemplicht bestaat, heeft een internationale vergelijking geen nut.

3. Compositie welzijnsindicatoren voor verschillende bevolkingscategorieën

3.1. Inleiding

Als aanvulling op de indicatorenset heeft het FPB zijn onderzoek voortgezet om compositie indicatoren voor te stellen. Die indicatoren hebben het voordeel dat ze verschillende componenten van het welzijn en van de ontwikkeling van de samenleving samenvatten en gemakkelijk communiceerbaar zijn. Die onderzoekswerkzaamheden vinden hun oorsprong in de vraag van de wet van 14 maart 2014 om de indicatoren in een zo beperkt mogelijk aantal categorieën of hoofdindicatoren in te delen net als in een verzoek van de Kamer (Belgische Kamer van volksvertegenwoordigers, 2016).

Het rapport van 2017 (INR/FPB, 2017) stelt een werkkader voor om een compositie indicator op te stellen voor elk van de drie dimensies van duurzame ontwikkeling: *Hier en nu*, *Later* en *Elders*. Het rapport van 2018 (INR/FPB, 2018) stelt een compositie indicator voor om het welzijn voor de eerste dimensie te meten: de indicator *welzijn hier en nu* (W_{HN}). Die indicator heeft als kenmerk dat hij is opgesteld aan de hand van de resultaten van een statistische analyse van de determinanten van het welzijn specifiek voor België (Joskin, 2017). Hij meet de evolutie van het gemiddelde welzijn in België vanaf 2005.

Uit de analyse van de statistische gegevens blijkt ook dat er grote ongelijkheden bestaan in het welzijn in België. Op basis van die vaststelling heeft het FPB onderzoek verricht naar compositie indicatoren (voor de dimensie *Hier en nu*) die specifiek zijn voor bepaalde categorieën van de Belgische bevolking. Er werden in totaal elf indicatoren opgesteld volgens een methode identiek aan de methode die werd gebruikt voor de W_{HN} -indicator. Dankzij die indicatoren is het vandaag mogelijk om de evolutie van het welzijn te meten voor vrouwen en mannen, voor vier leeftijdscategorieën (16-24-jarigen, 25-49-jarigen, 50-64-jarigen en 65-plussers) en voor vijf inkomenscategorieën (kwintielen).

Paragraaf 3.2 actualiseert de W_{HN} -welzijnsindicator en analyseert zijn evolutie in de tijd. Paragraaf 3.3 presenteert de belangrijkste resultaten van de analyse van de specifieke determinanten van het welzijn voor de elf bovenvermelde categorieën. Aan de hand van die resultaten wordt een compositie indicator voor elke categorie opgesteld en wordt de evolutie ervan in de tijd geanalyseerd (paragraaf 3.4). De laatste paragraaf (3.5) presenteert de besluiten die kunnen worden getrokken uit dit werk.

3.2. Welzijnsindicator in België

De compositie W_{HN} -welzijnsindicator meet de evolutie van het gemiddelde welzijn in België¹. De keuze van de indicatoren en hun gewichten waaruit de compositie indicator bestaat steunen op de resultaten van de statistische analyse van de determinanten van het welzijn in België (Joskin, 2017). Die analyse werd uitgevoerd aan de hand van de gegevens over 9 300 Belgen van de EU-SILC-enquête van 2013. De W_{HN} -indicator bestaat uit zes indicatoren (zie tabel 3) die de vijf belangrijkste componenten van het

¹ Een in februari 2018 gepubliceerde Working Paper van het FPB (Joskin, 2018) geeft een volledige beschrijving van de indicator en de methodologie waarop die berust.

welzijn in België meten: gezondheid, levensstandaard, samenleving, werk en opleiding. De beschikbare gegevens laten toe om de evolutie van het welzijn in België over de periode 2005-2017 te meten.

Om ze te kunnen aggregeren, werden de meeteenheden van de zes indicatoren genormaliseerd tussen 0 en 1, waar 0 en 1 respectievelijk de waargenomen minimum- en maximumwaarde vertegenwoordigen voor elke indicator over de periode 2005-2017². Om ervoor te zorgen dat een stijging van de indicatoren gepaard gaat met een stijging van het welzijn, werd het complement gebruikt van de in de tabel opgenomen indicatoren³. In 2017 bedroeg de werkloosheidsgraad bijvoorbeeld ongeveer 7 % van de beroepsbevolking. De waarde die is gebruikt om de compositie indicator te berekenen is 100 % min 7 %, ofwel 93 %.

Tabel 3 Componenten van de indicator van het welzijn hier en nu (W_{HN}) in België

Componenten van het welzijn	Indicatoren opgenomen in dit rapport	Beschrijving van de indicatoren	Wegingen van de indicatoren
Gezondheid	Ervaren gezondheid	Aandeel van de bevolking met een gemiddelde, goede of zeer goede gezondheid	0,40
	Beperking in dagelijkse activiteiten	Aandeel van de bevolking met een beperking in dagelijkse activiteiten	
	Langdurige ziekte of aandoening	Aandeel van de bevolking met een langdurige ziekte of aandoening	
Levensstandaard	Ernstige materiële ontbering	Aandeel van de bevolking dat zich in een situatie van ernstige materiële ontbering bevindt	0,19
Samenleving	Sociaal netwerk	Aandeel van de bevolking dat op de steun van een naaste kan rekenen	0,15
Werk	Langdurige arbeidsongeschiktheid	Aandeel van de langdurig arbeidsongeschikte werknemers (meer dan een jaar)	0,13
	Werkloosheidsgraad	Aandeel van de werkloze beroepsbevolking	0,04
Opleiding	Vroegtijdige schoolverlaters	Aandeel 18-24-jarige schoolverlaters	0,09

Bronnen: berekeningen FPB op basis van de gegevens van de EU-SILC-enquête van 2013 (Statistics Belgium, 2018).

De drie indicatoren van de gezondheidscomponent van het welzijn vormen samen de minimum Europese gezondheidsmodule (Eurostat, 2017). Die bestrijken zowel de mentale als de fysieke gezondheid. Om de weging van de gezondheidscomponent van het welzijn te laten overeenstemmen met één indicator, wordt het gemiddelde van de drie indicatoren gebruikt. De indicator die op die manier wordt opgesteld, wordt *gezondheidstoestand* genoemd. Een toename van de indicator wijst dus op een verbetering van de gemiddelde gezondheidstoestand in België.

De zes indicatoren waaruit de W_{HN} -welzijnsindicator bestaat, krijgen elk een specifieke weging die wordt berekend aan de hand van de resultaten uit de analyse van de determinanten van het welzijn in België (Joskin, 2017). Die wegingen zijn vastgelegd over de periode 2005-2017 en de som ervan is gelijk aan 1. Aangezien gezondheid de belangrijkste determinant is van het welzijn van de Belgen, krijgt de indicator *gezondheidstoestand* de hoogste weging: 0,40.

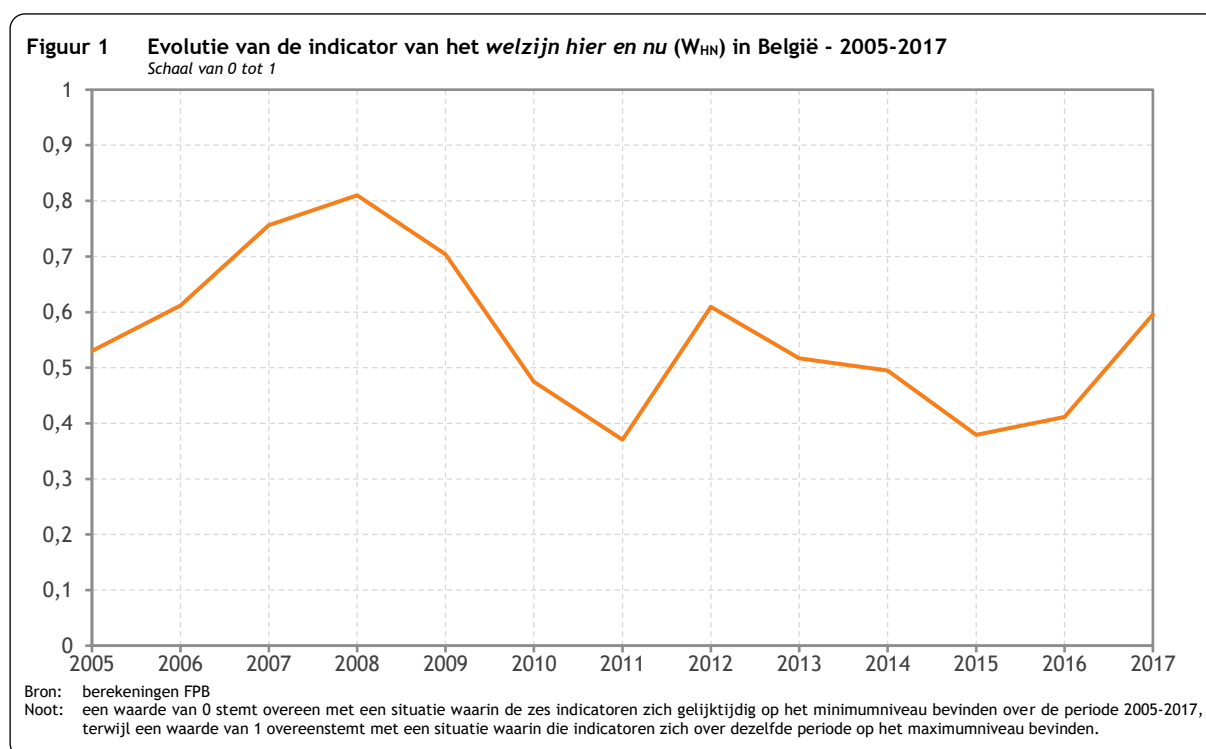
Elk van de zes indicatoren wordt vermenigvuldigd met zijn eigen weging. Daarom stemt de maximumwaarde van elke indicator overeen met zijn weging. De maximumwaarde van de indicator *gezondheidstoestand* in de W_{HN} -indicator bijvoorbeeld is 0,40, ofwel de maximumwaarde van de

² Een bijkomend jaar toevoegen kan de maximum- of minimumwaarde van de indicatoren wijzigen. De indicatoren zijn dus begrensd tussen 0 en 1, maar die grenzen zijn afhankelijk van de waarden van die indicatoren over de bestudeerde periode.

³ Het complement wordt gebruikt voor de meerderheid van de indicatoren waaruit de W_{HN} -indicator bestaat. Alleen de indicatoren *Sociaal netwerk* en *Ervaren gezondheid* vormen hierop een uitzondering, aangezien een stijging van die twee indicatoren reeds overeenstemt met een toename van het welzijn.

genormaliseerde indicator (gelijk aan 1) die wordt vermenigvuldigd door zijn weging (gelijk aan 0,40). De welzijnsindicator wordt berekend als de som van elke indicator vermenigvuldigd met zijn weging.

De evolutie van de W_{HN} -indicator tussen 2005 en 2017 wordt voorgesteld in figuur 1. Gezien de gebruikte methodologie schommelt de indicator ook tussen 0 en 1. Een waarde van 0 stemt overeen met een situatie waarin de zes indicatoren zich gelijktijdig op het minimumniveau bevinden, terwijl een waarde van 1 overeenstemt met een situatie waarin die indicatoren zich gelijktijdig op het maximumniveau bevinden.

Over de periode 2005-2017 vertoont de W_{HN} -indicator een dalende trend, hoewel het waargenomen niveau van het welzijn in 2017 licht hoger ligt dan dat van 2005. Het gemiddelde welzijn van de Belgen stijgt vanaf 2005 en bereikt zijn hoogste niveau in 2008. Vanaf 2008, het jaar waarin de financieel-economische crisis uitbreekt, daalt het gemiddelde welzijn sterk en bereikt zijn laagste niveau in 2011. Na een stijging in 2012 daalt de indicator opnieuw en bereikt hij in 2015 een niveau dat dicht aanleunt bij het minimumniveau dat werd waargenomen over de periode 2005-2017. Sinds 2015 stijgt het welzijn van de Belgen maar blijft het evenwel onder het niveau van vóór de crisis.

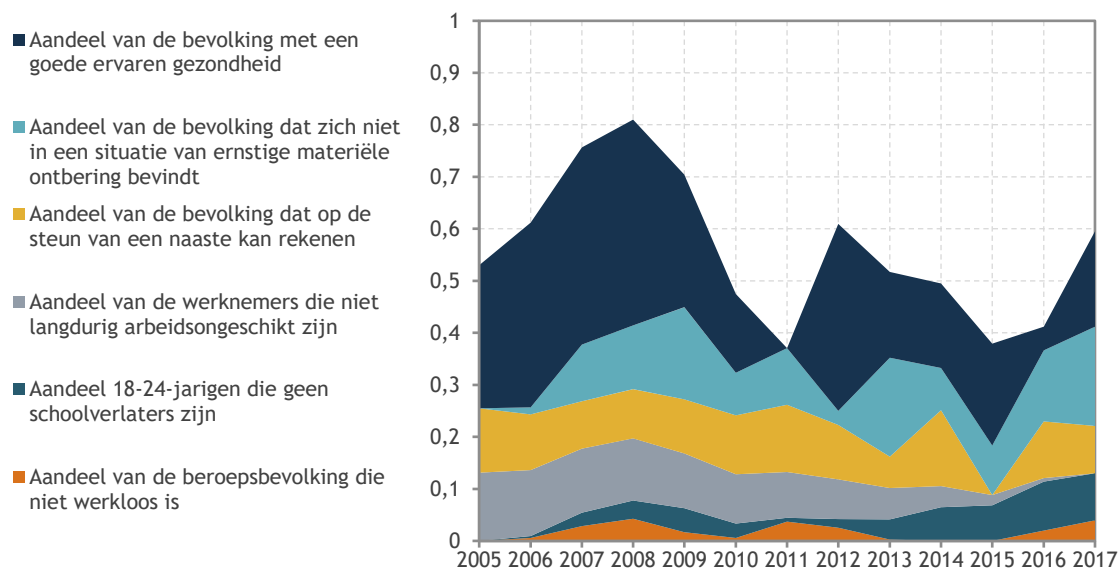
De evolutie van de W_{HN} -indicator kan worden geanalyseerd aan de hand van de evolutie van elk van de zes componenten. Dat het welzijnsniveau in 2017 hoger ligt dan in 2005 vloeit voort uit een stijging van de meeste indicatoren, met uitzondering van de indicatoren over de gezondheid in het algemeen (*gezondheidstoestand*) en de gezondheid op het werk (*langdurige arbeidsongeschiktheid*). De achteruitgang van die twee indicatoren werd dus gecompenseerd door een verbetering van de socio-economische indicatoren: *ernstige materiële ontbering*, *sociaal netwerk*, *werkloosheidsgraad* en *vroegtijdige schoolverlaters*.

Uit een meer verfijnde analyse blijkt dat de stijging van de W_{HN} -indicator die is waargenomen tussen 2005 en 2008 het gevolg is van de verbetering van vier van de zes indicatoren waaruit die is

samengesteld. Dat is in het bijzonder het geval voor de indicatoren die de componenten *gezondheid* en *levensstandaard* van het welzijn meten. In 2008 bereikt de indicator *gezondheidstoestand* zijn hoogste niveau.

Tussen 2008 en 2011 daalt het welzijn sterk en hoofdzakelijk als gevolg van een achteruitgang van de gemiddelde gezondheidstoestand in België. In 2011 bereikt de indicator *gezondheidstoestand* zijn laagste niveau over de volledige bestudeerde periode. Een waarschijnlijke verklaring daarvoor is dat de mentale gezondheidstoestand van de Belgen met het uitbreken van de financieel-economische crisis sterk achteruitgegaan is. Dat verband tussen de crisis en de mentale gezondheid wordt uitvoerig gedocumenteerd in de literatuur (Joskin, 2018). De resultaten van de laatste Nationale Gezondheidsenquête in België (Gisle, 2014) gaan in dezelfde richting met volgend besluit: "*De belangrijkste uitkomst [...] is de duidelijke verslechtering van de psycho-emotionele toestand van de Belgische bevolking*" sinds 2008 (Gisle, 2014, p. 797). Mentale gezondheid is een belangrijke problematiek in België. In een recent rapport raamt de OESO de directe (gezondheidszorg) en indirecte (werkloosheid, afwezigheden op het werk, productiviteitsverlies enz.) kosten die gepaard gaan met mentale gezondheidsproblemen op ongeveer 5,1 % van het bbp in België tegenover 4,1 % in de EU28 (OECD, 2018). Voor België bedragen die kosten dus ongeveer 22 miljard euro in 2017⁴.

Figuur 2 Componenten van de indicator van het welzijn hier en nu (W_{HN}) in België - 2005-2017
Schaal van 0 tot 1

Bron: berekeningen FPB

Noot: gezondheid is de belangrijkste determinant van het welzijn in België. Van de zes indicatoren is het dus de indicator van de gezondheid (bovenaan in donkerblauw in de figuur) die de hoogste weging heeft: 0,40 op een totaal van 1. Die indicator is gelijk aan 0 wanneer hij zijn minimumwaarde bereikt over de periode 2005-2017 en 0,4 wanneer hij zijn maximumwaarde bereikt. De indicator stijgt tussen 2005 en 2008 en daalt vervolgens sterk op het moment dat de financieel-economische crisis uitbreekt. Die daling wijst dus op een achteruitgang van de gemiddelde gezondheidstoestand in België. In 2011 bereikt die indicator zijn laagste niveau. Na een stijging tussen 2011 en 2012, daalt hij opnieuw tot 2016, en stijgt vervolgens licht in 2017.

Tussen 2011 en 2012 stijgt het welzijn, hoofdzakelijk als gevolg van een verbetering van de gemiddelde gezondheidstoestand in België. Die toename van de W_{HN} -indicator is evenwel slechts tijdelijk. Vanaf 2012 en tot 2015 daalt het welzijn opnieuw door de achteruitgang van vier indicatoren die de componenten gezondheid, samenleving en werk van het welzijn meten. In 2015 bereikt de werkloosheidsgraad

⁴ Berekeningen FPB aan de hand van gegevens van het INR.

zijn hoogste niveau⁵ en ligt het aandeel van de Belgen die kunnen rekenen op steun van naasten het laagst. Dat vertaalt zich in de figuur door het feit dat die twee indicatoren nul bedragen in 2015.

Tussen 2015 en 2017 stijgt het gemiddelde welzijn van de Belgen doordat de indicatoren van de componenten levensstandaard, samenleving en opleiding van het welzijn verbeteren. Gezondheid is deze keer niet de belangrijkste component die gekoppeld is aan de evolutie van de W_{HN} -indicator. Tussen 2015 en 2017 bleef de indicator *gezondheidstoestand* immers stabiel. De indicator daalt tussen 2015 en 2016 en stijgt vervolgens in 2017. Hij blijft wel op een aanzienlijk lager niveau dan vóór de financieel-economische crisis. Wat werk betreft moet de evolutie genuanceerd worden. Hoewel de situatie op het gebied van werkloosheid verbetert, blijft ze achteruitgaan voor de arbeidsongeschiktheid.

Kader 3 Recente enquêtes over het welzijn van de Belgen

Recente werkzaamheden uitgevoerd door Belgische universiteiten hebben zich gebogen over het welzijn van de Belgen en zijn determinanten.

Een eerste enquête (*Nationaal Geluksonderzoek*; NN, 2018) werd uitgevoerd door de Universiteit Gent onder leiding van professor Lieven Annemans. Die enquête wil het welzijn van de Belgen meten en een beter begrip verkrijgen van zijn determinanten. In totaal hebben meer dan 3 700 Belgen hieraan deelgenomen. De eerste analyses werden uitgevoerd aan de hand van een representatieve steekproef van de bevolking van 1 600 personen. Uit de enquête blijkt dat de Belgen gemiddeld genomen tevreden zijn met hun leven: 6,55 op een schaal van 0 (helemaal niet tevreden) tot 10 (helemaal tevreden). De analyse van de gegevens toont aan dat bepaalde aspecten van het leven, zoals gezondheid en inkomen, gecorreleerd zijn met het welzijn en een meer diepgaande analyse werd uitgevoerd over het verband tussen welzijn en sociale relaties enerzijds, en inkomen anderzijds. De analyses die zijn uitgevoerd aan de hand van de gegevens van die enquête zijn in dit stadium nog beperkt tot beschrijvende analyses die geen rekening houden met de gelijktijdige impact van de verschillende determinanten op het welzijn of die hun relatieve belang niet tonen.

Een tweede enquête (*Measuring Equivalent Incomes*; UCL, KUL, UA en ULB, 2018) werd uitgevoerd door een consortium van universiteiten met de steun van de Programmatorische federale Overheidsdienst Wetenschapsbeleid (BELSPO). Die enquête wil een overzicht geven van het welzijn van de Belgische bevolking en zijn determinanten analyseren. Daartoe hebben meer dan 3 400 Belgen een vragenlijst ingevuld die betrekking had op meerdere componenten van het welzijn. Aan de hand van de analyse van die gegevens kon worden aangetoond dat het belangrijk is om verder te kijken dan de gemiddelde cijfers omdat er grote verschillen bestaan binnen de bevolking op het vlak van welzijn. Het welzijnsniveau en de determinanten van het welzijn varieert tussen de verschillende bevolkingscategorieën. Aan de hand van die analyse kon ook worden aangetoond dat het welzijn multidimensionaal moet worden gemeten.

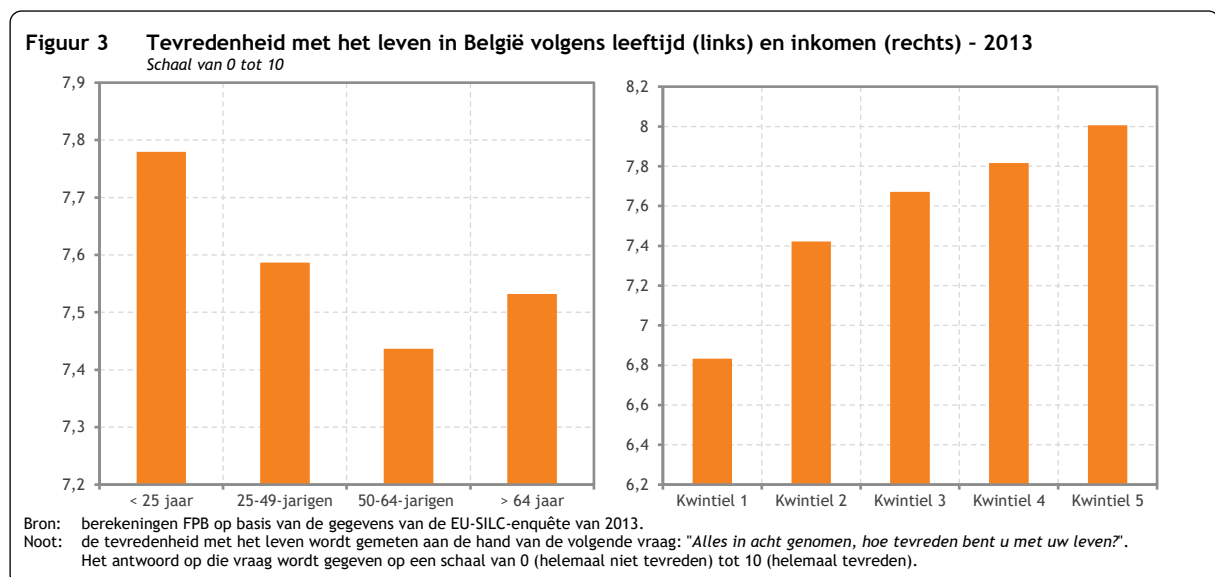
3.3. Ongelijkheden op het gebied van welzijn in België

In 2013 omvatte de EU-SILC-enquête een ad hoc-module die een reeks variabelen over het welzijn groepeerde (Statistics Belgium, 2018). De determinanten van het welzijn in België konden in het bijzonder worden geanalyseerd aan de hand van de variabele van de tevredenheid met het leven. Die

⁵ De werkloosheidsgraad bedraagt 8,5 % van de beroepsbevolking in 2015. Er wordt een identiek cijfer gemeten in 2005 en 2014.

variabele wordt gemeten op een schaal van 0 (helemaal niet tevreden) tot 10 (helemaal tevreden). In 2013 bedraagt de tevredenheid met het leven 7,55 in België. De Belg is dus gemiddeld genomen relatief tevreden met zijn leven. Maar het gaat om een gemiddelde. Uit een meer diepgaande analyse blijkt dat die tevredenheid verschilt tussen de verschillende bevolkingscategorieën. Hoewel de tevredenheid met het leven relatief gelijkaardig is tussen vrouwen en mannen (7,49 voor vrouwen, tegenover 7,61 voor mannen) geldt dat niet voor de andere categorieën: vier leeftijdscategorieën (16-24-jarigen, 25-49-jarigen, 50-64-jarigen en 65-plussers), vijf inkomenscategorieën (kwintielen) en de drie gewesten van het land.

Uit de voorgestelde resultaten in de onderstaande figuur blijkt dat de jongste Belgen (16-24-jarigen) gemiddeld meer tevreden zijn met hun leven dan de ouderen. In de leeftijdscategorie 50-64 jaar is de tevredenheid het laagst. Een Working Paper die in 2017 is gepubliceerd door het FPB toonde dat de relatie tussen tevredenheid met het leven en leeftijd een U-curve aanneemt, met een minimum rond 42 jaar in België (Joskin, 2017).

Wanneer rekening wordt gehouden met de inkomenskwintielen, blijkt dat de tevredenheid stijgt met het inkomen (zie figuur 3). Uit de statistische analyse van het FPB bleek evenwel dat het inkomen geen sleuteldeterminant is van het welzijn in België (Joskin, 2017). Wanneer het inkomen immers gelijktijdig met andere variabelen wordt geanalyseerd, die onder meer het socio-economisch statuut of de gezondheid meten, tonen de resultaten dat de impact van het inkomen op het welzijn beperkt is: +0,3 punt van de gemiddelde tevredenheid met het leven wanneer het inkomen verdubbelt. Een mogelijke verklaring voor dat resultaat is dat boven een bepaalde inkomensdrempel het relatief inkomen (ten opzichte van collega's of naasten) telt voor het welzijn (Joskin, 2017).

De tevredenheid met het leven verschilt ook tussen de gewesten. De Vlamingen zijn gemiddeld meer tevreden dan de Walen: 7,75 tevredenheidspunten in Vlaanderen tegenover 7,37 in Wallonië. In Brussel is het tevredenheidsniveau het laagst: 7,16 punten.

3.4. Determinanten van het welzijn voor verschillende bevolkingscategorieën

Het welzijn van de Belgen verschilt van categorie tot categorie, maar hoe zit het met de determinanten van het welzijn? Om op die vraag te antwoorden, werd een statistische analyse uitgevoerd om de determinanten van het welzijn te onderzoeken die specifiek zijn voor vrouwen en mannen, de vier leeftijdscategorieën (16-24-jarigen, 25-49-jarigen, 50-64-jarigen en 65-plussers), de inkomenskwintielen en de drie gewesten van het land. Die analyse berust op een methodologie die identiek is aan de methodologie die gebruikt is om de determinanten van het welzijn van de totale Belgische bevolking te meten (Joskin, 2017)⁶. Ze test de manier waarop 17 variabelen, die gelijktijdig in rekening worden genomen en die verschillende componenten van het welzijn bestrijken, de waargenomen verschillen in het welzijn in België kunnen verklaren. De gegevens die zijn gebruikt voor deze analyse komen van de EU-SILC-enquête van 2013 (Statistics Belgium, 2018) die het welzijn meten aan de hand van de tevredenheid met het leven (zie 3.3). De begrippen welzijn en tevredenheid met het leven worden als synoniemen gebruikt. De details van deze analyse werden gepubliceerd in een interne nota van het FPB (Joskin, 2019).

Uit de resultaten blijkt dat de determinanten van het welzijn van vrouwen en mannen vrij gelijkaardig zijn. In de twee categorieën blijft gezondheid de belangrijkste determinant van het welzijn. Er kunnen toch twee belangrijke verschillen worden opgemerkt. Werkloos zijn heeft een statistisch significante impact op het welzijn van mannen, maar niet op dat van vrouwen. Omgekeerd heeft geen diploma hebben een impact op het welzijn van vrouwen, maar niet op dat van mannen.

De resultaten van de analyse volgens de vier leeftijdscategorieën vertonen grote verschillen. Hoewel gezondheid de belangrijkste determinant van het welzijn blijft, heeft een slechte gezondheid of arbeidsongeschikt zijn een grotere impact op het welzijn van jongeren. Deze impact daalt met de leeftijd. Geen naasten hebben om hulp aan te vragen of in vertrouwen te nemen heeft ook een relatief grotere impact bij de jongste Belgen. Een ander belangrijk resultaat dat naar voren komt is dat werkloos zijn en geen diploma lager onderwijs hebben alleen een determinant van het welzijn is voor de 16-24-jarigen. De variabelen die de levensstandaard meten (inkomen, materiële ontbering enz.) hebben alleen een impact op het welzijn van de 25-49-jarigen en de 50-64-jarigen. In de analyse van de determinanten van het welzijn is het verklarend vermogen van de modellen relatief meer beperkt voor de categorie van de 65-plussers. Dat heeft onder meer te maken met het feit dat de variabelen over werk niet relevant zijn voor die categorie, waarin hoofdzakelijk gepensioneerden worden gegroepeerd.

Net zoals voor de leeftijdscategorieën blijken uit de analyse volgens de inkomenskwintielen grote verschillen. Voor alle kwintielen blijft gezondheid de belangrijkste determinant van het welzijn. Toch heeft een slechte gezondheidstoestand een relatief grotere impact op het welzijn van de middelste kwintielen (2, 3 en 4) dan op de uiterste kwintielen (1 en 5). Hetzelfde geldt voor de arbeidsongeschiktheid. Uit de resultaten blijkt dat geen diploma lager onderwijs hebben, ook een impact heeft op het welzijn van de eerste twee kwintielen, maar niet op dat van de laatste drie kwintielen. De analyse van de resultaten van de variabelen die de levensstandaard meten, toont dat het inkomen geen determinant van het welzijn is voor de personen die zijn opgenomen in de middelste kwintielen (2, 3 en 4). Een

⁶ Analyse uitgevoerd aan de hand van lineaire regressies volgens de gewone methode van de kleinste kwadraten. De resultaten van deze regressies werden gevalideerd door verschillende statistische testen alsook door de resultaten die afkomstig zijn van de geordende PROBIT-modellen.

stijging van het inkomen heeft dus alleen een impact op het welzijn van de twee uiterste kwintielen. Om de levensstandaard te meten, telt de toegang tot een gemiddelde levensstijl meer dan het inkomensniveau voor het welzijn van de Belgen. Dat is in het bijzonder het geval voor de personen die zich in de eerste vier kwintielen bevinden. Geen enkele persoon van het laatste kwintiel heeft aangegeven dat hij zich in een toestand van ernstige materiële ontbering bevindt.

Tot slot tonen de resultaten van de analyse dat er gewestelijke verschillen bestaan op het gebied van de determinanten van het welzijn. Hoewel gezondheid in de drie gewesten van het land de belangrijkste determinant van het welzijn blijft, heeft een slechte gezondheidstoestand een grotere impact op het welzijn van de Vlamingen en Walen dan op dat van de Brusselaars. Arbeidsongeschikt zijn heeft bovendien een statistisch significante impact op het welzijn in Vlaanderen en Wallonië, maar niet in Brussel. Hetzelfde geldt voor de relaties met naasten. Omgekeerd is werkloos zijn en geen diploma hebben alleen een determinant van het welzijn voor de Walen. Voor de variabelen die de levensstandaard meten, tonen de resultaten dat ze globaal een relatief grotere impact hebben op het welzijn van de Brusselaars dan op dat van de Vlamingen en Walen.

Uit de analyse van de resultaten blijkt dat gezondheid de belangrijkste determinant van het welzijn blijft voor de verschillende categorieën van de Belgische bevolking; de overige determinanten en hun relatieve belang ten opzichte van het welzijn verschillen van categorie tot categorie. Om het welzijn voor die verschillende categorieën te meten, moeten de componenten van de compositie indicatoren voor elke categorie en hun weging worden aangepast. De volgende paragraaf beschrijft de opbouw van die indicatoren.

3.5. Welzijnsindicatoren voor verschillende bevolkingscategorieën

Op basis van dezelfde methodologie als die voor de W_{HN} -indicator en de zes indicatoren waaruit die is samengesteld (zie 3.2), werd een compositie welzijnsindicator opgesteld voor elke categorie van de Belgische bevolking die in dit hoofdstuk wordt onderzocht. Daartoe werden de zes indicatoren opgesplitst en werden voor elke categorie specifieke wegingen berekend op basis van de statistische resultaten van de analyse van de determinanten van het welzijn (zie 3.4).

Om de verschillende compositie indicatoren te kunnen opstellen, werden de nodige gegevens voor de opsplitsing van de zes indicatoren opgezocht. Voor de indicatoren uit de EU-SILC-enquête, georganiseerd door Statistics Belgium in België, blijkt dat de gegevens niet beschikbaar zijn op gewestelijk niveau. Dat is te wijten aan een gebrek aan statistische nauwkeurigheid als gevolg van de gebruikte steekproeven. Het betreft de indicatoren *gezondheidstoestand* en [ernstige materiële ontbering](#). Gelet op het belang van die twee indicatoren voor het welzijn, werd geen compositie indicator opgesteld voor de drie gewesten van het land. Voor de overige categorieën zijn de gegevens voor die twee indicatoren wel beschikbaar. Voor de indicatoren [langdurige arbeidsongeschiktheid](#), [werkloosheidsgraad](#) en [vroegtijdige schoolverlaters](#) zijn de nodige opsplitsingen ook beschikbaar, behalve de opsplitsing op het niveau van de inkomenskwintielen. Daarvoor worden de Belgische gegevens zonder opsplitsing gebruikt. Enkel de indicator [Sociaal netwerk](#) kon voor geen enkele categorie worden opgesplitst. Voor die indicator werden de gegevens op Belgisch niveau gebruikt. De beschikbare gegevens maken het mogelijk een periode van 2005 tot 2017 te bestrijken.

De resultaten over de determinanten van het welzijn (zie paragraaf 3.4) geven aan dat bepaalde variabelen geen statistisch significante impact hebben op het welzijn van bepaalde categorieën van de Belgische bevolking. De samenstelling van de compositie indicatoren verschilt dus van de ene tot de andere bevolkingscategorie (zie tabel 4). Drie compositie indicatoren hernemen 5 van de 6 indicatoren waar de W_{HN} -indicator uit bestaat (zie 3.2). Dit zijn de indicatoren die het welzijn meten van vrouwen, mannen en van 16-24-jarigen. De welzijnsindicatoren voor de 65-plussers en de personen uit het laagste inkomenskwintiel, daarentegen, hernemen maar twee indicatoren: *gezondheidstoestand* en [sociaal netwerk](#).

Tabel 4 Samenstelling van de compositie welzijnsindicatoren voor verschillende categorieën van de Belgische bevolking

Categorieën		Gezondheids- toestand	Ernstige materiële ontbering	Langdurige arbeidsonge- schiktheid	Werkloosheids- graad	Vroegtijdige schoolverlaters	Sociaal netwerk
Geslacht	Mannen	X	X	X	X	-	X
	Vrouwen	X	X	X	-	X	X
Leeftijd	< 25 jaar	X	-	X	X	X	X
	25-49-jarigen	X	X	X	-	-	X
	50-64-jarigen	X	X	X	-	-	X
	65-plussers	X	-	-	-	-	X
Inkomenskwintiel	1	X	X	-	-	X	X
	2	X	X	-	-	X	X
	3	X	X	X	-	-	-
	4	X	X	X	-	-	X
	5	X	-	-	-	-	X

Bron: FPB

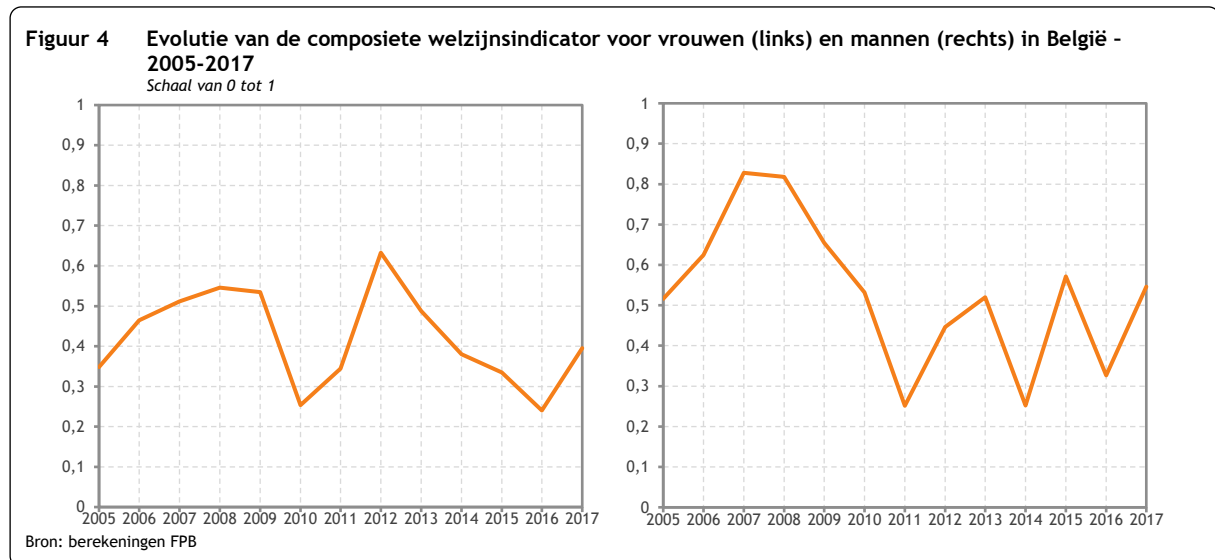
De in dit rapport voorgestelde compositie indicatoren maken het dus mogelijk de evolutie van het welzijn te meten tussen 2005 en 2017 voor de elf volgende categorieën: vrouwen en mannen, vier leeftijdscategorieën (16-24-jarigen, 25-49-jarigen, 50-64-jarigen en 65-plussers) en vijf inkomenscategorieën (kwintielen).

Gezien het samengesteld karakter van die indicatoren kunnen ze worden opgesplitst en kan de evolutie van hun componenten worden geanalyseerd. Er is echter maar een beperkte vergelijking tussen die verschillende compositie indicatoren mogelijk. Dat komt door de gebruikte methodologie om ze op te stellen. Het is inderdaad mogelijk hun evolutie in de tijd te vergelijken (opwaartse of neerwaartse evolutie) en te kijken of het bereikte niveau van een indicator tijdens een jaar boven of onder dat van een referentiejaar ligt. Het is echter niet mogelijk de niveaus en de groeivoeten van de verschillende compositie indicatoren in de tijd te vergelijken. De belangrijkste resultaten van de analyse van de compositie indicatoren worden hieronder voorgesteld.

De details over de opbouw van de compositie indicatoren van het welzijn werden gepubliceerd in een *Working Paper* van het FPB (Joskin, 2019). Die indicatoren werden ook voorgesteld en besproken tijdens een vergadering van het Wetenschappelijk comité voor de nationale rekeningen van het INR op 26 september 2018.

3.5.1. Evolutie van het welzijn van vrouwen en mannen

Vergeleken met de andere compositie indicatoren zijn de indicatoren die de evolutie van het welzijn van vrouwen en mannen meten relatief vergelijkbaar in termen van samenstelling en weging (zie tabel 4). Er zijn ook overeenkomsten tussen de twee indicatoren (zie figuur 4). Het welzijnsniveau van vrouwen en mannen in 2017 ligt bijvoorbeeld dicht in de buurt van het niveau van 2005. Beide indicatoren nemen in eerste instantie toe en dalen vervolgens bij het uitbreken van de financieel-economische crisis.

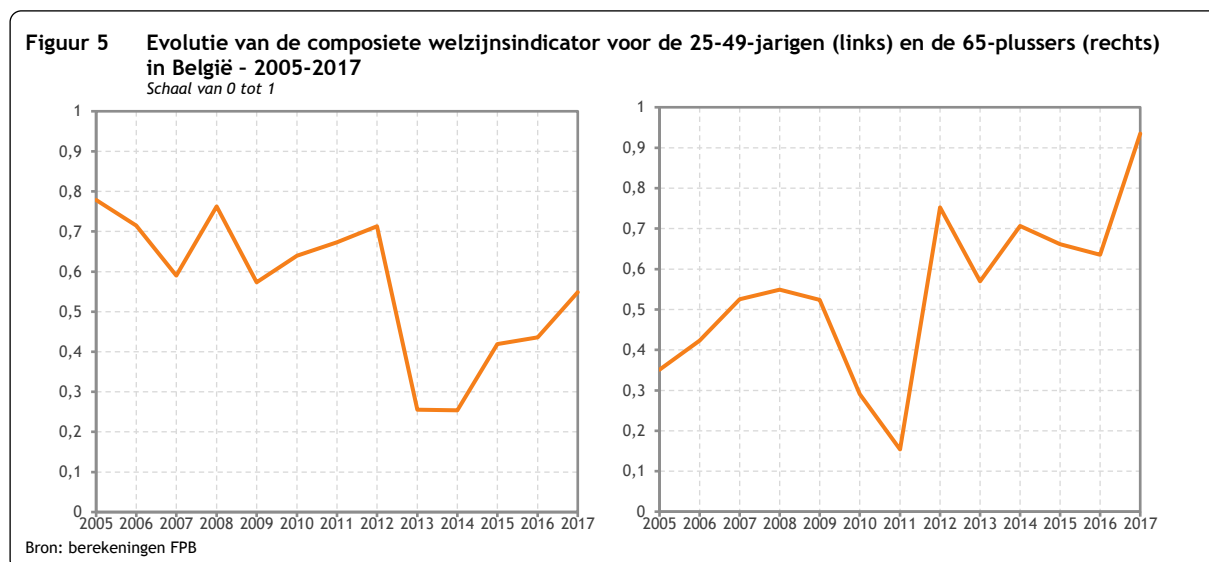
Beide indicatoren stijgen nadien opnieuw, maar dat is slechts tijdelijk, vermits het welzijn van vrouwen en mannen rond 2012-2013 opnieuw afneemt. Vanaf dat ogenblik vertoont de compositie indicator van vrouwen en mannen een verschillende evolutie. Voor de mannen is de trend licht stijgend, terwijl die voor de vrouwen dalend is. Het maximale welzijnsniveau voor mannen wordt waargenomen in 2007, vóór het uitbreken van de financieel-economische crisis, terwijl dat voor vrouwen pas in 2012 is.

De opsplitsing volgens componenten van beide indicatoren toont dat de belangrijkste componenten van het welzijn in België van vrouwen en mannen een soortgelijke evolutie kennen tussen 2005 en 2017. De belangrijkste conclusies over de componenten van de W_{HN} -indicator op Belgisch niveau gelden voor die twee categorieën.

3.5.2. Evolutie van het welzijn voor vier leeftijdscategorieën

Hoe is het welzijn van de Belgen geëvolueerd wanneer ze worden ingedeeld volgens leeftijd? Uit de analyse van de indicatoren blijkt dat het welzijnsniveau van de 65-plussers is gestegen. Voor de eerste drie categorieën (16-64-jarigen) ligt dit in 2017 lager dan in 2005 (zie figuur 5). Het verschil is bijzonder groot voor de twee middencategorieën (25-49-jarigen en 50-64-jarigen) die het belangrijkste arbeidsbestand in België leveren. Alleen het welzijn van de 65-plussers is gestegen tussen 2005 en 2017. De gegevens tonen dat het welzijn voor de eerste twee leeftijdscategorieën (16-49-jarigen) aanzienlijk daalde rond 2011-2012, terwijl dat voor de categorie 50-64-jarigen al vroeger het geval was (rond 2007). Voor die drie categorieën stijgt de compositie indicator aan het einde van de periode, maar niet

voldoende om het beginniveau te overtreffen. Het welzijn van de 65-plussers neemt ook af rond 2008, het jaar waarin de financieel-economische crisis uitbreekt. Die daling was echter meer beperkt en werd vanaf 2011 gevolgd door een aanzienlijke stijging. De 65-plussers bereiken hun maximale welzijnsniveau in 2017.

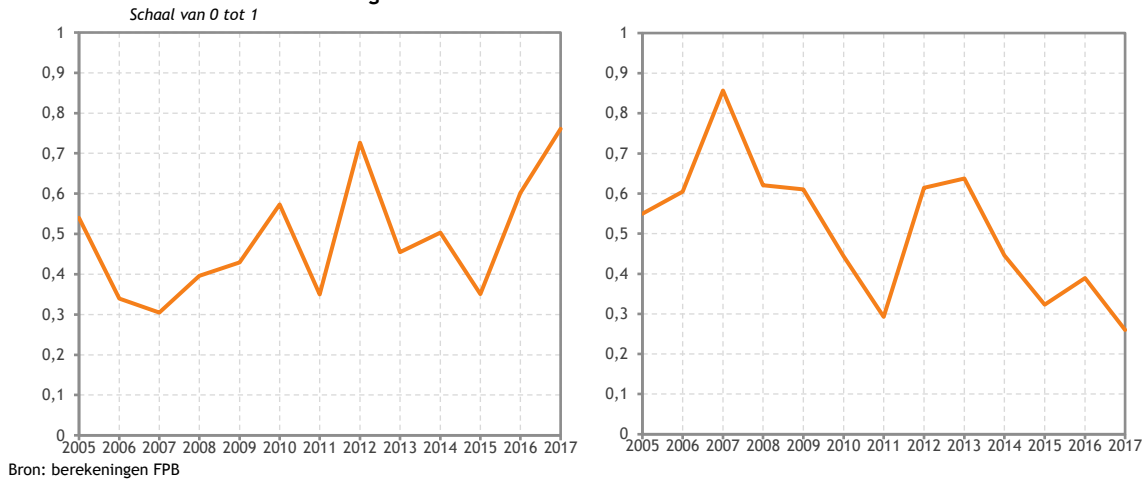
De opsplitsing volgens componenten van de indicatoren toont dat de evolutie van het welzijn voor de vier leeftijdscategorieën vooral toe te schrijven is aan de evolutie van twee indicatoren: *gezondheidstoestand* en *langdurige arbeidsongeschiktheid*. Voor de 65-plussers is de toename van het welzijn het gevolg van een verbetering van de algemene gezondheidstoestand.

3.5.3. Evolutie van het welzijn voor de inkomenskwintielen

Hoe evolueert het welzijn van de Belgen wanneer ze worden ingedeeld volgens inkomenskwintiel? Uit de analyse van de compositie indicatoren kunnen twee groepen worden onderscheiden.

Voor de personen uit de eerste twee inkomenskwintielen en het laatste inkomenskwintiel ligt het welzijnsniveau in 2017 hoger dan in 2005. Dat is vooral het geval voor het laatste kwintiel, namelijk de Belgen met de hoogste inkomens. De opsplitsing volgens componenten van de indicatoren voor die drie kwintielen toont echter dat die toename niet aan dezelfde componenten van het welzijn toe te schrijven is. Voor de personen met het laagste inkomen (de eerste twee kwintielen) neemt het welzijn vooral toe door een verbetering op het vlak van materiële ontbering en opleiding, terwijl hun gezondheidstoestand verslechterd is. Voor de personen met het hoogste inkomen (laatste kwintiel) verbetert het welzijn door een verbeterde gezondheidstoestand.

Figuur 6 Evolutie van de compositie welzijnsindicator voor het eerste (links) en het derde (rechts) inkomenskwintiel in België - 2005-2017

Voor de personen van het derde en vierde inkomenskwintiel, de Belgen met een gemiddeld inkomen, ligt het welzijnsniveau in 2017 daarentegen lager dan in 2005. Die daling is licht voor het vierde kwintiel, maar bijzonder uitgesproken voor het derde kwintiel (zie figuur 6). In dat laatste kwintiel is het welzijn gedurende twee periodes aanzienlijk gedaald. Een eerste keer tussen 2007 en 2011, bij het uitbreken van de financieel-economische crisis, en een tweede keer tussen 2013 en 2017. Telkens is een verslechtering van de gezondheidstoestand daarvan de oorzaak. De situatie met betrekking tot de materiële ontbering voor deze twee kwintielen is aanzienlijk verbeterd, maar niet voldoende om de daling van de andere indicatoren te compenseren.

3.6. Besluit

Parallel aan de indicatorenset in dit rapport heeft het FPB zijn onderzoek voortgezet om compositie indicatoren voor te stellen. Die indicatoren maken het mogelijk verschillende componenten van het welzijn en van de ontwikkeling van de samenleving samen te vatten. De eerste onderzoekswerkzaamheden stonden in het teken van de opbouw van een indicator om het huidige welzijn in België te meten (de dimensie *Hier en nu* van het welzijn). Op termijn zal ook een compositie indicator opgesteld worden voor de twee andere dimensies (*Later* en *Elders*) om het welzijn te meten in een benadering van een duurzame ontwikkeling.

Op basis van een statistische analyse van de determinanten van het welzijn in België werd een compositie welzijnsindicator (*welzijn hier en nu* - W_{HN}) voorgesteld in het rapport van 2018. Die indicator meet de evolutie van het gemiddelde welzijn in België tussen 2005 en 2017 en bestaat uit indicatoren die de vijf belangrijkste componenten van het welzijn meten: gezondheid, levensstandaard, samenleving, werk en opleiding. Uit de analyse van de indicator blijkt dat het welzijn in België in eerste instantie toegenomen is en zijn hoogste niveau bereikt in 2008. Vanaf 2008, bij het uitbreken van de financieel-economische crisis, daalt het welzijn van de Belgen aanzienlijk. Die daling is vooral te wijten aan de achteruitgang van de gezondheidstoestand van de Belgen, en meer specifiek de mentale gezondheid. Vanaf 2015 stijgt het welzijn van de Belgen, maar onvoldoende om het niveau van vóór de crisis opnieuw te bereiken.

De analyse van de enquêtegegevens toont dat er grote ongelijkheden bestaan op het gebied van welzijn in België en dat het noodzakelijk is om verder te kijken dan de gemiddelde cijfers. Uitgaande van die vaststelling heeft het FPB een set compositie indicatoren ontwikkeld om de evolutie van het welzijn voor verschillende categorieën van de Belgische bevolking te meten: vrouwen en mannen, vier leeftijdscategorieën (16-24-jarigen, 25-49-jarigen, 50-64-jarigen en 65-plussers) en vijf inkomenscategorieën (kwintielen).

De analyse van de compositie indicatoren toont dat de evolutie van het welzijn van vrouwen en mannen vrij gelijkaardig is tussen 2005 en 2017. In 2017 ligt het welzijnsniveau voor die twee categorieën boven dat van 2005, maar blijft het toch onder het niveau van vóór het uitbreken van de financieel-economische crisis. In tegenstelling tot de categorie vrouwen en mannen, zijn er grote verschillen merkbaar in de andere categorieën van de Belgische bevolking (zie tabel 5).

Tabel 5 Evolutie van de compositie welzijnsindicator tussen 2005 en 2017 en tussen 2008 en 2017, voor verschillende categorieën van de Belgische bevolking

Categorieën	2005-2017	2008-2017 (2008 is het jaar waarin de financieel-economische crisis uitbreekt)
België	✓	✗
Geslacht		
Vrouwen	✓	✗
Mannen	✓	✗
Leeftijd		
< 25 jaar	✗	✗
25-49-jarigen	✗	✗
50-64-jarigen	✗	✗
65-plussers	✓	✓
Inkomen		
Eerste kwintiel	✓	✓
Tweede kwintiel	✓	✗
Derde kwintiel	✗	✗
Vierde kwintiel	✗	✗
Vijfde kwintiel	✓	✓

Bron: FPB

Noot: een logo ✓ geeft een stijging aan, een logo ✗ geeft een daling aan.

Het welzijn van de Belgen tussen 16 en 64 jaar is globaal genomen gedaald over de onderzochte periode, maar gestegen voor de 65-plussers. De daling van het welzijn is bijzonder groot voor de 25-64-jarigen die het belangrijkste arbeidsbestand leveren.

Wanneer de Belgen volgens inkomenskwintielen worden ingedeeld, tonen de indicatoren dat het welzijn in het eerste, het tweede en het laatste kwintiel is toegenomen, terwijl het in de andere twee kwintielen is gedaald. De toename van het welzijn is bijzonder uitgesproken voor de Belgen met het hoogste inkomen (laatste inkomenskwintiel). De daling is het grootst voor de Belgen met een gemiddeld inkomen (derde kwintiel).

Voor alle geanalyseerde categorieën blijft gezondheid de belangrijkste determinant van het welzijn. De indicator *gezondheidstoestand* die gebruikt wordt in de compositie indicatoren meet de gezondheidstoestand in België en wordt berekend als het gemiddelde van de drie indicatoren van de minimum

Europese gezondheidsmodule⁷. Deze indicator meet de evolutie van zowel de mentale als de fysieke gezondheid in België. Daaruit blijkt dat de gemiddelde gezondheidstoestand in België is verslechterd tussen 2005 en 2017. Dat geldt ook voor de gezondheidstoestand van de vrouwen, de mannen, de 16-49-jarigen en de Belgen met een inkomen in de eerste drie kwintielen. Maar over dezelfde periode is de gezondheidstoestand verbeterd voor de Belgen ouder dan 50 jaar en de Belgen uit de laatste twee inkomenskwintielen.

⁷ De drie indicatoren van de minimum Europese gezondheidsmodule worden afzonderlijk opgenomen in hoofdstuk 4 van dit rapport. Het gaat om de volgende indicatoren: *ervaren gezondheid*, *beperking in dagelijkse activiteiten* en *langdurige ziekte of aandoening*.

4. Evolutie van de indicatoren

Dit hoofdstuk presenteert de evoluties van de 67 aanvullende indicatoren naast het bbp die in dit rapport worden voorgesteld. Die 67 indicatoren worden voorgesteld in evenveel paragrafen, onderverdeeld op basis van de 17 SDG's (*sustainable development goals*; UN, 2015) en in dezelfde volgorde als in [tabel 1](#). Elk van die paragrafen bevat een definitie van de indicator en een beschrijving van zijn evolutie.

Een figuur toont de evolutie van de indicator voor België. In die figuur wordt, voor zover mogelijk, ook de evolutie van de indicator voor de EU28 of anders voor een geheel van relevante landen getoond (wanneer de EU27 gebruikt wordt, betreft dit de EU28 met uitzondering van Kroatië). Als de gegevens beschikbaar zijn, bestrijken de indicatoren de periode vanaf 1990 tot het recentst beschikbare jaar, en dat met een jaarlijkse frequentie.

De gegevens van elke indicator zijn opgenomen in een tabel met enkele kerncijfers. Die tabel vermeldt onder andere de gemiddelde jaarlijkse groeivoet over de hele periode waarvoor gegevens beschikbaar zijn. Als er minstens tien gegevens zijn of als de indicator ten minste tot 2005 teruggaat en er minstens 5 gegevens zijn, wordt ook de gemiddelde jaarlijkse groeivoet voor de laatste vijf jaar weergegeven. Waar mogelijk toont die tabel ook een vergelijking voor het laatst beschikbare jaar tussen de niveaus van die indicator voor België en de EU28, alsook voor de landen met het laagste en het hoogste niveau binnen de EU28 of anders voor een geheel van relevante landen. De gegevens met betrekking tot die indicatoren zijn beschikbaar op de website www.indicators.be. [Bijlage 6.1](#) geeft informatie over de kwaliteit van de gegevens uit de enquêtes.

Alle aanvullende indicatoren naast het bbp zijn nu gestructureerd op basis van de 17 SDG's en elke indicator is, dan ook, gekoppeld aan een SDG en, indien mogelijk, aan een meer specifieke subdoelstelling van deze SDG. Waar nodig zijn ook meer specifieke doelstellingen voor België opgenomen. Deze doelstellingen komen uit de Federale beleidsvisie op lange termijn inzake duurzame ontwikkeling (BS, 2013); de internationale overeenkomsten die door België geratificeerd werden, bijvoorbeeld in het kader van de Wereldgezondheidsorganisatie; Europese richtlijnen of strategieën, zoals de Europa 2020-strategie (EC, 2010); of Belgische teksten zoals het regeerakkoord (Federale regering, 2014) of het Nationaal Hervormingsprogramma (Federale regering, 2016).

De link tussen de aanvullende indicatoren naast het bbp en de VN-indicatoren, gedefinieerd om de SDG's op te volgen, wordt ook vermeld.

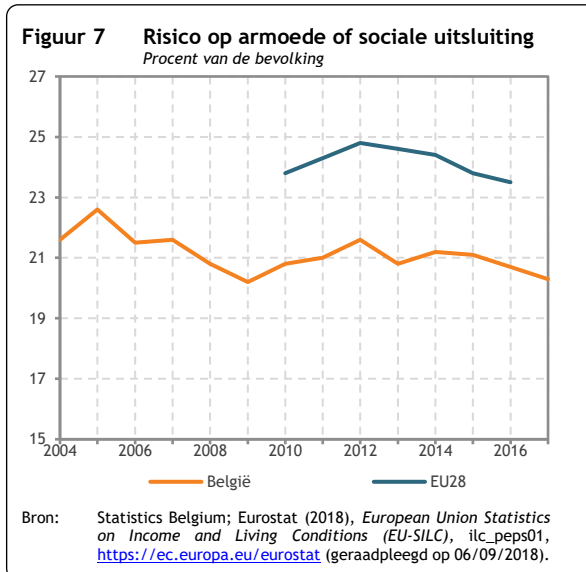
Waar relevant worden de indicatoren opgesplitst naar verschillende bevolkingscategorieën, onder andere volgens geslacht, inkomens- of opleidingsniveau of leeftijd. De getoonde opsplitsingen komen van de instellingen die de betrokken gegevens publiceren.

Een overzicht van de trends van de aanvullende indicatoren naast het bbp wordt gegeven in paragraaf 5.3.

4.1. Doelstelling 1. Beëindig armoede overall en in al haar vormen

Indicator 1. [Risico op armoede of sociale uitsluiting](#)

SDG	Geen armoede	
Dimensies	Hier en nu	
Kerncijfers (procent van de bevolking)		
Begin van de periode	2004	21,6
Einde van de periode	2017	20,3
Minimum	2009	20,2
Maximum	2005	22,6
Gemiddelde jaarlijkse groei	2004-2017	-0,5 %
	2012-2017	-1,2 %
Vergelijking EU28, 2016 (procent van de bevolking)		
België		20,7
EU28		23,5
EU28 minimum: Tsjechische Republiek		13,3
EU28 maximum: Bulgarije		40,4

Definitie: het aandeel personen met een risico op armoede of sociale uitsluiting komt overeen met de verhouding van het aantal personen dat tot minstens één van drie deelpopulaties behoort ten opzichte van de totale bevolking. Die deelpopulaties zijn de personen met een armoederisico ([indicator 44](#)), personen die leven in een huishouden met een zeer lage werkintensiteit ([indicator 2](#)) en personen die leven in een situatie van ernstige materiële ontbering ([indicator 3](#)).

De gegevens over de personen met een risico op armoede of sociale uitsluiting zijn gebaseerd op de enquête *European Union Statistics on Income and Living Conditions (EU-SILC)*. Statistics Belgium organiseert in België deze binnen de EU geharmoniseerde enquête en stelt de resultaten ervan ter beschikking, onder meer aan Eurostat. De hier gebruikte gegevens komen van Eurostat dat gedetailleerde en vergelijkbare data voor de EU-lidstaten publiceert. De gegevens zijn gebaseerd op een enquête. Daarom moet er rekening gehouden worden met een onzekerheidsmarge. De betrouwbaarheidsintervallen die met deze gegevens overeenkomen, zijn op verzoek verkrijgbaar bij Statistics Belgium.

Doelstelling: tegen 2030 moet het aandeel personen met een risico op armoede of sociale uitsluiting gehalveerd zijn, namelijk van 21,1 % in 2015 naar 10,6 % in 2030.

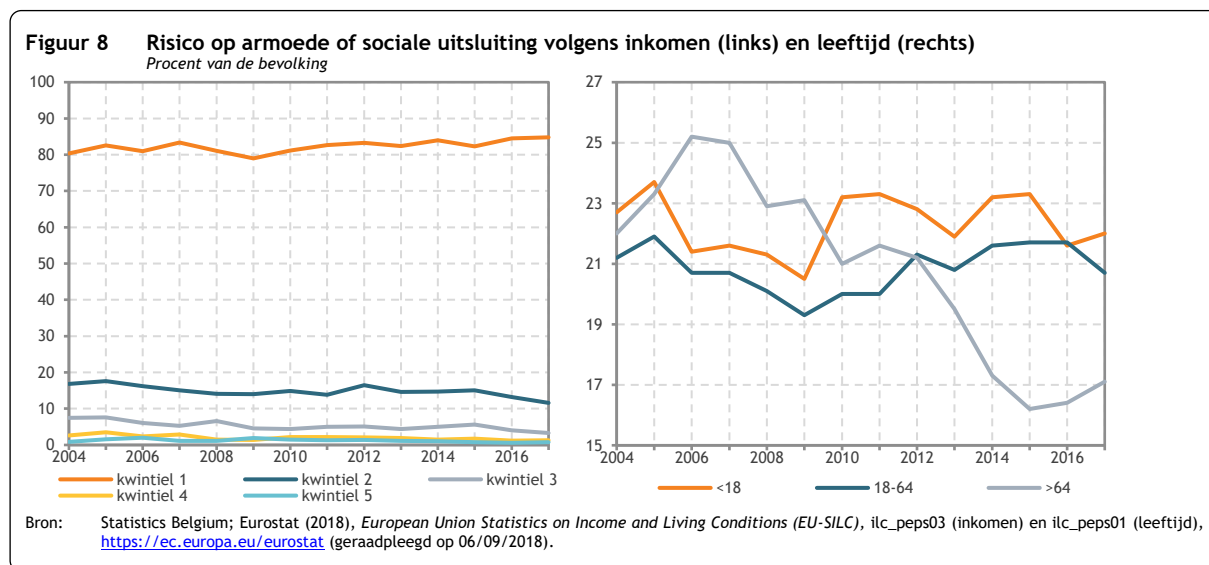
De duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen of SDG's die de Verenigde Naties in 2015 hebben aangenomen, bevatten subdoelstelling 1.2: "Tegen 2030 het aandeel mannen, vrouwen en kinderen van alle leeftijden die volgens de nationale definities in armoede leven in al haar dimensies, minstens tot de helft terugbrengen". Vertaald in Belgische context betekent dit dat, tegen 2030, het aandeel personen met een risico op armoede of sociale uitsluiting gehalveerd zou moeten zijn, namelijk van 21,1 % in 2015 naar 10,6 % in 2030.

Daarnaast is er voor België ook een doelstelling in navolging van de Europa 2020-strategie (Europese Commissie, 2010) die in de EU een vermindering beoogt van het aantal personen met een risico op armoede of sociale uitsluiting tussen 2008 en 2018 met 20 miljoen. België heeft zich geëngageerd die doelgroep te laten dalen van 2,19 miljoen personen in 2008 tot 1,81 miljoen personen in 2018. Dat komt overeen met een vermindering van 380 000 personen.

Evolutie: het aandeel personen met een risico op armoede of sociale uitsluiting stijgt van 21,6 % in 2004 tot 22,6 % in 2005. Daarna daalt het tot 20,2 % in 2009 en vervolgens stijgt het tot 21,6 % in 2012. Dat aandeel daalt in 2013 tot 20,8 % en het stijgt tot 21,2 % in 2014. Hierna daalt deze indicator tot 20,3 % in 2017. In 2008 behoorden 2,19 miljoen personen in België tot die groep. Het recentste cijfer, voor 2017, is 2,3 miljoen personen. Hoewel rekening moet worden gehouden met het feit dat die enquêtegegevens schattingen zijn, kan worden vastgesteld dat sinds de financieel-economische crisis van 2008/2009 die indicator niet evolueert in de richting van de doelstelling van 1,81 miljoen personen voor het jaar 2018, zoals bepaald in de Europa 2020-strategie. De Federale Overheidsdienst Sociale Zekerheid stelt in dit verband dat "nu de Europa 2020-strategie haar einde nadert, wordt het duidelijk dat de doelstelling niet zal worden gehaald, noch dat er een significante trend zal zijn in de richting van de doelstelling" (Federal Public Service Social Security, 2018, p. 3).

Internationale vergelijking: tussen 2010 en 2016 is die indicator in de EU28 gedaald van 23,8 % in 2010 tot 23,5 % in 2016. Het is gemiddeld lager in België dan in de EU28. Het verschil bedraagt 3,1 procentpunt. In een verdeling van de lidstaten in drie groepen behoort België in 2016 tot de middelmatig presterende groep en het scoort beter dan het Europese gemiddelde.

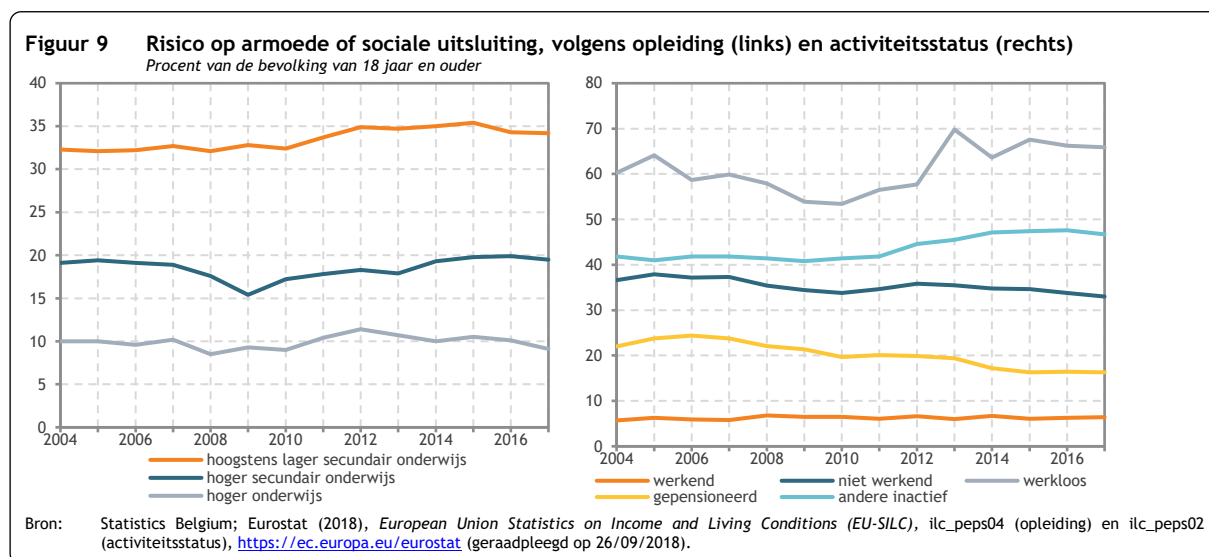
Opsplitsing volgens inkomen: hoe hoger het inkomen, hoe lager het risico op armoede of sociale uitsluiting. In 2017 had 84,8 % van de bevolking in het laagste inkomenskwintiel een risico op armoede of sociale uitsluiting. Voor de hogere inkomenskwintielen daalt dat risico sterk. In het hoogste inkomenskwintiel loopt 0,8 % van de bevolking een risico op armoede of sociale uitsluiting.

Opsplitsing volgens leeftijd: in 2004 bedroeg het aandeel personen met een risico op armoede of sociale uitsluiting ongeveer 22 % voor alle leeftijdsgroepen. Bij de 65-plussers daalde die indicator aanzienlijk tot 17,1 % in 2017. Voor de andere leeftijdscategorieën daalde die indicator slechts tot 2009, het begin van de financieel-economische crisis, en daarna steeg hij tot 2017, waar het niveau van 2004 wordt benaderd.

Opsplitsing volgens opleiding: hoe hoger het opleidingsniveau, hoe lager het risico op armoede of sociale uitsluiting. In 2017 bedraagt de indicator 34,2 % voor personen met hoogstens een diploma lager secundair onderwijs, 19,5 % voor personen met een diploma hoger secundair onderwijs en 9,1 % voor personen met een diploma hoger onderwijs.

Opsplitsing volgens activiteitsstatus: het aandeel personen met een risico op armoede of sociale uitsluiting is steeds het hoogst bij werklozen, gevolgd door andere inactieven, niet-werkenden, gepensioneerden en werkenden. Tussen 2004 en 2017 daalt de indicator voor de gepensioneerden en stijgt hij voor de andere inactieven. Voor de werklozen daalt hij van 60,2 % in 2004 tot 53,4 % in 2010 en stijgt hij tot 65,9 % in 2017.

VN-indicator: de gekozen indicator stemt overeen met indicator 1.2.2 – *Aandeel van mannen, vrouwen en kinderen van alle leeftijden dat in armoede leeft in al haar dimensies volgens de nationale definities.*

Specifieke bronnen

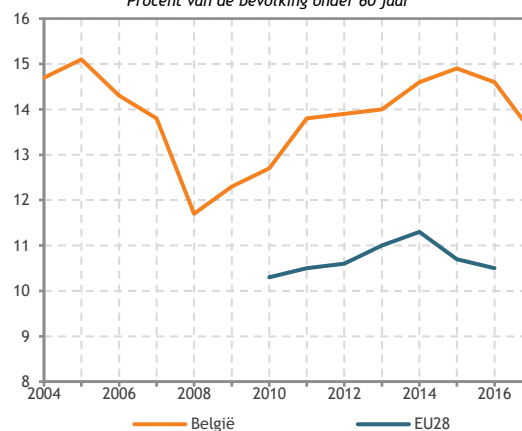
Europese Commissie (2010), *Europa 2020, Een strategie voor slimme, duurzame en inclusieve groei*, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52010DC2020&from=NL> (geraadpleegd op 06/11/2018).

Federal Public Service Social Security (2018), *The evolution of the social situation and social protection in Belgium 2018 - 'Increasing pressure on social protection adequacy' - Monitoring the social situation in Belgium and the progress towards the social objectives and the priorities of the National Reform Programme*, Brussels, Federal Public Service Social Security, september 2018, https://socialsecurity.belgium.be/sites/default/files/analysis-social-situation-and-protection-belgium-2018-en_2.pdf (geraadpleegd op 16/10/2018).

Indicator 2. Zeer lage werkintensiteit

SDG	Geen armoede	
Dimensies	Hier en nu	
Kerncijfers		
(procent van de bevolking onder 60 jaar)		
Begin van de periode	2004	14,7
Einde van de periode	2017	13,5
Minimum	2008	11,7
Maximum	2005	15,1
Gemiddelde jaarlijkse groei	2004-2017	-0,7 %
voet	2012-2017	-0,6 %
Vergelijking EU28, 2016		
(procent van de bevolking onder 60 jaar)		
België		14,6
EU28		10,5
EU28 minimum: Estland		5,8
EU28 maximum: Ierland		18,2

Figuur 10 Zeer lage werkintensiteit
Procent van de bevolking onder 60 jaar

Bron: Statistics Belgium; Eurostat (2018), *European Union Statistics on Income and Living Conditions (EU-SILC)*, ilc_lvhl11, <https://ec.europa.eu/eurostat> (geraadpleegd op 06/09/2018).

Definitie: de werkintensiteit van het huishouden

wordt bepaald als de verhouding tussen het aantal effectief gewerkte maanden in een jaar door de gezinsleden op actieve leeftijd (18-59-jarigen met uitzondering van studenten tussen 18 en 24 jaar) en het totale aantal maanden dat die personen konden werken tijdens datzelfde jaar. Indien die verhouding maximaal 20 % is, dan behoren alle personen van het huishouden tot een huishouden met een zeer lage werkintensiteit. Huishoudens die uitsluitend bestaan uit kinderen, studenten jonger dan 25 jaar en/of personen van 60 jaar of ouder worden volledig uitgesloten van de berekening van de indicator. De hier gebruikte gegevens over de werkintensiteit zijn gebaseerd op de enquête *European Union Statistics on Income and Living Conditions (EU-SILC)*, waarbij gegevens over tewerkstelling steeds betrekking hebben op het jaar dat voorafgaat aan het enquêtejaar. Statistics Belgium organiseert in België deze binnen de EU geharmoniseerde enquête en stelt de resultaten ervan ter beschikking, onder meer aan Eurostat. De hier gebruikte gegevens komen van Eurostat dat gedetailleerde en vergelijkbare data voor de EU-lidstaten publiceert. De gegevens zijn gebaseerd op een enquête. Daarom moet er rekening gehouden worden met een onzekerheidsmarge. De betrouwbaarheidsintervallen die met deze gegevens overeenkomen, zijn op verzoek verkrijgbaar bij Statistics Belgium.

Doelstelling: het aandeel en het aantal personen dat leeft in een huishouden met een zeer lage werkintensiteit moet dalen.

De duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen of SDG's die de Verenigde Naties in 2015 hebben aangenomen bevatten de volgende subdoelstellingen: "Gelijke kansen verzekeren en ongelijkheden wegwerken, ook door het afvoeren van discriminerende wetten, beleidslijnen en praktijken en door het bevorderen van de geschikte wetgeving, beleidslijnen en acties in dit opzicht" (subdoelstelling 10.3) en "Tegen 2030 het aandeel mannen, vrouwen en kinderen van alle leeftijden die volgens de nationale definities in armoede leven in al haar dimensies, minstens tot de helft terugbrengen" (subdoelstelling 1.2).

Personen die leven in een huishouden met een zeer lage werkintensiteit maken deel uit van de doelgroep waarvoor de Europa 2020-strategie (Europese Commissie, 2010) een vermindering-

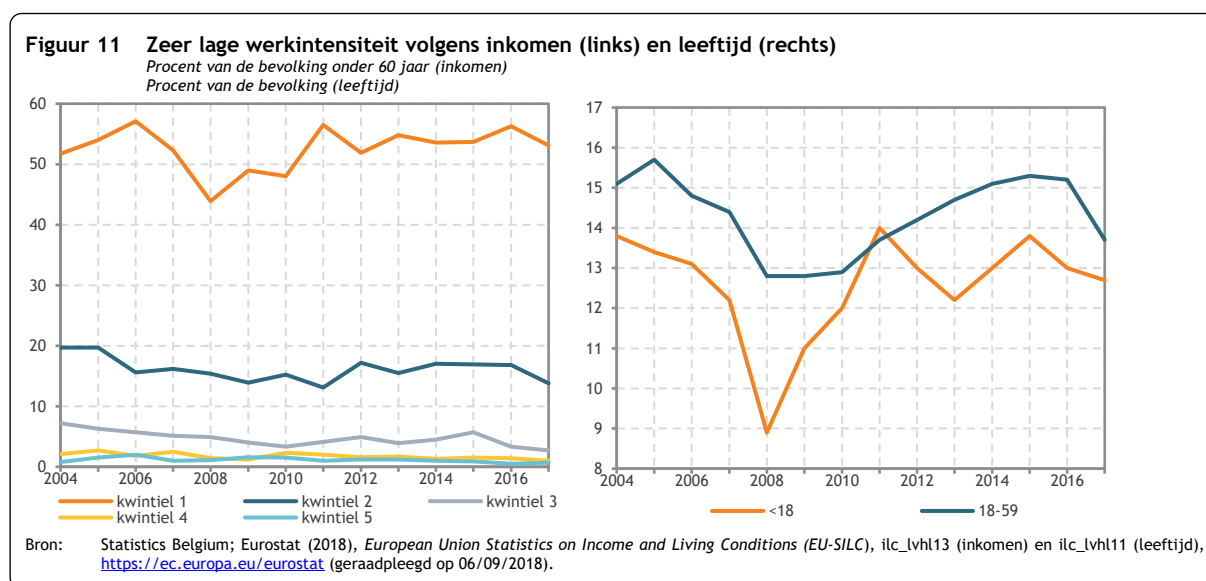
doelstelling heeft bepaald, de zogenaamde personen met een risico op armoede of sociale uitsluiting (zie [indicator 1](#)).

Evolutie: in de periode 2004-2008 daalde het aandeel personen jonger dan 60 jaar dat leeft in een huishouden met een zeer lage werkintensiteit van 14,7 % tot 11,7 %. Daarna steeg het tot 14,9 % in 2015 en daalde het tot 13,5 % in 2017.

Internationale vergelijking: in de EU28 steeg die indicator van 10,3 % in 2010 tot 11,3 % in 2014, om daarna te dalen tot 10,5 % in 2016. De gemiddelde waarde van de indicator voor de EU28 ligt lager dan in België. In een verdeling van de lidstaten in drie groepen behoort België in 2016 tot de slechtst presterende groep.

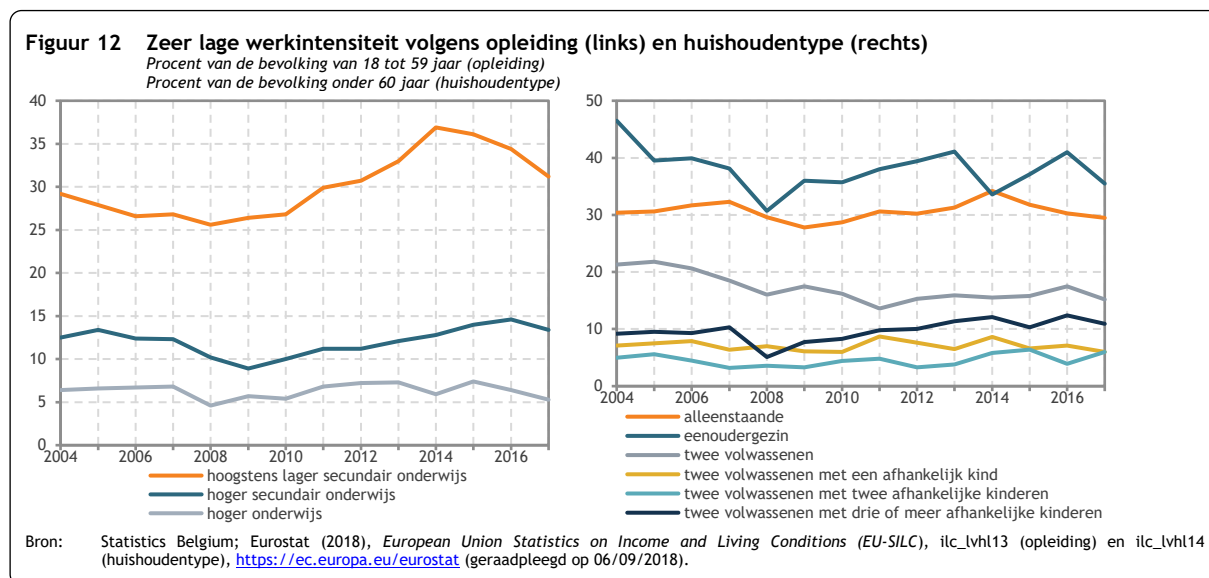
Opsplitsing volgens inkomen: hoe hoger het inkomen, hoe lager het aandeel personen in een huishouden met een zeer lage werkintensiteit. In 2017 leefde 53,1 % van de bevolking in het laagste inkomenskwintiel in die situatie. Voor de hogere inkomenskwintielen daalt dat aandeel sterk en het bereikt 0,7 % in het hoogste inkomenskwintiel.

Opsplitsing volgens leeftijd: in de periode 2004-2017, met uitzondering van 2011, is het aandeel kinderen (jonger dan 18 jaar) dat leeft in een huishouden met een zeer lage werkintensiteit steeds lager dan dat van de 18-59-jarigen. Beide leeftijdsgroepen volgen ook eenzelfde patroon: een dalende trend van 2005 tot 2008, een stijging van 2009 tot 2014/2015 en een daling daarna. In 2017 bedroeg deze indicator voor kinderen 12,7 % en voor 18-59-jarigen 13,7 %.

Opsplitsing volgens opleiding: hoe hoger het opleidingsniveau, hoe lager het aandeel personen in een huishouden met een zeer lage werkintensiteit. Voor personen met hoogstens een diploma lager secundair onderwijs steeg dit aandeel van 29,2 % in 2004 tot 36,9 % in 2014. Hierna daalde het tot 31,2 % in 2017. Voor de personen met een diploma hoger secundair onderwijs of hoger onderwijs bereikt die indicator respectievelijk 13,4 en 5,3 % in 2017.

Opsplitsing volgens huishoudentype: tussen 2004 en 2017 is het aandeel personen dat leeft in een huishouden met een zeer lage werkintensiteit het hoogst bij eenoudergezinnen (gemiddeld 38 %) en alleenstaanden (gemiddeld 30,6 %). Voor de overige huishoudentypes is het aandeel personen met een zeer lage werkintensiteit merkelijk lager. Voor huishoudens met twee volwassenen kan een dalende tendens worden vastgesteld.

VN-indicator: de gekozen indicator is verwant met indicator 1.2.2 - *Aandeel van mannen, vrouwen en kinderen van alle leeftijden dat in armoede leeft in al haar dimensies volgens de nationale definities*, omdat personen die leven in een huishouden met een zeer lage werkintensiteit ook behoren tot de populatie van personen met een risico op armoede of sociale uitsluiting, wat de nationaal gangbare multidimensionale armoededefinitie is.

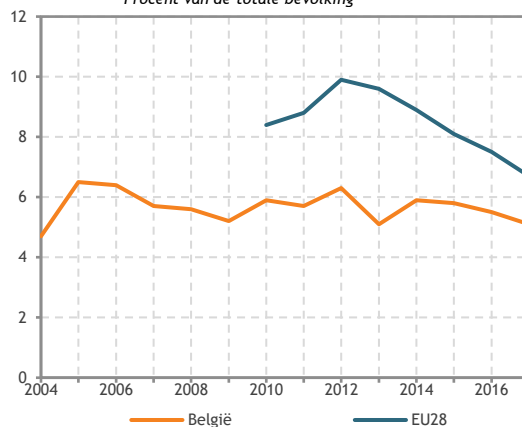
Specifieke bronnen

Europese Commissie (2010), *Europa 2020, Een strategie voor slimme, duurzame en inclusieve groei*, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52010DC2020&from=NL> (geraadpleegd op 06/11/2018).

Indicator 3. Ernstige materiële ontbering

SDG	Geen armoede	
Dimensies	Hier en nu	
Kerncijfers		
(procent van de totale bevolking)		
Begin van de periode	2004	4,7
Einde van de periode	2017	5,1
Minimum	2004	4,7
Maximum	2005	6,5
Gemiddelde jaarlijkse groei	2004-2017	+0,6 %
voet	2012-2017	-4,1 %
Vergelijking EU28, 2017		
(procent van de totale bevolking)		
België		5,1
EU28		6,7
EU28 minimum: Zweden		1,1
EU28 maximum: Bulgarije		30,0

Figuur 13 Ernstige materiële ontbering
Procent van de totale bevolking

Bron: Statistics Belgium; Eurostat (2018), *European Union Statistics on Income and Living Conditions (EU-SILC)*, ilc_mddd11, <https://ec.europa.eu/eurostat> (geraadpleegd op 06/09/2018).

Definitie: een persoon bevindt zich in een situatie van ernstige materiële ontbering indien zijn huishouden geconfronteerd wordt met minstens vier van de volgende negen problemen: onverwachte kosten niet kunnen opvangen, niet om de andere dag een maaltijd met proteïnen kunnen eten, zijn huis niet adequaat kunnen verwarmen (wegens financiële redenen), zich niet één keer per jaar één week vakantie weg van thuis kunnen veroorloven, geen auto hebben (indien de persoon dat wenst), geen televisie hebben (indien de persoon dat wenst), geen telefoon hebben (indien de persoon dat wenst), geen wasmachine hebben (indien de persoon dat wenst) en ten slotte achterstallen hebben voor het aflossen van hypotheeklening, huur of facturen voor de diensten van openbaar nut.

Op 15 maart 2017 heeft de EU de indicator materiële en sociale ontbering goedgekeurd die de indicator over materiële ontbering zal vervangen. Hij zal vanaf 2019 berekend worden. Die nieuwe indicator is gebaseerd op een set van dertien problemen. Een persoon bevindt zich in een situatie van materiële en sociale ontbering indien hij geconfronteerd wordt met minstens vijf van die problemen (Federal Public Service Social Security, 2018).

De hier gebruikte gegevens over materiële ontbering zijn gebaseerd op de enquête *European Union Statistics on Income and Living Conditions (EU-SILC)*. Personen die deelnemen aan deze enquête kunnen melden of zij op het ogenblik van enquêtering al dan niet geconfronteerd worden met die problemen. Statistics Belgium organiseert in België deze binnen de EU geharmoniseerde enquête en stelt de resultaten ervan ter beschikking, onder meer aan Eurostat. De hier gebruikte gegevens komen van Eurostat dat gedetailleerde en vergelijkbare data voor de EU-lidstaten publiceert. De gegevens zijn gebaseerd op een enquête. Daarom moet er rekening gehouden worden met een onzekerheidsmarge. De betrouwbaarheidsintervallen die met deze gegevens overeenkomen, zijn op verzoek verkrijgbaar bij Statistics Belgium.

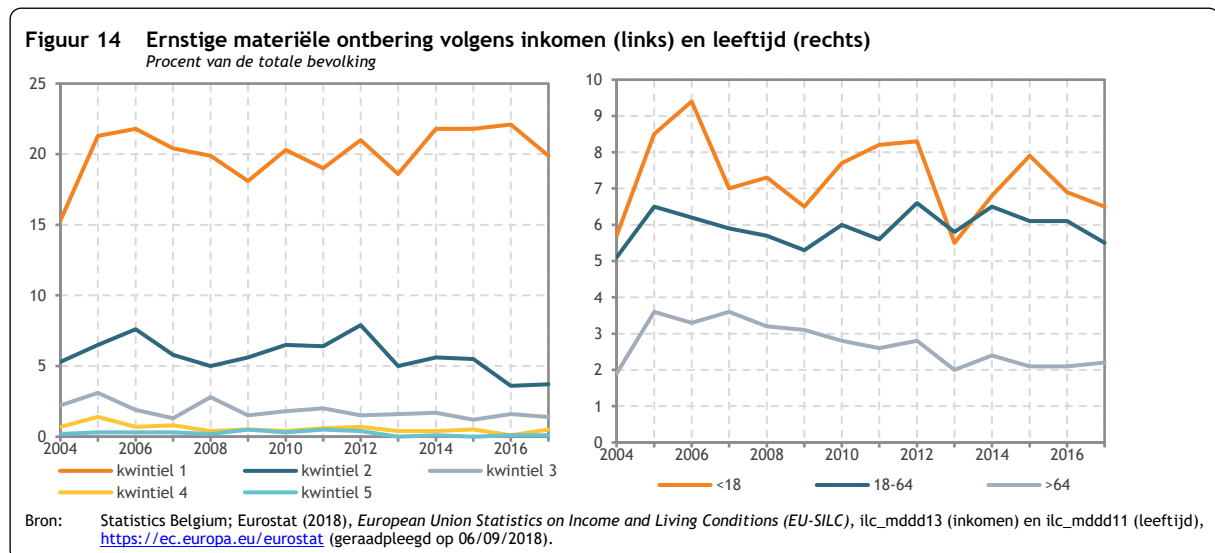
Doelstelling: het aandeel en het aantal personen dat leeft in een huishouden met ernstige materiële ontbering moeten dalen.

De duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen of SDG's die de Verenigde Naties in 2015 hebben aangenomen, bevatten de volgende subdoelstellingen: "Gelijke kansen verzekeren en ongelijkheden wegwerken, ook door het afvoeren van discriminerende wetten, beleidslijnen en praktijken en door het bevorderen van de geschikte wetgeving, beleidslijnen en acties in dit opzicht" (subdoelstelling 10.3) en "Tegen 2030 het aandeel mannen, vrouwen en kinderen van alle leeftijden die volgens de nationale definities in armoede leven in al haar dimensies, minstens tot de helft terugbrengen" (subdoelstelling 1.2).

Personen die leven in een huishouden in een situatie van ernstige materiële ontbering, maken deel uit van de doelgroep waarvoor de Europa 2020-strategie (Europese Commissie, 2010) een verminderingdoelstelling heeft bepaald, de zogenaamde personen met een risico op armoede of sociale uitsluiting (zie [indicator 1](#)).

Evolutie: het aandeel personen dat leeft in een huishouden met ernstige materiële ontbering blijft stabiel (Federal Public Service Social Security, 2018). Die indicator steeg van 4,7 % in 2004 tot 6,5 % in 2005; die stijging wordt waarschijnlijk beïnvloed door een methodologische verandering in de enquête over het item "zijn huis niet adequaat kunnen verwarmen (wegens financiële redenen)". Ook veranderde in 2008 de plaats van datzelfde item in de vragenlijst, met een mogelijke invloed op de tendens in de periode 2005-2017. Om die redenen lijkt het aangewezen de evolutie van die indicator vooral vanaf 2008 te beschouwen en niet over de volledige periode 2004-2017. Tussen 2008 en 2017 schommelde deze indicator tussen 5,1 % en 6,3 %.

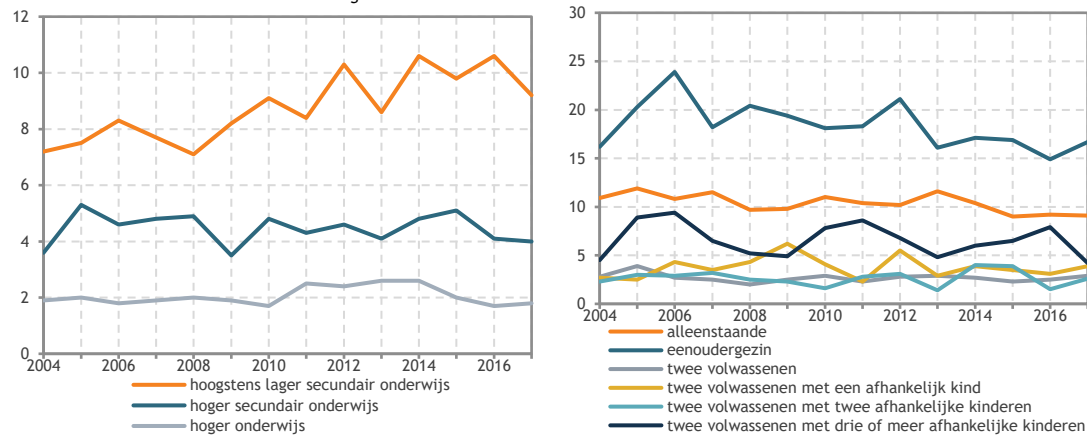
Internationale vergelijking: tussen 2010 en 2012 steeg die indicator in de EU28 van 8,4 tot 9,9 %, waarna die daalde tot 6,7 % in 2017. Deze indicator ligt in België lager dan in de EU28 over de hele beschouwde periode. In een verdeling van de lidstaten in drie groepen behoort België in 2017 tot de middelmatig presterende groep en het scoort beter dan het Europese gemiddelde.

Opsplitsing volgens inkomen: hoe hoger het inkomen, hoe lager het aandeel personen in een situatie van ernstige materiële ontbering. In 2017 leefde 19,9 % van de bevolking in het laagste inkomenskwintiel in een situatie van ernstige materiële ontbering. Voor de hogere inkomenskwintielen daalt dat aandeel sterk. In het hoogste inkomenskwintiel leven zeer weinig personen in een situatie van ernstige materiële ontbering (0,1 %). Datzelfde verband geldt voor de hele periode vanaf 2004.

Opsplitsing volgens leeftijd: het aandeel ouderen (65-plussers) in een situatie van ernstige materiële ontbering is in België lager dan dat van de jongere leeftijdscategorieën. In 2017 bedroeg dat aandeel 2,2 % bij de 65-plussers, tegenover rond de 6 % voor de categorieën tot en met 64 jaar.

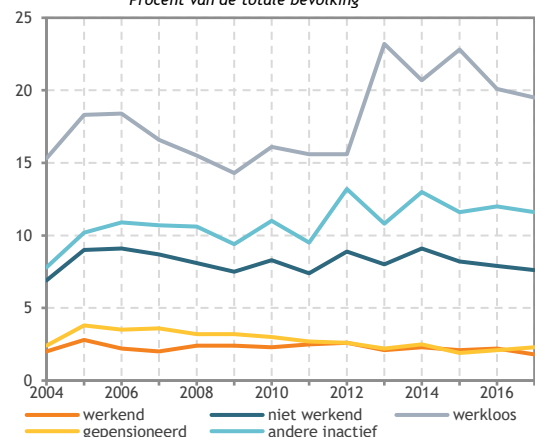
Figuur 15 Ernstige materiële ontbering volgens opleiding (links) en huishoudentype (rechts)
Procent van de totale bevolking

Bron: Statistics Belgium; Eurostat (2018), *European Union Statistics on Income and Living Conditions (EU-SILC)*, ilc_mddd14 (opleiding) en ilc_mddd13 (huishoudentype), <https://ec.europa.eu/eurostat> (geraadpleegd op 06/09/2018).

Opsplitsing volgens opleiding: hoe hoger het opleidingsniveau, hoe lager het aandeel personen in een situatie van ernstige materiële ontbering. Tussen 2004 en 2017 wordt een stijgende trend vastgesteld voor personen met hoogstens een diploma lager secundair onderwijs van 7,2 tot 9,2 %. In 2017 is het aandeel personen in een situatie van ernstige materiële ontbering met een diploma hoger secundair onderwijs of hoger onderwijs respectievelijk 4 en 1,8 %.

Figuur 16 Ernstige materiële ontbering, volgens activiteitsstatus
Procent van de totale bevolking

Bron: Statistics Belgium; Eurostat (2018), *European Union Statistics on Income and Living Conditions (EU-SILC)*, ilc_mddd12, <https://ec.europa.eu/eurostat> (geraadpleegd op 06/09/2018).

Opsplitsing volgens huishoudentype: van alle personen die behoren tot een eenoudergezin zijn er tussen 2004 en 2017 gemiddeld 18,4 % die leven in een situatie van ernstige materiële ontbering. Voor alleenstaanden bedraagt dat aandeel 10,4 %. De materiële ontbering bij grotere huishoudens is aanzienlijk lager dan bij alleenstaanden.

Opsplitsing volgens activiteitsstatus: in de periode 2004-2017 is die indicator altijd hoger bij werklozen, andere inactieven en niet-werkenden. In 2017 bedroeg hij respectievelijk 19,5 %, 11,6 % en 7,6 %. Bij werkenden en gepensioneerden is deze indicator zeer klein. In 2017 bedroeg zijn niveau ongeveer 2 %.

VN-indicator: de gekozen indicator is verwant met indicator 1.2.2 - *Aandeel van mannen, vrouwen en kinderen van alle leeftijden dat in armoede leeft in al haar dimensies volgens de nationale definities*, omdat personen die leven in een situatie van ernstige materiële ontbering ook behoren tot de populatie van personen met een risico op armoede of sociale uitsluiting, wat de nationaal gangbare multidimensionale armoededefinitie is.

Deze indicator wordt gebruikt om de composiete indicator van het welzijn hier en nu, gepubliceerd in het rapport *Aanvullende indicatoren naast het bbp*, te berekenen.

Specifieke bronnen

Europese Commissie (2010), *Europa 2020, Een strategie voor slimme, duurzame en inclusieve groei*, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52010DC2020&from=NL> (geraadpleegd op 06/11/2018).

Federal Public Service Social Security (2018), *The evolution of the social situation and social protection in Belgium 2018 - 'Increasing pressure on social protection adequacy' - Monitoring the social situation in Belgium and the progress towards the social objectives and the priorities of the National Reform Programme*, Brussels, Federal Public Service Social Security, september 2018, https://socialsecurity.belgium.be/sites/default/files/analysis-social-situation-and-protection-belgium-2018-en_2.pdf (geraadpleegd op 16/10/2018).

Indicator 4. Leefloners

SDG	Geen armoede	
Dimensies	Hier en nu	
Kerncijfers (duizenden personen)		
Begin van de periode	2003	74,1
Einde van de periode	2017	140,2
Minimum	2003	74,1
Maximum	2017	140,2
Gemiddelde jaarlijkse groei	2003-2017	+4,7 %
voet	2012-2017	+7,9 %

Definitie: het leefloon is sinds 1 oktober 2002 een onderdeel van het recht op maatschappelijke integratie (voordien het recht op het bestaansminimum). Het leefloon is het allerlaatste

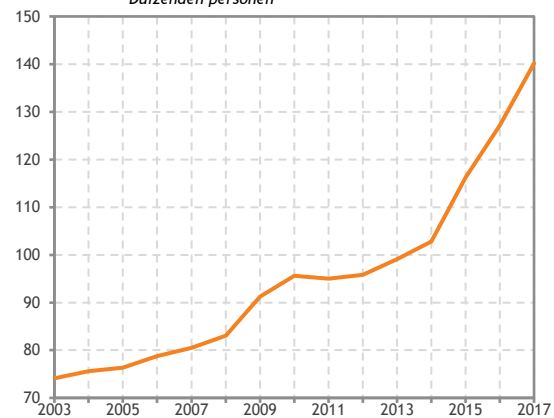
sociale vangnet om personen met onvoldoende bestaansmiddelen een minimaal inkomen te verschaffen dat hen in staat zou moeten stellen een menswaardig leven te leiden. Het leefloon kan worden toegekend aan personen zonder (vervangings)inkomen of met een (vervangings)inkomen dat lager is dan het bedrag van het leefloon, die geen aanspraak kunnen maken op een ander inkomen op basis van Belgische of buitenlandse wetgeving, die gewoonlijk en bestendig op legale wijze in België verblijven en die, tenzij hun gezondheid of hun specifieke situatie het niet toelaten, bereid zijn om te werken. Vanaf 1 december 2016 vallen vreemdelingen met subsidiaire bescherming onder het toepassingsgebied van de wetgeving over het recht op maatschappelijke integratie. Personen onder 25 jaar dienen een contract te ondertekenen met een persoonlijk ontwikkeld project voor maatschappelijke integratie. Vanaf 1 december 2016 moeten personen van 25 jaar of ouder die een beroep wensen te doen op het leefloon, ook een dergelijk contract ondertekenen. De leeftijdsvoorwaarde is 18 jaar maar minderjarigen die ontvoegd zijn door het huwelijk, die minstens één kind ten laste hebben of die zwanger zijn, kunnen onder dezelfde voorwaarden een beroep doen op het leefloon. Afhankelijk van het onderzoek van de bestaansmiddelen van de aanvrager wordt een gedeeltelijk of volledig leefloon toegekend.

Het Openbaar Centrum voor Maatschappelijk Welzijn (OCMW) van elke gemeente onderzoekt, in het kader van de wetgeving over het recht op maatschappelijke integratie, de bestaansmiddelen van de aanvrager en bepaalt in overleg met hem de meest gepaste hulp. Die hulp kan bestaan uit tewerkstelling, een gedeeltelijk of volledig leefloon, een geïndividualiseerd project voor maatschappelijke integratie of een combinatie van die hulpmiddelen. De indicator wordt uitgedrukt in duizenden personen en de gegevens komen van de Programmatorische federale overheidsdienst Maatschappelijke Integratie.

Doelstelling: het aantal begunstigen van het leefloon moet dalen.

De duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen of SDG's die de Verenigde Naties in 2015 hebben aangenomen, bevatten subdoelstelling 1.3: "Nationaal toepasbare sociale beschermingsystemen en

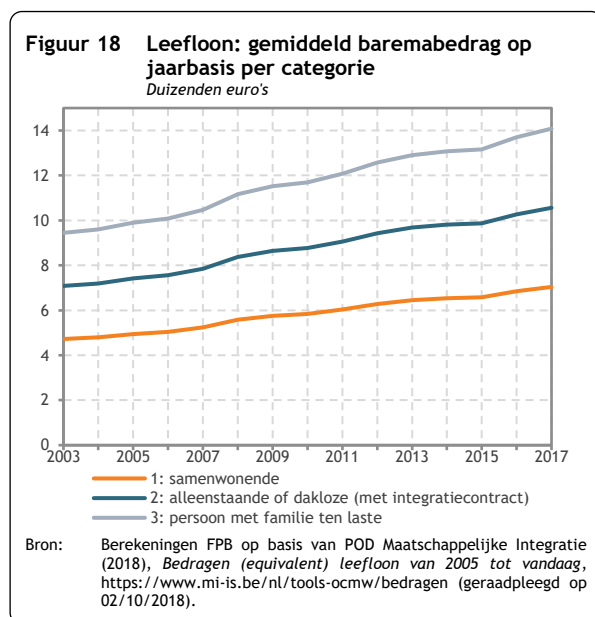
Figuur 17 Leefloners
Duizenden personen

Bron: POD Maatschappelijke Integratie (2018), *Statistisch verslag Nummer 21* - juli 2018, p. 10.

maatregelen implementeren voor iedereen, met inbegrip van sociale beschermingsvloeren, en tegen 2030 een aanzienlijke dekkingsgraad realiseren van de armen en de kwetsbaren".

Het federaal regeerakkoord van oktober 2014 heeft het volgende bepaald met betrekking tot socialebijstandsuitkeringen, zoals het leefloon: "De regering verhoogt geleidelijk de minimum sociale zekerheidsuitkeringen en de sociale bijstandsuitkeringen tot het niveau van de Europese armoededrempel. Hierbij wordt prioriteit gegeven aan de uitkeringen voor personen met het hoogste armoederisico. De sociale voordelen die met sommige sociale uitkeringen gepaard gaan, zullen worden meegeteld in de vergelijking met de Europese armoedenorm" (Federale Regering, 2014). Er wordt aangenomen dat die doelstelling een invloed zal hebben op de evolutie van het armoederisico (zie [indicator 44](#)), waarvoor vermeld wordt dat het moet dalen om in de richting van de doelstellingen te gaan.

Er bestaan drie categorieën van gerechtigden op het leefloon met elk een specifiek bedrag, dat afhankelijk van het bestaansmiddelenonderzoek door het OCMW al dan niet volledig wordt toegekend. Die categorieën zijn een samenwonende persoon (categorie 1), een alleenstaande of dakloze met wie een integratiecontract werd gesloten (categorie 2) en een persoon met een familie ten laste, met name de echtgenoot of levenspartner, het ongehuwd minderjarig kind of meerdere kinderen onder wie minstens één ongehuwd minderjarig kind (categorie 3).

Tussen 2003 en 2017 stegen de leefloonbedragen op jaarbasis per categorie voor categorie 1 van 4 724 euro tot 7 041 euro. Voor categorie 3 zijn die bedragen exact het dubbele. Het leefloonbedrag op jaarbasis voor categorie 2 steeg van 7 086 euro in 2003 tot 10 562 euro in 2017.

Evolutie: tussen 2003 en 2008 steeg het gemiddelde maandelijkse aantal begunstigden van het leefloon gestaag van 74 000 tot 83 000. In de twee daaropvolgende jaren steeg dat aantal beduidend sneller tot 96 000 in 2010, wat allicht verklaard kan worden door de verslechtering van het socio-economisch klimaat door de financieel-economische crisis. Het gemiddelde maandelijkse aantal begunstigden van het leefloon stabiliseerde zich tot 2012 rond dat niveau en steeg daarna weer tot 103 000 in 2014. Een combinatie van structurele (onder meer de arbeidsmarktpositie van risicogroepen) en conjuncturele factoren (de financieel-economische crisis van 2008) ligt mee aan de basis van de globaal stijgende trend (POD MI, 2015). Daarna steeg dat aantal sterk tot 140 000 personen in 2017. Naast de bovenvermelde factoren dragen onder meer de groeiende onzekerheid van bepaalde risicogroepen (laaggeschoolden, deeltijdse werknemers, eenoudergezinnen, allochtonen enz.) en, meer recent, wijzigingen in de wetgeving over de werkloosheidsverzekering en beroepsinschakelingsuitkering evenals de stijging van het aantal erkende vluchtelingen bij tot die toename (POD MI, 2018).

Internationale vergelijking: er zijn binnen de EU geen geharmoniseerde gegevens beschikbaar over dat type bijstandsuitkering.

VN-indicator: de gekozen indicator stemt overeen met indicator 1.3.1 - *Deel van de bevolking met een socialebeschermingsvloer of -systeem, naar geslacht en met onderscheid naar kinderen, werklozen, ouderen, gehandicapten, zwangere vrouwen, pasgeborenen, slachtoffers van arbeidsongevallen, armen en kwetsbaren.*

Specifieke bronnen

Federale Regering (2014), *Federaal regeerakkoord, 9 oktober 2014*, <http://www.dekamer.be/FLWB/PDF/54/0020/54K0020001.pdf> (geraadpleegd op 30/11/2015).

POD MI (2015), *Leefloon, Statistisch rapport / Nummer 12 – September 2015*, Programmatorische federale overheidsdienst Maatschappelijke Integratie.

POD MI (2018), *Statistisch verslag Nummer 21 - juli 2018*, Programmatorische federale overheidsdienst Maatschappelijke Integratie.

Indicator 5. Overmatige schuldenlast van de gezinnen

SDG	Geen armoede	
Dimensies	Hier en nu	
Kerncijfers		
(duizend personen met een collectieve schuldenregeling)		
Begin van de periode	2007	57,0
Einde van de periode	2017	93,6
Minimum	2007	57,0
Maximum	2015	97,6
Gemiddelde jaarlijkse groei	2007-2017	+5,1 %
	2012-2017	+1,0 %

Definitie: personen die geconfronteerd worden met overmatige schuldenlast of ernstige financiële moeilijkheden kunnen een beroep doen op de gerechtelijke procedure van collectieve schuldenregeling. Een schuldbemiddelaar zal in het kader van die procedure een aanzuiveringsplan van alle uitstaande schulden opstellen en het maandbedrag bepalen dat de betrokkene nodig heeft voor zijn lopende uitgaven. Dat bedrag moet voldoende zijn om een menswaardig bestaan te leiden en kan niet lager liggen dan het leefloonbedrag op maandbasis. De Centrale voor kredieten aan particulieren (CKP) centraliseert in België bepaalde gegevens over het aantal lopende collectieve schuldenregelingen. Die indicator wordt uitgedrukt in duizenden personen en de gegevens komen van de Nationale Bank van België.

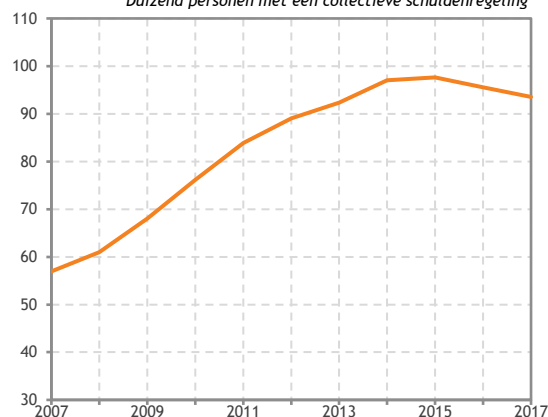
Doelstelling: de overmatige schuldenlast van de gezinnen moet dalen.

De duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen of SDG's die de Verenigde Naties in 2015 hebben aangenomen, bevatten subdoelstelling 1.4: "Er tegen 2030 voor zorgen dat alle mannen en vrouwen, in het bijzonder de armen en de kwetsbaren, gelijke rechten hebben op economische middelen, alsook toegang tot basisdiensten, eigenaarschap en controle over land en andere vormen van eigendom, nalatenschap, natuurlijke hulpbronnen, gepaste nieuwe technologie en financiële diensten, met inbegrip van microfinanciering".

De procedure van collectieve schuldenregeling voorziet dat het maandbedrag dat de betrokkene nodig heeft voor zijn lopende uitgaven voldoende moet zijn om een menswaardig bestaan te leiden en niet lager mag liggen dan het leefloonbedrag. Omdat de procedure van collectieve schuldenregeling specifiek gericht is op personen die door hun overmatige schulden in een situatie dreigen terecht te komen die het hen onmogelijk maken menswaardig te leven, wordt een daling van het aantal personen met een collectieve schuldenregeling als impliciete doelstelling beschouwd, hetgeen aansluit bij de doelstelling vermeld bij de indicator over het leefloon ([indicator 4](#)).

Evolutie: het aantal personen met een lopende procedure tot collectieve schuldenregeling steeg onafgebroken tussen 2007 en 2015, van 57 000 tot 97 000. In 2016 en 2017 daalde dit aantal tot 94 000. De problematiek van de overmatige schuldenlast is complex. Er kunnen immers achterstallen zijn op meerdere kredieten. Bovendien kunnen ook personen met niet-kredietgerelateerde schulden (zoals fiscale schulden of betalingsmoeilijkheden met facturen in verband met gezondheidszorg, energie,

Figuur 19 Overmatige schuldenlast van de gezinnen
Duizend personen met een collectieve schuldenregeling

Bron: Nationale Bank van België (2018), rechtstreekse mededeling, 29/09/2018.

telefoon of huur) een beroep doen op een collectieve schuldenregeling. Dit is het geval voor bijna drie op tien personen met een collectieve schuldenregeling (NBB, 2018).

Internationale vergelijking: door verschillen in wetgeving zijn er binnen de EU geen geharmoniseerde gegevens beschikbaar over dat type regeling voor personen met overmatige schuldenlast.

VN-indicator: de gekozen indicator stemt met geen enkele SDG-indicator overeen, maar sluit wel aan bij subdoelstelling 1.4. omdat personen die een collectieverschuldenregeling verlaten, kwetsbaar zijn en meer moeilijkheden kunnen hebben om toegang te krijgen tot bepaalde diensten en vormen van eigendom.

Specifieke bronnen

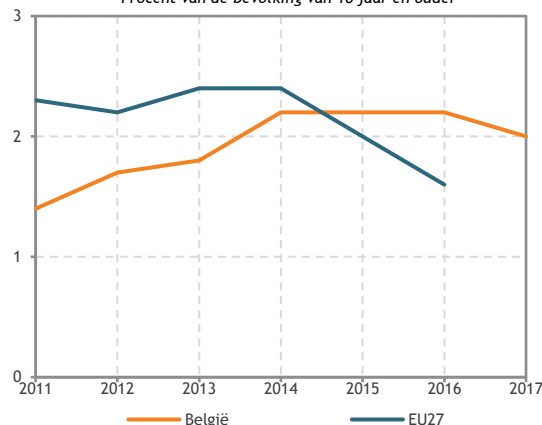
NBB (2018), *Centrale voor kredieten aan particulieren*, Statistieken 2017, Brussel: Nationale Bank van België, p. 14.

Indicator 6. Uitstel of afstel van medische zorg om financiële redenen

SDG	Geen armoede	
Dimensies	Hier en nu	
Kerncijfers		
(procent van de bevolking van 16 jaar en ouder)		
Begin van de periode	2011	1,4
Einde van de periode	2017	2,0
Minimum	2011	1,4
Maximum	2014, 2015, 2016	2,2
Gemiddelde jaarlijkse groei	2011-2017	+7,4 %
groei	2011	1,4
Vergelijking EU27, 2016		
(procent van de bevolking van 16 jaar en ouder)		
België		2,2
EU27		1,6
EU27 minimum: Finland		0,1
EU27 maximum: Griekenland		12

Figuur 20 Uitstel of afstel van medische zorg om financiële redenen

In de laatste twaalf maanden
Procent van de bevolking van 16 jaar en ouder

Bron: Statistics Belgium; Eurostat (2018), *Self-reported unmet needs for medical examination by sex, age, detailed reason and income quintile*, hlth_silc_08, <https://ec.europa.eu/eurostat> (geraadpleegd op 02/10/2018).

Definitie: aandeel personen van 16 jaar of ouder

dat zich om financiële redenen de nodige medische zorg niet heeft kunnen veroorloven tijdens de afgelopen 12 maanden. De gegevens komen van de enquête *European Union Statistics on Income and Living Conditions* (EU-SILC). Statistics Belgium organiseert in België deze binnen de EU geharmoniseerde enquête en stelt de resultaten ervan ter beschikking, onder meer aan Eurostat. De hier gebruikte gegevens komen van Eurostat dat gedetailleerde en vergelijkbare data voor de EU-lidstaten publiceert. De gegevens zijn gebaseerd op een enquête. Daarom moet er rekening gehouden worden met een onzekerheidsmarge. De betrouwbaarheidsintervallen die met deze gegevens overeenkomen, zijn op verzoek verkrijgbaar bij Statistics Belgium.

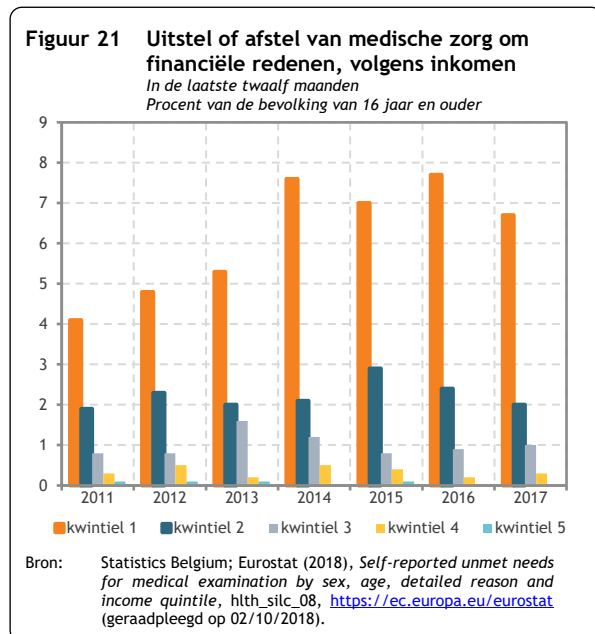
Doelstelling: het uitstel of afstel van medische zorg moet dalen.

De duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen of SDG's die de Verenigde Naties in 2015 hebben aangenomen, bevatten subdoelstelling 1.4: "Er tegen 2030 voor zorgen dat alle mannen en vrouwen, in het bijzonder de armen en de kwetsbaren, gelijke rechten hebben op economische middelen, alsook toegang tot basisdiensten, eigenaarschap en controle over land en andere vormen van eigendom, nalatenschap, natuurlijke hulpbronnen, gepaste nieuwe technologie en financiële diensten, met inbegrip van microfinanciering".

De Federale beleidsvisie op lange termijn inzake duurzame ontwikkeling bevat doelstelling 5: "kwaliteitsvolle gezondheidszorg zal toegankelijk zijn voor iedereen en in het bijzonder voor kwetsbare groepen (mensen met een handicap, kansarmen, vruchtbare en zwangere vrouwen en kinderen, enz.)" (Belgisch Staatsblad, 08/10/2013).

Evolutie: volgens de EU-SILC-enquêtes is het aandeel personen dat zich om financiële redenen de nodige medische zorg niet heeft kunnen veroorloven gestegen van 1,4 % tot 2,0 % van de bevolking tussen 2011 en 2017.

Internationale vergelijking: in de EU27, evolueerde dat aandeel van 2,3 % tot 1,6 % tussen 2011 en 2016. De evolutie is in België dus minder gunstig dan in de EU27. In een verdeling van de lidstaten in drie groepen behoort België in 2016 tot de slechtst presterende groep.

Opsplitsing volgens inkomen: personen met de laagste inkomens bevinden zich vaker in een situatie waarin ze zich om financiële redenen de nodige medische zorg niet hebben kunnen veroorloven dan personen met hogere inkomens. In het eerste kwintiel (de laagste inkomens) stijgt deze indicator sinds 2010 en hij bereikt 6,7 % in 2017. In het vijfde kwintiel (de hoogste inkomens) is deze indicator nul.

VN-indicator: de gekozen indicator stemt met geen enkele SDG-indicator overeen, maar sluit wel aan bij subdoelstelling 1.4 aangezien hij de toegang tot gezondheidszorg meet van personen in een armoedesituatie.

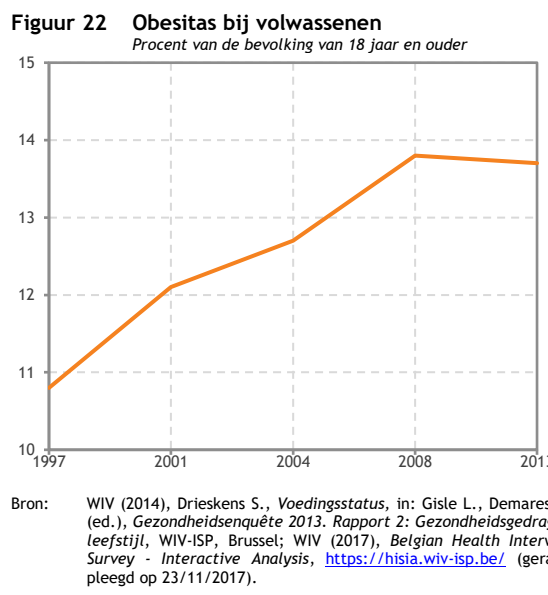
Specifieke bronnen

Belgisch Staatsblad: <http://www.ejustice.just.fgov.be/cgi/welcome.pl>; opzoeking op http://www.ejustice.just.fgov.be/doc/rech_n.htm (geraadpleegd op 23/10/2018).

4.2. Doelstelling 2. Beëindig honger, bereik voedselzekerheid en verbeterde voeding en bevorder duurzame landbouw

Indicator 7. Obesitas bij volwassenen

SDG	Geen honger	
Dimensies	Later	
Kerncijfers		
(procent van de bevolking van 18 jaar en ouder)		
Begin van de periode	1997	10,8
Einde van de periode	2013	13,7
Minimum	1997	10,8
Maximum	2008	13,8
Gemiddelde jaarlijkse groei	1997-2013	+1,5 %
	2008-2013	-0,1 %
Vergelijking UE28, 2014		
(procent van de bevolking van 18 jaar en ouder)		
België		14,0
EU28		15,9
EU28 minimum: Roemenië		9,4
EU28 maximum: Letland		21,3

Definitie: obesitas stemt overeen met een *body mass index* hoger dan 30. Deze indicator is het

aandeel zwaarlijvige personen in de volwassen bevolking (18 jaar en ouder). De body mass index (of BMI) betreft een antropometrische meting berekend als de verhouding tussen het gewicht in kilogram en de lengte in meter in het kwadraat. De BMI is gecorreleerd met het vetgehalte van het lichaam van een volwassene (Eurostat, 2008). Personen met zwaarlijvigheid lopen een groter risico op chronische aandoeningen zoals hart- en vaatziekten, diabetes en bepaalde kankers (WHO, 2015). De gegevens komen van de nationale gezondheidsenquêtes uitgevoerd door het Wetenschappelijk Instituut Volksgezondheid / Sciensano voor België en van Eurostat voor de andere Europese landen. Voor de Belgische gezondheidsenquête van 1997 werden er 10 221 personen ondervraagd. Voor die van 2001: 12 111; van 2004: 12 650; van 2008: 8 836 en voor die van 2013 werden er 10 834 personen ondervraagd. De gegevens zijn gebaseerd op een enquête. Daarom moet er rekening gehouden worden met een onzekerheidsmarge. De website van Sciensano vermeldt die gegevens samen met hun betrouwbaarheidsintervallen.

Doelstelling: het aandeel volwassenen met zwaarlijvigheid moet dalen.

De duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen of SDG's die de Verenigde Naties in 2015 hebben aangenomen, bevatten subdoelstelling 2.2: "Tegen 2030 een einde maken aan alle vormen van slechte voeding, waarbij ook tegen 2025 voldaan moet kunnen worden aan de internationaal overeengekomen doelstellingen met betrekking tot groeiachterstand en ondergewicht bij kinderen onder de 5 jaar; en eveneens tegemoetkomen aan de voedingsbehoeften van adolescente meisjes, zwangere vrouwen, vrouwen die borstvoeding geven en oudere personen".

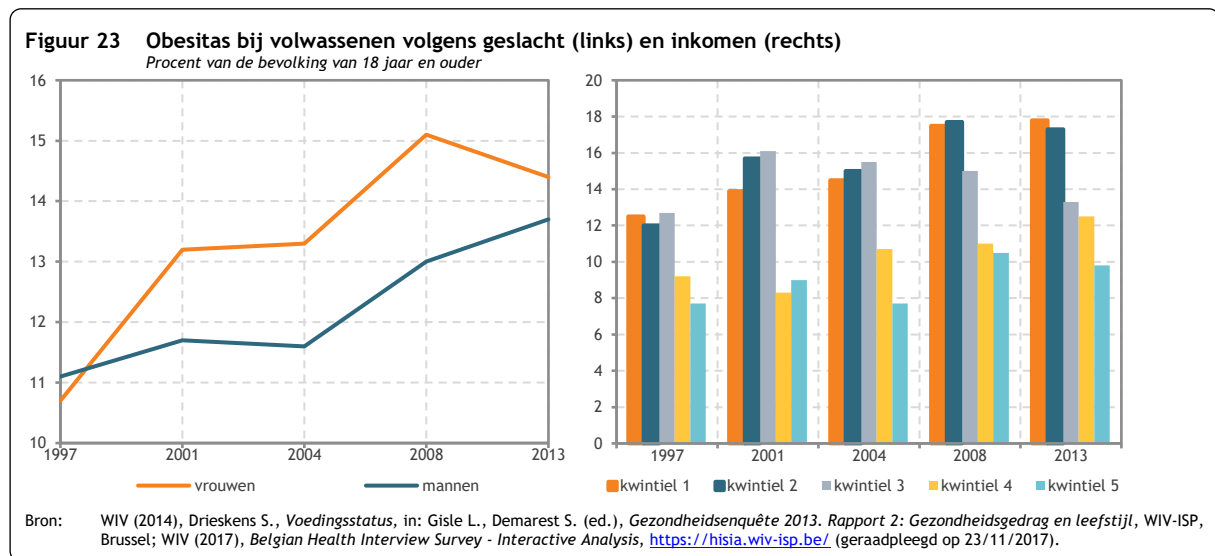
De Federale beleidsvisie op lange termijn inzake duurzame ontwikkeling bevat doelstelling 7: "de morbiditeit/mortaliteit door chronische ziekten zal teruggebracht zijn" (Belgisch Staatsblad, 08/10/2013). Aangezien zwaarlijvigheid het risico op cardiovasculaire ziekten, diabetes en verschillende types kanker verhoogt, moet het aandeel volwassenen met zwaarlijvigheid dalen om in de richting van de doelstelling te gaan.

Evolutie: volgens die enquêtes daalde het aandeel volwassenen met zwaarlijvigheid licht in 2013, na een regelmatige toename tussen 1997 en 2008. Er moet worden gewacht op de gegevens voor de latere jaren om te zien of het gaat om een neerwaartse trend of een stabilisering.

Internationale vergelijking: voor de EU28 publiceert Eurostat gegevens voor 2008 en 2014. In 2014, ligt België, volgens deze gegevens, 1,9 procentpunt onder het Europees gemiddelde. In een verdeling van de lidstaten in drie groepen behoort België in 2014 tot de best presterende groep.

Opsplitsing volgens geslacht: deze indicator toont weinig verschillen tussen vrouwen en mannen. Het aandeel zwaarlijvige mannen steeg van 11,1 % in 1997 tot 13,7 % in 2013, terwijl het procent vrouwen steeg van 10,3 % tot 14,4 % na een maximum van 15,1 % in 2008.

Opsplitsing volgens inkomen: het aandeel zwaarlijvige volwassenen is gecorreleerd met de inkomenscategorie. In 2017, is het aandeel zwaarlijvigen ongeveer 17 % in de twee laagste inkomenskwintielen en ongeveer 10 % in het hoogste inkomenskwintiel.

VN-indicator: de gekozen indicator stemt met geen enkele SDG-indicator overeen, maar sluit wel aan bij subdoelstelling 2.2. De indicatoren voorgesteld voor de opvolging van de SDG's zijn inderdaad niet aangepast aan de Belgische situatie (2.2.1 *Prevalentie van groeiachterstand [...] bij kinderen onder de 5 jaar*) of worden door België niet opgevolgd (2.2.2 *Prevalentie van malnutritie [...] bij kinderen onder de 5 jaar, opgesplitst naar type [overgewicht en ondergewicht]*). Obesitas bij volwassenen is een vorm van slechte voeding en is een pertinente problematiek in België. Het is dan ook deze problematiek die gekozen wordt om slechte voeding op te volgen in België.

Specifieke bronnen

Belgisch Staatsblad: <http://www.ejustice.just.fgov.be/cgi/welcome.pl>; opzoeking op http://www.ejustice.just.fgov.be/doc/rech_n.htm (geraadpleegd op 23/10/2018).

Eurostat (2008), *Table Thema volksgezondheid - Percentage of overweight people, by gender and age group*, <http://ec.europa.eu/eurostat>.

WHO (2015), *Obesity and overweight. Fact sheet N°311*, <http://www.who.int>.

Indicator 8. Oppervlakte biologische landbouw

SDG	Geen honger	
Dimensies	Later	
Kerncijfers		
(procent van de Belgische landbouwoppervlakte)		
Begin van de periode	1991	0,1
Einde van de periode	2017	6,3
Minimum	1991	0,1
Maximum	2017	6,3
Gemiddelde jaarlijkse groei	1991-2017	+17,4 %
	2012-2017	+7,0 %
Vergelijking EU28, 2016		
(procent van de landbouwoppervlakte)		
België		5,8
EU28		6,8
EU28 minimum: Malta		0,2
EU28 maximum: Oostenrijk		20,9

Definitie: het aandeel van de gebruikte landbouwoppervlakte door de biologische landbouw

in de totale landbouwoppervlakte. "De biologische productie is een alomvattend systeem van landbouwbeheer en levensmiddelenproductie waarbij de beste praktijken op milieugebied worden gecombineerd met een hoog niveau van biodiversiteit, de instandhouding van natuurlijke hulpbronnen, de toepassing van strenge normen op het gebied van dierenwelzijn en een productie die is afgestemd op de voorkeur van bepaalde consumenten voor producten die worden vervaardigd met natuurlijke stoffen en procedés" (Verordening (EG) nr. 834/2007 inzake biologische productie; Publicatieblad van de Europese Unie, 20/7/2007). De indicator wordt door het FPB berekend op basis van de gegevens van Statistics Belgium voor België en van Eurostat voor de andere Europese landen.

Doelstelling: het aandeel van de oppervlakte biologische landbouw moet stijgen.

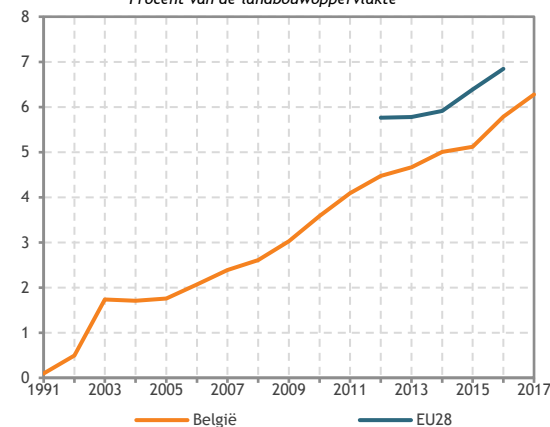
De duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen of SDG's die de Verenigde Naties in 2015 hebben aangenomen, bevatten subdoelstelling 2.4: "Tegen 2030 duurzame voedselproductiesystemen garanderen en veerkrachtige landbouwpraktijken implementeren die de productiviteit en de productie kunnen verhogen, die helpen bij het in stand houden van ecosystemen, die de aanpassingscapaciteit verhogen in de strijd tegen klimaatverandering, extreme weersomstandigheden, droogte, overstromingen en andere rampen en die op een progressieve manier de kwaliteit van het land en de bodem verbeteren".

De Federale beleidsvisie op lange termijn inzake duurzame ontwikkeling bevat doelstelling 28: "De sociale en ecologische impact van onze productie- en consumptiewijzen op het vlak van voedingsmiddelen zal aanzienlijk verlaagd zijn" (Belgisch Staatsblad, 08/10/2013).

Evolutie: het aandeel van de biologische landbouw stijgt regelmatig en bereikt 6,3 % van de landbouwoppervlakte in 2017.

Internationale vergelijking: het aandeel van de gebruikte landbouwoppervlakte door de biologische landbouw in de totale landbouwoppervlakte in België ligt onder het Europese gemiddelde. In een

Figuur 24 Oppervlakte biologische landbouw
Procent van de landbouwoppervlakte

Bron: Berekeningen FPB op basis van Statistics Belgium (2018), *Kerncijfers landbouw 2010-2017* en *Biologische landbouw*, <https://statbel.fgov.be/> en van Eurostat (2018), *Organic crop area by agricultural production methods and crops, org_cropar* en *Land use: number of farms and areas of different crops by type of farming, ef_oluft*, <https://ec.europa.eu/eurostat> (geraadpleegd op 17/09/2018)

verdeling van de lidstaten in drie groepen behoort België in 2016 tot de middelmatig presterende groep en het scoort minder goed dan het Europese gemiddelde.

VN-indicator: de gekozen indicator stemt overeen met indicator 2.4.1 - *Deel van de landbouwooppervlakte met productieve en duurzame landbouwmethoden.*

Specifieke bronnen

Belgisch Staatsblad: <http://www.ejustice.just.fgov.be/cgi/welcome.pl>; opzoeking op http://www.ejustice.just.fgov.be/doc/rech_n.htm (geraadpleegd op 23/10/2018).

Publicatieblad van de Europese Unie: <https://eur-lex.europa.eu/oj/direct-access.html?locale=nl> (geraadpleegd op 23/10/2018).

Indicator 9. Landbouwpesticiden

SDG	Geen honger	
Dimensies	Later	
Kerncijfers		
(kg/ha)		
Begin van de periode	2011	4,9
Einde van de periode	2016	5,1
Minimum	2011	4,9
Maximum	2014	5,5
Gemiddelde jaarlijkse groei	2011-2016	+0,8 %
Vergelijking, 2015		
(kg/ha)		
België		5,0
Duitsland		2,9
Frankrijk		2,4
Nederland		5,4

Definitie: landbouwpesticiden zijn chemische stoffen die hoofdzakelijk in de landbouw gebruikt worden om organismen te vernietigen die schadelijk zijn voor gewassen, zoals zwammen,

insecten, bacteriën en planten. De consumptie van landbouwpesticiden wordt gedefinieerd als de verhouding tussen de totale hoeveelheid verkochte pesticiden (dit dekt niet enkel pesticiden voor de landbouw, maar ook pesticiden gebruikt door gemeenten, door de NMBS enz.) en de totale landbouwoppervlakte, uitgedrukt in kg/hectare. De totale hoeveelheid pesticiden omvat alle stoffen uit de bijlage bij Verordening (EG) nr. 1185/2009 betreffende statistieken over pesticiden (Publicatieblad van de Europese Unie, 10/12/2009). De indicator wordt door het FPB berekend op basis van gegevens van de FOD Volksgezondheid, Veiligheid van de Voedselketen en Leefmilieu en Statistics Belgium voor België en van Eurostat voor de andere Europese landen.

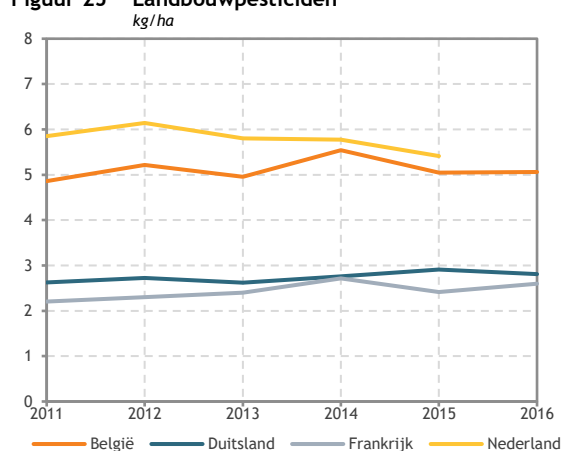
Doelstelling: de hoeveelheid verkochte landbouwpesticiden per hectare moet dalen.

De duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen of SDG's die de Verenigde Naties in 2015 hebben aangenomen, bevatten subdoelstelling 2.4: "Tegen 2030 duurzame voedselproductiesystemen garanderen en veerkrachtige landbouwpraktijken implementeren die de productiviteit en de productie kunnen verhogen, die helpen bij het in stand houden van ecosystemen, die de aanpassingscapaciteit verhogen in de strijd tegen klimaatverandering, extreme weersomstandigheden, droogte, overstromingen en andere rampen en die op een progressieve manier de kwaliteit van het land en de bodem verbeteren".

De Federale beleidsvisie op lange termijn inzake duurzame ontwikkeling bevat doelstelling 28: "De sociale en ecologische impact van onze productie- en consumptiewijzen op het vlak van voedingsmiddelen zal aanzienlijk verlaagd zijn" (Belgisch Staatsblad, 08/10/2013).

Evolutie: de hoeveelheid verkochte landbouwpesticiden per hectare blijft relatief stabiel tussen 2011 en 2016 en bedraagt 5,1 kg/ha in 2016.

Figuur 25 Landbouwpesticiden

Bron: Berekeningen FPB op basis van FOD Volksgezondheid, Veiligheid van de Voedselketen en Leefmilieu (2015), *Verkoop van pesticiden 2007-2013* (rechtstreekse mededeling); Statistics Belgium (2018), *Annual data on active substances (kg) from commercial products covered by an authorization for the placing on the market of plant protection products 2012-2016*; Statistics Belgium (2010 tot 2017), *Kerncijfers landbouw 2010-2016*, <https://statbel.fgov.be/> & Eurostat (2018), *Pesticide sales, aei_fm_salpest09* en *Land use: number of farms and areas of different crops by type of farming, ef_oluft*, <https://ec.europa.eu/eurostat> (geraadpleegd op 17/09/2018).

Internationale vergelijking: ten opzichte van de drie buurlanden situeert België zich qua verbruik onder Nederland, maar ruim boven Duitsland en Frankrijk.

VN-indicator: de gekozen indicator stemt met geen enkele SDG-indicator overeen, maar sluit wel aan bij subdoelstelling 2.4, aangezien de vermindering van het pesticideverbruik helpt bij het in stand houden van ecosystemen.

Specifieke bronnen

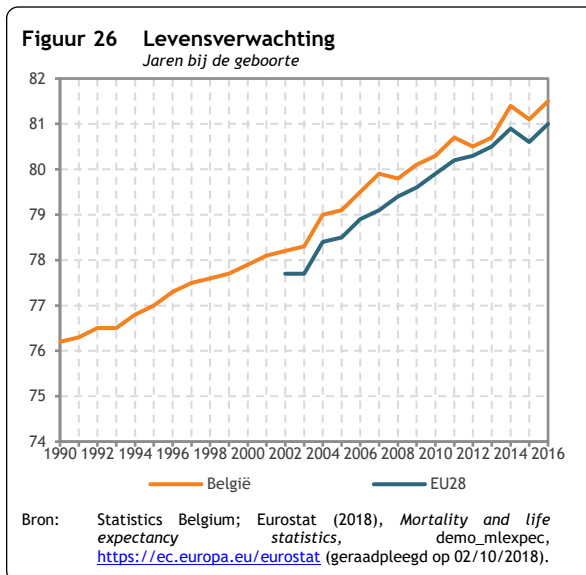
Belgisch Staatsblad: <http://www.ejustice.just.fgov.be/cgi/welcome.pl>; opzoeking op http://www.ejustice.just.fgov.be/doc/rech_n.htm (geraadpleegd op 23/10/2018).

Publicatieblad van de Europese Unie: <https://eur-lex.europa.eu/oj/direct-access.html?locale=nl> (geraadpleegd op 23/10/2018).

4.3. Doelstelling 3. Verzeker een goede gezondheid en bevorder welzijn voor iedereen op alle leeftijden

Indicator 10. Levensverwachting

SDG	Goede gezondheid en welzijn	
Dimensies	Hier en nu, Later	
Kerncijfers (jaren bij de geboorte)		
Begin van de periode	1990	76,2
Einde van de periode	2016	81,5
Minimum	1990	76,2
Maximum	2016	81,5
Gemiddelde jaarlijkse groei	1990-2016	+0,3 %
	2011-2016	+0,2 %
Vergelijking EU28, 2016 (jaren bij de geboorte)		
België		81,5
EU28		81
EU28 minimum: Bulgarije		74,9
EU28 maximum: Spanje		83,5

Definitie: de levensverwachting berekend bij de geboorte wordt uitgedrukt in het aantal jaren dat een persoon zou leven indien hij/zij op elke leeftijd de op het ogenblik van zijn/haar geboorte geobserveerde mortaliteitskenmerken zou kennen. In België worden de overlijdenskansen, die gebruikt worden om de levensverwachting bij de geboorte te meten, berekend aan de hand van de overlijdensverklaringen in het Rijksregister der natuurlijke personen (FOD Economie – ADSEI, 2009). Statistics Belgium brengt in België deze gegevens samen en stelt de resultaten ervan ter beschikking, onder meer aan Eurostat. De hier gebruikte gegevens komen van Eurostat dat gedetailleerde en vergelijkbare data voor de EU-lidstaten publiceert.

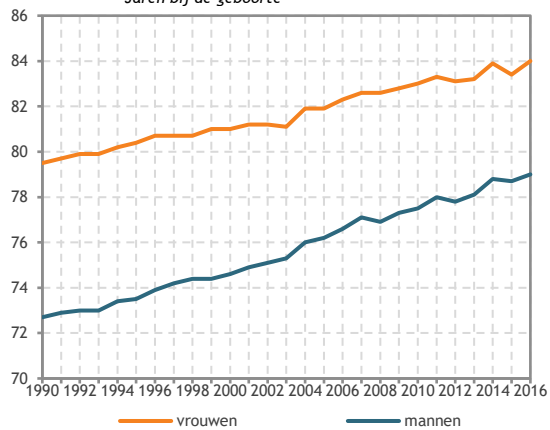
Doelstelling: de levensverwachting mag niet dalen.

De duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen of SDG's die de Verenigde Naties in 2015 hebben aangenomen, bevatten doel 3: "Verzeker een goede gezondheid en promoot welvaart voor alle leeftijden". Aangezien het resultaat van een betere gezondheid onder andere een betere levensverwachting is, wordt als impliciete doelstelling beschouwd dat de levensverwachting niet mag dalen.

Evolutie: de levensverwachting blijft toenemen, met 5,3 jaar tussen 1990 en 2016 om dan 81,5 jaar te bereiken.

Internationale vergelijking: de evoluties van de levensverwachting in België en in de Europese Unie lopen parallel, waarbij de levensverwachting in België iets hoger ligt dan in de EU28, waar die 81 jaar bedraagt in 2016. In een verdeling van de lidstaten in drie groepen behoort België in 2016 tot de middelmatig presterende groep en het scoort beter dan het Europese gemiddelde.

Figuur 27 Levensverwachting volgens geslacht
Jaren bij de geboorte

Bron: Statistics Belgium; Eurostat (2018), *Mortality and life expectancy statistics*, demo_mlexpec, <https://ec.europa.eu/eurostat> (geraadpleegd op 02/10/2018).

Opsplitsing volgens geslacht: de levensverwachting bij de geboorte van mannen ligt onder die van vrouwen, maar dat verschil wordt wel kleiner met de tijd: het daalde in België van 6,8 jaar in 1990 tot 5 jaar in 2016.

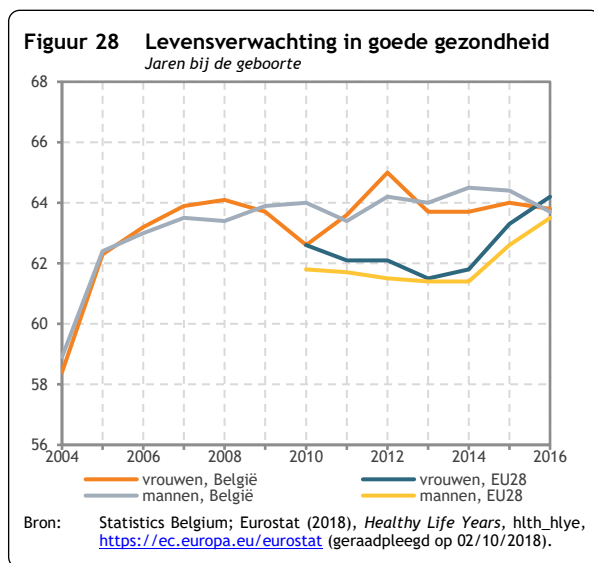
VN-indicator: de gekozen indicator stemt met geen enkele SDG-indicator overeen, maar sluit wel aan bij doel 3 aangezien de levensverwachting een meting is van de globale gezondheid van de bevolking.

Specifieke bronnen

FOD Economie – ADSEI (2009), *Sterftetafels en levensverwachting*, <http://statbel.fgov.be>.

Indicator 11. Levensverwachting in goede gezondheid

SDG	Goede gezondheid en welzijn	
Dimensies	Hier en nu, Later	
Kerncijfers (jaren bij de geboorte)		
Begin van de periode	2004	58,4
Einde van de periode	2016	63,8
Minimum	2004	58,4
Maximum	2012	65,0
Gemiddelde jaarlijkse groei	2004-2016	+0,7 %
	2011-2016	+0,1 %
Vergelijking EU28, vrouwen, 2016 (jaren bij de geboorte)		
België		64,0
EU28		63,3
EU28 minimum: Letland		54,9
EU28 maximum: Zweden		73,3

Definitie: de levensverwachting in goede gezondheid meet het aantal jaren dat een persoon van een gegeven leeftijd mag hopen te leven zonder ernstige of matige gezondheidsproblemen. Ze wordt berekend aan de hand van de levensverwachting en van enquêtes over het aandeel van de personen dat zichzelf in goede of slechte gezondheid ervaart, uitgedrukt in jaren. De gegevens over de hier voorgestelde indicator komen van de statistieken over mortaliteit en van de gegevens over de ervaren beperkingen uit de gezondheidsmodule van de enquête *European Union Statistics on Income and Living Conditions* (EU-SILC). Statistics Belgium organiseert in België deze binnen de EU geharmoniseerde enquête en stelt de resultaten ervan ter beschikking, onder meer aan Eurostat. De hier gebruikte gegevens komen van Eurostat dat gedetailleerde en vergelijkbare data voor de EU-lidstaten publiceert, opgesplitst voor mannen en vrouwen, maar niet voor de hele bevolking. De gegevens zijn gebaseerd op een enquête. Daarom moet er rekening gehouden worden met een onzekerheidsmarge. De betrouwbaarheidsintervallen die met deze gegevens overeenkomen, zijn op verzoek verkrijgbaar bij Statistics Belgium.

Doelstelling: de levensverwachting in goede gezondheid moet stijgen.

De duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen of SDG's die de Verenigde Naties in 2015 hebben aangenomen, bevatten doel 3: "Verzeker een goede gezondheid en bevorder welzijn voor iedereen op alle leeftijden".

De Federale beleidsvisie op lange termijn inzake duurzame ontwikkeling bevat doelstelling 4: "De levensverwachting in goede gezondheid zal gestegen zijn ten opzichte van 2010. Het verschil tussen de levensverwachting in goede gezondheid naargelang van het opleidingsniveau en naargelang het geslacht zal met gemiddeld 50 % verlaagd worden"(Belgisch Staatsblad, 08/10/2013).

Evolutie: volgens de EU-SILC-enquête toont de levensverwachting in goede gezondheid van vrouwen sinds 2004 een licht stijgende trend en in 2016 bedraagt ze 63,8 jaar. Dat betekent dat in 2016 vrouwen zichzelf niet in zeer goede of goede gezondheid achtten gedurende de laatste 20,2 jaren van hun leven

(zie gegevens over de *levensverwachting bij geboorte*, [indicator 10](#)). De gegevens van 2016 zijn de eerste die een lichte daling tonen ten opzichte van het vorige jaar. Aangezien de totale levensverwachting blijft stijgen, betekent dit dat de levensperiode in slechte gezondheid eveneens stijgt.

Internationale vergelijking: de levensverwachting in goede gezondheid van vrouwen in de Europese Unie is redelijk stabiel tussen 2010 en 2014 en ze stijgt in 2015 en 2016. In een verdeling van de lidstaten in drie groepen behoort België in 2016 tot de middelmatig presterende groep en het scoort minder goed dan het Europese gemiddelde.

Opsplitsing volgens geslacht: de levensverwachting in goede gezondheid van mannen is bijna identiek aan die van vrouwen en is nog stabiel: 63,7 jaar in 2016, wat, zoals voor vrouwen, licht lager is dan in 2015. Maar ook het verschil tussen de levensverwachting in goede gezondheid en de levensverwachting bij de geboorte is kleiner voor mannen: 15,3 jaar in 2016. Ten opzichte van de EU28 hebben de Belgische mannen 0,2 jaar extra levensverwachting in goede gezondheid.

VN-indicator: de gekozen indicator stemt met geen enkele SDG-indicator overeen, maar sluit wel aan bij doel 3 aangezien hij de gezondheidstoestand van de bevolking meet.

Specifieke bronnen

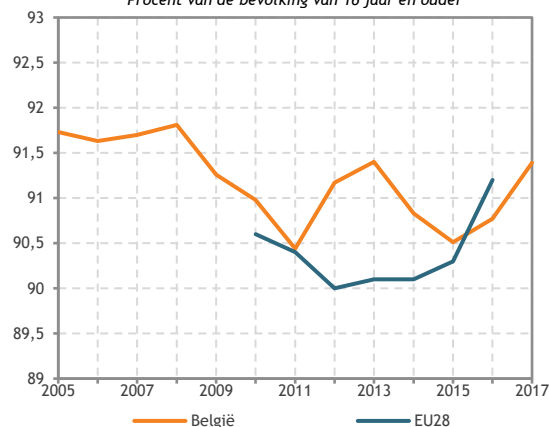
Belgisch Staatsblad: <http://www.ejustice.just.fgov.be/cgi/welcome.pl>; opzoeking op http://www.ejustice.just.fgov.be/doc/rech_n.htm (geraadpleegd op 23/10/2018).

Indicator 12. Ervaren gezondheid

SDG	Goede gezondheid en welzijn	
Dimensies	Hier en nu	
Kerncijfers		
(procent van de bevolking van 16 jaar en ouder)		
Begin van de periode	2005	91,7
Einde van de periode	2017	91,4
Minimum	2011	90,4
Maximum	2005	91,7
Gemiddelde jaarlijkse groei	2005-2017	+0,0 %
voet	2012-2017	+0,1 %
Vergelijking EU28, 2016		
(procent van de bevolking van 16 jaar en ouder)		
België		90,7
EU28		91,2
EU28 minimum: Kroatië		81,4
EU28 maximum: Malta		96,8

Figuur 29 Ervaren gezondheid: zeer goed, goed of redelijk

Procent van de bevolking van 16 jaar en ouder

Bron: Statistics Belgium (2018), rechtstreekse mededeling (19/06/2018) en Eurostat (2018), Self-perceived health, h1h_silc_10, <https://ec.europa.eu/eurostat> (geraadpleegd op 14/09/2018).

Definitie: het aandeel van de bevolking van 16

jaar en ouder dat verklaart zich in een zeer goede, goede of redelijke gezondheidstoestand te bevinden. De gegevens komen van de EU-SILC-enquête (*Statistics on Income and Living Conditions*) van de Europese Unie. Om hun (ervaren) gezondheid te beoordelen, moeten de deelnemers aan de enquête kiezen tussen vijf toestanden: zeer goede, goede, redelijke, slechte en zeer slechte gezondheid. Statistics Belgium organiseert in België deze binnen de EU geharmoniseerde enquête en stelt de resultaten ervan ter beschikking, onder meer aan Eurostat. De hier gebruikte gegevens voor België komen rechtstreeks van Statistics Belgium en die voor de vergelijking met de EU komen van Eurostat. De gegevens zijn gebaseerd op een enquête. Daarom moet er rekening gehouden worden met een onzekerheidsmarge. De betrouwbaarheidsintervallen die met deze gegevens overeenkomen, zijn op verzoek verkrijgbaar bij Statistics Belgium.

Doelstelling: het aandeel van de bevolking van 16 jaar en ouder dat verklaart zich in een zeer goede, goede of redelijke gezondheidstoestand te bevinden, moet toenemen.

De duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen of SDG's die de Verenigde Naties in 2015 hebben aangenomen, bevatten doel 3: "Verzekeren een goede gezondheid en bevorder welzijn voor iedereen op alle leeftijden". De evolutie van het aandeel van de bevolking dat een goede gezondheid ervaart, meet de vooruitgang in de richting van doel 3.

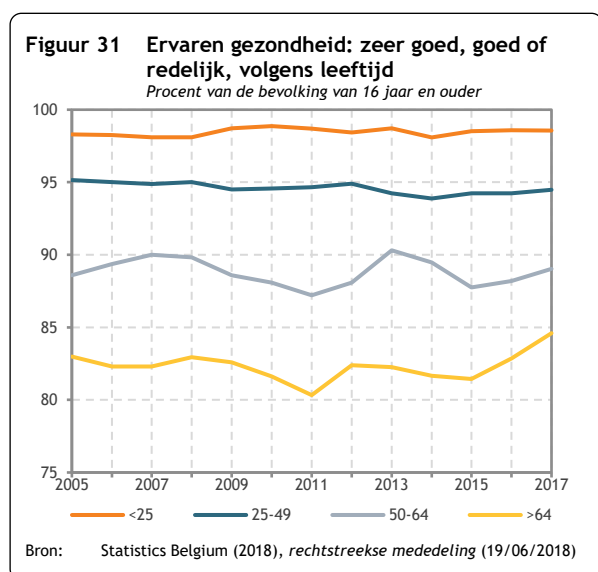
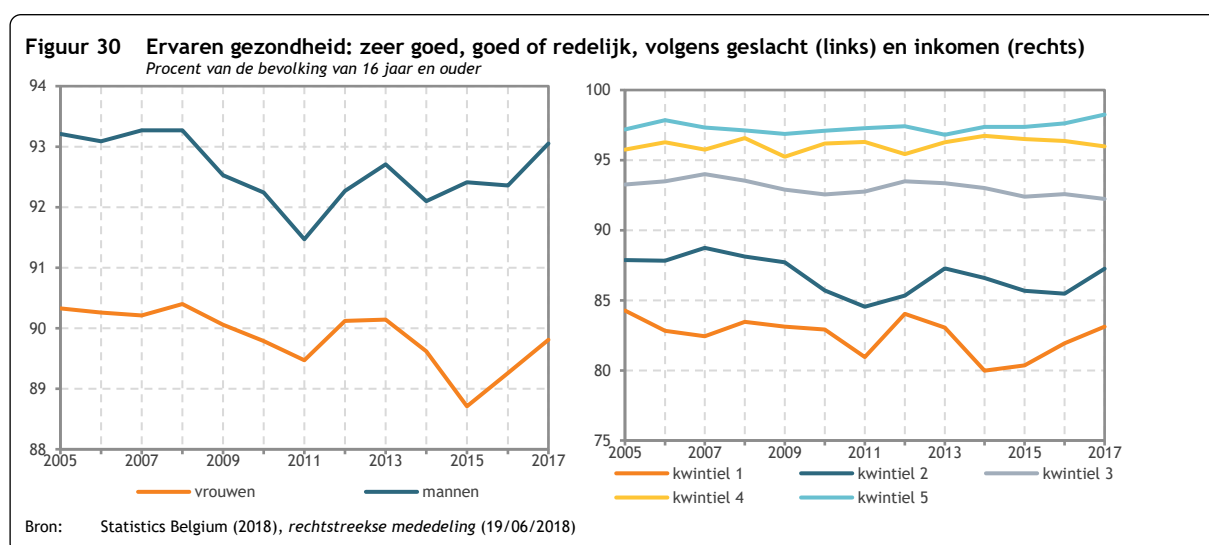
Evolutie: over heel de geanalyseerde periode is het aandeel van de bevolking dat verklaart zich in een zeer goede, goede of redelijke gezondheidstoestand te bevinden, hoog. Het bereikte in 2008 een piek met 91,8 % van de bevolking en daalde tot 90,4 % in 2011. In 2017 steeg de indicator tot 91,4 %, maar bleef niettemin onder het waargenomen niveau van 2005.

Internationale vergelijking: tussen 2010 en 2016 liggen de evoluties van de indicator in België en in de Europese Unie dicht bij elkaar. Tot 2015 lag de indicator in België hoger dan in de EU28. In 2016 is dit niet langer het geval: 91,2 % van de Europese bevolking verklaart zich in een zeer goede, goede of

redelijke gezondheidstoestand te bevinden, ten opzichte van 90,8 % in België. In een verdeling van de lidstaten in drie groepen behoort België in 2016 tot de middelmatig presterende groep en het scoort minder goed dan het Europese gemiddelde.

Opsplitsing volgens geslacht: het aandeel mannen dat verklaart zich in een zeer goede, goede of redelijke gezondheidstoestand te bevinden, ligt steeds hoger dan dat van vrouwen, maar de evoluties lopen parallel. Het verschil neemt licht toe van 2,9 procentpunt in 2005 tot 3,2 procentpunt in 2017.

Opsplitsing volgens inkomen: hoe hoger hun inkomen, hoe meer personen verklaren zich in een zeer goede, goede of redelijke gezondheidstoestand te bevinden. Het verschil tussen de inkomenscategorieën stijgt licht. Dat is zowel toe te schrijven aan een verbetering van de ervaren gezondheid bij de rijkste groep als aan een daling bij de armste groep. Het bereikt 15,1 procentpunt in 2017.

Opsplitsing volgens leeftijd: hoe ouder de personen zijn, hoe minder zij een zeer goede, goede of redelijke gezondheidstoestand ervaren. De evolutie van de indicator voor de vier onderzochte leeftijdscategorieën verschilt weinig. Enkel de categorie 65-plussers kent een verbetering in de geanalyseerde periode.

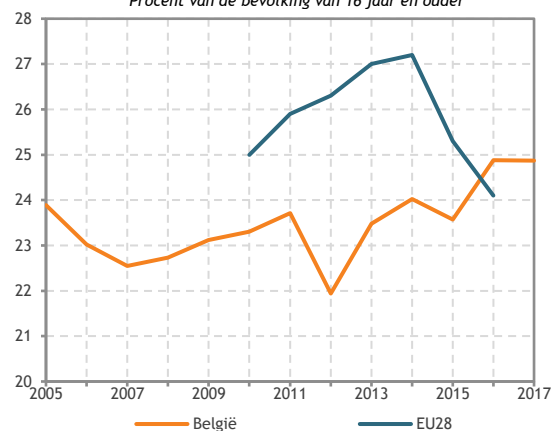
VN-indicator: de gekozen indicator stemt met geen enkele SDG-indicator overeen, maar sluit wel aan bij doel 3, aangezien de ervaren gezondheid zowel de globale gezondheid als het welzijnsniveau van de bevolking meet.

Deze indicator wordt gebruikt om de compositie indicator van het welzijn hier en nu, gepubliceerd in het rapport *Aanvullende indicatoren naast het bbp*, te berekenen.

Indicator 13. Beperking in dagelijkse activiteiten

SDG	Goede gezondheid en welzijn	
Dimensies	Hier en nu	
Kerncijfers		
(procent van de bevolking van 16 jaar en ouder)		
Begin van de periode	2005	23,9
Einde van de periode	2017	24,9
Minimum	2012	21,9
Maximum	2016	24,9
Gemiddelde jaarlijkse groei	2005-2017	+0,3 %
	2012-2017	+2,5 %
Vergelijking EU28, 2016		
(procent van de bevolking van 16 jaar en ouder)		
België		24,9
EU28		24,1
EU28 minimum: Zweden		12,6
EU28 maximum: Letland		37,4

Figuur 32 Beperking in dagelijkse activiteiten
Procent van de bevolking van 16 jaar en ouder

Bron: Statistics Belgium (2018), *rechtstreekse mededeling* (19/06/2018) en Eurostat (2018), *Self-perceived long-standing limitations in usual activities due to health problem*, hlt_h_silc_12, <https://ec.europa.eu/eurostat> (geraadpleegd op 14/09/2018).

Definitie: het aandeel van de bevolking van 16

jaar en ouder dat een, ernstige of niet-ernstige, beperking verklaart in haar dagelijkse activiteiten als gevolg van een gezondheidsprobleem. De gegevens komen van de EU-SILC-enquête (*Statistics on Income and Living Conditions*) van de Europese Unie. Die beperking moet bestaan sinds minstens zes maanden voor de enquête. Op de vraag naar deze beperking hebben de deelnemers de keuze uit drie antwoorden: niet beperkt, beperkt, maar niet ernstig of ernstig beperkt. Het zijn de laatste twee antwoorden die voor deze indicator worden opgesomd. Statistics Belgium organiseert in België deze binnen de EU geharmoniseerde enquête en stelt de resultaten ervan ter beschikking, onder meer aan Eurostat. De hier gebruikte gegevens voor België komen rechtstreeks van Statistics Belgium en de gegevens voor de vergelijking met de EU komen van Eurostat. De gegevens zijn gebaseerd op een enquête. Daarom moet er rekening gehouden worden met een onzekerheidsmarge. De betrouwbaarheidsintervallen die met deze gegevens overeenkomen, zijn op verzoek verkrijgbaar bij Statistics Belgium.

Doelstelling: het aandeel van de bevolking van 16 jaar en ouder dat een beperking verklaart in haar dagelijkse activiteiten als gevolg van een gezondheidsprobleem, moet dalen.

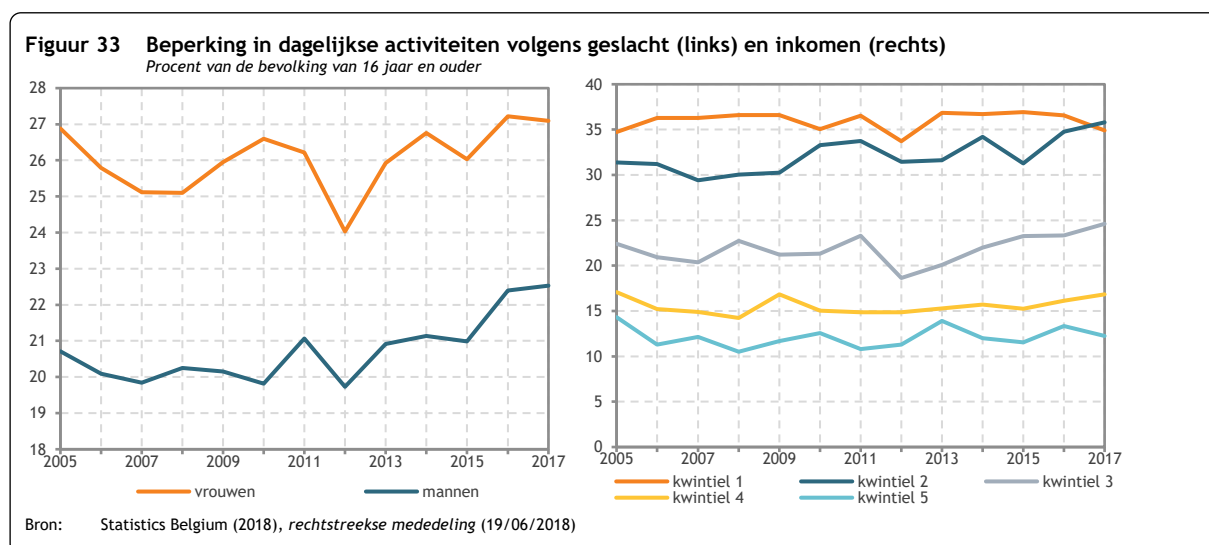
De duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen of SDG's die de Verenigde Naties in 2015 hebben aangenomen, bevatten doel 3: "Verzeker een goede gezondheid en bevorder welzijn voor iedereen op alle leeftijden". De afwezigheid van beperkingen in de dagelijkse activiteiten draagt bij aan de gezondheid en het welzijn.

Evolutie: het aandeel van de bevolking met een beperking in haar dagelijkse activiteiten stijgt licht tussen 2005 en 2017: 23,9 % in 2005 tegenover 24,9 % in 2017. Deze stijgende trend is in het bijzonder gevoelig vanaf 2012.

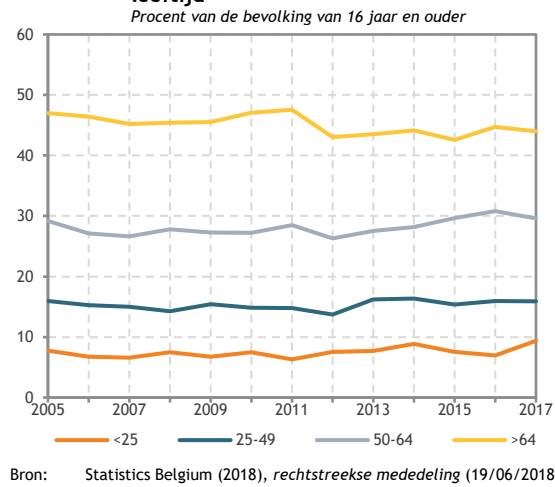
Internationale vergelijking: tussen 2010 en 2016 verschilt de evolutie van de indicator tussen België en de Europese Unie (EU28). Tussen 2010 en 2014 is het aandeel van de bevolking met een beperking in haar dagelijkse activiteiten in de EU28 sneller gestegen dan in België. Tussen 2014 en 2016 daalde de indicator in de EU28, terwijl hij in België steeg. In 2016 ligt het aandeel van de bevolking met een beperking in haar dagelijkse activiteiten in de EU28 lager dan in België (met 0,8 procentpunt), terwijl dat voor 2016 omgekeerd was. In een verdeling van de lidstaten in drie groepen behoort België in 2016 tot de middelmatig presterende groep en het scoort minder goed dan het Europese gemiddelde.

Opsplitsing volgens geslacht: de evolutie van de indicator voor mannen en vrouwen is vergelijkbaar. Het aandeel vrouwen met een beperking in haar dagelijkse activiteiten blijft niettemin hoger dan dat van mannen over heel de geanalyseerde periode. De kloof tussen vrouwen en mannen neemt echter af van 6,2 procentpunt in 2005 tot 4,6 procentpunt in 2017.

Opsplitsing volgens inkomen: personen met een hoger inkomen hebben minder een beperking in hun dagelijkse activiteiten. In 2017 had ongeveer 12 % van de personen met de hoogste inkomens (vijfde kwintiel) een beperking, tegenover ongeveer 35 % van de personen van het eerste en tweede kwintiel. Tussen 2005 en 2017 was er een aanzienlijke stijging van de indicator voor personen in het tweede en derde inkomenskwintiel. Omgekeerd is de indicator voor personen in de hoogste twee kwintielen in dezelfde periode gedaald.

Figuur 34 Beperking in dagelijkse activiteiten volgens leeftijd

Opsplitsing volgens leeftijd: hoe ouder de mensen zijn, hoe meer ze een beperking in hun dagelijkse activiteiten verklaren. In 2017 verklaarde 9,4 % van de personen van 16 tot 24 jaar een beperking, tegenover 44 % van de 65-plussers. Tussen 2005 en 2017 is alleen de situatie van die laatste groep verbeterd.

VN-indicator: de gekozen indicator stemt met geen enkele SDG-indicator overeen, maar sluit wel aan bij doel 3, aangezien de afwezigheid van een beperking in de dagelijkse activiteiten een meting is van de globale gezondheid van de bevolking.

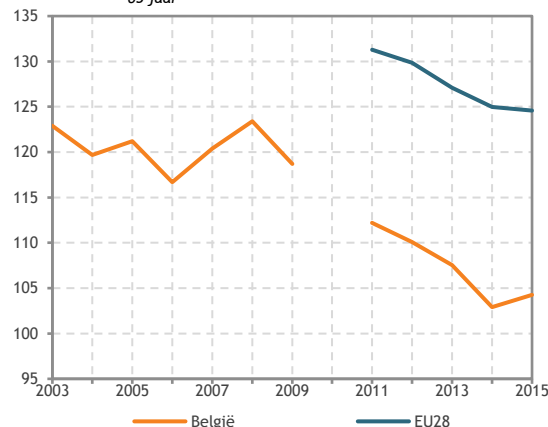
Deze indicator wordt gebruikt om de compositie indicator van het welzijn hier en nu, gepubliceerd in het rapport *Aanvullende indicatoren naast het bbp*, te berekenen.

Indicator 14. Voortijdige sterfgevallen door chronische aandoeningen

SDG	Goede gezondheid en welzijn	
Dimensies	Hier en nu, Later	
Kerncijfers		
(brutosterftecijfer per 100 000 inwoners van minder dan 65 jaar)		
Begin van de periode	2003	122,9
Einde van de periode	2015	104,3
Minimum	2014	102,9
Maximum	2008	123,4
Gemiddelde jaarlijkse groei	2003-2015	-1,4 %
voet	2011-2015	-1,8 %
Vergelijking EU28, 2015		
(brutosterftecijfer per 100 000 inwoners van minder dan 65 jaar)		
België		104,6
EU28		124,6
EU28 minimum: Zweden		74,4
EU28 maximum: Hongarije		271,1

Figuur 35 Voortijdige sterfgevallen door chronische aandoeningen

Brutosterftecijfer per 100 000 inwoners van minder dan 65 jaar

Bron: Statistics Belgium; Eurostat (2018), *Causes of death*, hlth_cd_acdr, hlth_cd_acdr2, <https://ec.europa.eu/eurostat> (geraadpleegd op 02/10/2018).
 Noot: het beschikbare gegeven voor 2010 is fout.

Definitie: het aantal voortijdige sterfgevallen

(voor 65 jaar) door chronische aandoeningen per 100 000 inwoners wordt berekend aan de hand van de gegevens uit de overlijdensattesten, waarbij met de volgende sterfgevallen rekening wordt gehouden: kwaadaardige tumoren (C00-C97), diabetes mellitus (E10-E14), ischemische hartaandoeningen (I20-I25), cerebrovasculaire aandoeningen (I60-I69), chronische aandoeningen van de onderste luchtwegen (J40-J47) en chronische leverziekten (K70, K73-K74). De codes tussen haakjes komen van de *International Statistical Classification of Diseases and Related Health Problems* (CIM-10). Statistics Belgium verzamelt die gegevens in België en stelt de resultaten ervan ter beschikking, onder meer aan Eurostat. De hier gebruikte gegevens komen van Eurostat dat gedetailleerde en vergelijkbare data voor de EU-lidstaten publiceert. Voor de opsplitsing volgens geslacht worden de gegevens gepubliceerd door Statistics Belgium gebruikt. De drempel van 65 jaar werd gekozen omdat Eurostat deze indicator zo publiceert. In de literatuur wordt de drempel voor voortijdige sterfgevallen niet precies gedefinieerd. Hij verschilt trouwens van land tot land. In Europa worden waarden van 65 tot 80 jaar vaak gebruikt.

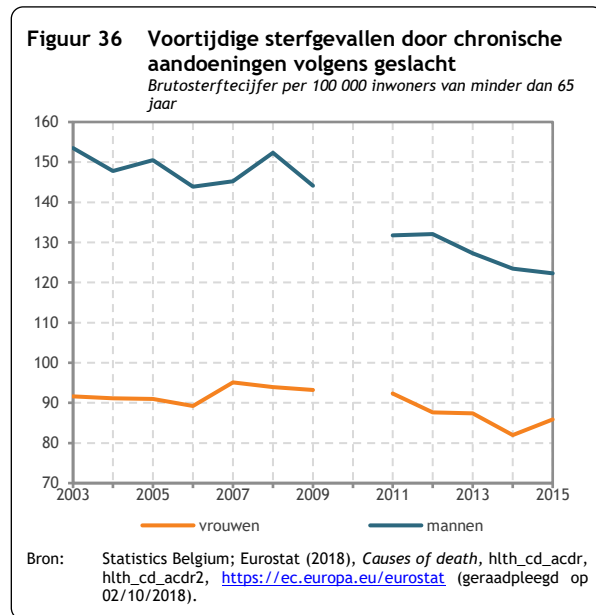
Doelstelling: in 2030 zou het aantal voortijdige sterfgevallen door chronische aandoeningen niet boven de 68,6 per 100 000 inwoners van minder dan 65 jaar mogen liggen.

De duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen of SDG's die de Verenigde Naties in 2015 hebben aangenomen, bevatten subdoelstelling 3.4: "Tegen 2030 de voortijdige sterfte gelinkt aan niet-overdraagbare ziekten met een derde inperken via preventie en behandeling, en mentale gezondheid en welzijn bevorderen".

Deze subdoelstelling van de VN vraagt om de voortijdige sterfte, in dit geval bij de personen van minder dan 65 jaar, tegen 2030 met een derde in te perken ten opzichte van 2015. In 2015, het laatst beschikbare jaar in België, bedroeg de sterftegraad 104,3 sterfgevallen per 100 000 personen van minder dan 65 jaar. In 2030 zou deze indicator dus niet boven de 68,6 mogen liggen.

Evolutie: het aantal voortijdige sterfgevallen door chronische aandoeningen daalde gestaag: van 122,9 sterfgevallen per 100 000 inwoners van minder dan 65 jaar in 2003 tot 102,9 sterfgevallen in 2014. Het is daarna gestegen tot 104,3 sterfgevallen in 2015, ten gevolge van een stijging van de sterftegraad van vrouwen, terwijl die van mannen is blijven dalen. Uit de gegevens van de volgende jaren zal moeten blijken of dat een trendverandering dan wel een eenmalig voorval is.

Internationale vergelijking: in de EU28 is er een groter aantal voortijdige sterfgevallen per 100 000 inwoners dan in België en het verschil is stabiel, van 19 in 2011 tot 20 in 2015. In een verdeling van de lidstaten in drie groepen behoort België in 2015 tot de best presterende groep.

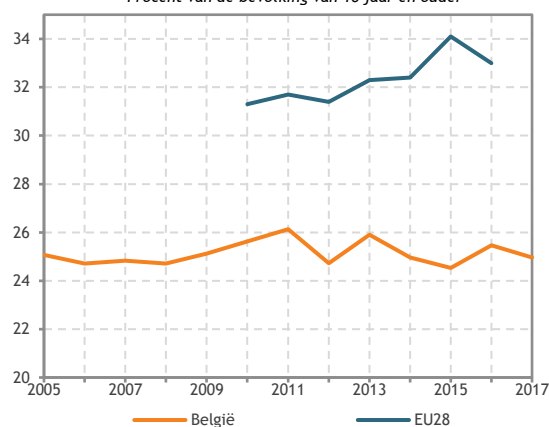
Opsplitsing volgens geslacht: het aantal mannen dat sterft aan chronische aandoeningen voor 65 jaar is verhoudingsgewijs hoger dan het aantal vrouwen, maar het verschil wordt kleiner: van 61,9 extra sterfgevallen per 100 000 inwoners in 2003 naar 36,4 in 2015.

VN-indicator: de gekozen indicator stemt overeen met indicator 3.4.1 - *Sterfte door hart- en vaatziekten, kanker, diabetes of chronische ademhalingsziekten*.

Indicator 15. Langdurige ziekte of aandoening

SDG	Goede gezondheid en welzijn	
Dimensies	Hier en nu	
Kerncijfers		
(procent van de bevolking van 16 jaar en ouder)		
Begin van de periode	2005	25,1
Einde van de periode	2017	25,0
Minimum	2015	24,5
Maximum	2011	26,1
Gemiddelde jaarlijkse groei	2005-2017	+0,0 %
	2012-2017	+0,2 %
Vergelijking EU28, 2016		
(procent van de bevolking van 16 jaar en ouder)		
België		25,5
EU28		33,0
EU28 minimum: Italië		15,2
EU28 maximum: Finland		47,1

Figuur 37 Langdurige ziekte of aandoening
Procent van de bevolking van 16 jaar en ouder

Bron: Statistics Belgium (2018), rechtstreekse mededeling (19/06/2018) en Eurostat (2018), *People having a long-standing illness or health problem*, h1h_silc_04, <https://ec.europa.eu/eurostat> (geraadpleegd op 14/09/2018).

Definitie: het aandeel van de bevolking van 16

jaar en ouder dat verklaart een langdurige ziekte of aandoening te hebben. De gegevens komen van de EU-SILC-enquête (*Statistics on Income and Living Conditions*) van de Europese Unie. In deze enquête wordt de deelnemers gevraagd aan te geven of ze al dan niet een langdurige ziekte of aandoening hebben. Statistics Belgium organiseert in België deze binnen de EU geharmoniseerde enquête en stelt de resultaten ervan ter beschikking, onder meer aan Eurostat. De hier gebruikte gegevens voor België komen rechtstreeks van Statistics Belgium en de gegevens voor de vergelijking met de EU komen van Eurostat. De gegevens zijn gebaseerd op een enquête. Daarom moet er rekening gehouden worden met een onzekerheidsmarge. De betrouwbaarheidsintervallen die met deze gegevens overeenkomen, zijn op verzoek verkrijgbaar bij Statistics Belgium.

Doelstelling: het aandeel van de bevolking dat verklaart een langdurige ziekte of aandoening te hebben moet dalen.

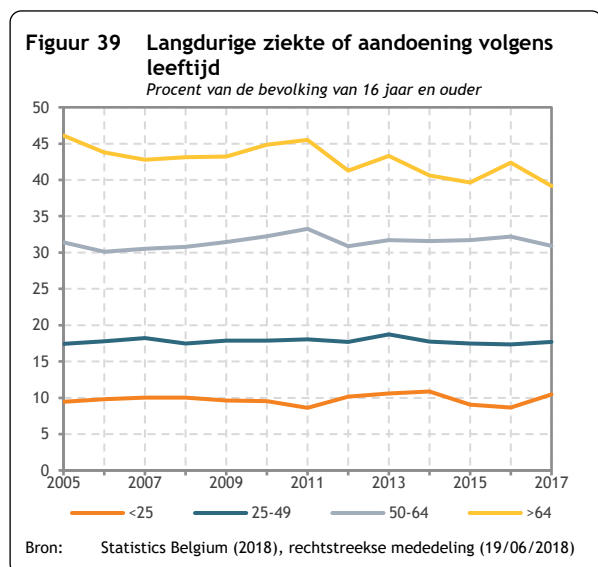
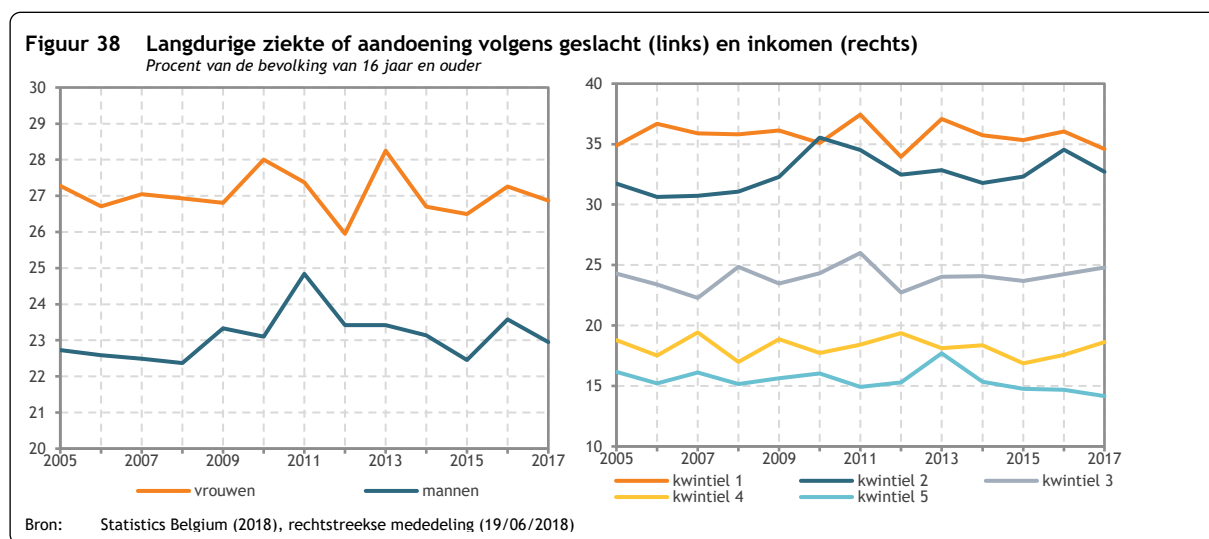
De duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen of SDG's die de Verenigde Naties in 2015 hebben aangenomen, bevatten subdoelstelling 3.4: "Tegen 2030 de voortijdige sterfte gelinkt aan niet-overdraagbare ziekten met een derde inperken via preventie en behandeling, en mentale gezondheid en welzijn bevorderen". De evolutie van het aandeel personen met een langdurige ziekte geeft onder andere informatie over de niet-overdraagbare ziekten evenals over het welzijn.

Evolutie: tussen 2005 en 2017 is het aandeel van de bevolking met een langdurige ziekte of aandoening ongeveer gelijk.

Internationale vergelijking: tussen 2010 en 2016 ligt het aandeel personen met een langdurige ziekte of aandoening in de Europese Unie (EU28) hoger dan in België. In 2016 bedroeg het verschil 7,5 procentpunt, namelijk licht hoger dan in 2010. In een verdeling van de lidstaten in drie groepen behoort België in 2016 tot de middelmatig presterende groep en het scoort beter dan het Europese gemiddelde.

Opsplitsing volgens geslacht: de evolutie van de indicator voor mannen en vrouwen is ongeveer gelijk. Over de hele periode verklaren vrouwen meer een langdurige ziekte of aandoening te hebben dan mannen: respectievelijk ongeveer 27 en 23 % in 2017.

Opsplitsing volgens inkomen: personen met de hoogste inkomens lijden minder aan een langdurige ziekte of aandoening dan personen met een laag inkomen. In 2017 had bijna 35 % van de mensen in het eerste inkomenskwaantiel een langdurige ziekte of aandoening. Dat cijfer bedraagt minder dan 15 % voor diegenen met de hoogste inkomens (vijfde kwintiel). Tussen 2005 en 2017 is het aandeel personen met een langdurige ziekte of aandoening gedaald voor dit laatste kwintiel, terwijl het relatief stabiel bleef voor de eerste vier kwintielen.

Opsplitsing volgens leeftijd: hoe ouder de personen, hoe meer ze een langdurige ziekte of aandoening verklaren. In 2017 ligt deze indicator boven 40 % voor 65-plussers, maar bedraagt slechts ongeveer 10 % voor de 16-24-jarigen. Tussen 2005 en 2017 is de indicator voor de oudsten gedaald, van 46 % in 2005 tot minder dan 40 % in 2017, terwijl hij relatief stabiel bleef voor de andere leeftijdscategorieën.

VN-indicator: de gekozen indicator stemt overeen met indicator 3.4.1 - *Sterfte door hart- en vaatziekten, kanker, diabetes of chronische ademhalingsziekten*. Inderdaad, vooraleer te sterven aan een

chronische ziekte, worden de mensen getroffen door een langdurige ziekte of aandoening voor een zekere periode. Het volgen van deze evolutie helpt de evolutie van de mortaliteit te begrijpen.

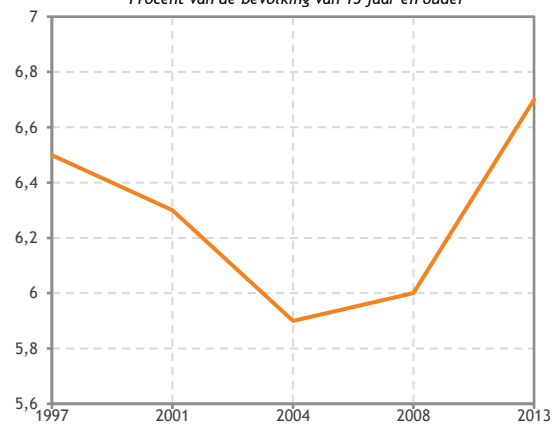
Deze indicator wordt gebruikt om de compositie indicator van het welzijn hier en nu, gepubliceerd in het rapport *Aanvullende indicatoren naast het bbp*, te berekenen.

Indicator 16. Depressie

SDG	Goede gezondheid en welzijn	
Dimensies	Hier en nu	
Kerncijfers		
(procent van de bevolking van 15 jaar en ouder)		
Begin van de periode	1997	6,5
Einde van de periode	2013	6,7
Minimum	2004	5,9
Maximum	2013	6,7
Gemiddelde jaarlijkse groei	1997-2013	+0,2 %
	2008-2013	+2,2 %
Vergelijking EU28, 2014		
(procent van de bevolking van 15 jaar en ouder)		
België		6,7
EU28		7,1
EU28 minimum: Roemenië		1,5
EU28 maximum: Ierland		12,1

Figuur 40 Depressie

Procent van de bevolking van 15 jaar en ouder

Bron: WIV (2014), Gisle L., *Geestelijke gezondheid*, in: Van der Heyden J., Charafeddine R. (ed.), *Gezondheidsenquête 2013. Rapport 1: Gezondheid en Welzijn*, WIV-ISP, Brussel; WIV (2017), *Belgian Health Interview Survey - Interactive Analysis*, <https://hisia.wiv-isp.be/> (geraadpleegd op 23/11/2017).

Definitie: aandeel van de bevolking van 15 jaar en

ouder dat aangeeft de laatste twaalf maanden aan een depressie te hebben geleden. De gegevens komen van de nationale gezondheidsenquêtes uitgevoerd door het Wetenschappelijk Instituut Volksgezondheid / Sciensano voor België en van Eurostat voor de andere Europese landen. Voor de Belgische gezondheidsenquête van 1997 werden er 10 221 personen ondervraagd. Voor die van 2001: 12 111; van 2004: 12 650; van 2008: 8 836 en voor die van 2013 werden er 10 834 personen ondervraagd. De gegevens zijn gebaseerd op een enquête. Daarom moet er rekening gehouden worden met een onzekerheidsmarge. De website van Sciensano vermeldt die gegevens samen met hun betrouwbaarheidsintervallen.

Doelstelling: het aandeel personen dat aan een depressie lijdt moet dalen.

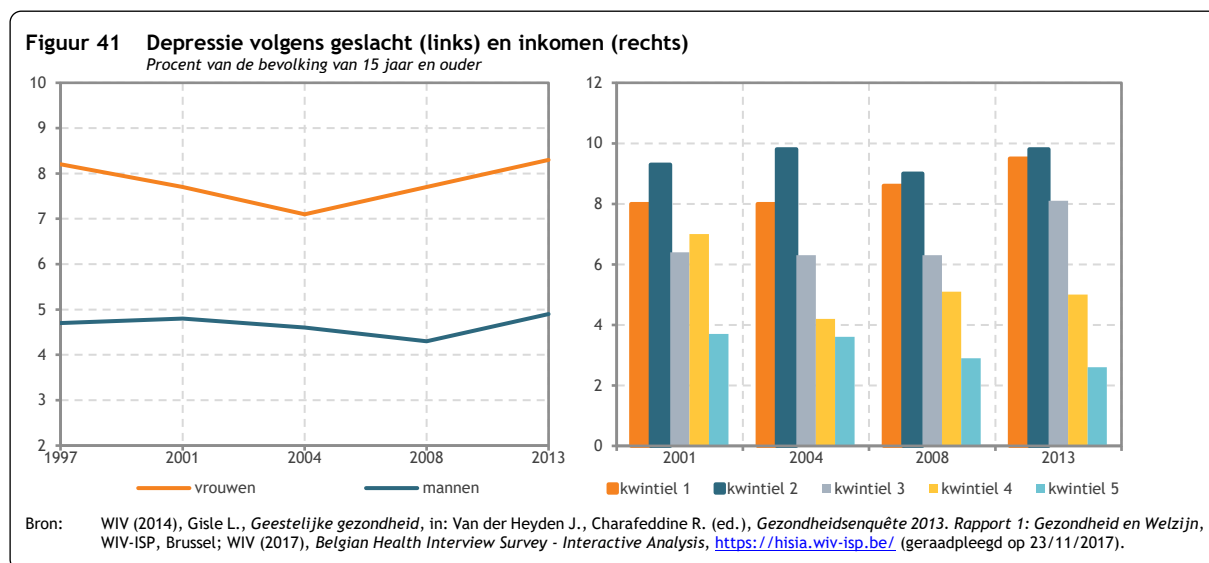
De duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen of SDG's die de Verenigde Naties in 2015 hebben aangenomen, bevatten subdoelstelling 3.4: "*Tegen 2030 de voortijdige sterfte gelinkt aan niet-overdraagbare ziekten met een derde inperken via preventie en behandeling, en mentale gezondheid en welzijn bevorderen*". Om de mentale gezondheid te bevorderen moet het aandeel personen dat aan een depressie lijdt dalen.

Evolutie: hoewel volgens die enquêtes het aandeel van de personen dat aangeeft aan een depressie te hebben geleden tussen 1997 en 2004 daalde (met minder dan één procentpunt), steeg dat aandeel in 2013 opnieuw tot de oorspronkelijke waarde.

Internationale vergelijking: voor Europa zijn er slechts gegevens beschikbaar voor 2014. Het aandeel van de bevolking van 15 jaar en ouder dat aangeeft de laatste twaalf maanden aan een depressie te hebben geleden, ligt in België (6,7 %) lager dan in de EU28 (7,1 %). In een verdeling van de lidstaten in drie groepen behoort België in 2014 tot de middelmatig presterende groep en het scoort beter dan het Europese gemiddelde.

Opsplitsing volgens geslacht: het aandeel vrouwen dat aangeeft de laatste twaalf maanden aan een depressie te hebben geleden, is bijna dubbel zo groot als het aandeel mannen in elke enquête.

Opsplitsing volgens inkomen: in 2013 zijn er 9,5 % mensen van het eerste kwintiel (laagste inkomens) die verklaren te lijden aan een depressie tegenover 2,6 % in het vijfde kwintiel (hoogste inkomens), met andere woorden een verschil van 6,9 procentpunt.

VN-indicator: de gekozen indicator is verwant met indicator 3.4.2 - *Sterftecijfer door zelfdoding*. Depressieve personen hebben inderdaad meer risico zelfmoord te plegen dan anderen. Deze indicator werd gekozen omdat internationale vergelijkingen met betrekking tot zelfmoord door Eurostat als weinig betrouwbaar worden beschouwd (Eurostat, 2018).

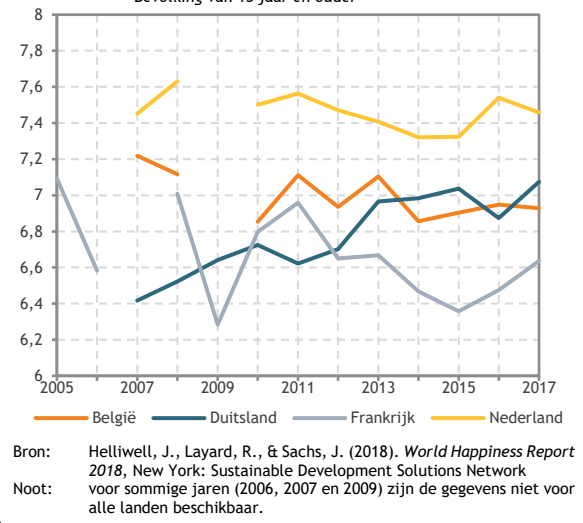
Specifieke bronnen

Eurostat (2018), *Suicide death rate, by age group*, <https://data.europa.eu/euodp/en/data/dataset/WNhnYIHfaZ6eqpj67bAg> (geraadpleegd op 26/09/2018).

Indicator 17. Tevredenheid met het leven

SDG	Goede gezondheid en welzijn	
Dimensies	Hier en nu	
Kerncijfers		
(bevolking van 15 jaar en ouder)		
Begin van de periode	2005	7,3
Einde van de periode	2017	6,9
Minimum	2005	7,3
Maximum	2017	6,9
Gemiddelde jaarlijkse groei	2005-2017	-0,4 %
groeivoet	2012-2017	0,0 %
Vergelijking buurlanden, 2017		
(bevolking van 15 jaar en ouder)		
België		6,9
Duitsland		7,1
Frankrijk		6,6
Nederland		7,5

Figuur 42 Tevredenheid met het leven
Bevolking van 15 jaar en ouder

Definitie: de tevredenheid met het leven is

opgesteld op basis van de antwoorden van de respondenten (van 15 jaar of ouder) op de vraag uit de *Gallup World Poll*: "Stel je een ladder voor waarvan de sporten zijn genummerd van 0 aan de onderkant tot 10 aan de bovenkant. De bovenkant van de ladder staat voor het best mogelijke leven en de onderkant van de ladder vertegenwoordigt het slechtst mogelijke leven voor jou. Op welke sport van de ladder zou je zeggen dat je persoonlijk op dit moment staat?". Die indicator wordt uitgedrukt in een gemiddelde score op 10. Het FPB berekent de indicator met de gegevens van de *Gallup World Poll*. Voor sommige jaren (2006, 2007 en 2009) zijn niet voor alle landen gegevens beschikbaar. De gegevens zijn gebaseerd op een enquête. Daarom moet er rekening gehouden worden met een onzekerheidsmarge. De gegevens over de betrouwbaarheidsintervallen zijn niet publiek beschikbaar.

Doelstelling: de tevredenheid met het leven mag niet dalen.

De duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen of SDG's die de Verenigde Naties in 2015 hebben aangenomen, bevatten subdoelstelling 3.4: "Tegen 2030 de voortijdige sterfte gelinkt aan niet-overdraagbare ziekten met een derde inperken via preventie en behandeling, en mentale gezondheid en welzijn bevorderen".

De Federale beleidsvisie op lange termijn inzake duurzame ontwikkeling stelt dat "een inclusieve maatschappij het welzijn van elke persoon wil bevorderen" (inleiding van de uitdaging "Een maatschappij die de sociale cohesie bevordert"; Belgisch Staatsblad, 08/10/2013).

Evolutie: volgens de *Gallup World Poll* lag de indicator tevredenheid met het leven in 2017 in België op 6,9 (score op 10) en wijzigde die nauwelijks in de periode 2005-2017, maar schommelde rond de 7.

Internationale vergelijking: de subjectieve aard van het type gestelde vragen voor deze indicator leidt ertoe dat vergelijkingen tussen landen weinig betekenis hebben. Het heeft meer betekenis om de evoluties te vergelijken. In Duitsland is de tevredenheid met het leven erop vooruitgegaan, terwijl ze in Frankrijk en België licht daalde en in Nederland stabiel bleef.

Opsplitsing volgens geslacht: gegevens uit andere bronnen tonen dat er voor deze indicator geen significante verschillen zijn tussen mannen en vrouwen (Joskin, 2017).

Opsplitsing volgens inkomen: gegevens uit andere bronnen tonen dat er een verband is tussen het inkomen en de tevredenheid met het leven: de tevredenheid ligt hoger bij personen uit een hoger inkomenskwintiel (Joskin, 2017).

VN-indicator: de gekozen indicator stemt met geen enkele SDG-indicator overeen, maar sluit wel aan bij subdoelstelling 3.4: er is een sterke band tussen mentale gezondheid en welzijn, enerzijds, en de tevredenheid met het leven, anderzijds.

Specifieke bronnen

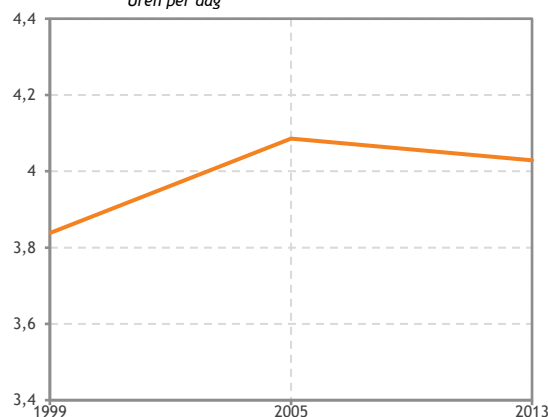
Belgisch Staatsblad: <http://www.ejustice.just.fgov.be/cgi/welcome.pl>; opzoeking op http://www.ejustice.just.fgov.be/doc/rech_n.htm (geraadpleegd op 23/10/2018).

Joskin A. (2017), *Wat telt voor de Belgen? Analyse van de determinanten van het individuele welzijn in België*, Working Paper 04-17, Brussel: Federaal Planbureau, www.plan.be.

Indicator 18. Vrije tijd

SDG	Goede gezondheid en welzijn	
Dimensies	Hier en nu	
Kerncijfers (uren per dag)		
Begin van de periode	1999	3,8
Einde van de periode	2013	4,0
Minimum	1999	3,8
Maximum	2005	4,1
Gemiddelde jaarlijkse groei	1999-2013	+0,3 %
Vergelijking buurlanden, 1998-2005 (uren per dag)		
België		5,5
Duitsland		5,5
Frankrijk		4,4

Figuur 43 Vrije tijd
Uren per dag

Bron: Glorieux, I., J. Minnen, T.P. van Tienoven, et al. (2015), Website 'Belgisch tijdsbudgetonderzoek' (www.time-use.be), Onderzoeksgroep TOR Vrije Universiteit Brussel & AD Statistiek - Statistics Belgium, Brussel, <http://www.time-use.be/nl/> (geraadpleegd op 08/11/2017).

Definitie: tijd die gemiddeld aan vrije tijd (in die enquête omvat vrije tijd activiteiten zoals

wandelen, lezen, muziek luisteren, televisie kijken, met de hond wandelen, een hobby of sport in amateurverband uitoefenen, een voorstelling bijwonen) wordt besteed in de loop van een dag, berekend op basis van het Belgisch tijdsbudgetonderzoek (Belgen van 12 jaar of ouder), uitgedrukt in uren. "In 1999 hielden 8.382 respondenten van 12 jaar of ouder uit 4.275 gezinnen gedurende twee dagen hun tijdsbesteding bij. In 2005 waren het 6.400 respondenten van 12 jaar of ouder uit 3.474 gezinnen. In 2013, ten slotte, gaat het om 5.559 respondenten van 10 jaar of ouder uit 2.744 gezinnen" (Glorieux et al., 2015a). De gegevens komen van Statistics Belgium. De gegevens zijn gebaseerd op een enquête. Daarom moet er rekening gehouden worden met een onzekerheidsmarge. Gedetailleerde methodologische informatie voor de berekening van de betrouwbaarheidsintervallen is te vinden in Glorieux et al. (2015b).

Op Europees niveau, voor de internationale vergelijking, worden de tijdsbudgetonderzoeken samengebracht in het *Harmonised European Time Use Survey* (HETUS, 2015), waarin de lijst met activiteiten die als vrije tijd beschouwd worden verschillend is. Dit programma levert tabellen waarmee de vijftien deelnemende Europese landen (België, Bulgarije, Duitsland, Estland, Finland, Frankrijk, Italië, Letland, Litouwen, Noorwegen, Polen, Slovenië, Spanje, Verenigd Koninkrijk, Zweden) vergeleken kunnen worden voor een gemiddelde dag van personen van 20 tot 74 jaar in een bepaald jaar tussen 1998 en 2005 naargelang de landen.

Doelstelling: er is geen doelstelling met betrekking tot de tijd die aan vrije tijd wordt besteed.

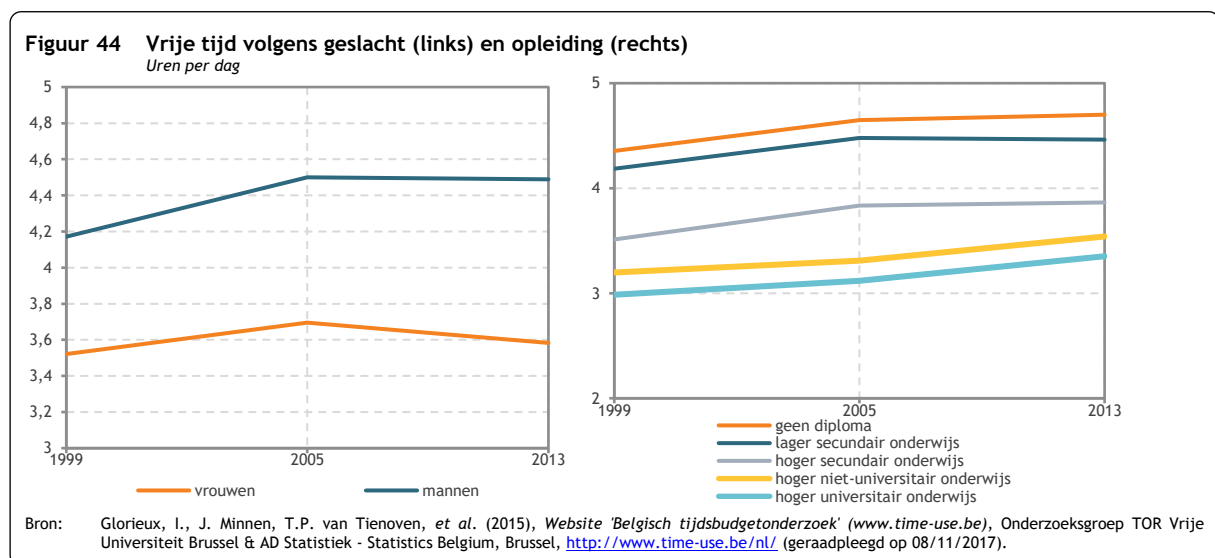
De duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen of SDG's die de Verenigde Naties in 2015 hebben aangenomen, bevatten subdoelstelling 3.4: "Tegen 2030 de voortijdige sterfte gelinkt aan niet-overdraagbare ziekten met een derde inperken via preventie en behandeling, en mentale gezondheid en welzijn bevorderen". De mogelijkheid om voldoende vrije tijd te hebben is noodzakelijk voor het welzijn en is gunstig voor de mentale gezondheid.

Evolutie: volgens die enquête nam de vrije tijd tussen 1999 en 2005 toe met 18 minuten per dag (van 3u48' tot 4u05'), en nam die vervolgens af met 3 minuten tussen 2005 en 2013. Aangezien de tijdspannes die besteed worden aan de verschillende activiteiten onderling met elkaar verweven zijn tijdens een dag van 24 uur, zou het moeilijk zijn die veranderingen uit te leggen zonder een analyse van de relatieve evoluties van alle activiteiten.

Internationale vergelijking: België en buurlanden besteden, op een half uur na, dezelfde tijd aan vrije tijd. Omdat de tijdstippen van de enquêtes verschillen, worden die gegevens enkel als voorbeeld gegeven. De verschillen tussen de Time use-enquête en de HETUS-enquête zijn te wijten aan het feit dat vrije tijd op een verschillende manier wordt gedefinieerd.

Opsplitsing volgens geslacht: het verschil tussen mannen en vrouwen met betrekking tot vrije tijd wordt groter: in 1999 hadden mannen 42 minuten meer vrije tijd per dag dan vrouwen tegenover 54 minuten in 2013.

Opsplitsing volgens opleiding: hoe hoger het behaalde diploma, hoe minder vrije tijd de mensen hebben. Het verschil in vrije tijd verschilt echter weinig: het verschil tussen de personen met een diploma hoger universitair onderwijs en de personen zonder een diploma daalt amper van 1u24' per dag in 1999 tot 1u18' in 2013.

VN-Indicator: de gekozen indicator stemt met geen enkele SDG-indicator overeen, maar sluit wel aan bij subdoelstelling 3.4 aangezien vrije tijd noodzakelijk is voor het welzijn en gunstig is voor de mentale gezondheid.

Specifieke bronnen

Glorieux, I., Minnen, J., van Tienoven, T.P. et al. (2015a), Website 'Belgisch tijdsbudgetonderzoek' (www.time-use.be), Onderzoeksgroep TOR Vrije Universiteit Brussel & AD Statistiek - Statistics Belgium Brussel - <http://www.time-use.be/nl/> (geraadpleegd op 8/11/2017).

Glorieux et al. (2015b), België geklokt. Resultaten van het Belgisch tijdsbudgetonderzoek 2013 (TBO'13), <http://www.vub.ac.be/TOR/wp->

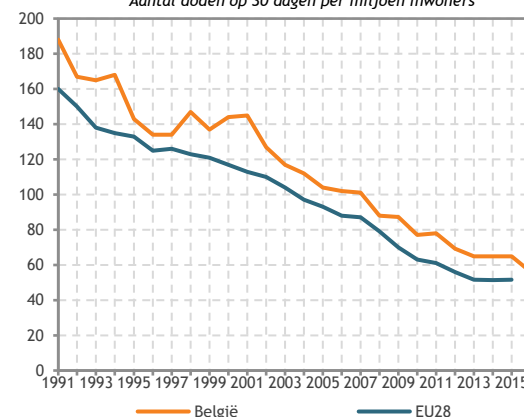
[content/uploads/2015/10/NL_Belgie%E2%95%A0%C3%A0gekløkt_id.pdf](#) (geraadpleegd op 20/12/2018).

HETUS (2015), *Harmonised European Time Use Survey*, <https://www.h6.scb.se/tus/tus/> (geraadpleegd op 25/10/2017).

Indicator 19. Verkeersdoden

SDG	Goede gezondheid en welzijn	
Dimensies	Hier en nu	
Kerncijfers		
(aantal doden op 30 dagen per miljoen inwoners)		
Begin van de periode	1991	188
Einde van de periode	2016	56
Minimum	2016	56
Maximum	1991	188
Gemiddelde jaarlijkse groei	1991-2016	-4,7 %
voet	2011-2016	-6,4 %
Vergelijking EU28, 2015		
(aantal doden op 30 dagen per miljoen inwoners)		
België		65
EU28		52
EU28 minimum: Malta		26
EU28 maximum: Bulgarije		98

Figuur 45 Verkeersdoden
Aantal doden op 30 dagen per miljoen inwoners

Bron: European Commission (2017), *Road safety evolution in EU*, http://ec.europa.eu/transport/road_safety/ en Statistics Belgium (2017), *Verkeersongevallen*, <https://statbel.fgov.be/> (geraadpleegd op 20/11/2017).

Definitie: de indicator verkeersdoden op 30 dagen komt overeen met het aantal personen dat onmiddellijk of binnen de dertig dagen na een ongeval overlijdt als gevolg van dat ongeval. Om internationale vergelijkingen mogelijk te maken wordt het aantal doden per miljoen inwoners uitgedrukt. De gegevens komen van politieverlagen, aangevuld met informatie van de parketten die worden samengebracht door Statistics Belgium. Statistics Belgium stelt de resultaten ervan ter beschikking, onder meer aan Eurostat. De hier gebruikte gegevens komen van Eurostat dat gedetailleerde en vergelijkbare data voor de EU-lidstaten publiceert.

Doelstelling: tegen 2030 moet het aantal verkeersdoden gehalveerd worden.

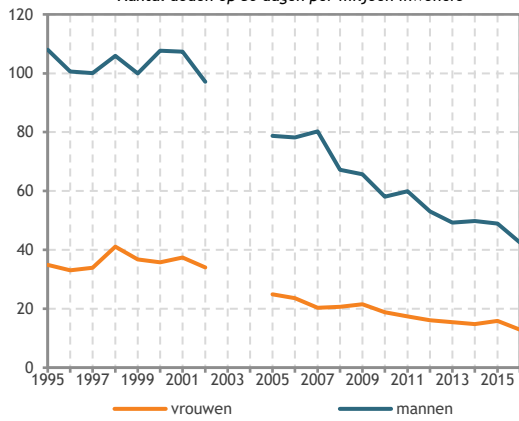
De duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen of SDG's die de Verenigde Naties in 2015 hebben aangenomen, bevatten subdoelstelling 3.6: "Tegen 2020 het aantal doden en gewonden in het verkeer wereldwijd halveren".

De Federale beleidsvisie op lange termijn inzake duurzame ontwikkeling bevat doelstelling 24: "Mobiliteit en vervoer zullen onder maximale veiligheidsomstandigheden gebeuren met "nul doden" als doel".

Evolutie: het aantal verkeersdoden daalde tussen 1991 en 2016 in België. In 2016 bedraagt dit aantal 56 doden op 30 dagen per miljoen inwoners, het minimum sinds 1991.

Internationale vergelijking: het aantal verkeersdoden daalde tussen 1991 en 2015 met 67,6 % in de EU28. Met 65 doden per miljoen inwoners ligt België boven het Europese gemiddelde (52 doden per miljoen). In een verdeling van de lidstaten in drie groepen behoort België in 2015 tot de middelmatig presterende groep en het scoort minder goed dan het Europese gemiddelde.

Figuur 46 Verkeersdoden, volgens geslacht
Aantal doden op 30 dagen per miljoen inwoners

Bron: Statistics Belgium (2017), *Verkeersongevallen*, <https://statbel.fgov.be/> (geraadpleegd op 20/11/2017).

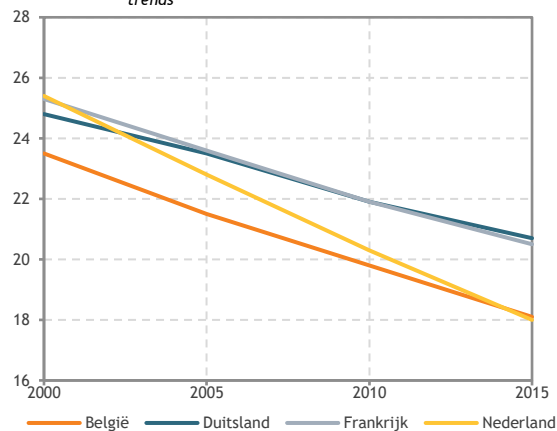
Opsplitsing volgens geslacht: het aandeel van de vrouwen in de verkeersdoden is steeds en aanzienlijk lager dan dat van de mannen: vrouwen vertegenwoordigden 24,4 % van de doden op 30 dagen in 1995 en 23,3 % in 2016.

VN-indicator: de gekozen indicator stemt overeen met 3.6.1 – *Sterftecijfer door verkeersongevallen*.

Indicator 20. Dagelijkse rokers

SDG	Goede gezondheid en welzijn	
Dimensies	Later	
Kerncijfers		
(procent van de bevolking van 15 jaar en ouder, aangepaste trends)		
Begin van de periode	2000	23,5
Einde van de periode	2015	18,1
Minimum	2015	18,1
Maximum	2000	23,5
Gemiddelde jaarlijkse groei	2000-2015	-1,7 %
	2010-2015	-1,8 %
Vergelijking buurlanden, 2015		
(procent van de bevolking van 15 jaar en ouder, aangepaste trends)		
België		18,1
Duitsland		20,7
Frankrijk		20,5
Nederland		18,0

Figuur 47 **Dagelijkse rokers**
Procent van de bevolking van 15 jaar en ouder, aangepaste trends

Bron: WIV; WHO (2015), *WHO global report on trends in prevalence of tobacco smoking 2015*, <http://www.who.int/> (geraadpleegd op 01/12/2017).

Definitie: aandeel van de bevolking van 15 jaar en ouder dat aangeeft dagelijks te roken. De gegevens komen van de nationale gezondheidsenquêtes uitgevoerd door het Wetenschappelijk Instituut Volksgezondheid / Sciensano die de resultaten ervan ter beschikking stelt, onder meer aan de Wereldgezondheidsorganisatie. De hier gebruikte gegevens komen van het Rapport van de Wereldgezondheidsorganisatie dat vergelijkbare data voor de landen publiceert. Voor de opsplitsingen worden de gegevens van de door het Wetenschappelijk Instituut Volksgezondheid / Sciensano uitgevoerde nationale gezondheidsenquêtes gebruikt omdat die meer details geven. Voor de Belgische gezondheidsenquête van 1997 werden er 10 221 personen ondervraagd. Voor die van 2001: 12 111; van 2004: 12 650; van 2008: 8 836 en voor die van 2013 werden er 10 834 personen ondervraagd. De gegevens zijn gebaseerd op een enquête. Daarom moet er rekening gehouden worden met een onzekerheidsmarge. De website van Sciensano vermeldt die gegevens samen met hun betrouwbaarheidsintervallen.

Doelstelling: het aandeel dagelijkse rokers zou 13,1 % moeten bereiken in 2030.

De duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen of SDG's die de Verenigde Naties in 2015 hebben aangenomen, bevatten subdoelstelling 3.a: "Waar nodig de implementatie van de kaderovereenkomst van de Wereldgezondheidsorganisatie over tabakscontrole versterken".

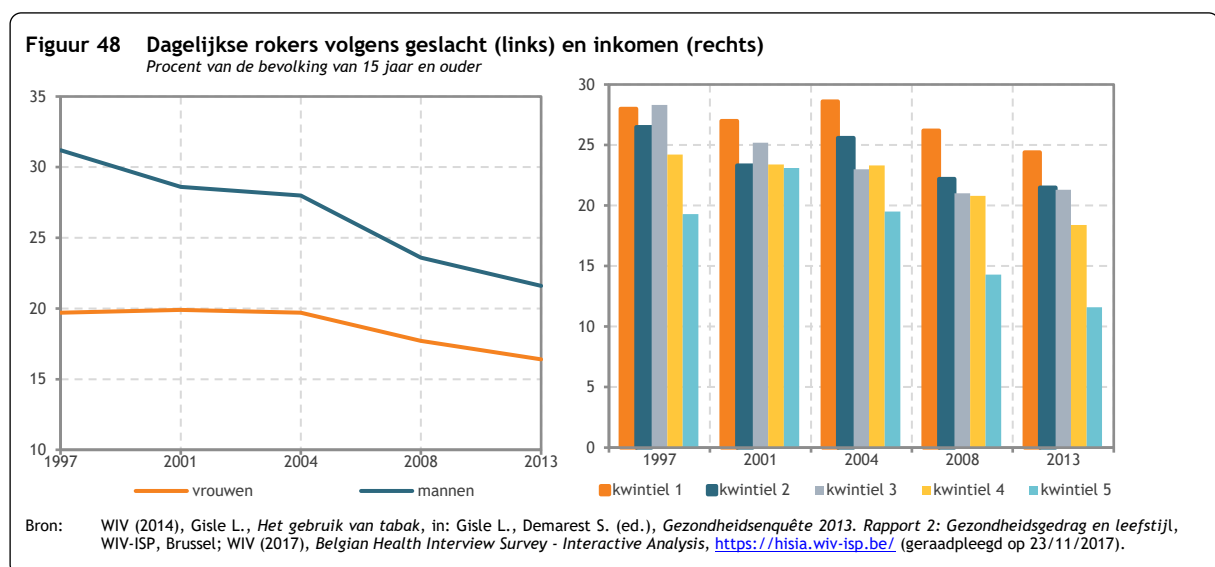
De Wereldtop over gezondheid van 2013 (WHO, 2013) heeft een "Mondiaal actieplan voor de strijd tegen de niet-overdraagbare ziekten 2013-2020" aangenomen. Dit plan omvat onder andere de volgende mondiale doelstelling: "een relatieve reductie met 30 % van de prevalentie van de huidige tabaksverslaving bij de personen van 15 jaar of ouder" tegen 2025. Indien beschouwd wordt dat de mondiale doelstelling van de Wereldgezondheidsorganisatie toepasbaar is op alle landen, dan zou het aandeel dagelijkse rokers, dat in België 18,8 % bedroeg in 2013, 13,1 % moeten bereiken in 2025 wat een aanzienlijke versnelling is van het verminderingstempo (van -1,7 % tot -3 %) van deze indicator. Aangezien er geen doelstelling bestaat voor 2030, wordt ervan uitgegaan dat deze ambitieuze doelstelling geldig blijft tegen 2030.

Evolutie: tussen 2000 en 2015 daalde het aandeel dagelijkse rokers met 5,4 procentpunt. Dit wordt bevestigd door de nationale gezondheidsenquêtes die tonen dat het aandeel dagelijkse rokers in de bevolking van 15 jaar en ouder daalt van 25,5 % tot 22,6 % tussen 1997 en 2013. Er moet opgemerkt worden dat de *Kaderovereenkomst inzake de bestrijding van het tabaksgebruik* van de Wereldgezondheidsorganisatie in 2005 van kracht is geworden. Die is juridisch bindend en heeft tot doel "het *wijdverbreide tabaksgebruik en de blootstelling aan tabaksrook permanent en in aanzienlijke mate te verminderen*" (WHO, 2004, Art. 3). België heeft die overeenkomst in 2004 geratificeerd en heeft in hetzelfde jaar het *Federaal plan ter bestrijding van het tabaksgebruik* goedgekeurd. Als gevolg van dat plan werden er geleidelijk aan maatregelen ingevoerd, zoals het verbod op de verkoop van tabak aan personen jonger dan 16 jaar, het rookverbod op de werkvloer en het bevorderen van preventieprogramma's en rookstopmethodes.

Internationale vergelijking: de buurlanden van België hebben een gelijkaardig aandeel dagelijkse rokers en tonen een gelijkaardige evolutie, namelijk een trage vermindering. Het aandeel van de bevolking van 15 jaar en ouder dat aangeeft dagelijks te roken in België ligt onder dat aandeel in de buurlanden en dit over heel de beschouwde periode.

Opsplitsing volgens geslacht: het aandeel vrouwen dat dagelijks rookt is kleiner dan dat van mannen. Het daalt echter minder snel, wat leidt tot een toenadering tussen die groepen. In 1997 rookte 31,2 % van de mannen immers dagelijks, tegenover 19,7 % van de vrouwen. Dat is een verschil van 11,5 procentpunt. In 2013 rookten 21,6 % van de mannen en 16,4 % van de vrouwen dagelijks, waardoor het verschil verminderde tot 5,2 procentpunt.

Opsplitsing volgens inkomen: personen in het eerste kwintiel (laagste inkomens) roken meer dan anderen en personen in het vijfde kwintiel (hoogste inkomens) roken het minst. Het verschil bedraagt 12,8 procentpunt in 2013.

VN-indicator: de gekozen indicator stemt overeen met indicator 3.a.1 - *Prevalentie van het verbruik van tabak bij de personen ouder dan 15 jaar (leeftijdsgewogen)*.

Specifieke bronnen

WHO (2004), *WHO Framework Convention on Tobacco Control. Resolution WHA56.1*, World Health Organization, <http://www.who.int/>.

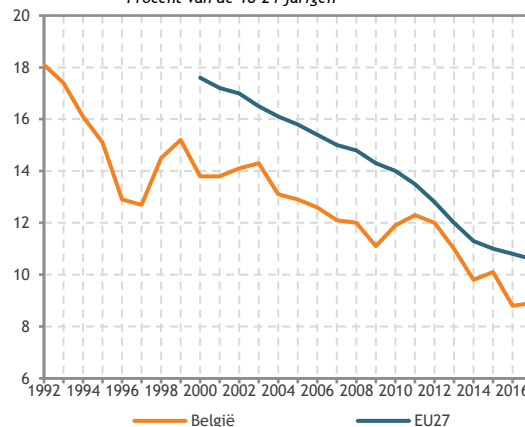
WHO (2013), *Sixty – sixth world health assembly, resolutions and decisions*, document WHA66/2013/REC/1 (geraadpleegd op 17/07/2017).

4.4. Doelstelling 4. Verzeker inclusief en billijk kwaliteitsvol onderwijs en bevorder levenslang leren voor iedereen

Indicator 21. Vroegtijdige schoolverlaters

SDG	Kwaliteitsonderwijs	
Dimensies	Hier en nu, Later	
Kerncijfers		
(procent van de 18-24-jarigen)		
Begin van de periode	1992	18,1
Einde van de periode	2017	8,9
Minimum	2016	8,8
Maximum	1992	18,1
Gemiddelde jaarlijkse groei	1992-2017	-2,8 %
	2012-2017	-5,8 %
Vergelijking EU27, 2017		
(procent van de 18-24-jarigen)		
België		8,9
EU27		10,6
EU27 minimum: Slovenië		4,3
EU27 maximum: Spanje		18,3

Figuur 49 Vroegtijdige schoolverlaters
Procent van de 18-24-jarigen

Source: Statistics Belgium; Eurostat (2018), *European Union Labour Force Survey (EU-LFS)*, edat_lfse_14, <https://ec.europa.eu/eurostat> (geraadpleegd op 17/10/2018).

Definitie: aandeel jongeren tussen 18 en 24 jaar

met hoogstens een diploma lager middelbaar onderwijs die geen onderwijs of opleiding volgden tijdens de vier weken die voorafgingen aan het interview. Het lager middelbaar onderwijs komt overeen met de ISCED (*International Standard Classification of Education*) 2011 niveaus 0-2 voor gegevens vanaf 2014 en met de ISCED 1997 niveaus 0-3C voor gegevens tot 2013. De gegevens komen van de *Enquête naar de arbeidskrachten* (EAK). Statistics Belgium organiseert in België deze binnen de EU geharmoniseerde enquête en stelt de resultaten ervan ter beschikking, onder meer aan Eurostat. De methodologie van deze enquête werd in 2017 herzien. Gegevens van 2017 met die van voorgaande jaren vergelijken, vergt de nodige voorzichtigheid. De hier gebruikte gegevens komen van Eurostat dat gedetailleerde en vergelijkbare data voor de EU-lidstaten publiceert. De gegevens zijn gebaseerd op een enquête. Daarom moet er rekening gehouden worden met een onzekerheidsmarge. De betrouwbaarheidsintervallen die met deze gegevens overeenkomen, zijn op verzoek verkrijgbaar bij Statistics Belgium.

Doelstelling: 0 % vroegtijdige schoolverlaters tegen 2030.

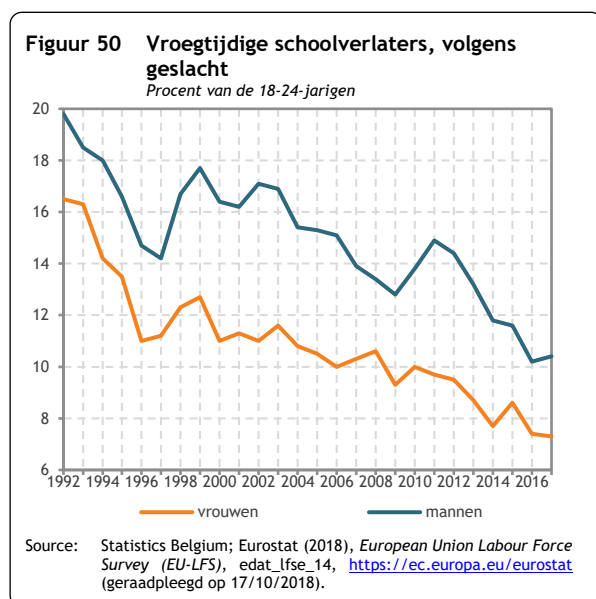
De duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen of SDG's die de Verenigde Naties in 2015 hebben aangenomen, bevatten subdoelstelling 4.1: "Er tegen 2030 voor zorgen dat alle meisjes en jongens op een vrije, billijke en kwalitatief hoogstaande manier lager en middelbaar onderwijs kunnen afwerken, wat moet kunnen leiden tot relevante en doeltreffende leerresultaten". Deze doelstelling vereist dat alle meisjes en jongens op een billijke en kwaliteitsvolle manier lager en middelbaar onderwijs gratis kunnen afwerken en wordt opgevat als het beogen van 0 % vroegtijdige schoolverlaters tegen 2030.

Het Nationaal Hervormingsprogramma voor 2011 dat België in april 2011 goedkeurde (Federale regering, 2011) in het kader van de Europa 2020-strategie (Europese Commissie, 2010) bevat de volgende doelstelling over onderwijs en opleiding: het aandeel jongeren tussen 18 en 24 jaar dat

hoogstens lager secundair onderwijs heeft voltooid en dat geen onderwijs of opleiding volgt, verminderen tot 9,5 % in 2020.

Evolutie: volgens de EAK is het aandeel vroegtijdige schoolverlaters gedaald van 18,1 % in 1992 tot 8,9 % in 2017.

Internationale vergelijking: zowel in de EU27 als in België daalde het aandeel schoolverlaters. Het aandeel schoolverlaters ligt in de beschouwde periode wel lager in België dan in de EU27. In een verdeling van de lidstaten in drie groepen behoort België in 2017 tot de middelmatig presterende groep en het scoort beter dan het Europese gemiddelde.

Opsplitsing volgens geslacht: meer mannen (10,4 %) dan vrouwen (7,3 %) verlaten de school zonder diploma. De laatste jaren toont de evolutie bij de mannen een sterkere variatie dan bij de vrouwen. Het verschil tussen mannen en vrouwen schommelde tussen 2,2 procentpunt in 1993 en 6,1 procentpunt in 2002 en bedraagt in 2017 3,1 procentpunt. Het aandeel schoolverlaters ligt over de volledige periode hoger bij mannen dan bij vrouwen en beide groepen vertonen een dalende trend over de hele periode.

VN-indicator: de gekozen indicator is verwant met indicator 4.1.1 - *Deel van de kinderen en jongeren: (a) in het basisonderwijs; (b) op het einde van*

het basisonderwijs; en (c) op het einde van de eerste cyclus van het secundair onderwijs met ten minste het minimale vaardigheidsniveau voor (i) lezen en (ii) wiskunde, naar geslacht. Hij werd gekozen omdat hij informatie geeft over het aantal leerlingen dat het middelbaar onderwijs verlaat met hoogstens een diploma lager middelbaar onderwijs.

Deze indicator wordt gebruikt om de compositie indicator van het welzijn hier en nu, gepubliceerd in het rapport *Aanvullende indicatoren naast het bbp*, te berekenen.

Specifieke bronnen

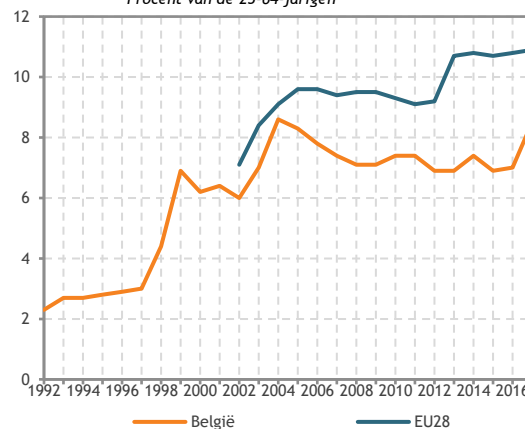
Europese Commissie (2010), *Europa 2020, Een strategie voor slimme, duurzame en inclusieve groei*, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52010DC2020&from=NL> (geraadpleegd op 06/11/2018).

Federale Regering (2011), *Nationaal Hervormingsprogramma 2011*, p. 25, http://www.be2020.eu/publications/publication_det.php?lang=nl&KeyPub=461 (geraadpleegd op 06/11/2018).

Indicator 22. Levenslang leren

SDG	Kwaliteitsonderwijs	
Dimensies	Hier en nu, Later	
Kerncijfers		
(procent van de 25-64-jarigen)		
Begin van de periode	1992	2,3
Einde van de periode	2017	8,5
Minimum	1992	2,3
Maximum	2004	8,6
Gemiddelde jaarlijkse groei	1992-2017	+5,4 %
	2012-2017	+4,3 %
Vergelijking EU28, 2017		
(procent van de 25-64-jarigen)		
België		8,5
EU28		10,9
EU28 minimum: Roemenië		1,1
EU28 maximum: Zweden		30,4

Figuur 51 Levenslang leren
Procent van de 25-64-jarigen

Source: Statistics Belgium; Eurostat (2018), *European Union Labour Force Survey (EU-LFS)*, trng_lfse_01 en trng_lfse_03, <https://ec.europa.eu/eurostat> (geraadpleegd op 17/10/2018).

Definitie: aandeel van de bevolking tussen 25 en

64 jaar dat heeft deelgenomen aan een (formele of niet-formele) vorming tijdens de laatste vier weken voorafgaand aan het interview. De gegevens komen van de *Enquête naar de arbeidskrachten* (EAK). Statistics Belgium organiseert in België deze binnen de EU geharmoniseerde enquête en stelt de resultaten ervan ter beschikking, onder meer aan Eurostat. De methodologie van deze enquête werd in 2017 herzien. Gegevens van 2017 met die van voorgaande jaren vergelijken, vergt de nodige voorzichtigheid. De hier gebruikte gegevens komen van Eurostat dat gedetailleerde en vergelijkbare data voor de EU-lidstaten publiceert. De gegevens zijn gebaseerd op een enquête. Daarom moet er rekening gehouden worden met een onzekerheidsmarge. De betrouwbaarheidsintervallen die met deze gegevens overeenkomen, zijn op verzoek verkrijgbaar bij Statistics Belgium.

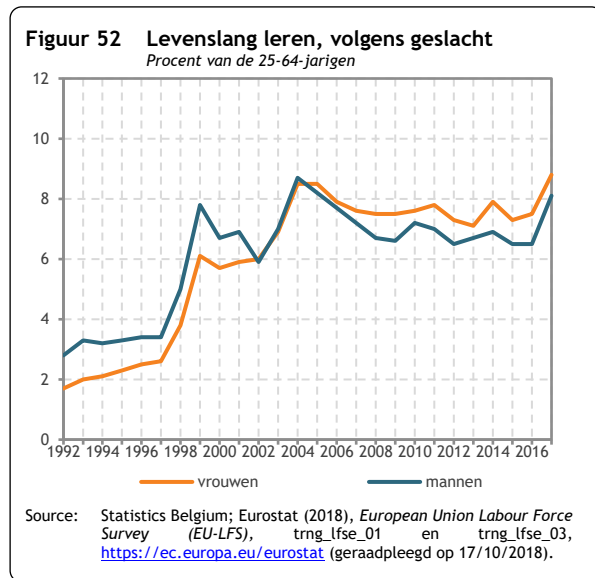
Doelstelling: het aandeel van de bevolking dat deelneemt aan levenslang leren moet stijgen.

De duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen of SDG's die de Verenigde Naties in 2015 hebben aangenomen, bevatten subdoelstelling 4.3: "*Tegen 2030 gelijke toegang garanderen voor alle vrouwen en mannen tot betaalbaar en kwaliteitsvol technisch, beroeps- en hoger onderwijs, met inbegrip van de universiteit*".

Het Nationaal Hervormingsprogramma 2011 dat door België in april 2011 werd goedgekeurd (Federale regering, 2011) in het kader van de Europa 2020-strategie (Europese Commissie, 2010) bevat als een van 7 prioritaire beleidslijnen de "*Toename van levenslang leren voor arbeiders en van de scholing van werkzoekenden*" om de werkgelegenheidsdoelstelling (werkgelegenheidsgraad van 73,2 % in 2020) te kunnen behalen.

Evolutie: volgens de EAK steeg het aandeel van de bevolking tussen 25 en 64 jaar dat deelgenomen heeft aan een vorm van opleiding of vorming duidelijk tussen 1992 en 2004, namelijk van 2,3 % tot 8,6 %. Vervolgens daalde het opnieuw tot 7,1 % in 2008, maar vertoont sindsdien geen duidelijke trend ondanks een stijging tot 8,5 % in 2017.

Internationale vergelijking: België loopt steeds meer achterop ten opzichte van het Europese gemiddelde. Terwijl het verschil tussen België en de EU28 in 2002 nog 1,1 procentpunt bedroeg, liep het in 2016 op tot 3,8 procentpunt. De stijging van de indicator in 2017 in België zou het begin van een inhaalproces kunnen zijn. In een verdeling van de lidstaten in drie groepen behoort België in 2017 tot de middelmatig presterende groep en het scoort minder goed dan het Europese gemiddelde.

Opsplitsing volgens geslacht: het verschil tussen mannen en vrouwen inzake levenslang leren is gering. Sinds 1992 nemen mannen en vrouwen in bijna dezelfde mate deel aan opleiding en vorming; het grootste verschil tussen beide bedroeg 1,7 procentpunt in 1999. Voor 2002 volgden mannen meer opleiding dan vrouwen, sinds 2005 is het omgekeerd.

VN-indicator: de gekozen indicator stemt overeen met indicator 4.3.1 - *Participatiegraad van jongeren en volwassenen aan formeel en niet-formeel onderwijs en vorming gedurende de voorbije 12 maanden, naar geslacht.*

Specifieke bronnen

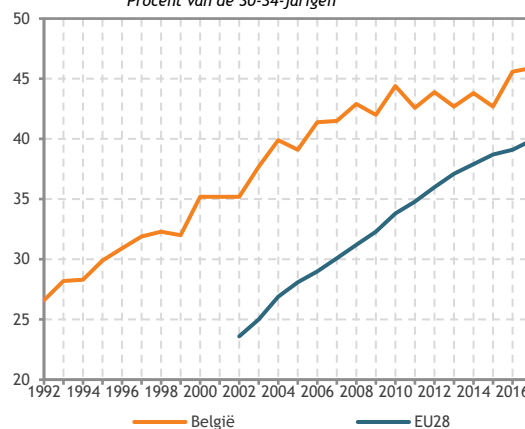
Europese Commissie (2010), *Europa 2020, Een strategie voor slimme, duurzame en inclusieve groei*, p. 8, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52010DC2020&from=NL> (geraadpleegd op 06/11/2018).

Federale Regering (2011), *Nationaal Hervormingsprogramma 2011*, p. 25, http://www.be2020.eu/publications/publication_det.php?lang=nl&KeyPub=461 (geraadpleegd op 06/11/2018).

Indicator 23. Gediplomeerden van het hoger onderwijs

SDG	Kwaliteitsonderwijs	
Dimensies	Hier en nu, Later	
Kerncijfers		
(procent van de 30-34-jarigen)		
Begin van de periode	1992	26,6
Einde van de periode	2017	45,9
Minimum	1992	26,6
Maximum	2017	45,9
Gemiddelde jaarlijkse groei	1992-2017	+2,2 %
	2012-2017	+0,9 %
Vergelijking EU28, 2017		
(procent van de 30-34-jarigen)		
België		45,9
EU28		39,9
EU28 minimum: Roemenië		26,3
EU28 maximum: Litouwen		58

Figuur 53 Gediplomeerden van het hoger onderwijs
Procent van de 30-34-jarigen

Source: Statistics Belgium; Eurostat (2018), *Tertiary educational attainment by sex, age group 30-34*, tsdsc480,], <https://ec.europa.eu/eurostat> (geraadpleegd op 17/10/2018).

Definitie: aandeel van de bevolking tussen 30 en

34 jaar, met een diploma hoger onderwijs. Het scholingsniveau komt overeen met ISCED (*International Standard Classification of Education*) 2011 niveaus 5-8 voor gegevens vanaf 2014 en met ISCED 1997 niveaus 5-6 voor gegevens tot 2013. De gegevens komen van de *Enquête naar de arbeidskrachten* (EAK). Statistics Belgium organiseert in België deze binnen de EU geharmoniseerde enquête en stelt de resultaten ervan ter beschikking, onder meer aan Eurostat. De methodologie van deze enquête werd in 2017 herzien. Gegevens van 2017 met die van voorgaande jaren vergelijken, vergt de nodige voorzichtigheid. De hier gebruikte gegevens komen van Eurostat dat gedetailleerde en vergelijkbare data voor de EU-lidstaten publiceert. De gegevens zijn gebaseerd op een enquête. Daarom moet er rekening gehouden worden met een onzekerheidsmarge. De betrouwbaarheidsintervallen die met deze gegevens overeenkomen, zijn op verzoek verkrijgbaar bij Statistics Belgium.

Doelstelling: het aandeel 30-34-jarigen met een diploma hoger onderwijs moet stijgen.

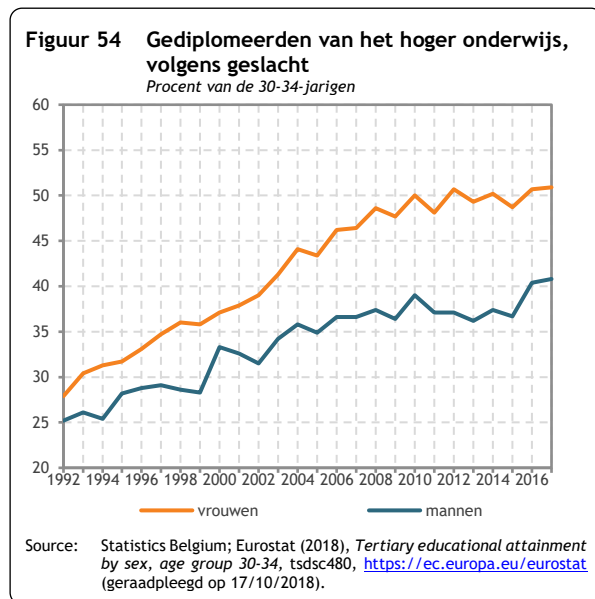
De duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen of SDG's die de Verenigde Naties in 2015 hebben aangenomen, bevatten subdoelstelling 4.3: "Tegen 2030 gelijke toegang garanderen voor alle vrouwen en mannen tot betaalbaar en kwaliteitsvol technisch, beroeps- en hoger onderwijs, met inbegrip van de universiteit".

Het Nationaal Hervormingsprogramma 2011, door België goedgekeurd in april 2011 (Federale regering, 2011), in het kader van de Europa 2020-strategie (Europese Commissie, 2010) bevat een doelstelling over onderwijs en vorming: een diploma hoger onderwijs voor minstens 47 % van de bevolking tussen 30 en 34 jaar.

Evolutie: het aandeel 30-34-jarigen met een diploma hoger onderwijs nam aanzienlijk toe tussen 1992 en 2017: een stijging van net geen 20 procentpunt, gaande van 26,6 tot 45,9 %.

Internationale vergelijking: België heeft bij de 30-34-jarigen meer gediplomeerden van het hoger onderwijs (45,9 %) dan het gemiddelde van de 28 EU-lidstaten (39,9 %). Het verschil tussen het EU-gemiddelde en België neemt wel af: van 11,6 in 2002 tot 6 procentpunt in 2017. Het aantal

gediplomeerden van het hoger onderwijs neemt dus in een hoger tempo toe in de EU28. In een verdeling van de lidstaten in drie groepen behoort België in 2017 tot de middelmatig presterende groep en het scoort beter dan het Europese gemiddelde.

Opsplitsing volgens geslacht: verhoudingsgewijs zijn er meer vrouwen (50,9 %) dan mannen (40,8 %) met een diploma hoger onderwijs en het verschil wordt bovendien nog groter: 2,7 procentpunt in 1992 tegenover 10,1 procentpunt in 2017.

VN-indicator: de gekozen indicator stemt met geen enkele SDG-indicator overeen, maar sluit wel aan bij subdoelstelling 4.3, aangezien het aandeel mensen met een diploma hoger onderwijs de toegang tot betaalbaar en kwaliteitsvol onderwijs illustreert.

Specifieke bronnen

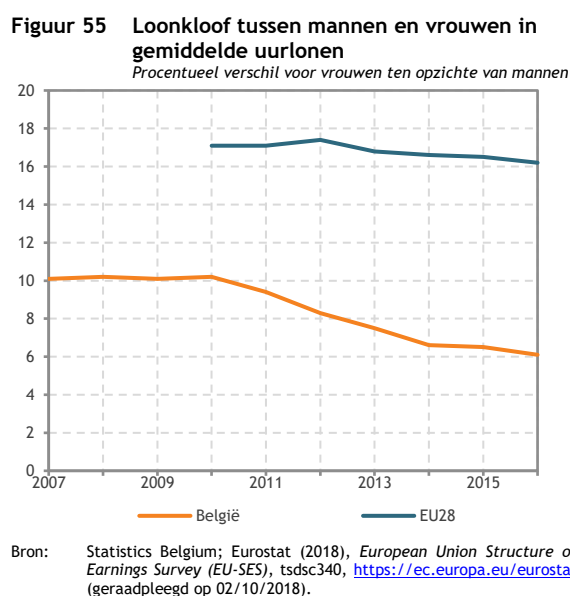
Europese Commissie (2010), *Europa 2020, Een strategie voor slimme, duurzame en inclusieve groei*, p. 8, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52010DC2020&from=NL> (geraadpleegd op 06/11/2018).

Federale Regering (2011), *Nationaal Hervormingsprogramma 2011*, p. 25, http://www.be2020.eu/publications/publication_det.php?lang=nl&KeyPub=461 (geraadpleegd op 06/11/2018).

4.5. Doelstelling 5. Bereik gendergelijkheid en empowerment voor alle vrouwen en meisjes

Indicator 24. Loonkloof tussen mannen en vrouwen

SDG	Gendergelijkheid	
Dimensies	Hier en nu	
Kerncijfers		
(procentueel verschil voor vrouwen ten opzichte van mannen)		
Begin van de periode	2007	10,1
Einde van de periode	2016	6,1
Minimum	2016	6,1
Maximum	2008 et 2010	10,2
Gemiddelde jaarlijkse groei	2007-2016	-5,4 %
	2010-2016	-8,3 %
Vergelijking EU28, 2014		
(procentueel verschil voor vrouwen ten opzichte van mannen)		
België		6,6
EU28		16,6
EU28 minimum: Roemenië		4,5
EU28 maximum: Estland		28,1

Definitie: de loonkloof is het verschil tussen de gemiddelde uurlonen van vrouwen en van mannen, uitgedrukt in procent van het gemiddelde uurloon van mannen. De hier gebruikte gegevens zijn gebaseerd op de Europese loonenquête. Statistics Belgium organiseert in België deze binnen de EU geharmoniseerde enquête en stelt de resultaten ervan ter beschikking, onder meer aan Eurostat. De hier gebruikte gegevens komen van Eurostat dat gedetailleerde en vergelijkbare data voor de EU-lidstaten publiceert. De gegevens zijn gebaseerd op een enquête. Daarom moet er rekening gehouden worden met een onzekerheidsmarge. De betrouwbaarheidsintervallen die met deze gegevens overeenkomen, zijn op verzoek verkrijgbaar bij Statistics Belgium.

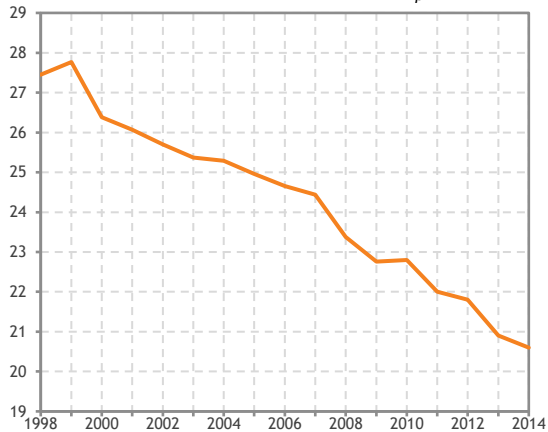
Doelstelling: de kloof tussen de gemiddelde uurlonen van vrouwen en van mannen moet 0 % bedragen.

De duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen of SDG's die de Verenigde Naties in 2015 hebben aangenomen, bevatten subdoelstelling 5.1: "Een einde maken aan alle vormen van discriminatie jegens vrouwen en meisjes, overall".

Evolutie: het verschil tussen de uurlonen van vrouwen en mannen is duidelijk gedaald sinds 2010, van 10,2 % in 2010 tot 6,1 % in 2016.

De indicator die het verschil in bruto-uurlonen meet, moet vergeleken worden met de indicator die het verschil in jaarlonen tussen mannen en vrouwen meet. Ook de jaarlonen van vrouwen liggen gemiddeld lager dan die van mannen. Dat verschil is minder groot voor het uurloon dan voor het jaarloon, wat verklaard kan worden door het groter aandeel vrouwen dat deeltijds werkt en voor wie een equivalent

Figuur 56 Loonkloof tussen mannen en vrouwen in jaarlonen
 Procentueel verschil voor vrouwen ten opzichte van mannen

Bron: Instituut voor de Gelijkheid van Vrouwen en Mannen, FOD Werkgelegenheid, Arbeid en Sociaal Overleg, FOD Economie, Federaal Planbureau (2017), *De loonkloof tussen vrouwen en mannen in België - Rapport 2017*.

uurloon geen equivalent inkomen oplevert op jaarbasis. "Het is belangrijk om beide cijfers weer te geven, omdat de ongelijke verdeling in arbeidsduur niet genderneutraal is. Het feit dat vrouwen vaker deeltijds werken dan mannen maakt juist een groot deel uit van de ongelijkheid op de arbeidsmarkt. Het hangt samen met de ongelijke verdeling van zorgtaken, maar ook met stereotiepe verwachtingen op de arbeidsmarkt zelf en met de segregatie: heel wat beroepen waarin veel vrouwen tewerkgesteld zijn, zijn georganiseerd in de richting van deeltijds werk, zoals bijvoorbeeld de distributie, of de schoonmaak" (IGVM, 2014).

Het verschil in jaarlonen tussen mannen en vrouwen daalde tussen 1998 en 2014 met 6,8 procentpunt van 27,4 tot 20,6 %.

Internationale vergelijking: de loonkloof ligt in België onder de gemiddelde Europese loonkloof (EU28: 16,2 %). Het verschil stijgt van 6,9 procentpunt in 2010 tot 10,1 procentpunt in 2016. In een verdeling van de lidstaten in drie groepen behoort België in 2016 tot de best presterende groep.

VN-indicator: de gekozen indicator stemt met geen enkele SDG-indicator overeen, maar sluit wel aan bij subdoelstelling 5.1. Het meten van de evoluties van de indicatoren over inkomensgelijkheid laat inderdaad toe om de vermindering van de discriminatie van vrouwen op te volgen.

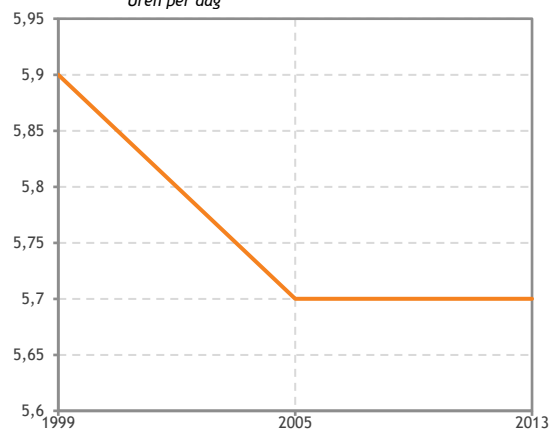
Specifieke bronnen

IGVM (2014), *De loonkloof tussen vrouwen en mannen in België - Rapport 2015*, Instituut voor de gelijkheid van vrouwen en mannen, <http://igvm-iefh.belgium.be> (geraadpleegd op 26/11/2015).

Indicator 25. Huishoudelijk werk

SDG	Gendergelijkheid	
Dimensies	Hier en nu	
Kerncijfers (uren per dag)		
Begin van de periode	1999	5,9
Einde van de periode	2013	5,7
Minimum	2013	5,7
Maximum	1999	5,9
Gemiddelde jaarlijkse groei	1999-2013	-0,2 %
Vergelijking buurlanden, 1998-2005 (uren per dag)		
België		3,2
Duitsland		3,5
Frankrijk		3,2

Figuur 57 Huishoudelijk werk
Uren per dag

Bron: Glorieux, I., J. Minnen, T.P. van Tienoven, et al. (2015), Website 'Belgisch tijdsbudgetonderzoek' (www.time-use.be), Onderzoeksgroep TOR Vrije Universiteit Brussel & AD Statistiek - Statistics Belgium, Brussel, <http://www.time-use.be/nl/> (geraadpleegd op 08/11/2017).

Definitie: het huishoudelijk werk in de loop van een dag is de som van de tijd die er aan besteed

wordt door alle gezinsleden van 12 jaar of ouder. Deze indicator wordt berekend op basis van het Belgisch tijdsbudgetonderzoek en wordt in uren uitgedrukt. Huishoudelijk werk omvat alle taken die uitgevoerd worden in het kader van het onderhoud van het huis, de bereiding van maaltijden, de opvoeding en zorg van kinderen. "In 1999 hielden 8.382 respondenten van 12 jaar of ouder uit 4.275 gezinnen gedurende twee dagen hun tijdsbesteding bij. In 2005 waren het 6.400 respondenten van 12 jaar of ouder uit 3.474 gezinnen. In 2013, ten slotte, gaat het om 5.559 respondenten van 10 jaar of ouder uit 2.744 gezinnen" (Glorieux et al., 2015a). De selectie vond plaats op het niveau van de huishoudens. Alle leden van het huishouden, vanaf 12 jaar (of 10 in 2013), hebben het dagboek dus ingevuld. Alle leden van hetzelfde huishouden hebben de gegevens voor dezelfde dagen ingevuld. De gegevens komen van Statistics Belgium. De gegevens zijn gebaseerd op een enquête. Daarom moet er rekening gehouden worden met een onzekerheidsmarge. Gedetailleerde methodologische informatie voor de berekening van de betrouwbaarheidsintervallen is te vinden in Glorieux et al. (2015b).

Op Europees niveau, voor de internationale vergelijking, worden de tijdsbudgetonderzoeken samengebracht in het HETUS-programma, de *Harmonised European Time Use Survey* (HETUS, 2015), waarin de lijst met activiteiten die als huishoudelijke taken beschouwd worden verschillend gegroepeerd worden. Dit programma levert tabellen waarmee de vijftien deelnemende Europese landen (België, Bulgarije, Duitsland, Estland, Finland, Frankrijk, Italië, Letland, Litouwen, Noorwegen, Polen, Slovenië, Spanje, Verenigd Koninkrijk, Zweden) vergeleken kunnen worden voor een gemiddelde dag van personen van 20 tot 74 jaar in een bepaald jaar tussen 1998 en 2005 naargelang de landen.

Doelstelling: de tijd die aan huishoudelijk werk wordt besteed moet gelijk verdeeld zijn tussen mannen en vrouwen.

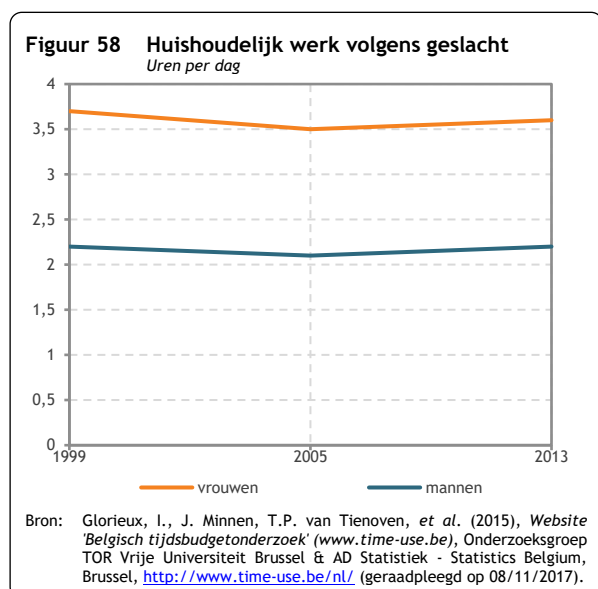
De duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen of SDG's die de Verenigde Naties in 2015 hebben aangenomen, bevatten subdoelstelling 5.4: "Erkennen en naar waarde schatten van onbetaalde zorg en

thuiswerk door het voorzien van openbare diensten, infrastructuur en een sociaal beschermingsbeleid en door de bevordering van gedeelde verantwoordelijkheden binnen het gezin en de familie, zoals dat nationaal van toepassing is".

De Federale beleidsvisie op lange termijn inzake duurzame ontwikkeling bevat doelstelling 1: "Vrouwen en mannen zullen hun rechten gelijk uitoefenen. Zij zullen kunnen bijdragen tot alle aspecten van de ontwikkeling van de samenleving en de verbetering van de levensomstandigheden zonder onderscheid, uitsluiting of beperking op grond van hun geslacht" (Belgisch Staatsblad, 08/10/2013).

Evolutie: in België daalt de tijd die gemiddeld, cumulatief door mannen en vrouwen, aan huishoudelijk werk wordt besteed licht tussen 1999 en 2013.

Internationale vergelijking: de vergelijking tussen België en de buurlanden toont weinig verschillen. Maar, omdat de tijdstippen van de enquêtes verschillen, worden die gegevens enkel als voorbeeld gegeven. De verschillen tussen de Time use-enquête en de HETUS-enquête zijn te wijten aan het feit dat de huishoudelijke taken op een verschillende manier worden gedefinieerd.

Opsplitsing volgens geslacht: tijdens de periode 1999-2013 daalde de tijd die vrouwen gemiddeld aan huishoudelijk werk besteden licht, terwijl die voor mannen stabiel bleef. De tijd die vrouwen gemiddeld aan huishoudelijk werk besteden daalde van 3u42' per dag naar 3u36', terwijl mannen er tijdens die periode 2u12' aan besteden.

VN-Indicator: de gekozen indicator stemt overeen met 5.4.1 - Aandeel van de tijd dat besteed wordt aan onbetaald huishoudelijk en zorgwerk, naar geslacht, leeftijd en woonplaats.

Specifieke bronnen

Belgisch Staatsblad: <http://www.ejustice.just.fgov.be/cgi/welcome.pl>; opzoeking op http://www.ejustice.just.fgov.be/doc/rech_n.htm (geraadpleegd op 23/10/2018).

Glorieux, I., Minnen, J., van Tienoven, T.P. et al. (2015a), Website 'Belgisch tijdsbudgetonderzoek' (www.time-use.be), Onderzoeksgroep TOR Vrije Universiteit Brussel & AD Statistiek - Statistics Belgium Brussel - <http://www.time-use.be/nl/> (geraadpleegd op 8/11/2017).

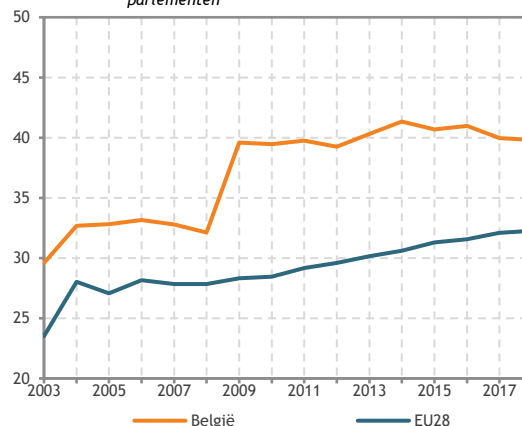
Glorieux et al. (2015b), België geklokt. Resultaten van het Belgisch tijdsbudgetonderzoek 2013 (TBO'13), http://www.vub.ac.be/TOR/wp-content/uploads/2015/10/NL_Belgie%E2%95%A0%C3%AAgeklokt_ld.pdf (geraadpleegd op 20/12/2018).

HETUS (2015), Harmonised European Time Use Survey, <https://www.h6.scb.se/tus/tus/> (geraadpleegd op 25/10/2017).

Indicator 26. Vrouwelijke parlementsleden

SDG	Gendergelijkheid	
Dimensies	Hier en nu	
Kerncijfers		
(procent van de leden van nationale en regionale parlementen)		
Begin van de periode	2003	29,6
Einde van de periode	2018	39,8
Minimum	2003	29,6
Maximum	2014	41,3
Gemiddelde jaarlijkse groei	2003-2018	+2,0 %
	2013-2018	-0,3 %
Vergelijking UE28, 2018		
(procent van de leden van nationale en regionale parlementen)		
België		39,8
EU28		32,1
EU28 minimum: Hongarije		11,7
EU28 maximum: Zweden		47,9

Figuur 59 Vrouwelijke parlementsleden
Procent van de leden van nationale en regionale parlementen

Bron: European Institute for Gender Equality (2018), *Gender Statistics Database, Women and men in decision making*, <http://eige.europa.eu/> (geraadpleegd op 03/10/2018).

Definitie: aandeel verkozen vrouwen in de (federale) Kamer en in de parlementen van de gewesten en gemeenschappen. De gegevens komen van het Europees Instituut voor gendergelijkheid.

Doelstelling: het aandeel vrouwelijke parlementsleden moet ongeveer de helft bedragen.

De duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen of SDG's die de Verenigde Naties in 2015 hebben aangenomen, bevatten subdoelstelling 5.5: "Verzekeren van de volledige en doeltreffende deelname van vrouwen en van gelijke kansen inzake leiderschap op alle niveaus van de besluitvorming in het politieke, economische en openbare leven".

De Federale beleidsvisie op lange termijn inzake duurzame ontwikkeling bevat doelstelling 1: "vrouwen en mannen zullen hun rechten gelijk uitoefenen. Zij zullen kunnen bijdragen tot alle aspecten van de ontwikkeling van de samenleving en de verbetering van de levensomstandigheden zonder onderscheid, uitsluiting of beperking op grond van hun geslacht" (Belgisch Staatsblad, 08/10/2013).

Evolutie: het aandeel vrouwelijke parlementsleden stijgt in de loop van de tijd: van 29,6 % in 2003 tot 41,0 % in 2016. Daarna daalt het echter licht tot 39,8 % in 2018.

Internationale vergelijking: op Europees niveau is er eveneens een stijgende trend voor het aandeel van vrouwen in de nationale parlementen, van 23,5 % in 2003 tot 32,3 % in 2018. Met 39,8 % vrouwelijke parlementsleden ligt België boven het gemiddelde en kort bij het meest egalitaire land, Zweden, dat 47,9 % vrouwelijke parlementsleden heeft. In een verdeling van de lidstaten in drie groepen behoort België in 2018 tot de best presterende groep.

VN-indicator: de gekozen indicator stemt overeen met indicator 5.5.1 - *Deel van de zetels in a) nationale parlementen en b) lokale besturen bezet door vrouwen.*

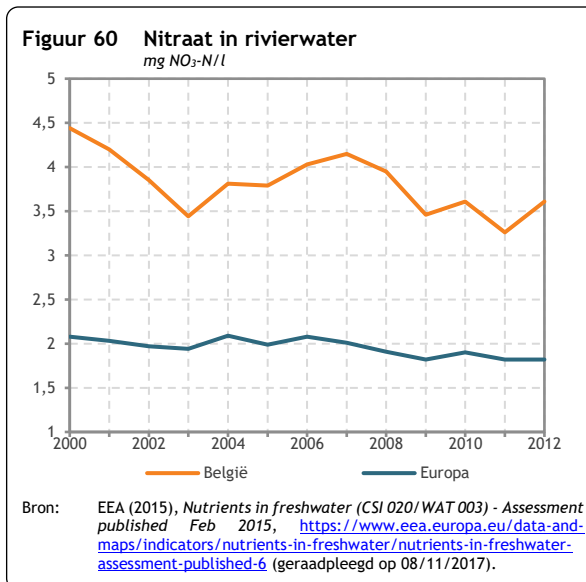
Specifieke bronnen

Belgisch Staatsblad: <http://www.ejustice.just.fgov.be/cgi/welcome.pl>; opzoeking op http://www.ejustice.just.fgov.be/doc/rech_n.htm (geraadpleegd op 23/10/2018).

4.6. Doelstelling 6. Verzekeren toegang tot en duurzaam beheer van water en sanitair voor iedereen

Indicator 27. Nitraat in rivierwater

SDG	Schoon water en sanitair	
Dimensies	Hier en nu, Later	
Kerncijfers (mg NO ₃ -N/l)		
Begin van de periode	2000	4,4
Einde van de periode	2012	3,6
Minimum	2011	3,3
Maximum	2000	4,4
Gemiddelde jaarlijkse groei	2000-2012	-1,7 %
	2007-2012	-2,7 %
Vergelijking Europa, 2012 (mg NO ₃ -N/l)		
België		3,6
Europa		1,8
Europa minimum: IJsland		0,1
Europa maximum: Luxemburg		5,6

Definitie: de gemiddelde nitraatconcentratie in rivierwater wordt berekend aan de hand van 36 meetpunten verspreid over heel België. Ze wordt uitgedrukt aan de hand van het gewicht stikstof in die nitraten per liter water (mg NO₃-N/l). De gegevens komen van het Europees Milieuagentschap. De Europese gegevens betreffen 29 landen: België, Bosnië en Herzegovina, Bulgarije, Cyprus, Denemarken, Duitsland, Estland, Finland, Frankrijk, Ierland, IJsland, Italië, Kroatië, Letland, Liechtenstein, Litouwen, Luxemburg, Nederland, Noorwegen, Oostenrijk, Polen, Republiek Macedonië, Roemenië, Servië, Slovakije, Slovenië, Verenigd Koninkrijk, Zweden, Zwitserland.

Doelstelling: de gemiddelde nitraatconcentratie in rivierwater moet dalen.

De duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen of SDG's die de Verenigde Naties in 2015 hebben aangenomen, bevatten subdoelstelling 6.3: "Tegen 2030 de waterkwaliteit verbeteren door verontreiniging te beperken, de lozing van gevaarlijke chemicaliën en materialen een halt toe te roepen en de uitstoot ervan tot een minimum te beperken, waarbij ook het aandeel van onbehandeld afvalwater wordt gehalveerd en recyclage en veilig hergebruik wereldwijd aanzienlijk worden verhoogd".

De Federale beleidsvisie op lange termijn inzake duurzame ontwikkeling bevat doelstelling 35: "De uitstoot van vervuulende stoffen [...] zal aanzienlijk verminderd zijn en de lucht (binnen en buiten)-, water- en bodemvervuiling zal niet langer een significante – directe of indirecte – weerslag hebben, noch op de gezondheid, noch op het milieu" (Belgisch Staatsblad, 08/10/2013).

Evolutie: de gemiddelde nitraatconcentratie in rivierwater in België daalde tussen 2000 en 2012 van 4,44 mg NO₃-N/l tot 3,61 mg NO₃-N/l (EEA, 2015). De waargenomen daling gaat samen met de daling van de stikstofuitstoot van industriële oorsprong, de ontwikkeling van waterzuiveringsinfrastructuur en het landbouwbeleid dat bijvoorbeeld aanzet tot een beter beheer van meststoffen.

Internationale vergelijking: de gemiddelde nitraatconcentratie in rivierwater daalde in België, terwijl die in Europa relatief stabiel bleef. De gemiddelde concentratie in België ligt echter ruim boven het Europese gemiddelde. Enkel Luxemburg en het Verenigd Koninkrijk hebben hogere gemiddelde concentraties.

VN-indicator: de gekozen indicator is verwant met indicator 6.3.1 - *Deel van het afvalwater dat veilig behandeld wordt*. De nitraatconcentratie in rivierwater is een indicator dat de efficiëntie van de behandeling van afvalwater illustreert.

Specifieke bronnen

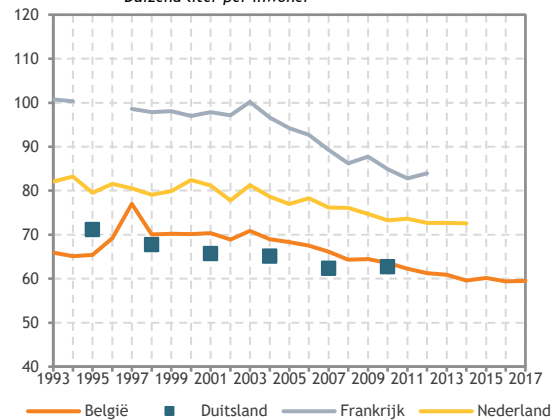
Belgisch Staatsblad: <http://www.ejustice.just.fgov.be/cgi/welcome.pl>; opzoeking op http://www.ejustice.just.fgov.be/doc/rech_n.htm (geraadpleegd op 23/10/2018).

Indicator 28. Waterverbruik

SDG	Schoon water en sanitair	
Dimensies	Later	
Kerncijfers (duizend liter per inwoner)		
Begin van de periode	1993	65,9
Einde van de periode	2017	59,5
Minimum	2016	59,4
Maximum	1997	77,0
Gemiddelde jaarlijkse groei	1993-2017	-0,4 %
	2012-2017	-0,6 %
Vergelijking, 2010 (duizend liter per inwoner)		
België		63,6
Duitsland		62,7
Frankrijk		84,9
Nederland		73,3

Figuur 61 Waterverbruik

Duizend liter per inwoner

Bron: Berekeningen FPB op basis van Statistics Belgium (2018), *Distributie van drinkwater in België*, <https://statbel.fgov.be/> en van Eurostat (2018), *Annual freshwater abstraction by source and sector*, env_wat_abs en *Population change - Demographic balance and crude rates at national level, Population on 1 January, demo_gind*, <https://ec.europa.eu/eurostat> (geraadpleegd op 18/09/2018).

Definitie: het verbruik van drinkbaar leidingwater, of het drinkwaterverbruik, is de hoeveelheid water die door de openbare watervoorziening geleverd wordt aan woonhuizen, handelszaken, openbare gebouwen, de industrie en de landbouw. Het wordt uitgedrukt in duizend liter per inwoner. Het waterverbruik door huishoudens met een regenwaterput en door bepaalde lokale overheidsdiensten en bepaalde industrieën met een eigen waterwinning worden niet meegeteld. Het FPB berekent de indicator met de gegevens van Statistics Belgium voor België en van Eurostat voor de andere Europese landen. De bevolkingscijfers komen van Eurostat en komen overeen met het jaargemiddelde.

Doelstelling: het waterverbruik moet dalen.

De duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen of SDG's die de Verenigde Naties in 2015 hebben aangenomen, bevatten subdoelstelling 6.4: "Tegen 2030 in aanzienlijke mate de efficiëntie van het watergebruik verhogen in alle sectoren en het duurzaam winnen en verschaffen van zoetwater garanderen om een antwoord te bieden op de waterschaarste en om het aantal mensen dat af te rekenen heeft met waterschaarste, aanzienlijk te verminderen".

De Federale beleidsvisie op lange termijn inzake duurzame ontwikkeling bevat doelstelling 34: "Hernieuwbare grondstoffen, en met name zoet water, zullen ontgonnen worden zonder het vermogen van toekomstige generaties om die hulpbronnen te ontginnen, in het gedrang te brengen" (Belgisch Staatsblad, 08/10/2013).

Evolutie: met uitzondering van een piek in het verbruik in 1997, bleef het waterverbruik redelijk stabiel tussen 1996 en 2017, ook al valt er een dalende trend waar te nemen sinds 2003. Het waterverbruik bedroeg 66,1 duizend liter per inwoner in 1993 en 59,5 duizend liter in 2017.

Internationale vergelijking: in 2010, verbruikten België en Duitsland per inwoner ongeveer dezelfde hoeveelheid drinkbaar leidingwater. Die hoeveelheid ligt onder het verbruik van Nederland en ruim onder het verbruik van Frankrijk.

VN-indicator: de gekozen indicator is verwant met indicator 6.4.1 - *Verandering in de efficiëntie van het watergebruik*. De evolutie van het waterverbruik stelt het resultaat voor van een betere of minder goede efficiëntie van het watergebruik.

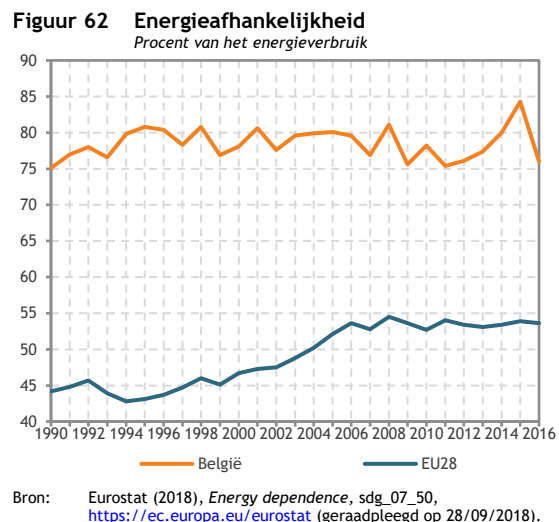
Specifieke bronnen

Belgisch Staatsblad: <http://www.ejustice.just.fgov.be/cgi/welcome.pl>; opzoeking op http://www.ejustice.just.fgov.be/doc/rech_n.htm (geraadpleegd op 23/10/2018).

4.7. Doelstelling 7. Verzeker toegang tot betaalbare, betrouwbare, duurzame en moderne energie voor iedereen

Indicator 29. Energieafhankelijkheid

SDG	Betaalbare en duurzame energie	
Dimensies	Later	
Kerncijfers		
(procent van het energieverbruik)		
Begin van de periode	1990	75,1
Einde van de periode	2016	76,0
Minimum	1990	75,1
Maximum	2015	84,3
Gemiddelde jaarlijkse groei	1990-2016	+0,0 %
	2011-2016	+0,1%
Vergelijking EU28, 2016		
(procent van het energieverbruik)		
België		76,0
EU28		53,6
EU28 minimum: Estland		6,8
EU28 maximum: Malta		100,9

Definitie: de energieafhankelijkheid wordt berekend als de verhouding tussen de netto-invoer van energie (de invoer min de uitvoer) en het energieverbruik in België. Dat verbruik is de som van het bruto binnenlands energieverbruik (bbev, hoofdzakelijk samengesteld uit de energieproductie in België en de invoer, minus de uitvoer) en de zeebunkers (de brandstof die geleverd wordt aan schepen voor internationale trajecten). De gegevens komen van Eurostat.

Doelstelling: de energieafhankelijkheid van België moet dalen.

De duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen of SDG's die de Verenigde Naties in 2015 hebben aangenomen, bevatten doel 7: "Verzeker toegang tot betaalbare, betrouwbare, duurzame en moderne energie voor iedereen".

De Federale beleidsvisie op lange termijn inzake duurzame ontwikkeling bevat doelstelling 20: "De energiebevoorrading zal verzekerd zijn" (Belgisch Staatsblad, 08/10/2018).

Evolutie: België heeft historisch een grote energieafhankelijkheid. Tussen 1990 en 2011 bleef de indicator tussen 75 % en 81 %. Sinds 2011, stijgt de energieafhankelijkheid van België sterk. In 2015 bereikt het zijn historisch maximum (meer dan 84 %) waarna het daalt tot 76 % in 2016, namelijk een niveau dat dicht bij dat van 1990 ligt. Die grote energieafhankelijkheid kan hoofdzakelijk verklaard worden doordat België geen fossiele brandstoffen onttrekt aan zijn bodem. Ze moeten dus geïmporteerd worden terwijl het niet-ingevoerde saldo van het energieverbruik (24 % in 2016) bestaat uit hernieuwbare energie en kernenergie. Bij kernenergie worden ingevoerde splijtstoffen meegerekend bij de invoer van mineralen en niet bij de energie-invoer, terwijl de aan de hand van kernreacties opgewekte warmte, die gebruikt wordt voor de elektriciteitsproductie, meegerekend wordt als energieproductie in België.

Internationale vergelijking: door de energieafhankelijkheid van België met die van de Europese Unie (EU28) te vergelijken, wordt duidelijk dat die laatste veel minder afhankelijk is van de invoer van energie: 53,6 % in 2016. Sinds 2006, bleef de energieafhankelijkheid van de EU28 relatief stabiel, in tegenstelling tot België. In een verdeling van de lidstaten in drie groepen behoort België in 2016 tot de slechtst presterende groep.

VN-indicator: de gekozen indicator stemt met geen enkele SDG-indicator overeen, maar sluit wel aan bij doel 7. Energieafhankelijkheid is immers een belangrijke problematiek voor landen met weinig energiebronnen, zoals België. Door de energieafhankelijkheid te verminderen, kan onder andere een betrouwbare energievoorziening gegarandeerd worden.

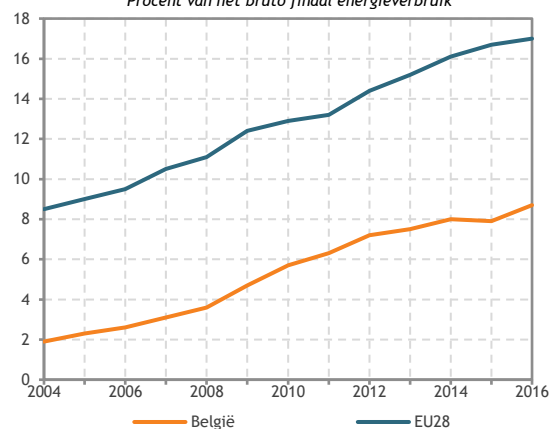
Specifieke bronnen

Belgisch Staatsblad: <http://www.ejustice.just.fgov.be/cgi/welcome.pl>; opzoeking op http://www.ejustice.just.fgov.be/doc/rech_n.htm (geraadpleegd op 23/10/2018).

Indicator 30. Hernieuwbare energie

SDG	Betaalbare en duurzame energie	
Dimensies	Later	
Kerncijfers		
(procent van het bruto totaal energieverbruik)		
Begin van de periode	2004	1,9
Einde van de periode	2016	8,7
Minimum	2004	1,9
Maximum	2016	8,7
Gemiddelde jaarlijkse groei	2004-2016	+13,5 %
	2011-2016	+6,7 %
Vergelijking EU28, 2016		
(procent van het bruto totaal energieverbruik)		
België		8,7
EU28		16,7
EU28 minimum: Luxemburg		5,4
EU28 maximum: Zweden		53,8

Figuur 63 Hernieuwbare energie
Procent van het bruto totaal energieverbruik

Bron: Eurostat (2018), *Share of renewable energy in gross final energy consumption, t2020_31*, <https://ec.europa.eu/eurostat> (geraadpleegd op 28/09/2018).

Definitie: hernieuwbare energie wordt gemeten

als het aandeel van het energieverbruik geproduceerd uit hernieuwbare bronnen in het bruto totaal energieverbruik, zoals gedefinieerd in de Europese Richtlijn 2009/28/EG *ter bevordering van het gebruik van energie uit hernieuwbare bronnen* (Publicatieblad van de Europese Unie, 5/6/2009). Het bruto totaal energieverbruik is de energie die verbruikt wordt door alle eindgebruikers, inclusief de verliezen op het vervoersnetwerk en het verbruik van de energiesector zelf. De gegevens komen van Eurostat.

Doelstelling: het aandeel hernieuwbare energie moet 18 % bedragen in 2030.

De duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen of SDG's die de Verenigde Naties in 2015 hebben aangenomen, bevatten subdoelstelling 7.2: "Tegen 2030 in aanzienlijke mate het aandeel hernieuwbare energie in de globale energiemix verhogen".

De Federale beleidsvisie op lange termijn inzake duurzame ontwikkeling bevat doelstelling 16: "De koolstofarme energievormen zullen overheersen in de energiemix. De hernieuwbare energiebronnen zullen er een significant aandeel van uitmaken" (Belgisch Staatsblad, 08/10/2013).

In het kader van de Europa 2020-strategie (Europese Commissie, 2010) heeft België een doelstelling vastgesteld, namelijk een aandeel van 13 % hernieuwbare energie in het bruto totaal energieverbruik in 2020. In een Beleidskader voor klimaat en energie die in januari 2014 aangenomen werd (COM(2014)15; Publicatieblad van de Europese Unie), stelt de EU een doelstelling vast tegen 2030, namelijk een aandeel van 27 % hernieuwbare energie. In juni 2018 werd een politiek akkoord bereikt tussen de Raad, het Parlement en de Commissie om deze doelstelling te verhogen tot 32 %. Die doelstelling werd tot op heden nog niet verdeeld tussen de lidstaten. Het FPB heeft voor België evenwel drie scenario's opgesteld in de context van dat Europese kader (doelstelling van 27 %; Devogelaer en Gusbin, 2015). Het GHG40-scenario, dat het best overeenkomt met het Europese kader, is opgesteld met de hypothese dat de inspanningen van elk land kostenefficiënt zijn op Europees niveau (*kostenefficiënt op Europees niveau* betekent dat de verdeling de kosten voor de Europese landen in hun geheel minimaliseert). In dat

scenario bedraagt het Belgische aandeel hernieuwbare energie 18 % in 2030. Die waarde wordt gehanteerd als doelstelling tegen 2030. Merk op dat de verdeling die op Europees niveau voorgesteld zal worden in de komende maanden een ambitieuzere doelstelling zou moeten opnemen voor België, aangezien die verdeling op de volgende twee criteria zal steunen: een kostenefficiënte verdeling en een verdeling op basis van het bbp per inwoner.

Evolutie: het aandeel hernieuwbare energie in het bruto finaal energieverbruik bedroeg in België 8,7 % in 2016. Met uitzondering van een lichte daling in 2015, stijgt de indicator constant. Deze stijging is voornamelijk het gevolg van de snelle groei van de elektriciteitsproductie op basis van biomassa, windmolens en fotovoltaïsche zonnepanelen.

Internationale vergelijking: door België met de Europese Unie te vergelijken, wordt duidelijk dat in 2016 het aandeel hernieuwbare energie in het bruto finaal energieverbruik ongeveer dubbel zo groot is in de EU28 dan in België; namelijk 17 % tegen 8,7 %. De Europese indicator blijft stijgen over heel de geanalyseerde periode. In een verdeling van de lidstaten in drie groepen behoort België in 2016 tot de slechtst presterende groep.

VN-indicator: de gekozen indicator stemt overeen met indicator 7.2.1 - *Aandeel van hernieuwbare energie in het totale finaal energieverbruik*.

Specifieke bronnen

Belgisch Staatsblad: <http://www.ejustice.just.fgov.be/cgi/welcome.pl>; opzoeking op http://www.ejustice.just.fgov.be/doc/rech_n.htm (geraadpleegd op 23/10/2018).

Devogelaer D. en Gusbin D. (2015), *2030 Climate and Energy Framework for Belgium*, Working paper 3-15, Brussels: Federal Planning Bureau, www.plan.be.

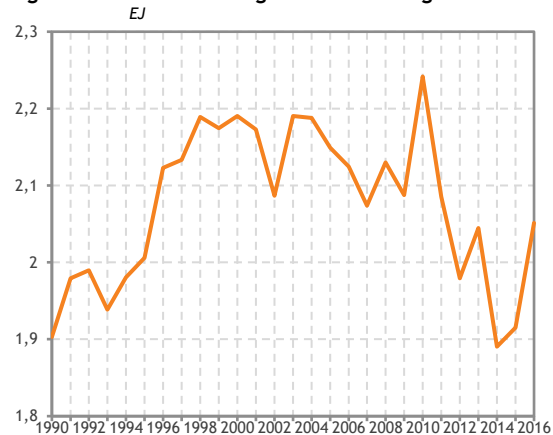
Europese Commissie (2010), *Europa 2020, Een strategie voor slimme, duurzame en inclusieve groei*, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52010DC2020&from=NL> (geraadpleegd op 06/11/2018).

Publicatieblad van de Europese Unie: <https://eur-lex.europa.eu/oj/direct-access.html?locale=nl> (geraadpleegd op 23/10/2018).

Indicator 31. Primair energieverbruik

SDG	Betaalbare en duurzame energie	
Dimensies	Later, Elders	
Kerncijfers (EJ)		
Begin van de periode	1995	1,9
Einde van de periode	2016	2,1
Minimum	2014	1,9
Maximum	2010	2,2
Gemiddelde jaarlijkse groei	1990-2016	+0,3 %
	2011-2016	-0,3 %
Vergelijking EU28, 2016 (GJ/inwoner)		
België		181,0
EU28		126,4
EU28 minimum: Malta		66,0
EU28 maximum: Luxemburg		298,6

Figuur 64 Primair energieverbruik - België

Bron: Berekeningen FPB op basis van Eurostat (2018), *Tables environment and energy - Energy. Complete energy balances, annual data, nrg_110a*, <https://ec.europa.eu/eurostat> (geraadpleegd op 28/09/2018).

Definitie: het primair energieverbruik is de in

België ingevoerde of geproduceerde energie vóór verwerking (in hoofdzaak olieraffinage en elektriciteitsproductie), uitgezonderd de uitvoer, de zeebunkers (de brandstof die geleverd wordt aan schepen voor internationale trajecten) en het niet-energetisch verbruik (bijvoorbeeld olie die gebruikt wordt als grondstof in de chemie). Die indicator wordt uitgedrukt in exajoules (EJ = 10^{18} joules). De vergelijking tussen de EU-landen steunt op het primair energieverbruik uitgedrukt per inwoner. Het FPB berekent de indicator met de gegevens van Eurostat.

Doelstelling: het primair energieverbruik moet 1,39 EJ bereiken in 2030.

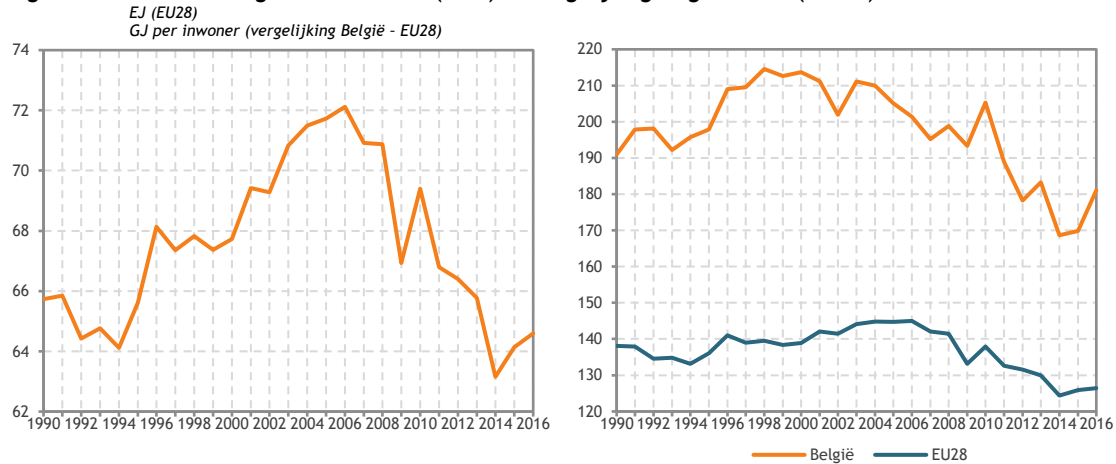
De duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen of SDG's die de Verenigde Naties in 2015 hebben aangenomen, bevatten subdoelstelling 7.3: "Tegen 2030 de globale snelheid van verbetering in energie-efficiëntie verdubbelen".

De Federale beleidsvisie op lange termijn inzake duurzame ontwikkeling bevat doelstelling 18: "De verhoging van de energie-efficiëntie van producten zal worden voortgezet met het oog op de vermindering van het eindenergieverbruik" (Belgisch Staatsblad, 08/10/2013).

In het Europees Beleidskader voor klimaat en energie tegen 2030 is onder meer de doelstelling opgenomen om de energie-efficiëntie met 27 % te verbeteren. Het ontwerp van het Nationaal Energie-Klimaatplan (ENOVER en Nationale Klimaatcommissie, 2018) dat in december bij de Commissie ingediend werd, stelt een doelstelling voor van 1,39 EJ voor België tegen 2030.

Evolutie: globaal steeg het primair energieverbruik in België tussen 1990 en 1998. Tussen 1998 en 2009 bleef de indicator stabiel vooraleer zijn hoogste punt te bereiken in 2010. Daarna daalde het primair energieverbruik trendmatig om in 2014 zijn laagste punt te bereiken. Vanaf 2015 stijgt de indicator opnieuw om op het einde van de periode boven het niveau van 1990 te liggen.

Figuur 65 Primair energieverbruik EU28 (links) en vergelijking België - EU28 (rechts)

Berekeningen FPB op basis van Eurostat (2018), *Tables environment and energy - Energy. Complete energy balances, annual data, nrg_110a*, en bevolking, *demo_gind*, <https://ec.europa.eu/eurostat> (geraadpleegd op 28/09/2018).

Internationale vergelijking: in de EU28 is het primaire energieverbruik gestegen van de jaren negentig tot 2006, toen het een maximum van 72 EJ bereikte. Daarna daalt het tot 65 EJ in 2016. Het primaire energieverbruik per inwoner is hoger in België dan in de EU28. Dit verschil is stabiel in de tijd. Het is te verklaren door de aanwezigheid van talrijke industrieën van intermediaire goederen (ijzer- en staalnijverheid, chemie) die veel energie verbruiken en door de slechte isolatie van het gebouwenpark in België. In een verdeling van de lidstaten in drie groepen behoort België in 2016 tot de slechtst presterende groep.

Zowel op Europees (Eurostat, 2015) als op Belgisch niveau, kan de globale evolutie van de indicator sinds de jaren 2000 hoofdzakelijk uitgelegd worden door de uitvoering van een energie-efficiëntiebeleid, de economische vertraging ten gevolge van de financieel-economische crisis, de weersomstandigheden en de evolutie van de economische structuur (onder andere het gewicht van de industrie in de loop van de tijd).

VN-indicator: de gekozen indicator stemt met geen enkele SDG-indicator overeen, maar sluit wel aan bij subdoelstelling 7.3. Het gevolg van een verhoging van de energie-efficiëntie is immers een vermindering van het primaire energieverbruik. De twee concepten zijn dus rechtstreeks met elkaar verbonden.

Specifieke bronnen

ENOVER en Nationale Klimaatcommissie (2018), *Ontwerp van geïntegreerd Nationaal Energie-Klimaatplan 2021-2030*, <https://economie.fgov.be/nl/publicaties/ontwerp-van-geintegreerd> (geraadpleegd op 14/01/2019).

Belgisch Staatsblad: <http://www.ejustice.just.fgov.be/cgi/welcome.pl>; opzoeking op http://www.ejustice.just.fgov.be/doc/rech_n.htm (geraadpleegd op 23/10/2018).

Eurostat (2015), *Sustainable development in the European Union, 2015 monitoring report of the EU sustainable development strategy*, <http://ec.europa.eu/eurostat> (geraadpleegd op 29/10/2018).

4.8. Doelstelling 8. Bevorder aanhoudende, inclusieve en duurzame economische groei, volledige en productieve tewerkstelling en waardig werk voor iedereen

Indicator 32. Langdurige arbeidsongeschiktheid

SDG	Waardig werk en economische groei	
Dimensies	Hier en nu	
Kerncijfers		
(procent van totale werkgelegenheid)		
Begin van de periode	2005	6,6
Einde van de periode	2017	10,6
Minimum	2005	6,65
Maximum	2017	10,6
Gemiddelde jaarlijkse groei	2005-2017	+3,9 %
voet	2012-2017	+5,0 %

Definitie: het aandeel van de personen (16 jaar of ouder) met een arbeidsongeschiktheid van meer dan een jaar in de totale werkgelegenheid (werknemers en zelfstandigen) in de particuliere sector in België. De indicator wordt door het FPB

berekend op basis van gegevens van het Rijksinstituut voor ziekte- en invaliditeitsverzekering (RIZIV), het Instituut voor de Nationale rekeningen (INR) en de Rijksdienst voor Sociale Zekerheid (RSZ).

Doelstelling: het aandeel personen met een langdurige arbeidsongeschiktheid moet dalen.

De duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen of SDG's die de Verenigde Naties in 2015 hebben aangenomen, bevatten doel 8: "*Bevorder aanhoudende, inclusieve en duurzame economische groei, volledige en productieve tewerkstelling en waardig werk voor iedereen*".

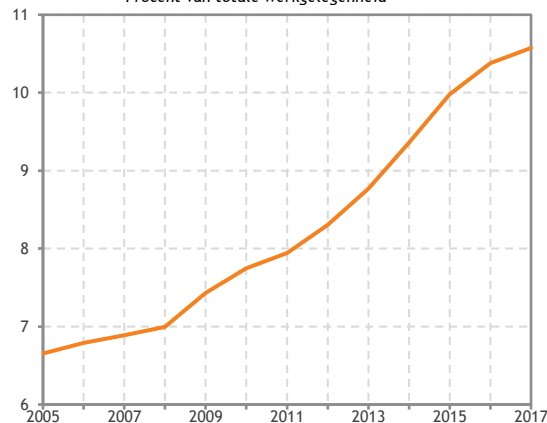
De Federale beleidsvisie op lange termijn inzake duurzame ontwikkeling bevat doelstelling 11: "*De arbeidsomstandigheden zullen gedurende de hele loopbaan aangepast worden om ervoor te zorgen dat de levenskwaliteit verbetert en dat men langer kan werken*" (Belgisch Staatsblad, 08/10/2013). Het is dus noodzakelijk om de evolutie te kennen van het aandeel van de bevolking dat mogelijk moet kunnen genieten van aangepaste werkomstandigheden.

Evolutie: in de periode 2005-2017 stijgt het aandeel personen met een langdurige arbeidsongeschiktheid van 6,6 % naar 10,6 %.

Internationale vergelijking: er zijn geen vergelijkbare gegevens op Europees niveau.

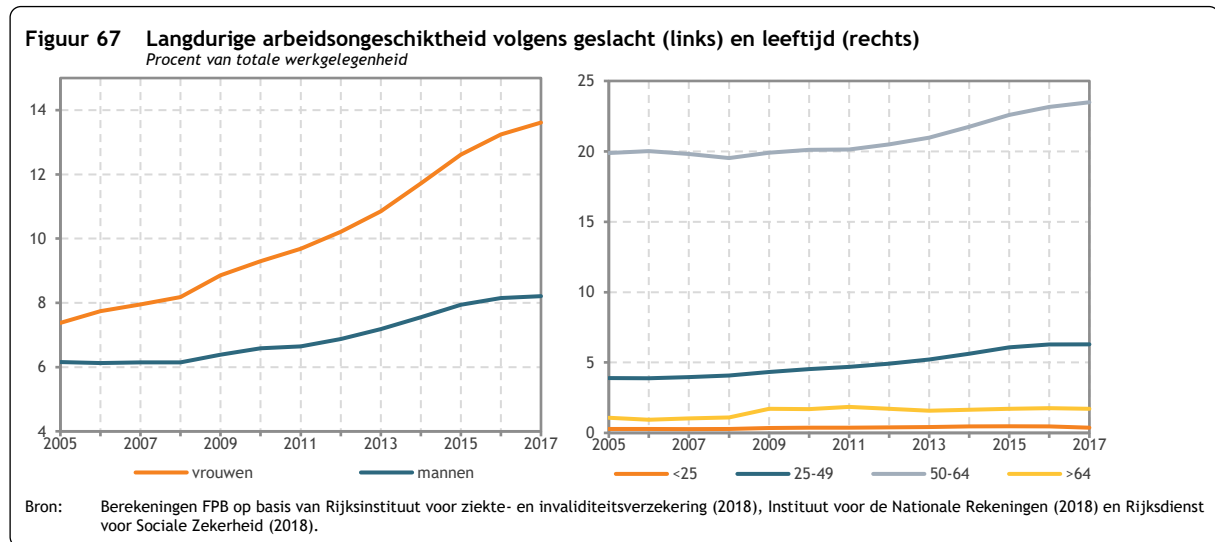
Opsplitsing volgens geslacht: het aandeel vrouwen met een langdurige arbeidsongeschiktheid ligt hoger dan dat van mannen: in 2017 ongeveer 14 % tegenover 8 %. Dat verschil neemt toe van 1,2 procentpunt in 2005 tot 5,4 procentpunt in 2017.

Figuur 66 Langdurige arbeidsongeschiktheid
Procent van totale werkgelegenheid

Bron: Berekeningen FPB op basis van Rijksinstituut voor ziekte- en invaliditeitsverzekering (2018), Instituut voor de Nationale Rekeningen (2018) en Rijksdienst voor Sociale Zekerheid (2018).

Opsplitsing volgens leeftijd: het aandeel personen met een langdurige arbeidsongeschiktheid bedraagt ongeveer 6 % voor de 25-49-jarigen, tegenover ongeveer 23 % voor de 50-64-jarigen. Het ligt veel lager voor de twee andere categorieën. Voor de vier leeftijdscategorieën stijgt dat aandeel tussen 2005 en 2017. De stijging is groter voor de 25-49-jarigen en de 50-64-jarigen, namelijk zij die het grootste deel van de beroepsbevolking in België vormen.

VN-indicator: de gekozen indicator stemt met geen enkele SDG-indicator overeen, maar sluit wel aan bij doel 8, aangezien hij informeert over de capaciteit van de bevolking om actief te zijn op de arbeidsmarkt.

Deze indicator wordt gebruikt om de compositie indicator van het welzijn hier en nu, gepubliceerd in het rapport *Aanvullende indicatoren naast het bbp*, te berekenen.

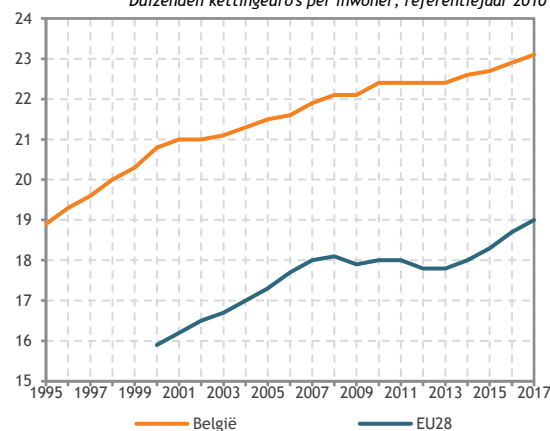
Specifieke bronnen

Belgisch Staatsblad: <http://www.ejustice.just.fgov.be/cgi/welcome.pl>; opzoeking op http://www.ejustice.just.fgov.be/doc/rech_n.htm (geraadpleegd op 23/10/2018).

Indicator 33. Consumptie van de huishoudens

SDG	Waardig werk en economische groei	
Dimensies	Hier en nu	
Kerncijfers		
(duizenden kettigeuro's per inwoner, referentiejaar 2010)		
Begin van de periode	1995	18,9
Einde van de periode	2017	23,1
Minimum	1995	18,9
Maximum	2017	23,1
Gemiddelde jaarlijkse groei	1995-2017	+0,9 %
	2012-2017	+0,6 %
Vergelijking EU28, 2017		
(duizenden kettigeuro's per inwoner, referentiejaar 2010)		
België		23,1
EU28		19,0
EU28 minimum: Bulgarije		4,3
EU28 maximum: Luxemburg		33,5

Figuur 68 Consumptie van de huishoudens
Duizenden kettigeuro's per inwoner, referentiejaar 2010

Bron: Eurostat (2018), *Main GDP aggregates per capita, nama_10_pc*, <https://ec.europa.eu/eurostat> (geraadpleegd op 18/09/2018).

Definitie: de consumptie van de huishoudens wordt gemeten aan de hand van het concept van effectieve consumptie dat verwijst naar alle goederen en diensten die werkelijk verbruikt werden. Het omvat zowel de verbruiksgoederen en de diensten die direct door de huishoudens worden aangekocht als de diensten die voor individuele consumptie door instellingen zonder winstoogmerk en door de regering (zoals gezondheid en opvoeding) worden geleverd. De consumptie wordt uitgedrukt per inwoner en in duizenden kettigeuro's (maakt het mogelijk om het verbruik te meten waarbij het effect van de prijsevoluties weggewist wordt). Om een vergelijking te maken tussen België en de Europese Unie op basis van een identiek referentiejaar (namelijk 2010), komen de gegevens van Eurostat.

Doelstelling: er is geen doelstelling over het niveau van de consumptie van de huishoudens in België. In het algemeen moet deze consumptie wel duurzamer worden.

De duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen of SDG's die de Verenigde Naties in 2015 hebben aangenomen, bevatten subdoelstelling 8.4: "Tot 2030 geleidelijk wereldwijd de hulpbronnefficiëntie in consumptie en productie verbeteren en streven naar de ontkoppeling van economische groei en achteruitgang van het milieu, in overeenstemming met het 10-jarig Programmakader voor Duurzame Consumptie en Productie, waarbij de ontwikkelde landen de leiding nemen".

Evolutie: tussen 1995 en 2017 steeg de effectieve consumptie van de huishoudens per inwoner in België van iets minder dan 19 000 euro per inwoner tot 23 100 euro. Tussen 2010 en 2015 bleef de indicator relatief stabiel rond 22 500 euro en hij groeide het sterkst tussen 1995 en 2000.

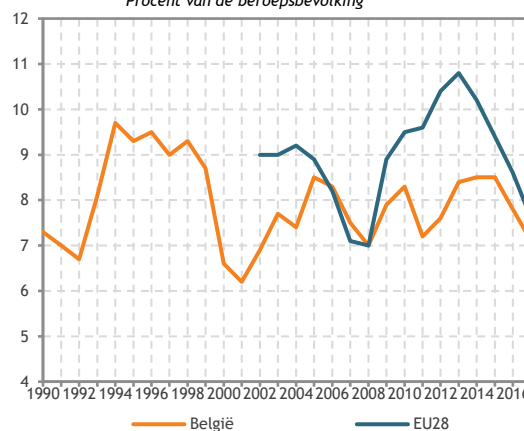
Internationale vergelijking: voor deze indicator ligt België boven het gemiddelde van de EU28 over heel de beschikbare periode (2000-2017). De evolutie van de indicator in België en in de EU28 is gelijkaardig, het Belgische verbruik was resistenter tegen de financieel-economische crisis (2008) dan het gemiddelde verbruik van de EU28.

VN-indicator: de gekozen indicator stemt met geen enkele SDG-indicator overeen, maar sluit wel aan bij subdoelstelling 8.4. Die subdoelstelling gaat immers over ontkoppeling van economische groei en achteruitgang van het milieu in de consumptie en productie.

Indicator 34. Werkloosheidsgraad

SDG	Waardig werk en economische groei	
Dimensies	Hier en nu	
Kerncijfers		
(procent van de beroepsbevolking)		
Begin van de periode	1990	7,3
Einde van de periode	2017	7,1
Minimum	2001	6,2
Maximum	1994	9,7
Gemiddelde jaarlijkse groei	1990-2017	-0,1 %
	2012-2017	-1,4 %
Vergelijking EU28, 2017		
(procent van de beroepsbevolking)		
België		7,1
EU28		7,6
EU28 minimum: Tsjechische Republiek		2,9
EU28 maximum: Griekenland		21,5

Figuur 69 Werkloosheidsgraad
Procent van de beroepsbevolking

Bron: Statistics Belgium; Eurostat (2018), *European Union Labour Force Survey (EU-LFS)*, lfsa_urgaed, <https://ec.europa.eu/eurostat> (geraadpleegd op 18/09/2018).

Definitie: de werkloosheidsgraad is de verhouding tussen het aantal werklozen en de beroepsbevolking, uitgedrukt in procent. De hier gebruikte werkloosheidsgegevens zijn gebaseerd op de *Enquête naar de arbeidskrachten* (EAK). Die enquêtegegevens steunen op directe interviews om te bepalen of iemand werkloos is. Dat is het geval als de persoon niet werkt, als hij de afgelopen vier weken actief een job heeft gezocht en als hij binnen de twee weken beschikbaar is om eventueel te beginnen werken. De beroepsbevolking omvat iedereen in de leeftijdscategorie van 15 tot 74 jaar die zich op de arbeidsmarkt aanbiedt, namelijk iedereen met een betaalde baan en iedereen die er geen heeft maar ernaar op zoek is. Statistics Belgium organiseert in België deze binnen de EU geharmoniseerde enquête en stelt de resultaten ervan ter beschikking, onder meer aan Eurostat. De methodologie van deze enquête werd in 2017 herzien. Gegevens van 2017 met die van voorgaande jaren vergelijken, vergt de nodige voorzichtigheid. De hier gebruikte gegevens komen van Eurostat dat gedetailleerde en vergelijkbare data voor de EU-lidstaten publiceert. De gegevens zijn gebaseerd op een enquête. Daarom moet er rekening gehouden worden met een onzekerheidsmarge. De betrouwbaarheidsintervallen die met deze gegevens overeenkomen, zijn op verzoek verkrijgbaar bij Statistics Belgium.

Doelstelling: de werkloosheidsgraad moet dalen.

De duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen of SDG's die de Verenigde Naties in 2015 hebben aangenomen, bevatten subdoelstelling 8.5: "Tegen 2030 komen tot een volledige en productieve tewerkstelling en waardig werk voor alle vrouwen en mannen, ook voor jonge mensen en personen met een handicap, alsook een gelijk loon voor werk van gelijke waarde".

De Federale beleidsvisie op lange termijn inzake duurzame ontwikkeling bevat de volgende doelstellingen: "De arbeidsmarkt zal voor iedereen toegankelijk zijn en de actieve bevolking waardig werk aanbieden" (doelstelling 8), "Het werkgelegenheidsniveau zal zo hoog en stabiel mogelijk zijn en respecteert de principes van waardig werk. Iedereen op arbeidsleeftijd zal de mogelijkheid hebben betaald werk te vinden" (doelstelling 9), "Het werkloosheidsniveau zal beperkt zijn tot de frictiewerkloosheid" (doelstelling 10) en "De

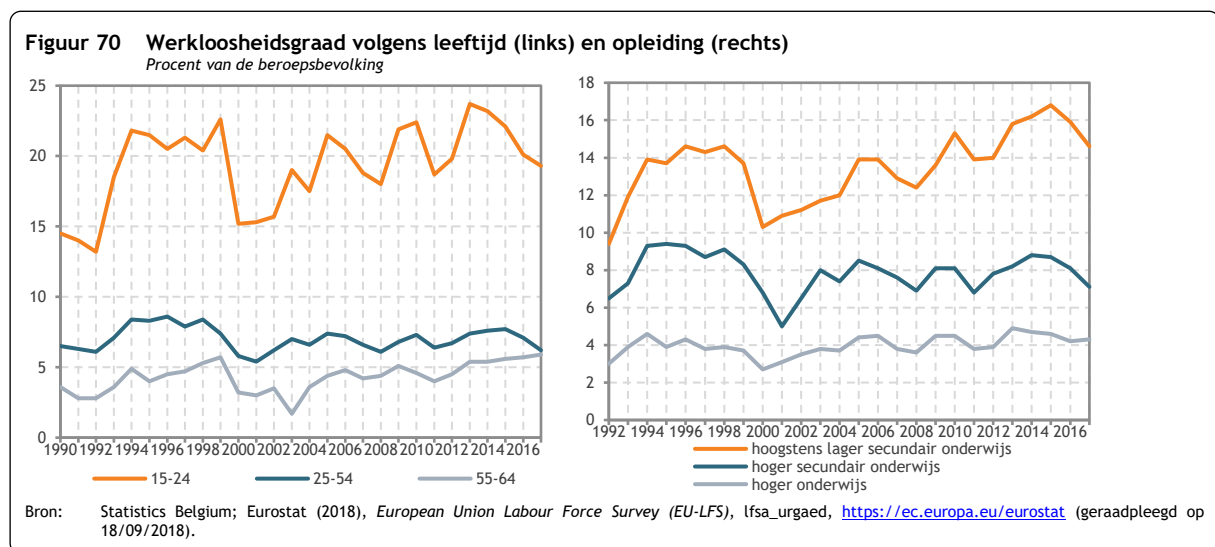
arbeidsomstandigheden zullen gedurende de hele loopbaan aangepast worden om ervoor te zorgen dat de levenskwaliteit verbetert en dat men langer kan werken" (doelstelling 11; Belgisch Staatsblad, 08/10/2013).

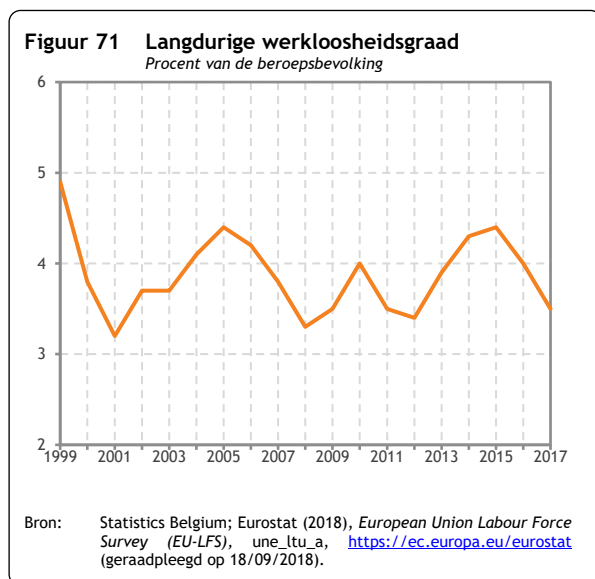
Evolutie: volgens de EAK volgde de werkloosheidsgraad tussen 1990 en 2015 een cyclisch patroon, met vier perioden van stijgende werkloosheid: 1990-1994, 2001-2005, 2008-2010 en ten slotte van 2011 tot en met 2015. De werkloosheidsgraad was het hoogst in 1994 (9,7 %) en het laagst in 2001 (6,2 %). De recentste stijgende werkloosheidstrend gaat van 7,2 % in 2011 tot 8,5 % in 2015. In 2017 is de werkloosheidsgraad gedaald tot 7,1 %. Deze trend wordt ook beïnvloed door de wettelijke veranderingen, onder andere in termen van werkloosheidsuitsluiting.

Internationale vergelijking: sinds 2002 is de werkloosheidsgraad in België steeds lager dan die van de EU28, behalve in 2008 waar de werkloosheidsgraad van België en de EU28 7 % bedroeg. De werkloosheidsgraad in de EU28 volgt een ander patroon dan die van België, vooral vanaf 2009. Tussen 2002 en 2008 daalde de werkloosheidsgraad van 9,0 % tot 7,0 % en die evolutie loopt enigszins gelijk met de trend van België, maar dan op een hoger niveau. Vanaf 2009 steeg de werkloosheidsgraad in de EU28 sterk tot 10,8 % in 2013. Die stijging voor de EU28 is veel minder uitgesproken in België. Tussen 2013 en 2017 daalde de werkloosheidsgraad in de EU-28 tot 7,6 %, terwijl de Belgische werkloosheidsgraad pas daalde vanaf 2016. In een verdeling van de lidstaten in drie groepen behoort België in 2017 tot de middelmatig presterende groep en het scoort beter dan het Europese gemiddelde.

Opsplitsing volgens leeftijd: in de periode 1990-2017 is de werkloosheidsgraad van jongeren steeds het hoogst namelijk gemiddeld 19,3 %. Die van de 25-54-jarigen en van de 55-64-jarigen bedraagt in die periode gemiddeld 7,0 % en 4,3 %.

Opsplitsing volgens opleiding: hoe hoger het opleidingsniveau, hoe lager de werkloosheidsgraad. In de periode 1992-2017 schommelde de werkloosheidsgraad van personen met een diploma hoger onderwijs gemiddeld rond 4,0 %. Die van personen met een diploma hoger secundair onderwijs en van personen met hoogstens een diploma lager secundair onderwijs bedroeg in die periode gemiddeld respectievelijk 7,9 % en 13,5 %.

Opsplitsing volgens werkloosheidsduur: de langdurige werkloosheidsgraad, het aandeel werklozen die minstens een jaar werkloos zijn, volgt een cyclisch patroon tussen 1999 en 2017, binnen ongeveer dezelfde bandbreedte. Er zijn drie periodes waarin de langdurige werkloosheidsgraad steeg: 2001-2005, 2008-2010 en 2012-2015. Tijdens die laatste periode steeg de langdurige werkloosheidsgraad van 3,4 % tot 4,4 %. In 2017 is de langdurige werkloosheidsgraad gedaald tot 3,5 %.

VN-indicator: de gekozen indicator stemt overeen met indicator 8.5.2 - *Werkloosheidsgraad, naar geslacht, leeftijd en handicap*.

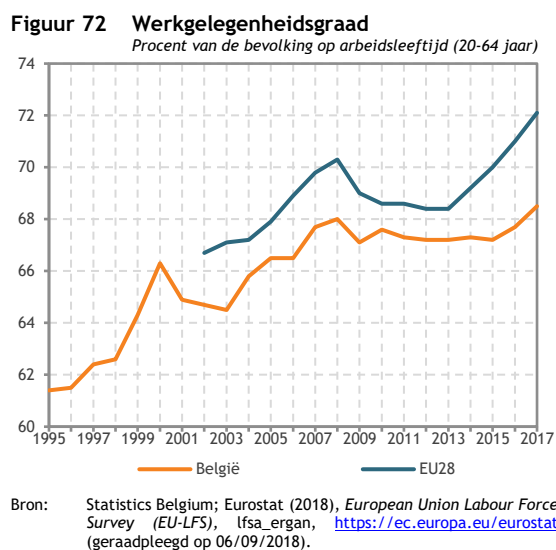
Deze indicator wordt gebruikt om de compositie indicator van het welzijn hier en nu, gepubliceerd in het rapport *Aanvullende indicatoren naast het bbp*, te berekenen.

Specifieke bronnen

Belgisch Staatsblad: <http://www.ejustice.just.fgov.be/cgi/welcome.pl>; opzoeking op http://www.ejustice.just.fgov.be/doc/rech_n.htm (geraadpleegd op 23/10/2018).

Indicator 35. Werkgelegenheidsgraad

SDG	Waardig werk en economische groei	
Dimensies	Hier en nu	
Kerncijfers		
(procent van de bevolking op arbeidsleeftijd, 20-64 jaar)		
Begin van de periode	1995	61,4
Einde van de periode	2017	68,5
Minimum	1995	61,4
Maximum	2008	68,0
Gemiddelde jaarlijkse groei	1995-2017	+0,5 %
	2012-2017	+0,4 %
Vergelijking EU28, 2017		
(procent van de bevolking op arbeidsleeftijd, 20-64 jaar)		
België		68,5
EU28		72,1
EU28 minimum: Griekenland		57,8
EU28 maximum: Zweden		81,8

Definitie: de werkgelegenheidsgraad is het aandeel van de werkende beroepsbevolking in de bevolking op arbeidsleeftijd. De werkende beroepsbevolking is gelijk aan het aantal personen in de leeftijdscategorie van 20 tot 64 jaar die ten minste één uur hebben gewerkt gedurende de referentieperiode, ofwel als loontrekkende met een arbeidscontract in de particuliere sector of de openbare sector, ofwel als niet-loontrekkende (zelfstandige of helper). Daarbij kan opgemerkt worden dat de werkende beroepsbevolking ook gelijk is aan de som van de binnenlandse werkgelegenheid en het grensarbeidsaldo (namelijk het saldo van het aantal Belgische inwoners dat in het buitenland werkt en het aantal niet-Belgische inwoners dat in België werkt). De bevolking op arbeidsleeftijd bestaat uit de personen van 20 tot 64 jaar. De hier gebruikte werkgelegenheidsgegevens zijn gebaseerd op de *Enquête naar de arbeidskrachten* (EAK). Statistics Belgium organiseert in België deze binnen de EU geharmoniseerde enquête en stelt de resultaten ervan ter beschikking, onder meer aan Eurostat. De methodologie van deze enquête werd in 2017 herzien. Gegevens van 2017 met die van voorgaande jaren vergelijken, vergt de nodige voorzichtigheid. De hier gebruikte gegevens komen van Eurostat dat gedetailleerde en vergelijkbare data voor de EU-lidstaten publiceert. De gegevens zijn gebaseerd op een enquête. Daarom moet er rekening gehouden worden met een onzekerheidsmarge. De betrouwbaarheidsintervallen die met deze gegevens overeenkomen, zijn op verzoek verkrijgbaar bij Statistics Belgium.

Doelstelling: de werkgelegenheidsgraad moet stijgen.

De duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen of SDG's die de Verenigde Naties in 2015 hebben aangenomen, bevatten subdoelstelling 8.5: "tegen 2030 komen tot een volledige en productieve tewerkstelling en waardig werk voor alle vrouwen en mannen, ook voor jonge mensen en personen met een handicap, alsook een gelijk loon voor werk van gelijke waarde".

De Federale beleidsvisie op lange termijn inzake duurzame ontwikkeling (Belgisch Staatsblad, 08/10/2013) bevat de volgende doelstellingen: "De arbeidsmarkt zal voor iedereen toegankelijk zijn en de actieve bevolking waardig werk aanbieden" (doelstelling 8), "Het werkgelegenheidsniveau zal zo hoog en stabiel

mogelijk zijn en respecteert de principes van waardig werk. Iedereen op arbeidsleeftijd zal de mogelijkheid hebben betaald werk te vinden" (doelstelling 9) en "De arbeidsomstandigheden zullen gedurende de hele loopbaan aangepast worden om ervoor te zorgen dat de levenskwaliteit verbetert en dat men langer kan werken" (doelstelling 11).

In navolging van de Europa 2020-strategie (Europese Commissie, 2010) die een stijging in de EU beoogt van de werkgelegenheidsgraad tot 75 % in 2020, heeft België zich geëngageerd de werkgelegenheidsgraad te laten stijgen tot 73,2 % in 2020. Het federaal regeerakkoord van oktober 2014 (Federale Regering, 2014) bevestigt deze doelstelling. België heeft daarenboven in de Nationale Hervormingsprogramma's (die kaderen in de opvolging van de Europa 2020-strategie) bijkomende werkgelegenheidsdoelstellingen aangenomen voor het jaar 2020 voor vrouwen (69,1 %) en voor personen tussen 55 en 64 jaar (50 %). Voorts moet volgens die hervormingsprogramma's in 2020 het verschil tussen de werkgelegenheidsgraad van niet-EU-burgers en Belgen minder dan 16,5 procentpunt bedragen.

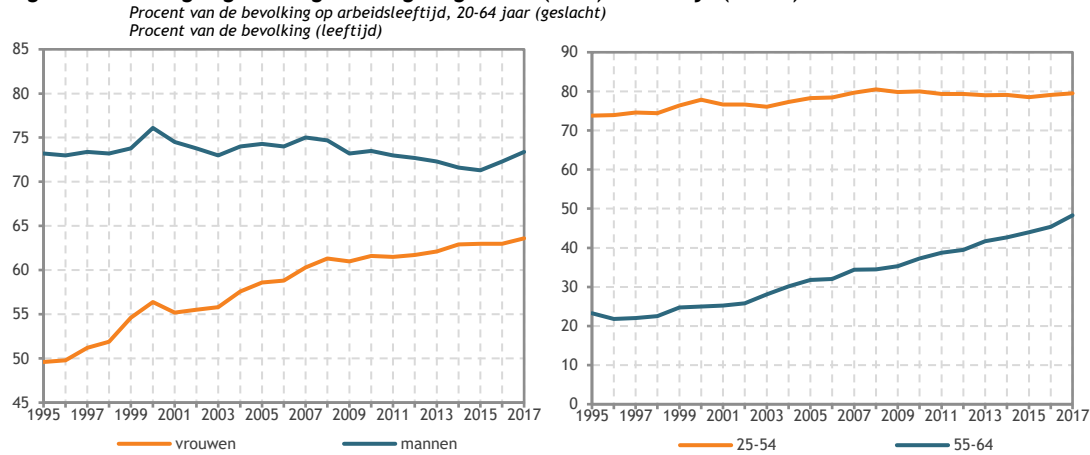
Evolutie: volgens de EAK-enquête steeg de werkgelegenheidsgraad van de 20-64-jarigen tussen 1995 en 2000 van 61,4 % tot 66,3 %. Daarna volgde een lichte daling tot 64,5 % in 2003, waarna die indicator opnieuw toenam tot 68,0 % in 2008. Sindsdien fluctueerde de werkgelegenheidsgraad rond 67 % als gevolg van de financieel-economische crisis; in 2017 steeg hij tot 68,5 %. De stijgende arbeidsmarktparticipatie van vrouwen en ouderen is de belangrijkste oorzaak van de stijgende werkgelegenheidsgraad tussen 1995 en 2017.

Internationale vergelijking: in de periode 2002-2017 ligt de werkgelegenheidsgraad van de 20-64-jarigen in de Europese Unie steeds boven het Belgische cijfer en lopen de evoluties parallel. De stijgende trend tussen 2003 en 2008 in België geldt ook voor de EU28. In die periode steeg die indicator in de EU28 van 67,1 % tot 70,3 %. Daarna volgt een daling tot 68,4 % in 2012 en een stijging tot 72,1 % in 2017. In een verdeling van de lidstaten in drie groepen behoort België in 2017 tot de slechtst presterende groep.

Opsplitsing volgens geslacht: de stijgende arbeidsmarktparticipatie van vrouwen is een van de belangrijkste oorzaken van de gestegen globale werkgelegenheidsgraad. Zo steeg de werkgelegenheidsgraad van vrouwen van 49,6 % in 1995 tot 63,6 % in 2017.

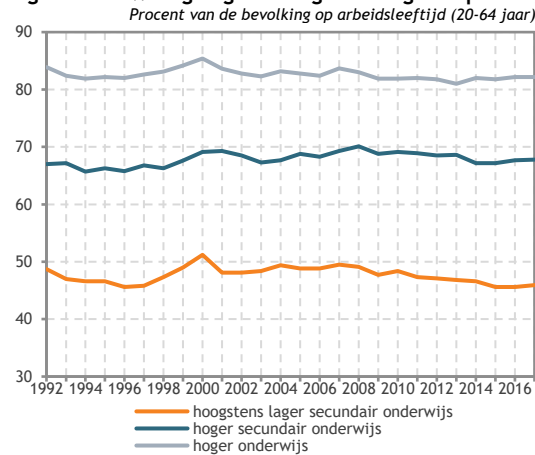
Opsplitsing volgens leeftijd: de stijgende arbeidsmarktparticipatie van ouderen is een van de belangrijkste oorzaken van de gestegen globale werkgelegenheidsgraad. Tussen 1995 en 2017 steeg de werkgelegenheidsgraad van ouderen van 23,3 % tot 48,3 %. De grafiek vermeldt de werkgelegenheidsgraad van 20-24-jarigen niet omdat er in die leeftijdscategorie veel studenten zijn. De beleidsrelevantie van die informatie is dan ook gering.

Figuur 73 Werkgelegenheidsgraad volgens geslacht (links) en leeftijd (rechts)

Bron: Statistics Belgium; Eurostat (2018), *European Union Labour Force Survey (EU-LFS)*, lfsa_ergan, <https://ec.europa.eu/eurostat> (geraadpleegd op 06/09/2018).

Figuur 74 Werkgelegenheidsgraad volgens opleiding

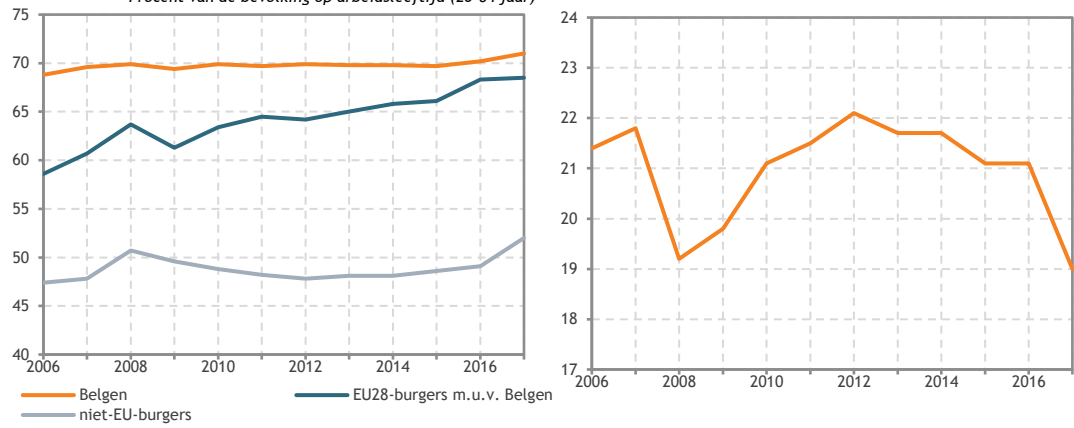
Bron: Statistics Belgium; Eurostat (2018), *European Union Labour Force Survey (EU-LFS)*, lfsa_ergaed, <https://ec.europa.eu/eurostat> (geraadpleegd op 06/09/2018).

Opsplitsing volgens opleiding: hoe hoger het opleidingsniveau, hoe hoger de werkgelegenheidsgraad. De werkgelegenheidsgraad blijft in de beschouwde periode voor elke opleidingscategorie stabiel. Voor 2017 bedraagt de werkgelegenheidsgraad van personen met hoogstens een diploma lager secundair onderwijs, hoger secundair onderwijs of hoger onderwijs respectievelijk 45,9, 67,8 en 82,2 %.

Opsplitsing volgens nationaliteit: tussen 2006 en 2017 steeg de werkgelegenheidsgraad van niet-EU-burgers van 47,4 tot 52 %. De werkgelegenheidsgraad van Belgen steeg in die periode van 68,8 naar 71 %. Die van EU-burgers (buiten België)

steeg van 58,6 naar 68,5 %. Het verschil in de werkgelegenheidsgraad tussen Belgen en niet-EU-burgers daalde dus van 21,4 procentpunt in 2006 tot 19 procentpunt in 2017.

Figuur 75 Werkgelegenheidsgraad volgens nationaliteit (links) en verschil tussen Belgen en niet-EU-burgers (rechts)
Procent van de bevolking op arbeidleeftijd (20-64 jaar)

Bron: Statistics Belgium; Eurostat (2018), *European Union Labour Force Survey (EU-LFS)*, lfsa_ergacob, <https://ec.europa.eu/eurostat> (geraadpleegd op 06/09/2018).

VN-indicator: de gekozen indicator stemt met geen enkele SDG-indicator overeen, maar sluit wel aan bij subdoelstelling 8.5, aangezien naar een volledige en productieve tewerkstelling gestreefd wordt.

Specifieke bronnen

Belgisch Staatsblad: <http://www.ejustice.just.fgov.be/cgi/welcome.pl>; opzoeking op http://www.ejustice.just.fgov.be/doc/rech_n.htm (geraadpleegd op 23/10/2018).

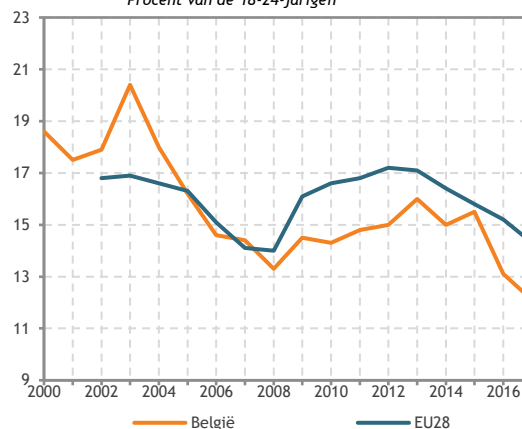
Europese Commissie (2010), *Europa 2020, Een strategie voor slimme, duurzame en inclusieve groei*, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52010DC2020&from=NL> (geraadpleegd op 06/11/2018).

Federale Regering (2014), *Federaal regeerakkoord, 9 oktober 2014*, p. 118, <http://www.dekamer.be/FLWB/PDF/54/0020/54K0020001.pdf> (geraadpleegd op 02/12/2015).

Indicator 36. Jongeren die niet werken en noch onderwijs noch opleiding volgen

SDG	Waardig werk en economische groei	
Dimensies	Hier en nu	
Kerncijfers		
(procent van de 18-24-jarigen)		
Begin van de periode	2000	18,6
Einde van de periode	2017	12,1
Minimum	2017	12,1
Maximum	2003	20,4
Gemiddelde jaarlijkse groei	2000-2017	-2,5 %
	2012-2017	-4,2 %
Vergelijking EU28, 2017		
(procent van de 18-24-jarigen)		
België		12,1
EU28		14,3
EU28 minimum: Nederland		5,3
EU28 maximum: Italië		25,7

Figuur 76 Jongeren die niet werken en noch onderwijs noch opleiding volgen
Procent van de 18-24-jarigen

Bron: Statistics Belgium; Eurostat (2018), *European Union Labour Force Survey (EU-LFS)*, edat_lfse_21, <https://ec.europa.eu/eurostat> (geraadpleegd op 17/10/2018).

Definitie: het aandeel jongeren (van 18 tot 24 jaar)

dat voldoet aan de volgende twee voorwaarden: (a) ze zijn niet tewerkgesteld en (b) zij hebben geen onderwijs of opleiding gevolgd tijdens de vier weken voorafgaand aan het interview. De drempel van 18 jaar werd gekozen voor België, omdat dit de leeftijd is waarop de schoolplicht eindigt. De gegevens zijn gebaseerd op de *Enquête naar de arbeidskrachten* (EAK). Statistics Belgium organiseert in België deze binnen de EU geharmoniseerde enquête en stelt de resultaten ervan ter beschikking, onder meer aan Eurostat. De methodologie van deze enquête werd in 2017 herzien. Gegevens van 2017 met die van voorgaande jaren vergelijken, vergt de nodige voorzichtigheid. De hier gebruikte gegevens komen van Eurostat dat gedetailleerde en vergelijkbare data voor de EU-lidstaten publiceert. De gegevens zijn gebaseerd op een enquête. Daarom moet er rekening gehouden worden met een onzekerheidsmarge. De betrouwbaarheidsintervallen die met deze gegevens overeenkomen, zijn op verzoek verkrijgbaar bij Statistics Belgium.

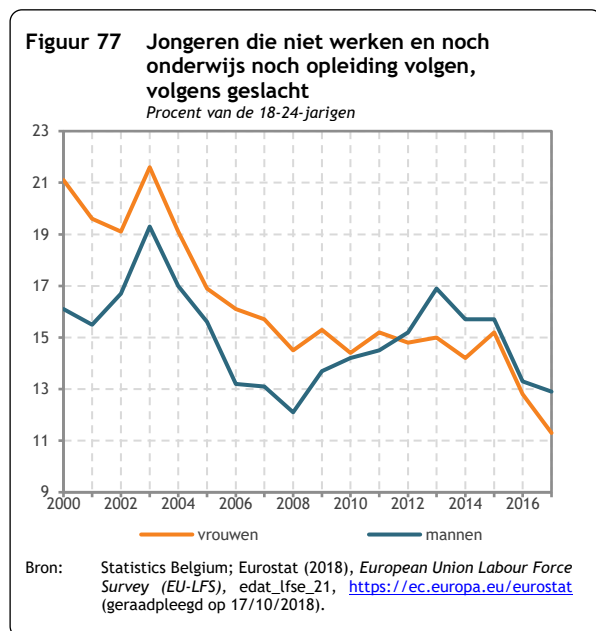
Doelstelling: het aandeel jongeren dat niet werkt en noch onderwijs noch opleiding volgt, moet dalen.

De duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen of SDG's die de Verenigde Naties in 2015 hebben aangenomen, bevatten subdoelstelling 8.6: "Tegen 2020 het aandeel aanzienlijk terugschroeven van jongeren die niet aan het werk zijn, geen onderwijs volgen en niet met een opleiding bezig zijn".

Het Nationaal Hervormingsprogramma (NHP) voor 2011 dat België in april 2011 (Federale regering, 2011) goedkeurde in het kader van de Europa 2020-strategie (Europese Commissie, 2010), en alle daaropvolgende NHP's, bevat ook de doelstelling om dit aandeel tegen 2020 te laten dalen tot 8,2 %.

Evolutie: volgens deze enquête daalde het aandeel jongeren dat niet werkt en noch onderwijs noch opleiding volgt van 18,6 % in 2000 tot 13,3 % in 2008 (jaar van de financieel-economische crisis) en steeg daarna tot 16 % in 2013 om opnieuw te dalen tot 12,1 % in 2017. De algemene trend is dalend (gemiddelde jaarlijkse groei van -2,5 %) tussen 2000 en 2017.

Internationale vergelijking: het aandeel jongeren dat niet werkt en noch onderwijs noch opleiding volgt daalt in de Europese Unie sinds 2002, maar stijgt van 2008 tot 2013, met de financieel-economische crisis. Vanaf 2012 wordt de daling opnieuw ingezet. Sinds 2008 ligt België onder het Europees gemiddelde. In een verdeling van de lidstaten in drie groepen behoort België in 2017 tot de middelmatig presterende groep en scoort beter dan het Europese gemiddelde.

Opsplitsing volgens geslacht: volgens de EAK evolueerde het verschil tussen mannen en vrouwen sterk. In 2000 lag dit aandeel 5 procentpunt hoger bij vrouwen dan bij mannen. Van 2000 tot 2011 lag het aandeel vrouwen bij de jongeren dat niet werkt en dat noch onderwijs noch opleiding volgt, hoger dan het aandeel mannen bij die jongeren. Sinds 2012 ligt het aandeel mannen daarentegen boven dat van vrouwen. In 2017 lag het 1,6 procentpunt hoger bij mannen dan bij vrouwen.

De trend tussen 2000 en 2017 bij vrouwen is dan ook sterker dalend (met een gemiddelde jaarlijkse groeivoet van -5,3 %), dan bij mannen (met een gemiddelde jaarlijkse groeivoet van -3,2 %).

VN-indicator: de gekozen indicator stemt overeen met indicator 8.6.1 - *Deel jongeren (15-24-jarigen) dat niet werkt en noch onderwijs noch opleiding volgt*.

Specifieke bronnen

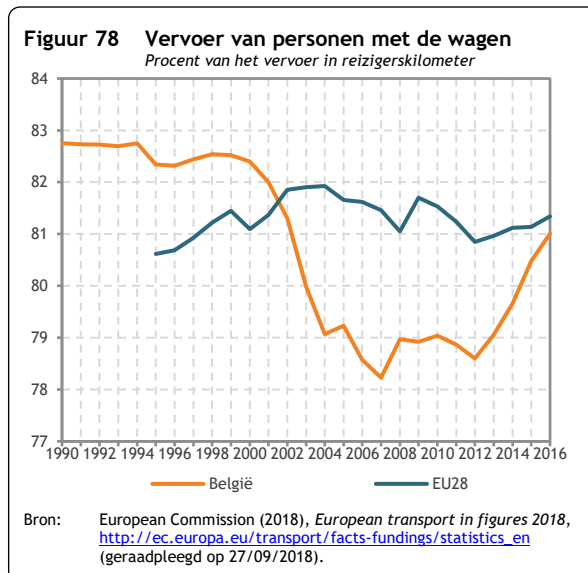
Europese Commissie (2010), *Europa 2020, Een strategie voor slimme, duurzame en inclusieve groei*, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52010DC2020&from=NL> (geraadpleegd op 06/11/2018).

Federale Regering (2011), *Nationaal Hervormingsprogramma 2011*, p. 25, http://www.be2020.eu/publications/publication_det.php?lang=nl&KeyPub=461 (geraadpleegd op 06/11/2018).

4.9. Doelstelling 9. Bouw veerkrachtige infrastructuur, bevorder inclusieve en duurzame industrialisering en stimuleer innovatie

Indicator 37. Vervoer van personen met de wagen

SDG	Industrie, innovatie en infrastructuur	
Dimensies	Later	
Kerncijfers		
(procent van het vervoer in reizigerskilometer)		
Begin van de periode	1990	82,8
Einde van de periode	2016	81,0
Minimum	2007	78,2
Maximum	1990	82,8
Gemiddelde jaarlijkse groei	1990-2016	-0,1 %
	2011-2016	0,5 %
Vergelijking EU28, 2016		
(procent van het vervoer in reizigerskilometer)		
België		81,0
EU28		81,3
EU28 minimum: Hongarije		66,5
EU28 maximum Litouwen		89,9

Definitie: het modale aandeel van de wagen in het vervoer van personen is het aandeel van het totale vervoer dat met de wagen gerealiseerd wordt. De andere beschouwde vervoerswijzen zijn collectief vervoer: trein, bus, touringcar, tram en metro. Om redenen van gegevensverzameling zijn motoren in de wagen categorie inbegrepen. Het vervoer wordt gemeten in reizigerskilometer, verkregen door voor elke verplaatsing het aantal passagiers te vermenigvuldigen met het aantal afgelegde kilometer. De gegevens komen van de Europese Commissie – DG MOVE om een vergelijking met de EU28 mogelijk te maken. De indicator wordt voor België ook door het FPB berekend op basis van gegevens uit verscheidene bronnen (publicaties van de FOD Mobiliteit en Vervoer; FOD Economie, K.M.O., Middenstand en Energie – Algemene Directie Statistiek; jaarverslagen van de NMBS, De Lijn, Tec en MIVB). Het verschil tussen de twee schattingen van die indicator is kleiner dan 1 %.

Doelstelling: het modale aandeel van de wagen moet in 2030 65 % bedragen.

De duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen of SDG's die de Verenigde Naties in 2015 hebben aangenomen, bevatten subdoelstelling 9.1: "Ontwikkelen van kwalitatieve, betrouwbare, duurzame en veerkrachtige infrastructuur, met inbegrip van regionale en grensoverschrijdende infrastructuur, ter ondersteuning van de economische ontwikkeling en het menselijk welzijn, met klemtoon op een betaalbare en billijke toegang voor iedereen".

De Federale beleidsvisie op lange termijn inzake duurzame ontwikkeling vermeldt doelstelling 23: "Collectieve vervoerswijzen zullen primeren boven individuele vervoerswijzen" (Belgisch Staatsblad, 08/10/2013), wat opgevat kan worden als een daling van het modale aandeel van de individuele vervoersmiddelen tot minder dan 50 %. Het modale aandeel van de individuele vervoersmiddelen bedraagt 76 % in 2014 en een lineaire interpolatie tussen 2014 en 2050 geeft voor 2030 een doelstelling

van 65 %. Aangezien de beschikbare statistieken enkel de wagen (en de motor) opnemen in de individuele verplaatswijzen, heeft deze doelstelling enkel betrekking op deze wijze.

Evolutie: dit modale aandeel bleef stabiel tussen 82 % en 83 % in de jaren 1990 en daalde tussen 2000 en 2007 tot een stabiel niveau van 79 % vanaf 2008. Het modaal aandeel van de wagen steeg opnieuw vanaf 2012 en bereikte 81,0 % in 2016. In 2016, bedroeg het modale aandeel van het collectief vervoer 11,3 % voor bus, touringcar, tram en metro (tussen 11 % en 12 tussen 1990 en 2000) en 7,7 % voor het spoor (ongeveer 6 % tussen 1990 en 2000).

Internationale vergelijking: tussen 1995 en 2016 daalde het modale aandeel van de wagen in België, terwijl het in de EU28 licht stijgt sinds 1995. In een verdeling van de lidstaten in drie groepen behoort België in 2016 tot de middelmatig presterende groep en het scoort beter dan het Europese gemiddelde.

VN-indicator: de gekozen indicator stemt overeen met indicator 9.1.2 - *Aantal passagiers en hoeveelheid vervoerde goederen naar vervoerswijze*.

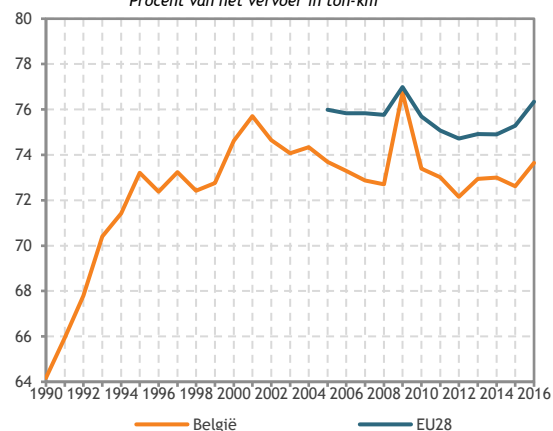
Specifieke bronnen

Belgisch Staatsblad: <http://www.ejustice.just.fgov.be/cgi/welcome.pl>; opzoeking op http://www.ejustice.just.fgov.be/doc/rech_n.htm (geraadpleegd op 23/10/2018).

Indicator 38. Vervoer van goederen over de weg

SDG	Industrie, innovatie en infrastructuur	
Dimensies	Later	
Kerncijfers		
(procent van het vervoer in ton-km)		
Begin van de periode	1990	64,2
Einde van de periode	2016	73,7
Minimum	1990	64,2
Maximum	2009	76,7
Gemiddelde jaarlijkse groei	1990-2016	+0,5 %
	2011-2016	0,2 %
Vergelijking EU28, 2016		
(procent van het vervoer in ton-km)		
België		73,7
EU28		76,3
EU28 minimum: Letland		23,4
EU28 maximum: Cyprus		100,0

Figuur 79 Vervoer van goederen over de weg
Procent van het vervoer in ton-km

Bron: European Commission (2018), *European transport in figures 2018*, http://ec.europa.eu/transport/facts-fundings/statistics_en (geraadpleegd op 27/09/2018); wegvervoer voor 2005: *Transportgegevensbank van het FPB*, op basis van regelmatige publicaties van de FOD Mobiliteit en Vervoer, FOD Economie, K.M.O., Middenstand en Energie - Algemene Directie Statistiek, NMBS.

Definitie: het modale aandeel van de weg in het goederenvervoer is het aandeel van de

vrachtwagen en de bestelwagen in het totale vervoer. De andere beschouwde vervoerswijzen zijn de spoor- en waterwegen. Het vervoer wordt gemeten in tonkilometer, verkregen door voor iedere verplaatsing het aantal vervoerde ton te vermenigvuldigen met het aantal afgelegde kilometer. De gegevens komen van de Europese Commissie – DG MOVE. Voor het wegvervoer in België heeft DG MOVE pas gegevens vanaf 2005 en de indicator werd dan ook geretropoleerd tot 1990 aan de hand van de gegevens van het FPB. Deze worden berekend op basis van gegevens uit verscheidene bronnen (publicaties van de FOD Mobiliteit en Vervoer; FOD Economie, K.M.O., Middenstand en Energie – Algemene Directie Statistiek; jaarverslagen van de NMBS).

Doelstelling: het modale aandeel van de weg in het goederenvervoer moet dalen.

De duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen of SDG's die de Verenigde Naties in 2015 hebben aangenomen, bevatten subdoelstelling 9.1: "Ontwikkelen van kwalitatieve, betrouwbare, duurzame en veerkrachtige infrastructuur, met inbegrip van regionale en grensoverschrijdende infrastructuur, ter ondersteuning van de economische ontwikkeling en het menselijk welzijn, met klemtoon op een betaalbare en billijke toegang voor iedereen".

De Federale beleidsvisie op lange termijn inzake duurzame ontwikkeling bevat doelstelling 23: "Voor het goederenvervoer zullen spoor en binnenvaart het meest gebruikt worden" (Belgisch Staatsblad, 08/10/2013).

Evolutie: tussen 1990 en 1995 steeg het modale aandeel van de weg in het goederenvervoer (vrachtwagens en bestelwagens) van 64 % tot 73 %. Sinds 1995 bleef dat aandeel relatief stabiel rond de 73 %. De hoge waarde van 2009 kan verklaard worden door het feit dat de economische crisis een sterkere impact had op het spoor en de binnenvaart dan op het wegvervoer.

Internationale vergelijking: sinds 2005 is die indicator in de EU28 relatief stabiel rond de 75 %. De gegevens voor die indicator zijn voor de EU28 niet beschikbaar voor 2005, maar een vergelijkbare

indicator (niet aangepaste gegevens wat betreft de territorialiteit) toont een regelmatige stijging van het aandeel van de wagen, van 71 % in 1995 tot 76 % in 2005. In een verdeling van de lidstaten in drie groepen behoort België in 2016 tot de middelmatig presterende groep en het scoort beter dan het Europese gemiddelde.

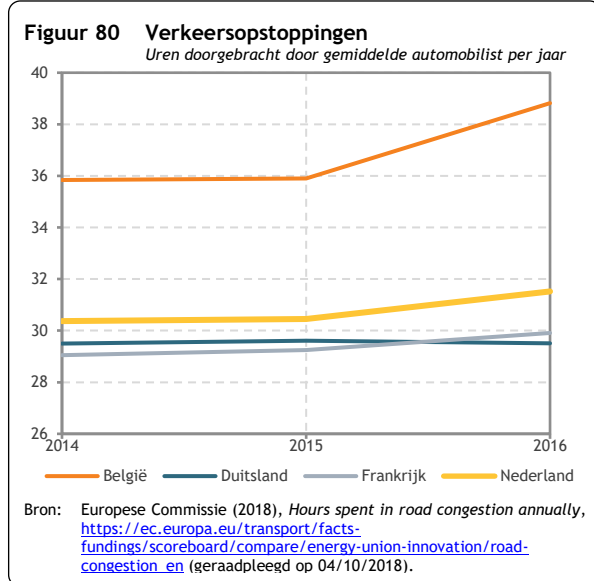
VN-indicator: de gekozen indicator stemt overeen met indicator 9.1.2 - *Aantal verplaatste personen en volume verplaatste goederen, per type vervoer*.

Specifieke bronnen

Belgisch Staatsblad: <http://www.ejustice.just.fgov.be/cgi/welcome.pl>; opzoeking op http://www.ejustice.just.fgov.be/doc/rech_n.htm (geraadpleegd op 23/10/2018).

Indicator 39. Verkeersopstoppingen

SDG	Industrie, innovatie en infrastructuur	
Dimensies	Hier en nu	
Kerncijfers		
(uren doorgebracht door gemiddelde automobilist per jaar)		
Begin van de periode	2014	35,84
Einde van de periode	2016	38,82
Minimum	2014	35,84
Maximum	2016	38,82
Gemiddelde jaarlijkse groei	2014-2016	4,1 %
Vergelijking buurlanden, 2016		
(uren doorgebracht door gemiddelde automobilist per jaar)		
België		38,82
Duitsland		29,51
Frankrijk		29,91
Nederland		31,52

Definitie: aantal uren dat een gemiddelde

automobilist jaarlijks in verkeersopstoppingen staat. De berekening gaat uit van twee dagelijkse ritten van dertig kilometer, tijdens de ochtend- en avondspits, en 220 werkdagen per jaar. Deze indicator wordt berekend aan de hand van snelheidsgegevens van autonavigatiesystemen (Christidis en Ibañez Rivas, 2012). De gegevens komen van de Europese Commissie.

Doelstelling: de verkeersopstoppingen op de wegen moeten verminderen.

De duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen of SDG's die de Verenigde Naties in 2015 hebben aangenomen, bevatten subdoelstelling 9.1: "Ontwikkelen van kwalitatieve, betrouwbare, duurzame en veerkrachtige infrastructuur, met inbegrip van regionale en grensoverschrijdende infrastructuur, ter ondersteuning van de economische ontwikkeling en het menselijk welzijn, met klemtoon op een betaalbare en billijke toegang voor iedereen". De onvoldoende afstemming tussen de infrastructuur en de vraag van de gebruikers leidt tot opstoppingen in een vervoersnetwerk. Die hebben economische gevolgen (langere duur en hogere kosten) en bovendien beperken ze de werkelijke toegang tot de infrastructuur.

De Federale beleidsvisie op lange termijn inzake duurzame ontwikkeling bevat doelstelling 22: "Iedereen zal toegang hebben tot een vervoerswijze waarbij de emissies van broeikasgassen en vervuילende stoffen, en de impact op de biodiversiteit en op de levenskwaliteit zo gering mogelijk is" (Belgisch Staatsblad, 08/10/2013). Opstoppingen in een vervoersnetwerk hebben een sociale impact (verschillend voor verschillende bevolkingscategorieën, geblokkeerd dringend vervoer) en een milieu-impact (meer energieverbruik en vervuiling).

Evolutie: de verkeersopstoppingen in België zijn gestegen van 35u50 in 2014 tot 38u49 in 2016 (+8 %). Die trend wordt bevestigd door regionale indicatoren, berekend op basis van andere gegevens. In het Vlaamse Gewest toont de indicator *Filezwaarte op het snelwegennet*, gepubliceerd sinds 2012 (Studiedienst Vlaamse Regering, 2017), eveneens een stijgende trend. In het Waalse Gewest wordt de bezettingsgraad van autosnelwegen sinds 1990 gepubliceerd (IWEPS, 2018, gebaseerd op gegevens van SPW - DG01 - Wegen en gebouwen). Ook die kent een continue stijging.

Internationale vergelijking: België (39 uur per jaar in 2016) is een van de Europese landen waar deze indicator het hoogst is. Van de 26 onderzochte landen (EU28 zonder Cyprus en Malta) presteerde alleen het Verenigd Koninkrijk slechter. Voor de 3 buurlanden is deze indicator ongeveer 30 uur per jaar in 2016.

VN-indicator: de gekozen indicator stemt met geen enkele SDG-indicator overeen, maar sluit wel aan bij subdoelstelling 9.1, aangezien verkeersopstoppingen een impact hebben op "*de economische ontwikkeling en het menselijk welzijn*" en ze de effectieve toegang tot de infrastructuur beperken.

Specifieke bronnen

Belgisch Staatsblad: <http://www.ejustice.just.fgov.be/cgi/welcome.pl>; opzoeking op http://www.ejustice.just.fgov.be/doc/rech_n.htm (geraadpleegd op 23/10/2018).

Christidis et Ibañez Rivas (2012), *Measuring road congestion*, European Commission, Joint research center, <https://ec.europa.eu/jrc/en/publication/eur-scientific-and-technical-research-reports/measuring-road-congestion> (geraadpleegd op 1/10/2018).

IWEPS (2018), *Taux d'utilisation des capacités des autoroutes*, <https://www.iweps.be/indicateur-statistique/transport-routier/> (geraadpleegd op 1/10/2018).

Studiedienst Vlaamse Regering (2017), *VRIND 2017, Filezwaarte op het snelwegennet*, <http://www.statistiekvlaanderen.be/vrind-2017> (geraadpleegd op 1/10/2018).

Indicator 40. Vaste kapitaalgoederenvoorraad

SDG	Industrie, innovatie en infrastructuur	
Dimensies	Later	
Kerncijfers		
(procent van het bruto binnenlands product)		
Begin van de periode	1995	279,1
Einde van de periode	2017	278,8
Minimum	2004	267,7
Maximum	2009	286,8
Gemiddelde jaarlijkse groei	1995-2017	0,0 %
voet	2012-2017	-0,4 %

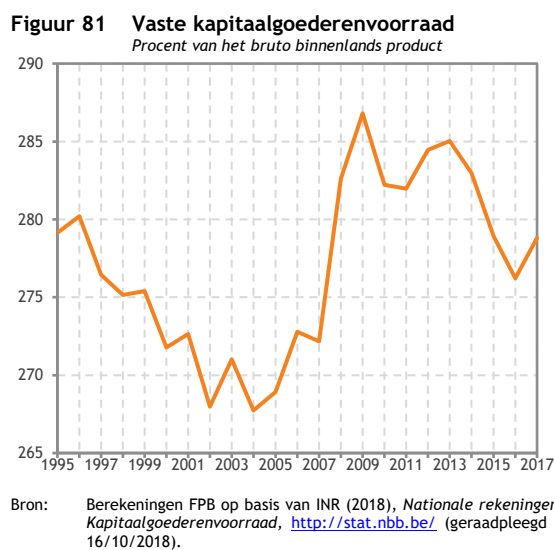
Definitie: de vaste kapitaalgoederenvoorraad is de som van alle economische activa die meer dan een jaar herhaaldelijk of continu gebruikt worden in het productieproces (sectie AN.11 uitgezonderd sectie AN.117 uit de nationale rekeningen; Eurostat, 2013). De indicator meet de nettokapitaalgoederenvoorraad (machines, gebouwen, vervoers- en communicatie-infrastructuren enz.). Die wordt berekend door de brutokapitaalgoederenvoorraad, waarbij alle activa gewaardeerd worden aan de prijzen die betaald zouden moeten worden wanneer de activa nu worden aangekocht, te verminderen met de cumulatieve waarde van de afschrijvingen waaraan de bruto-investeringen toegevoegd worden. De indicator wordt uitgedrukt in procent van het bruto binnenlands product. Het FPB berekent de indicator voor België met de gegevens van het Instituut voor de Nationale Rekeningen.

Doelstelling: de vaste kapitaalgoederenvoorraad mag niet dalen.

De duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen of SDG's die de Verenigde Naties in 2015 hebben aangenomen, bevatten subdoelstelling 9.1: "Ontwikkelen van kwalitatieve, betrouwbare, duurzame en veerkrachtige infrastructuur, met inbegrip van regionale en grensoverschrijdende infrastructuur, ter ondersteuning van de economische ontwikkeling en het menselijk welzijn, met klemtoon op een betaalbare en billijke toegang voor iedereen".

De kapitaalgoederenvoorraad is "een middel om de waarde van de ene verslagperiode naar de andere over te hevelen" (Eurostat, 2013, p. 170). De kapitaalgoederenvoorraad kan dus gebruikt worden door toekomstige generaties en bijdragen tot hun welvaart. Vanuit een toekomstgericht perspectief kan er beschouwd worden dat de kapitaalgoederenvoorraad behouden moet blijven (UNECE, 2014, p. 29). Er wordt dan ook als impliciete doelstelling beschouwd dat de netto vaste kapitaalgoederenvoorraad niet mag dalen.

Evolutie: de netto vaste kapitaalgoederenvoorraad (in volume) in de Belgische economie stijgt constant sinds 1995. Uitgedrukt in procent van het bbp daalde die voorraad tussen 1995 en 2004 en steeg het daarna tot 2009. Tussen 2009 en 2017, is de indicator gedaald om zich in 2017 onder het waargenomen niveau van 1995 te bevinden.

Internationale vergelijking: aangezien er belangrijke methodologische verschillen zijn met de gegevens van Eurostat, is er geen vergelijking met de andere Europese landen.

VN-indicator: de gekozen indicator stemt met geen enkele SDG-indicator overeen, maar sluit wel aan bij subdoelstelling 9.1. Het verhogen van de vaste kapitaalgoederenvoorraad maakt het immers mogelijk om de nodige infrastructuur te hebben voor de economische ontwikkeling.

Specifieke bronnen

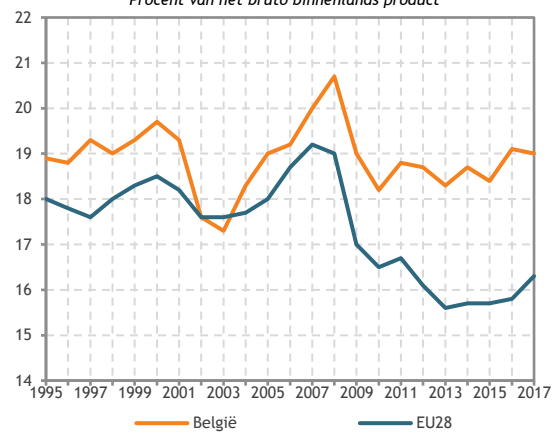
Eurostat (2013), *European system of accounts. ESA 2010*, Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2013.

UNECE (2014), *Conference of European Statisticians Recommendations on Measuring Sustainable Development*, http://www.unece.org/publications/ces_sust_development.html (geraadpleegd op 01/12/2015).

Indicator 41. Investerings (bruto) in de vaste kapitaalgoederen-voorraad

SDG	Industrie, innovatie en infrastructuur	
Dimensies	Later	
Kerncijfers		
(procent van het bruto binnenlands product)		
Begin van de periode	1995	18,9
Einde van de periode	2017	19,0
Minimum	2003	17,3
Maximum	2008	20,7
Gemiddelde jaarlijkse groei	1995-2017	+0,0 %
	2012-2017	+0,3 %
Vergelijking EU28, 2017		
(procent van het bruto binnenlands product)		
België		19,0
EU28		16,3
EU28 minimum: Griekenland		10,8
EU28 maximum: Estland		21,9

Figuur 82 Investerings (bruto) in de vaste kapitaalgoederenvoorraad
Procent van het bruto binnenlands product

Bron: INR; Eurostat (2018), *Gross fixed capital formation by AN_F6 asset type, nama_10_an6*, <https://ec.europa.eu/eurostat> (geraadpleegd op 15/10/2018).

Definitie: de bruto-investeringen in de vaste

kapitaalgoederenvoorraad (sectie AN.11 uitgezonderd sectie AN.117 uit de nationale rekeningen; Eurostat, 2013) worden gemeten in procent van het bruto binnenlands product (bbp). De gegevens voor België worden verzameld door het Instituut voor de Nationale Rekeningen. Om de vergelijking mogelijk te maken met de andere Europese landen komen de gegevens van Eurostat.

Doelstelling: het is niet mogelijk om een optimaal niveau voor die indicator vast te leggen.

De duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen of SDG's die de Verenigde Naties in 2015 hebben aangenomen, bevatten subdoelstelling 9.1: "Ontwikkelen van kwalitatieve, betrouwbare, duurzame en veerkrachtige infrastructuur, met inbegrip van regionale en grensoverschrijdende infrastructuur, ter ondersteuning van de economische ontwikkeling en het menselijk welzijn, met klemtoon op een betaalbare en billijke toegang voor iedereen".

De Federale beleidsvisie op lange termijn inzake duurzame ontwikkeling bevat de volgende doelstelling: "De economische ontwikkeling en het milieubedrijf zullen volledig ontkoppeld zijn. In die ontwikkeling staat het creëren van waardig werk centraal, waarbij tegelijkertijd een voldoende aanbod aan goederen en diensten wordt verzekerd dat in de basisbehoeften voorziet" (inleiding van de uitdaging "een maatschappij die haar economie aanpast aan de economische, sociale en leefmilieu uitdagingen"; Belgisch Staatsblad, 08/10/2013).

Voor een performante economie met een zo beperkt mogelijke negatieve milieu-impact zijn voldoende en milieuvriendelijke kapitaalgoederen onmisbaar. Bovendien kunnen de kapitaalgoederen ook gebruikt worden door toekomstige generaties en bijdragen tot hun welvaart. Voldoende investeringen in kapitaalgoederen zijn dus niet alleen nodig om verouderde kapitaalgoederen te vervangen maar ook om de kapitaalgoederen performanter en milieuvriendelijker te maken. Door nieuwe investeringen kunnen de laatste technologische ontwikkelingen immers gebruikt worden. Het is echter niet mogelijk om een optimaal niveau voor die indicator vast te leggen.

Evolutie: de bruto-investeringen in de vaste kapitaalgoederenvoorraad bleven in België relatief stabiel doorheen de tijd en bereiken gemiddeld ongeveer 19 % van het bbp. Het maximum werd in 2008 waargenomen (20,7 %) en het minimum in 2003 (17,3 %). Het niveau van de indicator in 2017 is bijna identiek aan dat van 1995.

Internationale vergelijking: door de Belgische cijfers met die van de Europese Unie te vergelijken, wordt duidelijk dat de resultaten tot 2008 relatief dicht bij elkaar lagen. Tussen 2008 en 2010, en ten gevolge van de financieel-economische crisis, is de indicator zowel in België als in de EU28 gedaald. Vanaf 2010 is de indicator globaal stabiel gebleven in België terwijl het in de EU28 verder gedaald is. In 2017, is het verschil tussen de EU28 en België 2,7 procentpunt.

VN-indicator: de gekozen indicator stemt met geen enkele SDG-indicator overeen, maar sluit wel aan bij subdoelstelling 9.1. Investeren in de vaste kapitaalgoederenvoorraad maakt het immers mogelijk om de nodige infrastructuur te hebben voor de economische ontwikkeling.

Specifieke bronnen

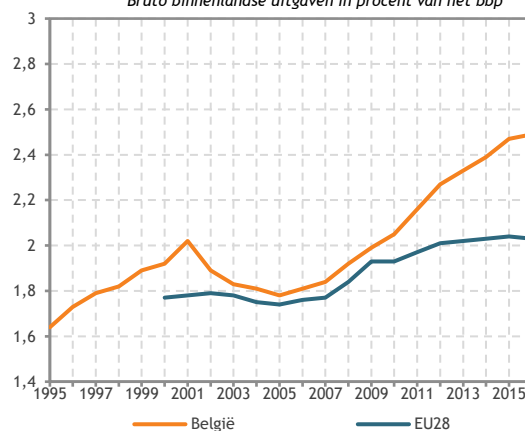
Belgisch Staatsblad: <http://www.ejustice.just.fgov.be/cgi/welcome.pl>; opzoeking op http://www.ejustice.just.fgov.be/doc/rech_n.htm (geraadpleegd op 23/10/2018).

Eurostat (2013), *European system of accounts. ESA 2010*, Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2013.

Indicator 42. Onderzoek en ontwikkeling

SDG	Industrie, innovatie en infrastructuur	
Dimensies	Later	
Kerncijfers		
(bruto binnenlandse uitgaven in procent van het bbp)		
Begin van de periode	1995	1,6
Einde van de periode	2016	2,5
Minimum	1995	1,6
Maximum	2016	2,5
Gemiddelde jaarlijkse groei	1995-2016	+2,0 %
	2011-2016	+2,9 %
Vergelijking EU28, 2016		
(bruto binnenlandse uitgaven in procent van het bbp)		
België		2,5
EU28		2,0
EU28 minimum: Letland		0,4
EU28 maximum: Zweden		3,3

Figuur 83 Onderzoek en ontwikkeling
Bruto binnenlandse uitgaven in procent van het bbp

Bron: Eurostat (2018), *Intramural R&D expenditure (GERD) by sectors of performance, rd_e_gerdtot*, <https://ec.europa.eu/eurostat> (geraadpleegd op 17/10/2018).

Definitie: de indicator meet de publieke en private bruto binnenlandse uitgaven voor onderzoek en ontwikkeling (O&O), in procent van het bbp. Deze uitgaven gaan over de systematische werkzaamheden om de som van alle kennis (kennis van de mens, de cultuur en de maatschappij) te doen stijgen evenals het gebruik van deze kennis voor nieuwe toepassingen. De gegevens komen van Eurostat.

Doelstelling: het aandeel O&O-uitgaven moet 3 % van het bbp bedragen vanaf 2020.

De duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen of SDG's die de Verenigde Naties in 2015 hebben aangenomen, bevatten subdoelstelling 9.5: "Verbeteren van het wetenschappelijk onderzoek, moderniseren van de technologische capaciteiten van industriesectoren in alle landen, in het bijzonder in ontwikkelingslanden, waarbij ook tegen 2030 innovatie wordt aangemoedigd en op aanzienlijke wijze het aantal onderzoeks- en ontwikkelingswerkers per miljoen inwoners wordt verhoogd en waarbij ook meer wordt uitgegeven aan publiek en privaat onderzoek en ontwikkeling".

In het Nationaal hervormingsprogramma door België in 2011 goedgekeurd (Federale regering, 2011) in het kader van de Europa 2020-strategie (Europese Commissie, 2010), heeft België zich ertoe verbonden 3 % van zijn bbp aan O&O-uitgaven te besteden in 2020. Die doelstelling werd voor het eerst goedgekeurd in het kader van de Strategie van Lissabon tijdens de Europese Raad van Barcelona in 2002 om die 3 % te bereiken tegen 2010 (Europese Raad, 2002).

De Federale beleidsvisie op lange termijn inzake duurzame ontwikkeling herneemt eveneens die doelstelling: "de budgetten voor onderzoek & ontwikkeling zullen minstens 3% van het bbp bedragen en nemen jaar na jaar toe" (doelstelling 49; Belgisch staatsblad, 08/10/2013).

Aangezien de verbintenissen tegen 2020 en tegen 2050, 3 % vooropstellen als doelstelling, wordt dit ook als doelstelling beschouwd tegen 2030.

Evolutie: in België zijn de bruto binnenlandse O&O-uitgaven in euro gestegen tussen 1995 en 2016, behalve in de periode tussen 2001 en 2003 waarin ze gedaald zijn. Ten opzichte van het bbp, zijn deze uitgaven gestegen tussen 1995 en 2001 vooraleer te dalen tot 2005. Sinds 2005, stijgen ze constant. In 2016 bevinden deze uitgaven zich op een niveau dicht bij de 2,5 % van het bbp.

Internationale vergelijking: het niveau van de Belgische indicator ligt, in procent van het bbp, altijd hoger dan het Europese gemiddelde. Sinds 2009 is de groeivoet van de indicator (zowel in euro als in procent van het bbp) hoger in België. Tussen België en de EU28 is er in 2016 dus een verschil tussen de uitgaven, in procent van het bbp, van bijna 0,5 procentpunt. In een verdeling van de lidstaten in drie groepen behoort België in 2016 tot de best presterende groep.

VN-indicator: de gekozen indicator stemt overeen met indicator 9.5.1 - *Uitgaven voor onderzoek en ontwikkeling in procent van het bbp*.

Specifieke bronnen

Belgisch Staatsblad: <http://www.ejustice.just.fgov.be/cgi/welcome.pl>; opzoeking op http://www.ejustice.just.fgov.be/doc/rech_n.htm (geraadpleegd op 23/10/2018).

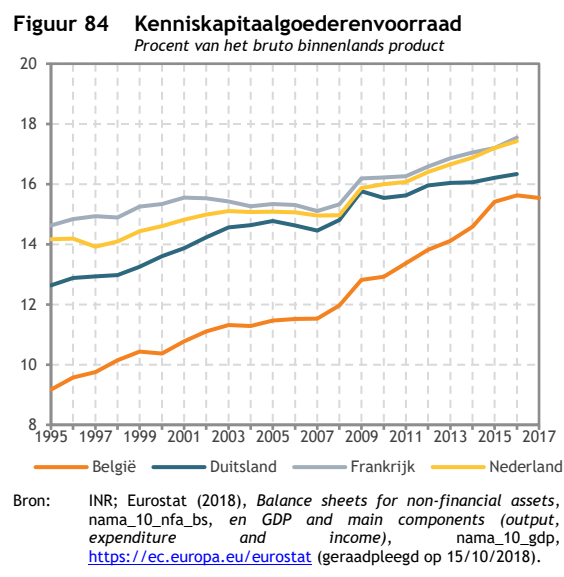
Europese Commissie (2010), *Europa 2020, Een strategie voor slimme, duurzame en inclusieve groei*, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52010DC2020&from=NL> (geraadpleegd op 06/11/2018).

Europese Raad (2002), *Conclusies van het voorzitterschap, Europese raad van Barcelona*, 15 en 16 maart 2002, p. 20, <https://www.consilium.europa.eu/media/20937/71027.pdf> (geraadpleegd op 06/11/2018).

Federale Regering (2011), *Nationaal Hervormingsprogramma 2011*, p. 25, http://www.be2020.eu/publications/publication_det.php?lang=nl&KeyPub=461 (geraadpleegd op 06/11/2018).

Indicator 43. Kenniskapitaalgoederenvoorraad

SDG	Industrie, innovatie en infrastructuur	
Dimensies	Later	
Kerncijfers		
(procent van het bruto binnenlands product)		
Begin van de periode	1995	9,2
Einde van de periode	2017	15,5
Minimum	1995	9,2
Maximum	2016	15,6
Gemiddelde jaarlijkse groei	1995-2017	+2,4 %
	2012-2017	+2,4 %
Vergelijking buurlanden, 2016		
(procent van het bruto binnenlands product)		
België		15,6
Duitsland		16,3
Frankrijk		17,5
Nederland		17,4

Definitie: de kenniskapitaalgoederenvoorraad is

de som van alle vaste activa die ondergebracht zijn in de sectie *intellectuele eigendommen* (AN.117 in de nationale rekeningen; Eurostat, 2013). De indicator meet de nettokenniskapitaalgoederenvoorraad. Die wordt berekend door de brutokenniskapitaalgoederenvoorraad, waarbij alle activa gewaardeerd worden aan de prijzen die betaald zouden moeten worden wanneer de activa nu worden aangekocht, te verminderen met de cumulatieve waarde van de afschrijvingen. De indicator wordt uitgedrukt in procent van het bruto binnenlands product. De gegevens voor België worden verzameld door het Instituut voor de Nationale Rekeningen. Om de vergelijking mogelijk te maken met de andere Europese landen komen de gegevens van Eurostat.

Doelstelling: de kenniskapitaalgoederenvoorraad moet niet dalen.

De duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen of SDG's die de Verenigde Naties in 2015 hebben aangenomen, bevatten subdoelstelling 9.5: "*Verbeteren van het wetenschappelijk onderzoek, moderniseren van de technologische capaciteiten van industriële sectoren in alle landen, in het bijzonder in ontwikkelingslanden, waarbij ook tegen 2030 innovatie wordt aangemoedigd en op aanzienlijke wijze het aantal onderzoeks- en ontwikkelingswerkers per miljoen inwoners wordt verhoogd en waarbij ook meer wordt uitgegeven aan publiek en privaat onderzoek en ontwikkeling*".

De kenniskapitaalgoederenvoorraad is "*een middel om de waarde van de ene verslagperiode naar de andere over te hevelen*" (Eurostat, 2013, p. 170). De kapitaalgoederenvoorraad kan dus gebruikt worden door toekomstige generaties en bijdragen tot hun welvaart. Vanuit een toekomstgericht perspectief kan er geoordeeld worden dat de kenniskapitaalgoederenvoorraad behouden moet blijven (UNECE, 2014, p. 29). Er wordt als impliciete doelstelling beschouwd dat de nettokenniskapitaalgoederenvoorraad niet moet dalen.

Evolutie: de nettokenniskapitaalgoederenvoorraad (in volume) stijgt in België constant sinds 1995. Wanneer die voorraad in procent van het bbp wordt uitgedrukt, tonen de gegevens dat die indicator

eveneens steeg over heel de periode 1995-2016. De indicator daalt voor de eerste keer licht in 2017. In 2017 bedroeg de Belgische kenniskapitaalgoederenvoorraad 15,5 % van het bbp, tegenover 9,2 % in 1995.

Internationale vergelijking: door het niveau van de indicator voor België met dat van zijn drie buurlanden te vergelijken, wordt duidelijk dat België in 2016 de laagste kenniskapitaalgoederenvoorraad (in procent van het bbp) heeft. Dat wordt over heel de periode waargenomen. In 2016 lag het niveau van die indicator in België 1,4 procentpunt onder het gemiddelde van deze drie buurlanden, daar waar dat ongeveer 4,6 procentpunt bedroeg in 1995.

VN-indicator: de gekozen indicator stemt met geen enkele SDG-indicator overeen, maar sluit wel aan bij subdoelstelling 9.5. De ontwikkeling van kennis binnen een economie vereist immers een toename van de kenniskapitaalgoederenvoorraad.

Specifieke bronnen

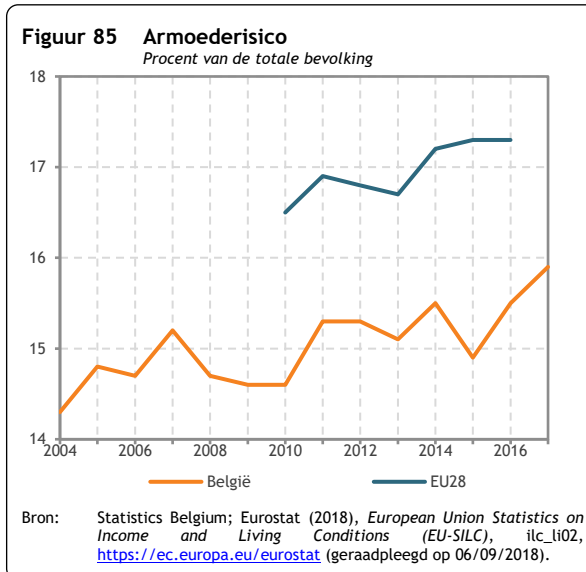
Eurostat (2013), *European system of accounts. ESA 2010*, Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2013.

UNECE (2014), *Conference of European Statisticians Recommendations on Measuring Sustainable Development*, http://www.unece.org/publications/ces_sust_development.html (geraadpleegd op 01/12/2015).

4.10. Doelstelling 10. Dring ongelijkheid in en tussen landen terug

Indicator 44. Armoederisico

SDG	Ongelijkheid verminderen	
Dimensies	Hier en nu	
Kerncijfers		
(procent van de totale bevolking)		
Begin van de periode	2004	14,3
Einde van de periode	2017	15,9
Minimum	2004	14,3
Maximum	2017	15,9
Gemiddelde jaarlijkse groei	2004-2017	+0,8 %
	2012-2017	+0,8 %
Vergelijking EU28, 2016		
(procent van de totale bevolking)		
België		15,5
EU28		17,3
EU28 minimum: Tsjechische Republiek		9,7
EU28 maximum: Roemenië		25,3

Definitie: het aandeel van de bevolking met een armoederisico is de verhouding tussen het aantal personen met een netto equivalent beschikbaar inkomen lager dan 60 % van de nationale mediaan, en de totale bevolking. Het netto beschikbaar inkomen is gelijk aan de som van de bruto-inkomens van alle gezinsleden verminderd met belastingen, sociale bijdragen en transferten tussen huishoudens (EC, 2016). Om het netto equivalent beschikbaar inkomen te bekomen wordt het netto beschikbaar inkomen gedeeld door een equivalentiefactor (de zogenaamde gewijzigde equivalentieschaal van de OESO). Een volwassene heeft een factor van 1, elke extra persoon vanaf 14 jaar een factor van 0,5 en elke extra persoon jonger dan 14 jaar een factor van 0,3. Het netto equivalent beschikbaar inkomen laat toe om de levensstandaard van personen te vergelijken rekening houdend met de schaalvoordelen die het gevolg zijn van een gezamenlijke huishouding en met de samenstelling van het gezin. Er wordt verondersteld dat de levensstandaard van personen met een netto equivalent beschikbaar inkomen lager dan 60 % van de nationale mediaan in de totale bevolking ontoereikend is om aan te sluiten bij de minimaal aanvaardbare leefpatronen in België.

De hier gebruikte gegevens over de personen met een armoederisico zijn gebaseerd op de enquête *European Union Statistics on Income and Living Conditions (EU-SILC)*, waarbij inkomensgegevens steeds betrekking hebben op het jaar dat voorafgaat aan het enquêtejaar. Statistics Belgium organiseert in België deze binnen de EU geharmoniseerde enquête en stelt de resultaten ervan ter beschikking, onder meer aan Eurostat. De hier gebruikte gegevens komen van Eurostat dat gedetailleerde en vergelijkbare data voor de EU-lidstaten publiceert. De gegevens zijn gebaseerd op een enquête. Daarom moet er rekening gehouden worden met een onzekerheidsmarge. De betrouwbaarheidsintervallen die met deze gegevens overeenkomen, zijn op verzoek verkrijgbaar bij Statistics Belgium.

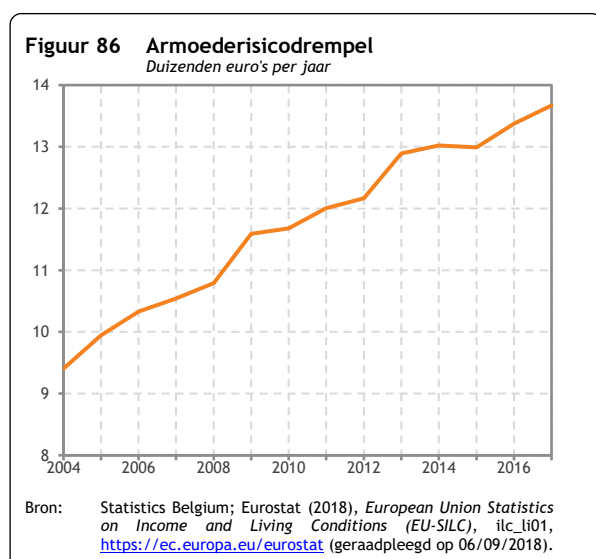
Doelstelling: het aandeel en het aantal personen met een armoederisico moeten dalen.

De duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen of SDG's die de Verenigde Naties in 2015 hebben aangenomen, bevatten subdoelstelling 10.2: "Tegen 2030 de sociale, economische en politieke inclusie van iedereen mogelijk maken en bevorderen, ongeacht leeftijd, geslacht, handicap, ras, etniciteit, herkomst, godsdienst of economische of andere status".

De SDG's bevatten, naast subdoelstelling 10.2 ook de volgende subdoelstellingen: "Gelijke kansen verzekeren en ongelijkheden wegwerken, ook door het afoeren van discriminerende wetten, beleidslijnen en praktijken en door het bevorderen van de geschikte wetgeving, beleidslijnen en acties in dit opzicht" (subdoelstelling 10.3); "Tegen 2030 het aandeel mannen, vrouwen en kinderen van alle leeftijden die volgens de nationale definities in armoede leven in al haar dimensies, minstens tot de helft terugbrengen" (subdoelstelling 1.2) en "Tegen 2030 geleidelijk tot een inkomenstoename van de onderste 40 % van de bevolking komen tegen een ritme dat hoger ligt dan het nationale gemiddelde, en die toename ook in stand houden" (subdoelstelling 10.1).

Personen met een armoederisico maken deel uit van de doelgroep waarvoor de Europa 2020-strategie (Europese Commissie, 2010) een verminderingdoelstelling heeft bepaald, de zogenaamde personen met een risico op armoede of sociale uitsluiting (zie [indicator 1](#)).

Hier is het basisprincipe dat de levensstandaard van personen met een armoederisico ontoereikend is om aan te sluiten bij de minimaal aanvaardbare leefpatronen in België. De Federale beleidsvisie op lange termijn inzake duurzame ontwikkeling heeft in dit verband volgende ambitie voor 2050, die verder reikt dan de SDG's of de Europa 2020-strategie: "Iedereen zal beschikken over een inkomen uit arbeid, uit vermogen of afkomstig van sociale beschermingsstelsels en heeft toegang tot diensten van algemeen belang. Iedereen zal aldus gedurende alle fasen van zijn leven kunnen voorzien in alle behoeften om menswaardig te leven" (doelstelling 2; Belgisch Staatsblad 08/10/2013).

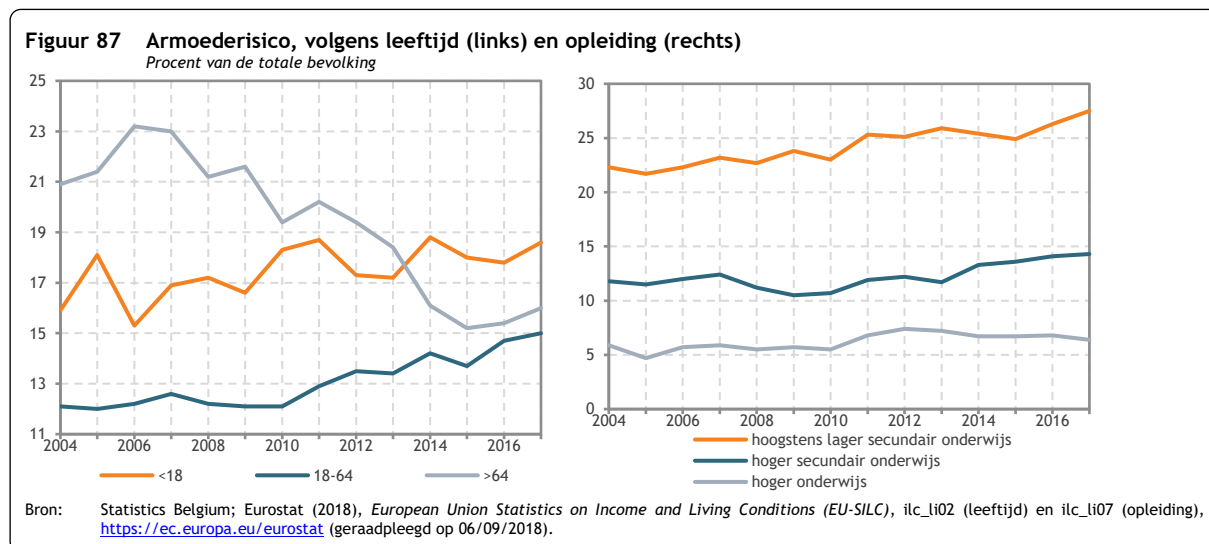
Evolutie: in 2004 bedroeg het armoederisico-percentage in België 14,3 %. Daarna schommelde het steeds rond 15 % om uiteindelijk zijn hoogste waarde te bereiken, namelijk 15,9 % in 2017; dat percentage komt overeen met 1,8 miljoen personen.

Op basis van de EU-SILC-enquêtes is de armoederisicodrempel voor een alleenstaande persoon gestegen van 9 405 euro per jaar in 2004 tot 13 023 euro per jaar in 2014. In 2015 daalde die drempel licht tot 12 993 euro om daarna weer te stijgen tot 13 670 euro in 2017.

Internationale vergelijking: het armoederisicopercentage in de EU28 is hoger dan in België. Tussen 2010 en 2016 steeg het van 16,5 % tot 17,3 %. In een verdeling van de lidstaten in drie groepen behoort België in 2016 tot de middelmatig presterende groep en het scoort beter dan het Europese gemiddelde.

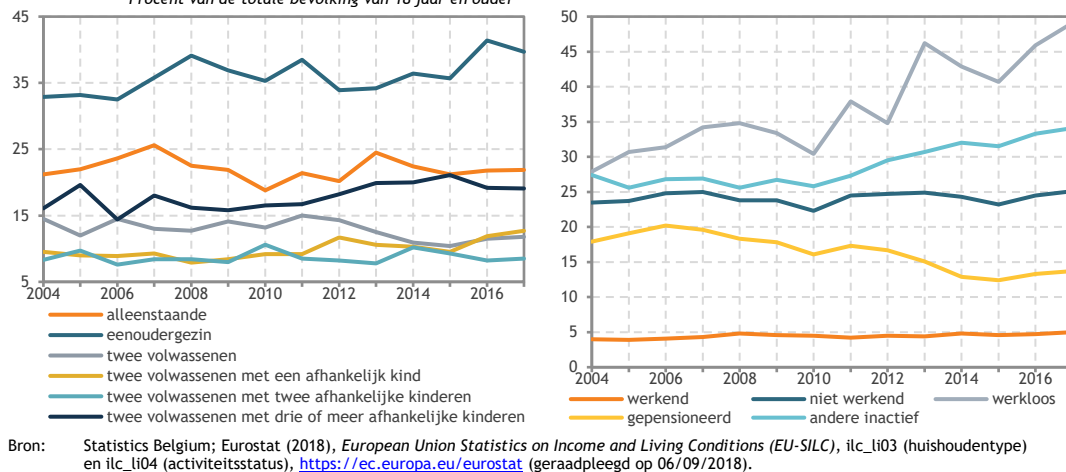
Opsplitsing volgens leeftijd: in 2017 hebben jongeren dus het hoogste armoederisicopercentage, terwijl in 2004 dit het geval was voor ouderen. Het armoederisico van personen jonger dan 18 jaar, tussen 18 en 64 jaar en 65 jaar of ouder bedroeg in 2004 respectievelijk 15,9, 12,1 en 20,9 %. Dit percentage is tot 18,6 % gestegen in 2017 voor personen jonger dan 18 jaar en tot 15 % voor personen tussen 18 en 64 jaar. Echter, voor personen van 65 jaar of ouder is het armoederisico gedaald tot 16 % in 2017. Die daling is te wijten aan de toegenomen activiteitsgraad bij vrouwen, wat leidt tot langere loopbanen en resulteert in hogere pensioenen. Ook de gevoelige verhoging van de minimumpensioenen en van de Inkomensgarantie voor ouderen ten opzichte van de armoederisicodrempel tussen 2005 en 2011 kan het dalende armoederisico in die periode verklaren (Hoge Raad van Financiën, 2018).

Opsplitsing volgens opleiding: hoe hoger het opleidingsniveau, hoe lager het aandeel personen met een armoederisico. Voor personen met hoogstens een diploma lager secundair onderwijs steeg dat aandeel van 22,3 % in 2004 tot 27,5 % in 2017. Het aandeel personen met een diploma hoger secundair onderwijs met een armoederisico steeg eveneens in die periode van 11,8 tot 14,3 %. Het armoederisico van personen met een diploma hoger onderwijs fluctueert in de beschouwde periode rond 6 %; in 2017 bedraagt het 6,4 %.

Opsplitsing volgens huishoudentype: tussen 2004 en 2017 hebben eenoudergezinnen steeds het hoogste armoederisico, met name rond 36,1 %. De hoogste waarde, 41,4 %, werd bereikt in 2016. Voor alleenstaanden en voor een huishouden met twee volwassenen met drie of meer afhankelijke kinderen schommelt het armoederisicopercentage in de beschouwde periode rond respectievelijk 22 % en 18 %. Het armoederisico van de overige huishoudenscategorieën fluctueert rond 10 %.

Figuur 88 Armoederisico, volgens huishoudentype (links) en activiteitsstatus (rechts)
 Procent van de totale bevolking van 18 jaar en ouder

Opsplitsing volgens activiteitsstatus: van 2014 tot en met 2017 is het aandeel personen met een armoederisico bij de bevolking van minstens 18 jaar het hoogst bij werklozen. De andere groepen gerangschikt van hoger naar lager armoederisico zijn andere inactieven, niet-werkenden, gepensioneerden en werkenden. Tussen 2004 en 2017 stijgt het aandeel werklozen en andere inactieven met een armoederisico respectievelijk van 27,9 tot 49,1 % en van 27,4 tot 34,1 %, terwijl dat van gepensioneerden daalt van 17,9 tot 13,7 %.

VN-indicator: de gekozen indicator stemt overeen met indicator 10.2.1 - *Deel van de bevolking dat leeft met minder dan 50% van het mediaaninkomen, naar leeftijd, geslacht en handicap*. De VN gebruikt als inkomensdrempel 50 %, terwijl de hier gekozen indicator 60 % aanneemt, zoals in de EU-definitie.

Specifieke bronnen

Belgisch Staatsblad: <http://www.ejustice.just.fgov.be/cgi/welcome.pl>; opzoeking op http://www.ejustice.just.fgov.be/doc/rech_n.htm (geraadpleegd op 23/10/2018).

EC (2016), *Methodological guidelines and description of EU-SILC - Target Variables -015 operation (Version August 2016)*, DocSILC065 (2015 operation).

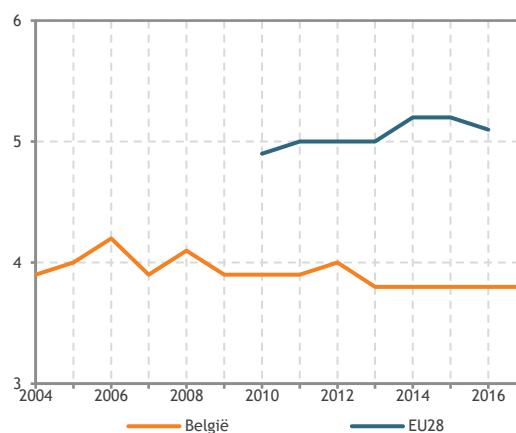
Europese Commissie (2010), *Europa 2020, Een strategie voor slimme, duurzame en inclusieve groei*, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52010DC2020&from=NL> (geraadpleegd op 06/11/2018).

Hoge Raad van Financiën (2018), *Studiecommissie voor de vergrijzing, Jaarlijks verslag*, juli 2018, <https://www.plan.be/databases/data-33-nl-jaarlijks+verslag+van+de+studiecommissie+voor+de+vergrijzing+van+juli+2018> (geraadpleegd op 06/11/2018).

Indicator 45. Inkomensongelijkheid: S80/S20

SDG	Ongelijkheid verminderen	
Dimensies	Hier en nu	
Kerncijfers		
Begin van de periode	2004	3,9
Einde van de periode	2017	3,8
Minimum	2013 tot 2017	3,8
Maximum	2006	4,2
Gemiddelde jaarlijkse groei	2004-2017	-0,2 %
voet	2012 -2017	-1,0 %
Vergelijking EU28, 2016		
België		3,8
EU28		5,2
EU28 minimum: Tsjechische Republiek		3,5
EU28 maximum: Bulgarië		7,7

Figuur 89 Inkomenskwintielverhouding S80/S20

Bron: Statistics Belgium; Eurostat (2018), *European Union Statistics on Income and Living Conditions (EU-SILC)*, ilc_di11, <https://ec.europa.eu/eurostat> (geraadpleegd op 06/09/2018).

Definitie: de inkomenskwintielverhouding van de bevolking is een maatstaf van inkomensongelijkheid. Het is de verhouding van het totale netto equivalent beschikbaar inkomen van de 20 % personen met het hoogste inkomen (S80) ten opzichte van het totale netto equivalent beschikbaar inkomen van de 20 % personen met het laagste inkomen (S20). Het beschikbaar inkomen houdt rekening met de omvang en de samenstelling van het gezin volgens de zogenaamde gewijzigde OESO-equivalentieschaal, waarbij een volwassene een factor heeft van 1, elke extra persoon vanaf 14 jaar een factor van 0,5 en elke extra persoon jonger dan 14 jaar een factor van 0,3. De hier gebruikte inkomensgegevens zijn gebaseerd op de enquête *European Union Statistics on Income and Living Conditions* (EU-SILC). De inkomensgegevens hebben steeds betrekking op het jaar dat voorafgaat aan het enquêtejaar. Statistics Belgium organiseert in België deze binnen de EU geharmoniseerde enquête en stelt de resultaten ervan ter beschikking, onder meer aan Eurostat. De hier gebruikte gegevens komen van Eurostat dat gedetailleerde en vergelijkbare data voor de EU-lidstaten publiceert. De gegevens zijn gebaseerd op een enquête. Daarom moet er rekening gehouden worden met een onzekerheidsmarge. De betrouwbaarheidsintervallen die met deze gegevens overeenkomen, zijn op verzoek verkrijgbaar bij Statistics Belgium.

Doelstelling: de inkomenskwintielverhouding mag niet stijgen.

De duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen of SDG's die de Verenigde Naties in 2015 hebben aangenomen, bevatten subdoelstelling 10.4: "Beleid voeren dat geleidelijk tot een grotere gelijkheid leidt, in het bijzonder inzake fiscaliteit, lonen en sociale bescherming".

De Federale beleidsvisie op lange termijn inzake duurzame ontwikkeling stelt dat "Aangezien een inclusieve maatschappij het welzijn van elke persoon wil bevorderen, zal het essentieel zijn om armoede en sociale ongelijkheden te bestrijden" (inleiding van de uitdaging "Een maatschappij die de sociale cohesie bevordert"; Belgisch Staatsblad 08/10/2013).

Omdat de inkomensongelijkheid in België in vergelijking met de andere EU-lidstaten laag is en bovendien stabiel is gebleven, kan ervan uitgegaan worden dat, om bij te dragen tot de uitdaging van de Federale beleidsvisie en de SDG-subdoelstelling, de inkomenskwintielverhouding, als maatstaf voor inkomensongelijkheid, niet mag stijgen.

Evolutie: tussen 2004 en 2017 fluctueert de inkomenskwintielverhouding rond de 3,9. Die indicator blijft relatief stabiel: in 2004 bedraagt hij 3,9 en sinds 2013 is de inkomenskwintielverhouding gelijk aan 3,8 (Federal Public Service Social Security, 2018).

Internationale vergelijking: de inkomenskwintielverhouding in de EU28 situeert zich op een hoger niveau dan in België; ze steeg van 4,9 in 2010 tot 5,1 in 2016. Er bestaan grote verschillen in inkomensongelijkheid tussen de EU28-lidstaten en die ongelijkheid is toegenomen in de meeste zuidelijke lidstaten en in sommige Oost-Europese lidstaten, terwijl ze in België relatief stabiel bleef (EU, 2017). In een verdeling van de lidstaten in drie groepen behoort België in 2016 tot de best presterende groep.

VN-indicator: de gekozen indicator stemt met geen enkele SDG-indicator overeen, maar sluit wel aan bij subdoelstelling 10.4. De inkomenskwintielverhouding van de bevolking is immers een maatstaf van inkomensongelijkheid die onder meer bepaald wordt door het beleid inzake fiscaliteit, lonen en sociale bescherming.

Specifieke bronnen

Belgisch Staatsblad: <http://www.ejustice.just.fgov.be/cgi/welcome.pl>; opzoeking op http://www.ejustice.just.fgov.be/doc/rech_n.htm (geraadpleegd op 23/10/2018).

EU (2017), *Social Protection Committee Annual Report 2017*, <https://publications.europa.eu/en%20/publication-detail/-/publication/9ebf0bf6-c439-11e7-9b01-01aa75ed71a1/language-en> (geraadpleegd op 18/10/2018).

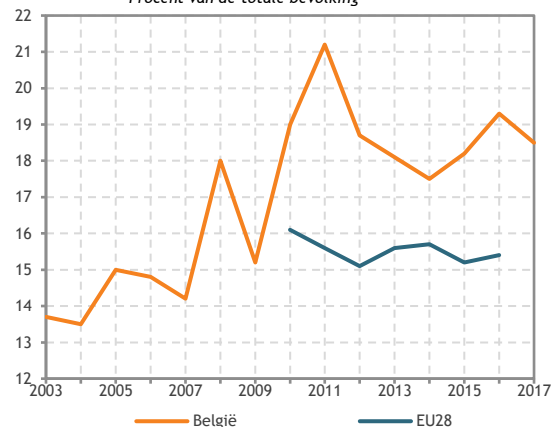
Federal Public Service Social Security (2018), *The evolution of the social situation and social protection in Belgium 2018 - 'Increasing pressure on social protection adequacy' - Monitoring the social situation in Belgium and the progress towards the social objectives and the priorities of the National Reform Programme*, Brussels, Federal Public Service Social Security, september 2018, https://socialsecurity.belgium.be/sites/default/files/analysis-social-situation-and-protection-belgium-2018-en_2.pdf (geraadpleegd op 16/10/2018).

4.11. Doelstelling 11. Maak steden en menselijke nederzettingen inclusief, veilig, veerkrachtig en duurzaam

Indicator 46. Gebrekkige huisvesting

SDG	Duurzame steden en gemeenschappen	
Dimensies	Later	
Kerncijfers		
(procent van de totale bevolking)		
Begin van de periode	2003	13,7
Einde van de periode	2017	18,5
Minimum	2004	13,5
Maximum	2011	21,2
Gemiddelde jaarlijkse groei	1995-2017	+2,2 %
voet	2012-2017	-0,2 %
Vergelijking EU28, 2016		
(procent van de totale bevolking)		
België		19,3
EU28		15,4
EU28 minimum: Finland		4,7
EU28 maximum: Portugal		30,5

Figuur 90 Gebrekkige huisvesting
Procent van de totale bevolking

Bron: Statistics Belgium; Eurostat (2018), *European Union Statistics on Income and Living Conditions (EU-SILC)*, ilc_mdho01, <https://ec.europa.eu/eurostat> (geraadpleegd op 17/10/2018).

Definitie: het aandeel van de bevolking dat in een woning leeft met een lekkend dak, vochtige muren, vloeren of funderingen, of met rot in de raamkozijnen of de vloer. De gegevens zijn gebaseerd op de enquête *European Union Statistics on Income and Living Conditions* (EU-SILC). Statistics Belgium organiseert deze binnen de EU geharmoniseerde enquête in België en stelt de resultaten ervan ter beschikking, onder meer aan Eurostat. De gegevens die hier gebruikt worden, zijn afkomstig van Eurostat, dat gedetailleerde en vergelijkbare data voor de EU-lidstaten publiceert. De gegevens zijn gebaseerd op een enquête. Daarom moet er rekening gehouden worden met een onzekerheidsmarge. De betrouwbaarheidsintervallen die met deze gegevens overeenkomen, zijn op verzoek verkrijgbaar bij Statistics Belgium.

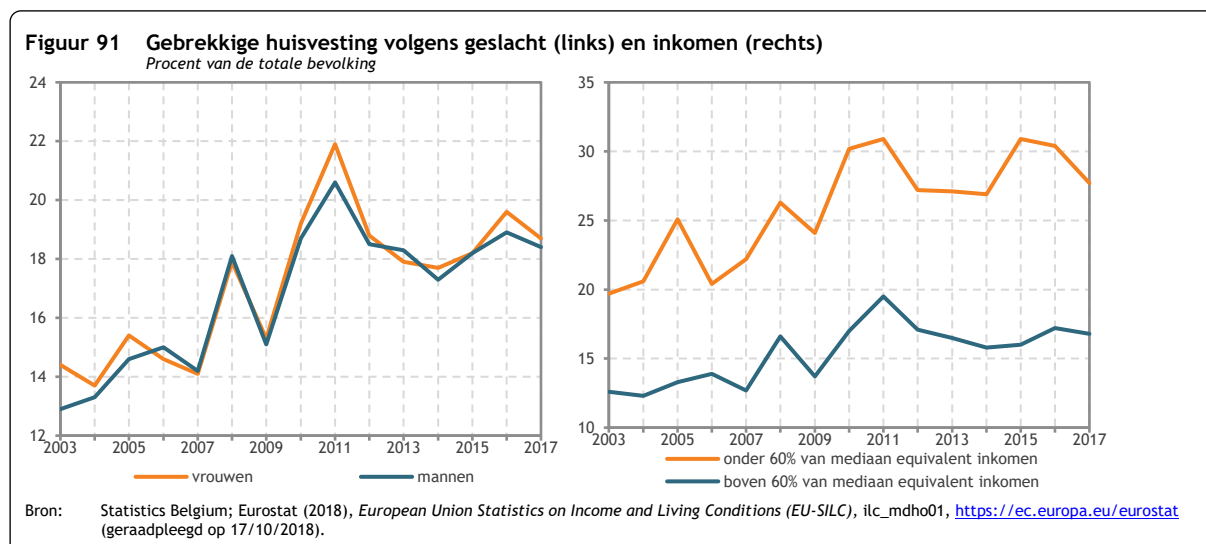
Doelstelling: het aandeel van de bevolking dat in een gebrekkige woning leeft, moet dalen.

De duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen of SDG's die de Verenigde Naties in 2015 hebben aangenomen, bevatten subdoelstelling 11.1: "Tegen 2030 voor iedereen toegang voorzien tot adequate, veilige en betaalbare huisvesting en basisdiensten, en sloppenwijken verbeteren".

De Federale beleidsvisie op lange termijn inzake duurzame ontwikkeling vermeldt de volgende doelstelling: "De voorafgaande voorwaarden voor het welzijn van de burgers zullen vervuld zijn, namelijk: [...] waardige huisvesting" (inleiding van de uitdaging *Een maatschappij die de sociale cohesie bevordert*; Belgisch Staatsblad, 08/10/2013).

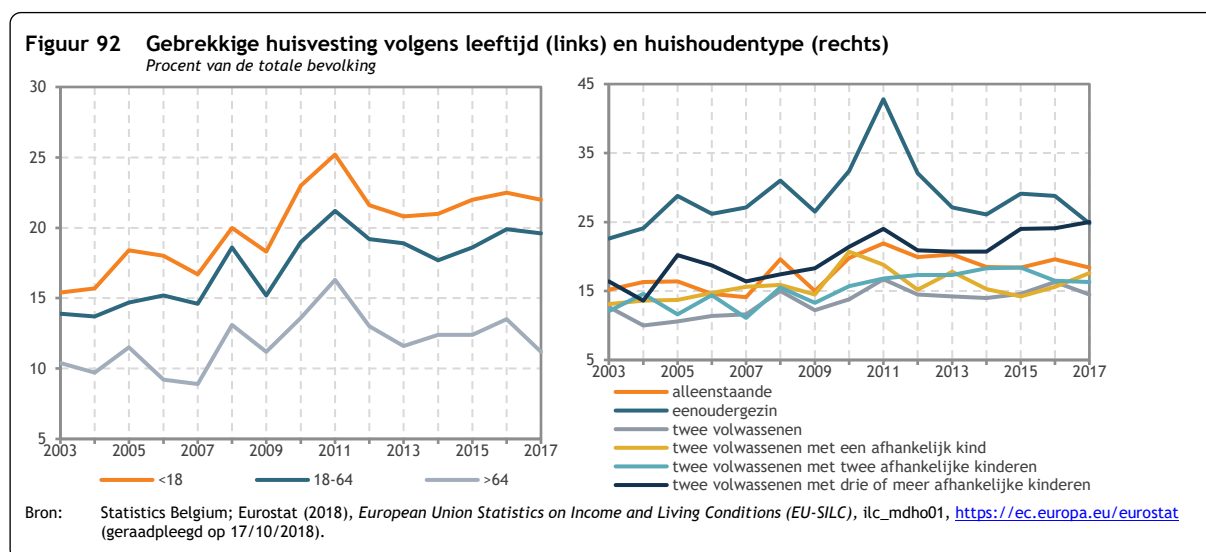
Evolutie: het aandeel van de bevolking dat in een gebrekkige woning leeft, is gestegen van 13,7 % in 2003 tot 18,5 % in 2017, met een jaarlijkse gemiddelde groei van 2,2 %. Dat aandeel steeg tot een maximum van 21,2 % in 2011 om daarna eerst te dalen tot 17,5 % in 2014 en vervolgens weer te stijgen. De laatste vijf jaren is er dan ook een gemiddelde jaarlijkse afname van -0,2 %.

Internationale vergelijking: België heeft in 2016 een hoger aandeel van de bevolking dat in een gebrekkige woning leeft (19,3 %) dan in de EU28 (15,4 %). Het verschil tussen de EU28 en België stijgt daarbij van 2,9 tot 3,9 procentpunt tussen 2010 en 2016. In een verdeling van de lidstaten in drie groepen behoort België in 2016 tot de slechtst presterende groep.

Opsplitsing volgens geslacht: er is weinig verschil in het aandeel mannen en vrouwen dat in een gebrekkige woning leeft. Het aandeel vrouwen dat in een gebrekkige woning leeft, ligt iets hoger (18,7 %) dan bij mannen (18,4 %) in 2017.

Opsplitsing volgens inkomen: er is een verschil tussen het aandeel mensen met een hoger (boven 60 % van mediaan equivalent inkomen) en met een lager (onder 60 % van mediaan equivalent inkomen) inkomen dat in een gebrekkige woning leeft. Er wonen meer mensen met een laag inkomen (27,7 %) in een gebrekkige woning dan mensen met een hoog inkomen (16,8 %). Het verschil stijgt van 7,1 naar 10,9 procentpunt tussen 2003 en 2017.

Opsplitsing volgens leeftijd: de evolutie van het aandeel van de verschillende leeftijdsgroepen dat in een gebrekkige woning leeft is erg gelijklopend: licht stijgend over de periode 2003 tot 2017 en met een

maximum in 2011. Wel zijn die aandelen erg verschillend: in 2017 is deze indicator het hoogst voor de min 18-jarigen (22 %), licht lager voor de 18-64-jarigen (19,6 %) en duidelijk lager voor de 65-plussers (11,2 %). Het aandeel van de oudsten evolueert gunstiger: een lager groeitempo over de hele periode en een negatieve jaarlijkse gemiddelde groeivoet over de laatste vijf jaar.

Opsplitsing volgens huishoudentype: voor alle huishoudentypes is er een lichte stijging waar te nemen over de periode 2003 - 2017. Het aandeel eenoudergezinnen dat in een gebrekkige woning leeft, ligt in bijna de hele periode (behalve in 2017) ook merkkelijk hoger. De laatste vijf jaren is er wel een veel sterker dalende trend voor de eenoudergezinnen (gemiddelde jaarlijkse groeivoet van -5 %) dan voor de andere huishoudentypes. Voor het huishoudentype van twee volwassenen met drie of meer afhankelijke kinderen is er dan weer een grote gemiddelde jaarlijkse toename (3,6 %). Daardoor hebben beide groepen in 2017 eenzelfde hoger aandeel dat in een gebrekkige woning leeft dan de andere groepen.

VN-indicator: de gekozen indicator stemt overeen met indicator 11.1.1 - *Deel van de stadsbevolking dat leeft in sloppenwijken, informele nederzettingen of gebrekkige huisvesting.*

Specifieke bronnen

Belgisch Staatsblad: <http://www.ejustice.just.fgov.be/cgi/welcome.pl>; opzoeking op http://www.ejustice.just.fgov.be/doc/rech_n.htm (geraadpleegd op 23/10/2018).

Indicator 47. Blootstelling aan fijn stof

SDG	Duurzame steden en gemeenschappen	
Dimensies	Hier en nu	
Kerncijfers		
($\mu\text{g PM}_{2,5}/\text{m}^3$, bevolkingsgewogen gemiddelde)		
Begin van de periode	2000	14,5
Einde van de periode	2015	13,5
Minimum	2004	13,3
Maximum	2007	21,1
Gemiddelde jaarlijkse groei	2000-2015	-0,5 %
	2010-2015	-5,3 %
Vergelijking EU28, 2015		
($\mu\text{g PM}_{2,5}/\text{m}^3$, bevolkingsgewogen gemiddelde)		
België		13,5
EU28 (zonder BG, HU, LT, MT)		14,5
EU28 minimum: Zweden		5,2
EU28 maximum: Polen		23,8

Figuur 93 Blootstelling aan fijn stof

Microgram $\text{PM}_{2,5}$ per kubieke meter, bevolkingsgewogen gemiddelde

Bron: Eurostat (2018), *Urban population exposure to air pollution by particulate matter, sdg_11_50*, <https://ec.europa.eu/eurostat> (geraadpleegd op 29/09/2018).

Definitie: de blootstelling aan fijn stof ($\text{PM}_{2,5}$)

meet de concentratie van deeltjes met een diameter kleiner dan $2,5 \mu\text{m}$ in de Belgische steden, uitgedrukt in microgram per kubieke meter ($\mu\text{g}/\text{m}^3$). Die deeltjes worden hoofdzakelijk uitgestoten tijdens verbrandingsprocessen (motoren, verwarmingsketels enz.) en in bepaalde industriële activiteiten. Door de grotere concentratie van dit type activiteiten in stedelijke gebieden worden de concentraties daar prioritair gemeten. Om deze indicator te berekenen worden de gemeten concentraties aangepast op basis van de bevolking. De gegevens worden samengebracht door de Intergewestelijke Cel voor het Leefmilieu en zijn beschikbaar op de site van Eurostat.

Doelstelling: de blootstelling aan fijn stof mag een maximumniveau van $10 \mu\text{g}/\text{m}^3$ (jaarlijkse gemiddelde concentraties) niet overschrijden.

De duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen of SDG's die de Verenigde Naties in 2015 hebben aangenomen, bevatten subdoelstelling 11.6: "*Tegen 2030 de nadelige milieu-impact van steden per capita reduceren, ook door bijzondere aandacht te besteden aan de luchtkwaliteit en aan het gemeentelijk en ander afvalbeheer*".

De Federale beleidsvisie op lange termijn inzake duurzame ontwikkeling bevat doelstelling 35: "*De uitstoot van vervuulende stoffen, zoals [...] fijn stof, [...], zal aanzienlijk verminderd zijn en de lucht (binnen en buiten)-, water- en bodemvervuiling zal niet langer een significante – directe of indirecte – weerslag hebben, noch op de gezondheid, noch op het milieu*" (Belgisch Staatsblad, 08/10/2013). De Wereldgezondheidsorganisatie stelt, daarnaast, in haar *Air quality guidelines - global update 2005* (Richtlijnen voor de luchtkwaliteit – globale update 2005), een maximumniveau voor van $10 \mu\text{g}/\text{m}^3$ voor de jaarlijkse gemiddelde concentraties van $\text{PM}_{2,5}$.

Evolutie: de gemiddelde concentraties fijn stof blijven tussen 2000 en 2005 stabiel rond de $15 \mu\text{g}/\text{m}^3$ en zijn daarna snel gestegen tot $21 \mu\text{g}/\text{m}^3$ in 2007. Sindsdien dalen de gemiddelde concentraties gestaag tot $13,5 \mu\text{g}/\text{m}^3$ in 2015.

Internationale vergelijking: tussen 2000 en 2015 liggen de in België waargenomen gemiddelde concentraties op vergelijkbare niveaus als in de EU28. In een verdeling van de lidstaten in drie groepen behoort België in 2015 tot de middelmatig presterende groep en het scoort beter dan het Europese gemiddelde.

VN-indicator: de gekozen indicator stemt overeen met 11.6.2 - *Gemiddelde jaarlijkse niveau van fijn stof (bijvoorbeeld PM_{2,5} en PM₁₀) in steden (bevolkingsgewogen)*.

Specifieke bronnen

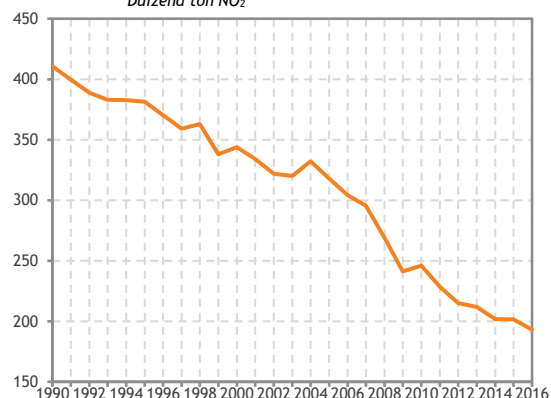
Belgisch Staatsblad: <http://www.ejustice.just.fgov.be/cgi/welcome.pl>; opzoeking op http://www.ejustice.just.fgov.be/doc/rech_n.htm (geraadpleegd op 23/10/2018).

World Health Organization (2006), *Air quality guidelines. Global update 2005. Particulate matter, ozone, nitrogen dioxide and sulfur dioxide (global update 2005)*, <http://www.euro.who.int/en/health-topics/environment-and-health/air-quality/publications/pre2009/air-quality-guidelines.-global-update-2005.-particulate-matter,-ozone,-nitrogen-dioxide-and-sulfur-dioxide> (geraadpleegd op 11/10/2018).

Indicator 48. Uitstoot van stikstofoxiden

SDG	Duurzame steden en gemeenschappen	
Dimensies	Hier en nu	
Kerncijfers (duizend ton NO ₂)		
Begin van de periode	1990	410,7
Einde van de periode	2016	193,1
Minimum	2016	193,1
Maximum	1990	410,7
Gemiddelde jaarlijkse groei	1990-2016	-2,9 %
voet	2011-2016	-3,3 %
Vergelijking EU28, 2015 (kg NO ₂ /inwoner)		
België	17,0	
EU28	15,0	
EU28 minimum: Malta	10,5	
EU28 maximum: Luxemburg	34,0	

Figuur 94 Uitstoot van stikstofoxiden - België
Duizend ton NO₂

Bron: EEA (2018), *Air pollutant emissions data viewer (LRTAP Convention)*, <https://www.eea.europa.eu/data-and-maps/dashboards/air-pollutant-emissions-data-viewer-1> (geraadpleegd op 26/09/2018).

Definitie: de uitstoot van stikstofoxiden (NO_x)

meet de totale uitstoot van NO_x op het Belgische grondgebied, uitgedrukt in kiloton stikstofdioxide (kt NO₂). NO_x wordt hoofdzakelijk uitgestoten bij het gebruik van fossiele brandstoffen in motoren, verwarmingsketels en industriële processen. De gegevens worden verzameld door de Intergewestelijke Cel voor het Leefmilieu en zijn beschikbaar op de website van het Europees Milieugentschap.

Om België en de EU28 te vergelijken, wordt de uitstoot berekend in kilogram per inwoner.

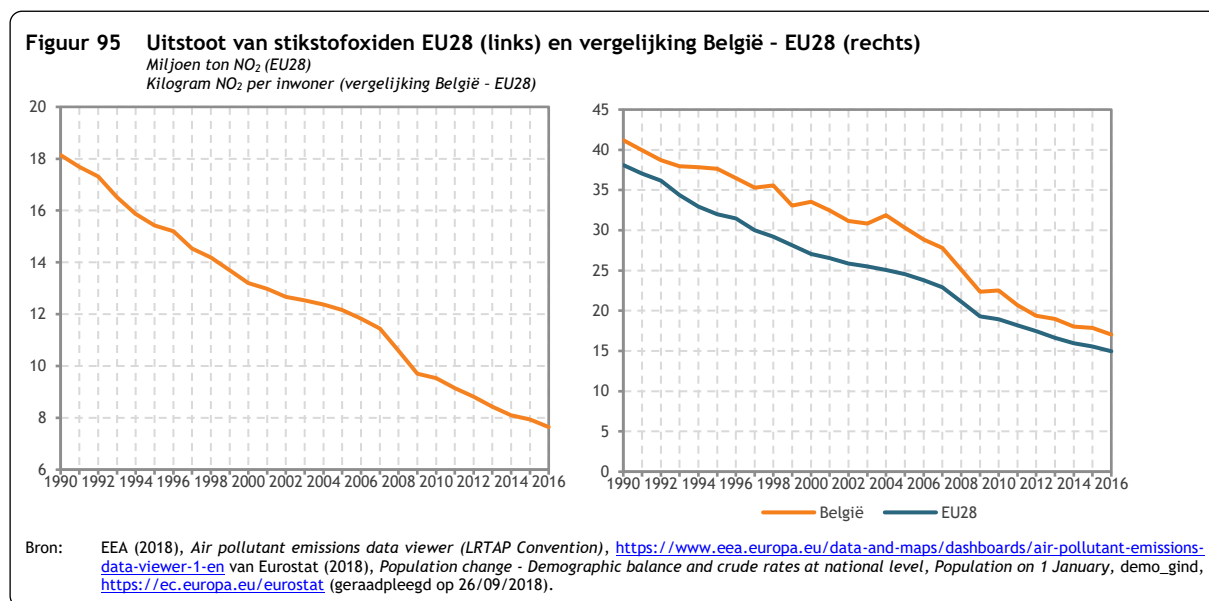
Doelstelling: de uitstoot van stikstofoxiden moet tussen 2005 en 2030 met 59 % dalen.

De duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen of SDG's die de Verenigde Naties in 2015 hebben aangenomen, bevatten subdoelstelling 11.6: "Tegen 2030 de nadelige milieu-impact van steden per capita reduceren, ook door bijzondere aandacht te besteden aan de luchtkwaliteit en aan het gemeentelijk en ander afvalbeheer".

Ingevolge de herziening van het Protocol van Göteborg in 2012 (UNECE, 2012), bepaalt de Richtlijn EU 2016/2284 doelstellingen ter vermindering van de uitstoot van bepaalde luchtverontreinigende stoffen (Publicatieblad van de Europese Unie, 17/12/2016). Vanaf 2020 moet de NO_x-uitstoot in België 41 % lager liggen dan in 2005. Vanaf 2030 moet hij 59 % lager liggen. De uitstoot verbonden met de landbouw (dierlijke mest en beheer van landbouwgronden, namelijk 7 % van het totaal in 2016) valt niet onder deze richtlijn.

Evolutie: tussen 1990 en 2016 daalde de uitstoot van stikstofoxiden met 53 %. Het wegvervoer is een van de belangrijkste oorzaken van die vervuiling. De daling van de uitstoot is het resultaat van de snelle verbetering van de uitstootnormen per kilometer voor voertuigen, met de opeenvolgende invoering van de vervuilingnormen Euro 1 (1993) tot Euro 6 (2014). Die verbetering wordt niettemin door verscheidene factoren getemperd. De eerste factor is het vervangingstempo van oude voertuigen: aangezien die vervuilingnormen alleen van toepassing zijn op nieuwe voertuigen, gaat de vooruitgang traag omdat oude voertuigen maar geleidelijk vervangen worden. De tweede factor is de

verkeerstoename die de daling van de uitstoot per kilometer als gevolg van de strengere vervuilingnormen gedeeltelijk tenietdoet. De derde factor is de verdieseling van het wagenpark: dieselwagens stoten meer NO_x uit dan benzine wagens. Een vierde factor is eveneens met dieselwagens verbonden: hun werkelijke uitstoot ligt ruim hoger dan de bestaande normen. De vermindering van hun uitstoot is dan ook duidelijk minder sterk dan de verwachting op basis van de evolutie van de normen (de werkelijke uitstoot van benzine wagens en vrachtwagens beantwoordt wel aan de normen).

Internationale vergelijking: tussen 1990 en 2016 daalde de uitstoot van stikstofoxiden in België (-53 %) iets minder dan in de EU28 (-58 %). De gemiddelde NO_x-uitstoot per inwoner bedroeg in 2016 in België 17,0 kilogram; dat is licht boven het Europese gemiddelde van 15,0 kilogram per inwoner. In een verdeling van de lidstaten in drie groepen behoort België in 2016 tot de middelmatig presterende groep en het scoort minder goed dan het Europese gemiddelde.

VN-indicator: de gekozen indicator stemt met geen enkele SDG-indicator overeen, maar sluit wel aan bij subdoelstelling 11.6 die vraagt om een "bijzondere aandacht te besteden aan de luchtkwaliteit".

Specifieke bronnen

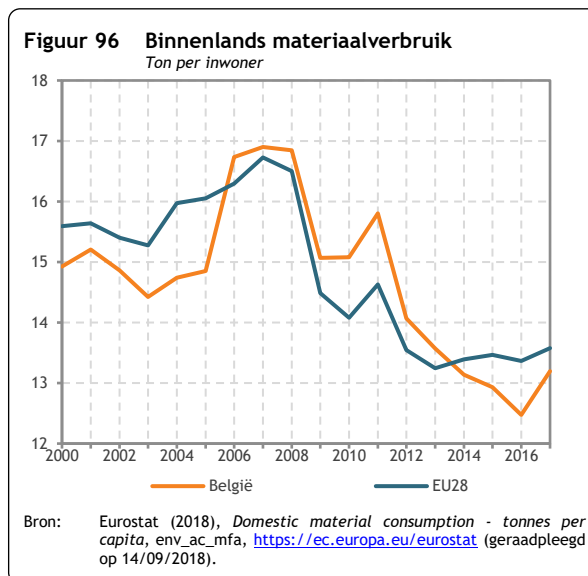
Publicatieblad van de Europese Unie: <https://eur-lex.europa.eu/oj/direct-access.html?locale=nl> (geraadpleegd op 23/10/2018).

UNECE (2012), 1999 Protocol to Abate Acidification, Eutrophication and Ground -level Ozone to the Convention on Longrange Transboundary Air Pollution, as amended on 4 May 2012, http://www.unece.org/env/lrtap/multi_h1.html (geraadpleegd op 05/10/2018).

4.12. Doelstelling 12. Verzeker duurzame consumptie- en productiepatronen

Indicator 49. Binnenlands materiaalverbruik

SDG	Verantwoorde consumptie en productie	
Dimensies	Later, Elders	
Kerncijfers (ton per inwoner)		
Begin van de periode	2000	14,9
Einde van de periode	2017	13,2
Minimum	2016	12,4
Maximum	2007	16,9
Gemiddelde jaarlijkse groei	2000-2017	-0,7 %
	2012-2017	-1,3 %
Vergelijking EU28, 2017 (ton per inwoner)		
België		13,2
EU28		13,6
EU28 minimum: Italië		8,5
EU28 maximum: Finland		32,3

Definitie: het binnenlands materiaalverbruik is de binnenlandse ontginning, waarbij de invoer wordt opgeteld en waarvan de uitvoer wordt afgetrokken. De beschouwde grondstoffen zijn de biomassa, de metaalertsen, de niet-metaalhoudende mineralen en de fossiele brandstoffen, alsook twee restcategorieën (over afval en andere producten die 1 tot 2 % van het totaal uitmaken). Het binnenlands materiaalverbruik houdt rekening met de grondstoffen vervat in de afgewerkte en halfafgewerkte goederen in België ingevoerd of door België uitgevoerd, maar die grondstoffen worden enkel meegerekend in de materiaalcategorie waaruit het product in hoofdzaak bestaat. De hier gebruikte indicator is het binnenlands materiaalverbruik per inwoner en wordt uitgedrukt in ton per inwoner. De gegevens komen van Eurostat.

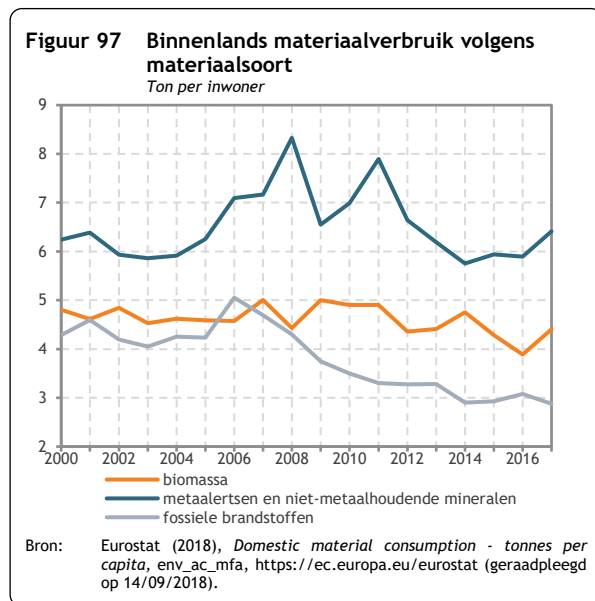
Doelstelling: het totale binnenlands materiaalverbruik moet dalen.

De duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen of SDG's die de Verenigde Naties in 2015 hebben aangenomen, bevatten de volgende subdoelstellingen: 12.2 "Tegen 2030 het duurzame beheer en het efficiënte gebruik van natuurlijke hulpbronnen realiseren" en 8.4. "Tot 2030 geleidelijk wereldwijd de hulpbronnefficiëntie in consumptie en productie verbeteren en streven naar de ontkoppeling van economische groei en achteruitgang van het milieu, in overeenstemming met het 10-jarig Programmakader voor Duurzame Consumptie en Productie, waarbij de ontwikkelde landen de leiding nemen".

De Federale beleidsvisie op lange termijn inzake duurzame ontwikkeling bevat de volgende doelstellingen: "De verbruikte hoeveelheid niet-hernieuwbare grondstoffen zal aanzienlijk verminderd zijn en die grondstoffen zullen enkel verder ontgonnen worden indien er geen alternatief uit recyclage bestaat" (doelstelling 33) en "hernieuwbare grondstoffen [...] zullen ontgonnen worden zonder het vermogen van toekomstige generaties om die hulpbronnen te ontginnen, in het gedrang te brengen" (doelstelling 34; Belgisch Staatsblad 08/10/2013).

Evolutie: het binnenlands materiaalverbruik per inwoner steeg tussen 2000 en 2007. Tussen 2007 en 2017 daalde dat verbruik echter. In 2017 lag het verbruik lager dan het niveau van 2000. In 2016 vertegenwoordigde de netto-invoer 38 % van het totale binnenlands materiaalverbruik in België.

Internationale vergelijking: de evolutie van die indicator in België leunt dicht aan bij de evolutie in de EU28. In 2017 ligt het binnenlands materiaalverbruik per inwoner in België dicht bij het Europese gemiddelde. In een verdeling van de lidstaten in drie groepen behoort België in 2017 tot de best presterende groep.

Opsplitsing volgens materiaalsoort: het binnenlands materiaalverbruik kan onderverdeeld worden in drie grote categorieën naargelang het type van de beschouwde grondstof: biomassa, metaalertsen en niet-metaalhoudende mineralen evenals fossiele brandstoffen. De metaalertsen en niet-metaalhoudende mineralen bedragen bijna 50 % van het binnenlands materiaalverbruik, wat onder andere uitgelegd kan worden door de veel grotere densiteit van deze grondstoffen (ertsen, stenen enz.) ten opzichte van de densiteit van biomassa (bijna 35 %) en van fossiele brandstoffen (meer dan 20 %).

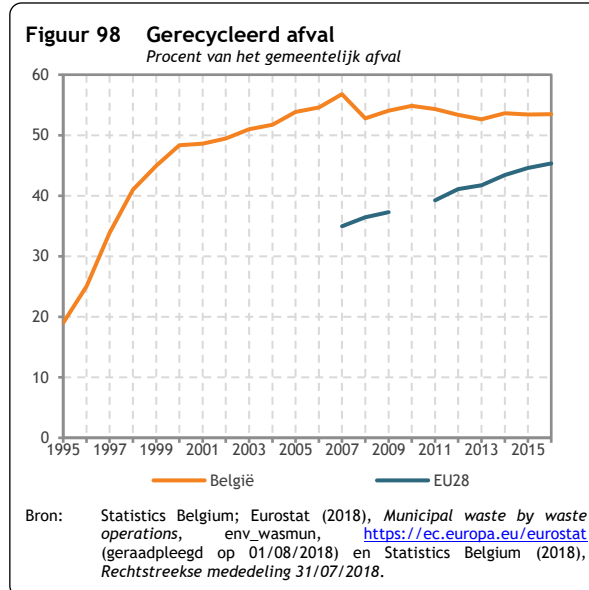
VN-indicator: de gekozen indicator stemt overeen met indicator 12.2.2 - *Binnenlands materiaalverbruik, binnenlands materiaalverbruik per inwoner en binnenlands materiaalverbruik per eenheid bbp*. Deze indicator wordt eveneens gebruikt voor de opvolging van een subdoelstelling van de SDG Waardig werk en economische groei (indicator 8.4.2)

Specifieke bronnen

Belgisch Staatsblad: <http://www.ejustice.just.fgov.be/cgi/welcome.pl>; opzoeking op http://www.ejustice.just.fgov.be/doc/rech_n.htm (geraadpleegd op 23/10/2018).

Indicator 50. Gerecycleerd afval

SDG	Verantwoorde consumptie en productie	
Dimensies	Later	
Kerncijfers (procent van het gemeentelijk afval)		
Begin van de periode	1995	19,0
Einde van de periode	2016	53,5
Minimum	1995	19,0
Maximum	2007	56,8
Gemiddelde jaarlijkse groei	1995-2016	5,1 %
	2011-2016	-0,3 %
Vergelijking EU28, 2016 (procent van het gemeentelijk afval)		
België		53,5
EU28		45,3
EU28 minimum: Malta		7,1
EU28 maximum: Duitsland		66,1

Definitie: gemeentelijk afval is alle afval verzameld door de gemeentelijke ophaaldiensten, containerparken, straatvegers... uitgezonderd de bouwmaterialen. Dat afval kan op vier manieren worden behandeld: storting, verbranding (met of zonder energiewinning), recyclage, alsook compostering/fermentatie. De indicator over gerecycleerd afval wordt berekend als het aandeel gemeentelijk afval van die laatste twee categorieën recyclage en compostering/fermentatie. Die indicator moet vergeleken worden met [indicator 51](#) over de ophaling van gemeentelijk afval. Statistics Belgium organiseert in België de collecte van deze gegevens en stelt de resultaten ervan ter beschikking, onder meer aan Eurostat. De hier gebruikte gegevens worden door het FPB berekend op basis van de gegevens van Eurostat dat gedetailleerde en vergelijkbare data voor de EU-lidstaten publiceert.

Doelstelling: het gerecycleerd afval moet stijgen.

De duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen of SDG's die de Verenigde Naties in 2015 hebben aangenomen, bevatten subdoelstelling 12.5: "*Tegen 2030 de afvalproductie aanzienlijk beperken via preventie, vermindering, recyclage en hergebruik*".

Evolutie: de recyclagegraad van afval steeg snel van 19 % in 1995 tot ongeveer 50 % in 2000. Sinds 2000 steeg die tot 57 % in 2007 en viel daarna terug tot 53,5 % in 2016.

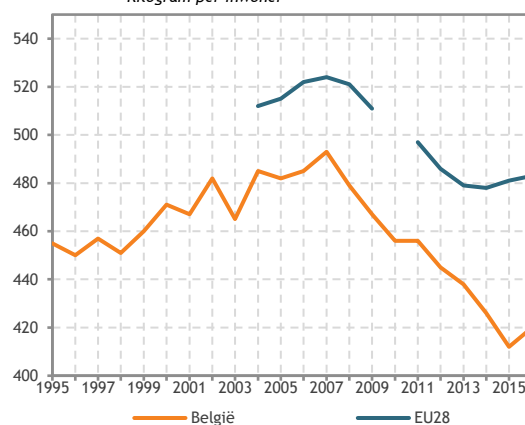
Internationale vergelijking: de recyclagegraad van afval ligt in België boven het Europese gemiddelde. In de EU28 is er een stijgende trend, terwijl die in België stabiel is. In 2016, zijn er maar drie landen die het beter doen dan België: Duitsland, Slovenië en Oostenrijk.

VN-indicator: de gekozen indicator stemt overeen met indicator 12.5.1 – *nationale recyclagegraad, ton gerecycleerd materiaal*.

Indicator 51. Gemeentelijk afval

SDG	Verantwoorde consumptie en productie	
Dimensies	Later	
Kerncijfers (kg/inwoner)		
Begin van de periode	1995	455
Einde van de periode	2016	420
Minimum	2015	412
Maximum	2007	493
Gemiddelde jaarlijkse groei	1995-2016	-0,4 %
	2011-2016	-1,6 %
Vergelijking EU28, 2016 (kg/inwoner)		
België		420
EU28		483
EU28 minimum: Roemenië		261
EU28 maximum: Denemarken		777

Figuur 99 Gemeentelijk afval
Kilogram per inwoner

Bron: Statistics Belgium; Eurostat (2018), *Municipal waste by waste operations, env_wasmun*, <https://ec.europa.eu/eurostat> (geraadpleegd op 01/08/2018).

Definitie: gemeentelijk afval is het afval verzameld door de gemeentelijke ophaaldiensten, containerparken, straatvegers... uitgezonderd de bouwmaterialen. Dit gemeentelijk afval vertegenwoordigt ongeveer 10 % van de totale afvalproductie. De indicator wordt uitgedrukt in kilogram per inwoner. Statistics Belgium organiseert in België de collecte van deze gegevens en stelt de resultaten ervan ter beschikking, onder meer aan Eurostat. De hier gebruikte gegevens komen van Eurostat dat gedetailleerde en vergelijkbare data voor de EU-lidstaten publiceert.

Doelstelling: het gemeentelijk afval moet dalen.

De duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen of SDG's die de Verenigde Naties in 2015 hebben aangenomen, bevatten subdoelstelling 12.5: "Tegen 2030 de afvalproductie aanzienlijk beperken via preventie, vermindering, recyclage en hergebruik".

Evolutie: de opgehaalde hoeveelheid gemeentelijk afval nam gestaag toe van 1995 tot 2007, toen een maximum van 493 kg per inwoner werd bereikt. Die trend is vanaf 2007 gekeerd. De opgehaalde hoeveelheid gemeentelijk afval is sindsdien gestaag gedaald, tot een totaal van 420 kg per inwoner in 2016. Een deel van dat afval (53,3 % in 2016) wordt gerecycleerd of gecomposteerd (zie [indicator 50](#) over gerecycleerd afval). Een ander deel wordt verbrand met een energiewinning voor bijna heel de verbrande hoeveelheid (45,7 % in 2016) of gestort (1 % in 2016). De totale hoeveelheid afval die noch gerecycleerd, noch gecomposteerd wordt, bleef relatief stabiel en schommelde tussen 2 en 2,5 miljoen ton sinds 2000.

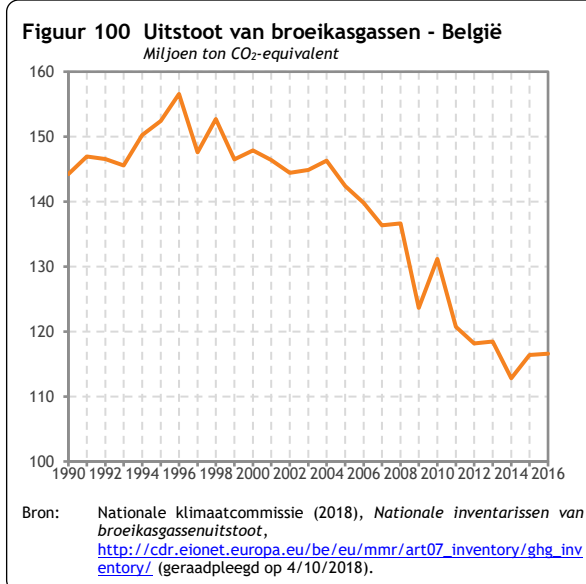
Internationale vergelijking: de hoeveelheid gemeentelijk afval die door de inwoners geproduceerd wordt volgt in België een gelijkaardige evolutie als in de EU28, maar de in België geproduceerde hoeveelheid ligt onder het Europese gemiddelde. In een verdeling van de lidstaten in drie groepen behoort België in 2016 tot de middelmatig presterende groep en het scoort beter dan het Europese gemiddelde.

VN-indicator: de gekozen indicator is verwant met indicator 12.5.1 - *Nationale recyclagegraad, ton gerecycleerd materiaal*. De indicator van afval per inwoner is een aanvulling op de indicator over recyclage (zie [indicator 50](#)).

4.13. Doelstelling 13. Neem dringend actie om de klimaatverandering en haar impact te bestrijden

Indicator 52. Uitstoot van broeikasgassen

SDG	Klimaatactie	
Dimensies	Hier en nu, Later	
Kerncijfers		
(miljoen ton CO ₂ -equivalent)		
Begin van de periode	1990	144,2
Einde van de periode	2016	116,6
Minimum	2014	112,8
Maximum	1996	156,6
Gemiddelde jaarlijkse groei	1990-2016	-0,8 %
	2011-2016	-0,7 %
Vergelijking EU28, 2016		
(ton CO ₂ /inwoner)		
België		10,8
EU28		8,7
EU28 minimum: Malta		5,0
EU28 maximum: Luxemburg		19,8

Definitie: de netto-uitstoot van broeikasgassen

meet de totale netto-uitstoot op het Belgische grondgebied. De beschouwde broeikasgassen zijn die uit het Kyoto-protocol (UNFCCC, 1997): koolstofdioxide (CO₂), distikstofdioxide (N₂O), methaan (CH₄) en fluorgassen (HFC's, PFC's, SF₆, NF₃) die niet opgenomen zijn in het Protocol van Montreal (UNEP, 1987). Het gaat om de netto-uitstoot: er wordt rekening gehouden met de uitstoot en de absorptie van de LULUCF-sector (*Land Use, Land Use Change and Forestry*), zoals de CO₂-absorptie door de bossen. De indicator wordt uitgedrukt in miljoen ton CO₂-equivalent (Mt CO₂-eq.). De gegevens komen van de nationale inventarissen van broeikasgassenuitstoot van het Europees Milieuagentschap.

Voor de vergelijking tussen de EU28-landen wordt de totale bruto-uitstoot per inwoner gebruikt. Die wordt gepubliceerd door Eurostat in het kader van de opvolging van de duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen (Eurostat, 2018).

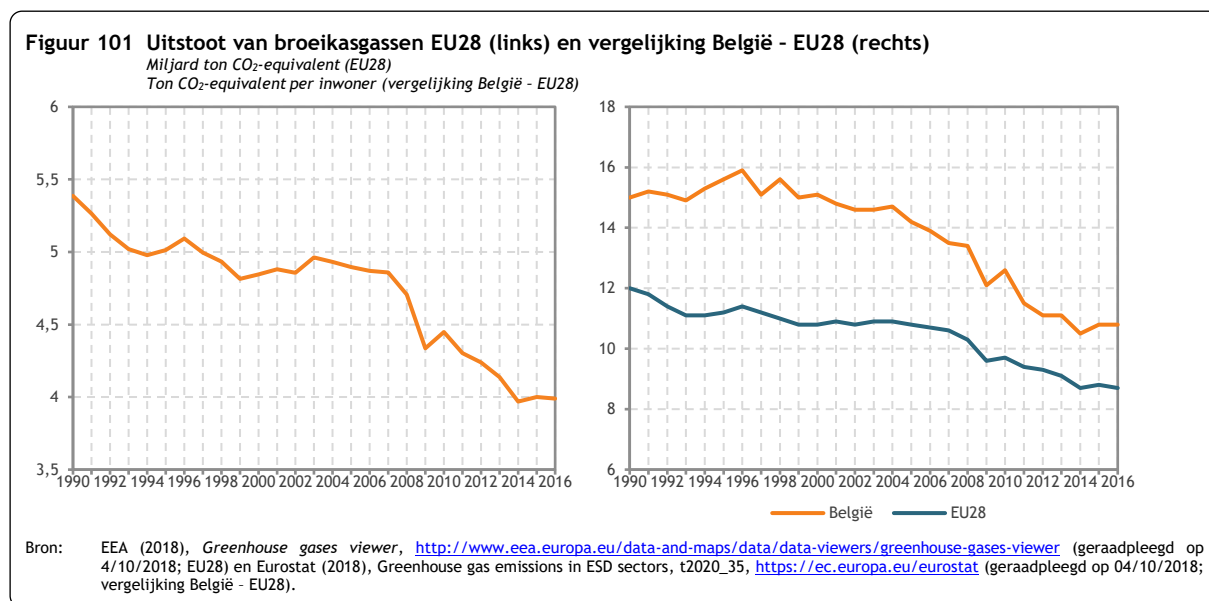
Doelstelling: de uitstoot van broeikasgassen moet dalen.

De duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen of SDG's die de Verenigde Naties in 2015 hebben aangenomen, bevatten doel 13: "Neem dringend actie om de klimaatverandering en haar impact te bestrijden".

De Federale beleidsvisie op lange termijn inzake duurzame ontwikkeling bevat doelstelling 31: "De Belgische emissies van broeikasgassen zullen in 2050 in eigen land met minstens 80 tot 95 % gedaald zijn ten opzichte van hun niveau in 1990" (Belgisch Staatsblad, 08/10/2013).

Evolutie: in het begin van de jaren 1990 steeg de Belgische uitstoot van broeikasgassen. Het maximum werd bereikt in 1996 (156,6 Mt CO₂-eq.), toen de strenge winter zorgde voor een bijzonder sterke toename van het verwarmingsgebruik in gebouwen, waardoor de uitstoot van broeikasgassen toenam. Nadien bleef de uitstoot op een peil dat vergelijkbaar was met dat van 1990, vooraleer er een regelmatige

daling optrad vanaf 2004. In 2016 bedroeg de Belgische uitstoot 116,6 miljoen ton. Dat betekent een daling met 19,2 % sinds 1990. De uitstoot van 2016 stijgt licht ten opzichte van 2014 (112,8 Mt), dat het minimum van de reeks is.

Internationale vergelijking: in 2016 heeft België 10,8 t CO₂-eq./inwoner uitgestoten. Die uitstoot ligt ruim boven het gemiddelde van de EU28 (8,7 t/inwoner). In een verdeling van de lidstaten in drie groepen behoort België in 2016 tot de slechtst presterende groep.

VN-indicator: de gekozen indicator stemt met geen enkele SDG-indicator overeen, maar sluit wel aan bij doel 13. De strijd tegen de klimaatverandering vergt immers een aanzienlijke daling van de uitstoot van broeikasgassen.

Specifieke bronnen

Belgisch Staatsblad: <http://www.ejustice.just.fgov.be/cgi/welcome.pl>; opzoeking op http://www.ejustice.just.fgov.be/doc/rech_n.htm (geraadpleegd op 23/10/2018).

Eurostat (2018), *Greenhouse gas emissions, code SDG_13_10* (geraadpleegd op 04/10/2018).

UNEP (1987), *Montreal protocol*, UNEP, <http://ozone.unep.org>.

UNFCCC (1997), *Kyoto protocol*, United Nations Framework Convention on Climate Change, www.unfccc.int.

Indicator 53. Uitstoot van broeikasgassen niet-ETS

SDG	Klimaatactie	
Dimensies	Later, Elders	
Kerncijfers		
(miljoen ton CO ₂ -equivalent)		
Begin van de periode	2005	78,5
Einde van de periode	2016	74,5
Minimum	2014	70,1
Maximum	2008	79,0
Gemiddelde jaarlijkse groei	2005-2016	-0,5 %
voet	2011-2016	0,6 %
Vergelijking EU28, 2016		
(ton CO ₂ /inwoner)		
België		6,6
EU28		5,0
EU28 minimum: Malta		2,94
EU28 maximum: Luxemburg		14,6

Figuur 102 Uitstoot van broeikasgassen niet-ETS - België
Miljoen ton CO₂-equivalent

Bron: Eurostat (2018), *Greenhouse gas emissions in ESD sectors, t2020_35*, <https://ec.europa.eu/eurostat> (geraadpleegd op 4/10/2018).

Definitie: de uitstoot van broeikasgassen (BKG)

niet-ETS is de uitstoot van de sectoren die niet vallen onder het Europese emissiehandelssysteem (in het Engels ETS, *Emission Trading System*). In 2005 werd het ETS ingevoerd in de Europese Unie voor ondernemingen die veel CO₂ uitstoten (bijvoorbeeld de elektriciteitsproductie, de metaalnijverheid, de niet-metaalhoudende mineralen of de meststoffen). Daardoor wordt de BKG-uitstoot onderverdeeld in uitstoot van de ETS-sector en uitstoot van de niet-ETS-sectoren, die voornamelijk het vervoer (buiten de luchtvaart), de diensten, de woningen, de landbouw, het afval en de industrieën die niet onder het ETS vallen, omvatten. De indicator wordt uitgedrukt in miljoen ton CO₂-equivalent (Mt CO₂-eq.). Voor de vergelijking tussen de EU28-landen wordt de uitstoot per inwoner gebruikt. De gegevens komen van Eurostat.

Doelstelling: de uitstoot van broeikasgassen niet-ETS moet met 35 % dalen tussen 2005 en 2030.

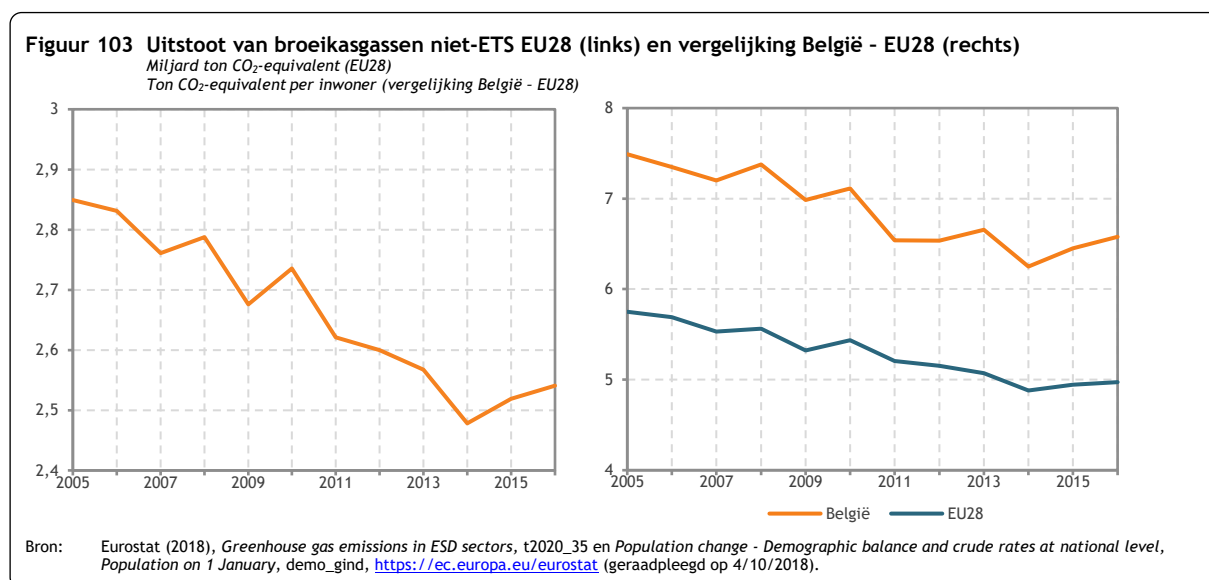
De duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen of SDG's die de Verenigde Naties in 2015 hebben aangenomen, bevatten doel 13: "Neem dringend actie om de klimaatverandering en haar impact te bestrijden".

De Federale beleidsvisie op lange termijn inzake duurzame ontwikkeling bevat doelstelling 31: "De Belgische emissies van broeikasgassen zullen in 2050 in eigen land met minstens 80 tot 95 % gedaald zijn ten opzichte van hun niveau in 1990" (Belgisch Staatsblad, 08/10/2013).

Op Europees niveau is de doelstelling uit het Klimaat- en energiekader 2030, de niet-ETS-uitstoot met 40 % verminderen tegen 2030. Verordening (EU) 2018/842 betreffende bindende jaarlijkse broeikasgasemissiereducties verdeelt deze doelstelling over de lidstaten (Publicatieblad van de Europese Unie, 19/06/2018). Voor België bedraagt de reductiedoelstelling 35 % tussen 2005 en 2030. Die waarde wordt als doelstelling gebruikt, ook al bevat de richtlijn flexibiliteitsmechanismen die deze waarde marginaal kunnen veranderen.

Evolutie: tussen 2005 en 2016 daalde de BKG-uitstoot van de niet-ETS-sectoren in België gemiddeld met 0,5 % per jaar, van 78,5 tot 74,5 Mt CO₂-eq. Die neerwaartse trend kan onder andere toegeschreven

worden aan de resultaten van het gevoerde beleid (bijvoorbeeld het verbruik van wagens en de energieprestatie van gebouwen), de financieel-economische crisis en de prijsschommelingen van energie. Bovendien verklaren de schommelingen in de vraag naar verwarming van gebouwen, die toe te schrijven zijn aan de veranderingen van de jaarlijkse weersomstandigheden, grotendeels de jaarlijkse variabiliteit van de BKG-uitstoot in de niet-ETS-sectoren.

Internationale vergelijking: in de periode 2005-2016 daalde de BKG-uitstoot in de niet-ETS-sectoren in België (-5,0 %) minder dan in de EU28 (-10,8 %). Per inwoner uitgedrukt, bedraagt de niet-ETS-uitstoot in België 6,6 ton tegenover gemiddeld 5,0 in de EU28, in 2016. In een verdeling van de lidstaten in drie groepen behoort België in 2015 tot de slechtst presterende groep. Enkel Luxemburg en Ierland hebben een hogere uitstoot per inwoner.

VN-indicator: de gekozen indicator stemt met geen enkele SDG-indicator overeen, maar sluit wel aan bij doel 13. De strijd tegen de klimaatverandering vergt immers een aanzienlijke daling van de uitstoot van broeikasgassen.

Specifieke bronnen

Belgisch Staatsblad: <http://www.ejustice.just.fgov.be/cgi/welcome.pl>; opzoeking op http://www.ejustice.just.fgov.be/doc/rech_n.htm (geraadpleegd op 23/10/2018).

Publicatieblad van de Europese Unie: <https://eur-lex.europa.eu/oj/direct-access.html?locale=nl> (geraadpleegd op 23/10/2018).

Indicator 54. Slachtoffers van natuurrampen

SDG	Klimaatactie	
Dimensies	Hier en nu	
Kerncijfers (aantal per 100 000 personen)		
Begin van de periode	1990	0,16
Einde van de periode	2017	0
Minimum	1991-1992, 1996-1997, 2000-2001, 2004, 2008, 2013-2014, 2017	0
Maximum	2002	23,29

Definitie: de slachtoffers van natuurrampen omvatten doden, vermisten en personen die getroffen worden door natuurrampen. Het aantal vermisten omvat het aantal personen dat verdween sinds de ramp plaatsvond en die verondersteld worden overleden te zijn aan de hand van officiële gegevens. Het aantal getroffen

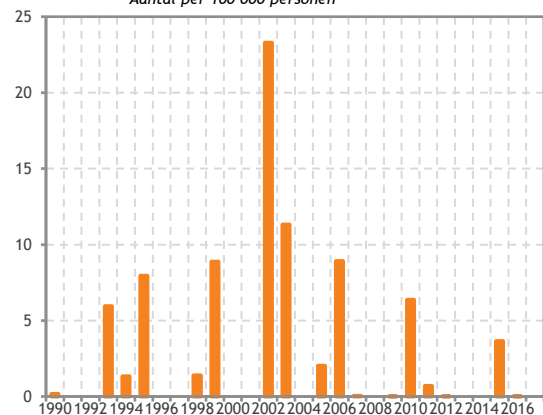
personen omvat het aantal gewonden (met een fysiek letsel, een trauma of een ziekte en die onmiddellijke medische bijstand vereisen als rechtstreeks gevolg van de ramp), de daklozen (personen waarvan de woning verwoest of zwaar beschadigd is en die onderdak nodig hebben als gevolg van de ramp) en de personen die hulp nodig hebben tijdens een noodsituatie. De indicator is uitgedrukt per 100 000 personen en is berekend door het FPB op basis van het EM-DAT-databestand van het Universit  catholique de Louvain. De bevolkingscijfers komen van Eurostat en komen overeen met het jaargemiddelde. Ook moet worden benadrukt dat het EM-DAT-bestand continu verbeterd en vervolledigd wordt, met het oog op, onder meer, de opname bij de hier gepresenteerde cijfers van het aantal gedehydrateerde personen als gevolg van een hittegolf.

Doelstelling: het jaarlijks gemiddeld aantal slachtoffers van rampen moet tijdens het decennium 2020-2030 lager liggen dan 1,97 per 100 000 inwoners.

De duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen of SDG's die de Verenigde Naties in 2015 hebben aangenomen, bevatten subdoelstelling 13.1: "De veerkracht en het aanpassingsvermogen versterken tegenover met klimaat in verband te brengen gevaren en natuurrampen in alle landen".

De SDG's bevatten, naast subdoelstelling 13.1 ook de volgende subdoelstellingen: "Tegen 2030 de weerbaarheid opbouwen van de armen en van zij die zich in kwetsbare situaties bevinden en hun blootstelling aan en kwetsbaarheid voor met klimaatgerelateerde extreme gebeurtenissen en andere economische, sociale en ecologische schokken en rampen beperken" (subdoelstelling 1.5) en "Tegen 2030 het aantal doden en getroffen personen aanzienlijk verminderen en in aanzienlijke mate de rechtstreekse economische impact op het bruto binnenlands product terugschroeven dat veroorzaakt wordt door rampen, met inbegrip van rampen die met water verband houden, waarbij de klemtoon ligt op het beschermen van de armen en van mensen in kwetsbare situaties" (subdoelstelling 11.5).

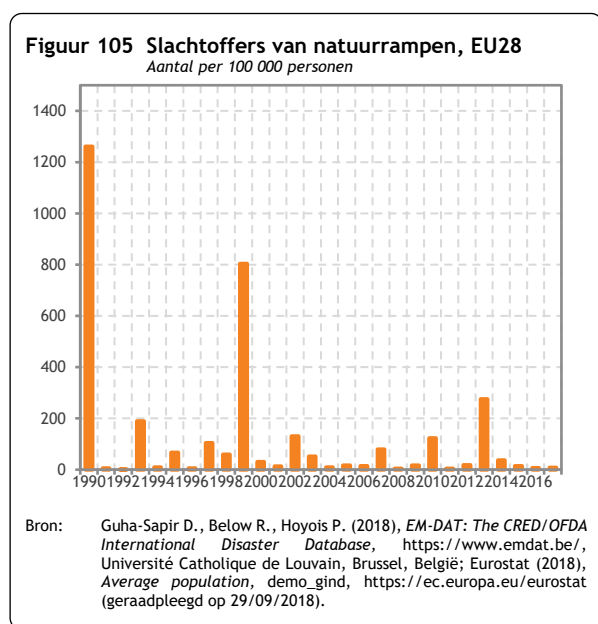
Figuur 104 Slachtoffers van natuurrampen
Aantal per 100 000 personen

Bron: Guha-Sapir D., Below R., Hoyois P. (2018), *EM-DAT: The CRED/OFDA International Disaster Database*, <https://www.emdat.be/>, Universit  catholique de Louvain, Brussel, België (geraadpleegd op 29/09/2018); Eurostat (2018), *Population on 1 January, demo_gind*, <https://ec.europa.eu/eurostat> (geraadpleegd op 29/09/2018).

Binnen het Actiekader van Sendai (UN, 2015) om het risico op rampen te verminderen is overeengekomen om het aantal slachtoffers van rampen tegen 2030 te verminderen, zodat het gemiddeld aantal slachtoffers per 100 000 inwoners tijdens het decennium 2020-2030 lager ligt dan tijdens de periode 2005-2015. Op basis van de hier voorgestelde gegevens is het gemiddeld aantal slachtoffers in België, tijdens de referentieperiode 2005-2015, gelijk aan 1,97 per 100 000 inwoners. Het Actiekader van Sendai heeft eveneens een proces in gang gezet om, onder leiding van het in 1999 opgerichte *United Nations Office for Disaster Risk Reduction*, kwalitatieve data over slachtoffers van rampen beschikbaar te stellen.

Evolutie: deze indicator vertoont grote schommelingen, die grotendeels te wijten zijn aan het onvoorspelbare karakter van natuurrampen. In 2017 waren er geen slachtoffers van natuurrampen. Daarom is voor die indicator geen gemiddelde jaarlijkse groeivoet berekend. Sinds 1990 registreerde het EM-DAT-databestand 41 natuurlijke rampen in België, waarvan 31 met slachtoffers: drie koudegolven, drie onweren met convectieve bewolking, vier extratropische stormen, twee flitsvloed, drie warmtegolven en zes rivieroverstromingen. Voor tien natuurrampen met slachtoffers registreert het EM-DAT-bestand niet de aard van de calamiteit. De extra-tropische storm en de twee rivieroverstromingen van 2002 hebben het meeste slachtoffers gemaakt, in totaal 23,3 per 100 000 inwoners.

Internationale vergelijking: in vergelijking met de EU28 zijn er in België beduidend minder slachtoffers van natuurrampen per 100 000 inwoners. Ook in de EU28 zijn er duidelijke pieken en periodes met minder of geen slachtoffers van natuurrampen. Het jaar 1990 was bijzonder noodlottig met 1 261,3 slachtoffers per 100 000 inwoners in de EU28, te wijten aan een droogte in Spanje met 6 miljoen getroffen personen. Het jaar 1999 was eveneens noodlottig met 804,3 slachtoffers per 100 000 inwoners in de EU28. Vooral de twee zeer hevige extratropische stormen die in Frankrijk 3,4 miljoen personen troffen, verklaren dat hoge cijfer. Andere landen die in 1999 te maken hadden met calamiteiten met ongeveer

115 000 slachtoffers zijn Hongarije (twee rivieroverstromingen en een zware storm), Griekenland (grondverschuiving) en Duitsland (rivieroverstroming).

VN-indicator: de gekozen indicator stemt overeen met indicator 13.1.1 - *Aantal doden, vermisten en slachtoffers door rampen, per 100 000 personen*. Deze indicator wordt eveneens gebruikt voor de opvolging van subdoelstellingen van de SDG's Geen armoede (indicator 1.5.1) en Duurzame steden en gemeenschappen (indicator 11.5.1).

Specifieke bronnen

UN (2015), *Sendai Framework for Disaster Risk Reduction 2015 – 2030*, http://www.unisdr.org/files/43291_sendaiframeworkfordrren.pdf (geraadpleegd op 28/09/2018).

4.14. Doelstelling 14. Behoud en maak duurzaam gebruik van oceanen, zeeën en mariene hulpbronnen voor duurzame ontwikkeling

Indicator 55. Duurzame visvangst

SDG	Leven in het water	
Dimensies	Later	
Kerncijfers (procent vissoorten)		
Begin van de periode	2007	16,7
Einde van de periode	2016	50,0
Minimum	2007	16,7
Maximum	2010, 2014 à 2016	50,0
Gemiddelde jaarlijkse groei	2007-2016	+13,0 %
voet	2011-2016	+8,4 %

Definitie: de indicator over vissoorten is gebaseerd op het concept van "maximale duurzame opbrengstwaarden" (*maximum sustainable yield*) die zo worden gedefinieerd dat de naleving ervan

duurzame exploitatie van de visbestanden garandeert. De indicator geeft het aandeel commerciële vissoorten in de Noordzee en aangrenzende wateren waarvan het bestand zich binnen die waarden bevindt in het aantal vissoorten waarvoor die waarden worden berekend. Het FPB berekent de indicator met de gegevens van de adviezen van de *International Council for the Exploration of the Sea*.

Doelstelling: 100 % duurzaam geëxploiteerde visbestanden hebben.

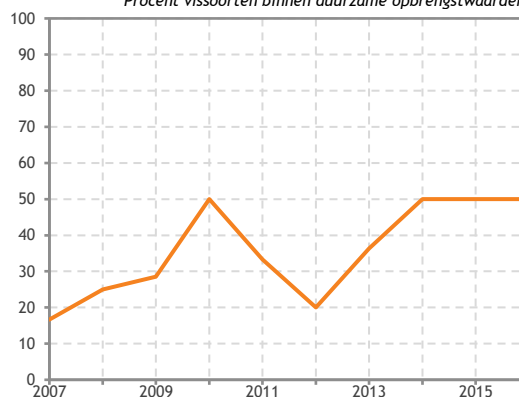
De duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen of SDG's die de Verenigde Naties in 2015 hebben aangenomen, bevatten subdoelstelling 14.4: "Tegen 2020 op een doeltreffende manier de visvangst reguleren en een einde maken aan overbevissing, aan illegale, niet-aangegeven en ongereguleerde visserij en aan destructieve visserijpraktijken, en op wetenschap gebaseerde beheerplannen implementeren, om de visvoorraden zo snel mogelijk te herstellen, op zijn minst op niveaus die een maximale duurzame opbrengst kunnen garanderen zoals bepaald door hun biologische kenmerken".

Aangezien de doelstelling is om de visbestanden zo snel mogelijk te herstellen, op zijn minst op niveaus die een maximale duurzame opbrengst kunnen garanderen zoals bepaald door hun biologische kenmerken, kan er afgeleid worden dat de doelstelling 100 % aan duurzaam geëxploiteerde visbestanden is.

Evolutie: het aandeel commerciële vissoorten waarvan het bestand zich binnen de maximale duurzame opbrengstwaarden bevindt in het aantal vissoorten waarvoor die waarden worden berekend, stijgt van 16,7 % in 2007 (een op de zes soorten) tot 50 % in 2016 (zes op de twaalf soorten). Bij de interpretatie van deze indicator moet er rekening gehouden worden met het kleine aantal vissoorten dat er deel van uitmaakt.

Figuur 106 Duurzame visvangst

Procent vissoorten binnen duurzame opbrengstwaarden

Bron: Berekeningen FPB op basis van ICES (2017), *Ices advice 2008-2017*, International Council for the Exploration of the Sea, <http://www.ices.dk/> (geraadpleegd op 2/3/2018).

Internationale vergelijking: deze vergelijking is niet mogelijk omdat de gegevens niet beschikbaar zijn op de website van Eurostat.

VN-indicator: de gekozen indicator stemt overeen met indicator 14.4.1 - *Deel van de visvoorraden binnen biologisch duurzame waarden.*

Indicator 56. Zee-oppervlakte in het Natura 2000-gebied

SDG	Leven in het water	
Dimensies	Later	
Kerncijfers		
(procent van de Belgische zee-oppervlakte)		
Begin van de periode	2010	36,65
Einde van de periode	2017	36,80
Minimum	2011 & 2012	36,56
Maximum	2015 à 2017	36,80
Gemiddelde jaarlijkse groeivoet	2010-2017	+0,1 %

Definitie: deze indicator vertegenwoordigt het aandeel van de zee-oppervlakte van de Natura 2000-gebieden (onder de habitatrichtlijn 92/43/EEG - Publicatieblad van de Europese Unie, 22/7/1992 - en/of de vogelrichtlijn 79/409/EEG -

Publicatieblad van de Europese Unie, 25/4/1979) in de totale Belgische zee-oppervlakte (die oppervlakte omvat de territoriale wateren, de exclusieve economische zone en het continentaal plat). De indicator wordt door het FPB berekend op basis van de gegevens van het Europees Milieuagentschap en van de FOD Volksgezondheid, Veiligheid van de Voedselketen en Leefmilieu.

Doelstelling: een aandeel van 10 % beschermde zee- en kustoppervlakte.

De duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen of SDG's die de Verenigde Naties in 2015 hebben aangenomen, bevatten subdoelstelling 14.5: "Tegen 2020 minstens 10 % van de kust- en zeegebieden behouden, in overeenstemming met het nationale en internationale recht en gebaseerd op de beste beschikbare wetenschappelijke informatie". Die subdoelstelling is in België reeds ruim bereikt.

Evolutie: het aandeel van de zee-oppervlakte van de Natura 2000-gebieden evolueert weinig tussen 2010 en 2017 en vertegenwoordigt 36,80 % van de Belgisch zee-oppervlakte in 2017.

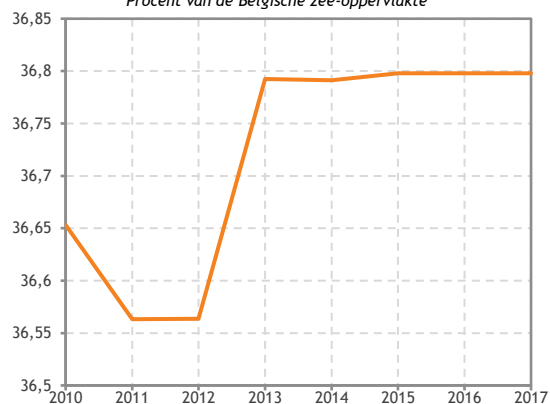
Internationale vergelijking: er kan geen vergelijking worden gemaakt, aangezien de gegevens over de totale zee-oppervlaktes van de Europese landen niet beschikbaar zijn op de website van Eurostat.

VN-indicator: de gekozen indicator stemt overeen met indicator 14.5.1 - *Deel van de mariene oppervlakte dat beschermd is*.

Specifieke bronnen

Publicatieblad van de Europese Unie: <https://eur-lex.europa.eu/oj/direct-access.html?locale=nl> (geraadpleegd op 23/10/2018).

Figuur 107 Zee-oppervlakte in het Natura 2000-gebied
Procent van de Belgische zee-oppervlakte

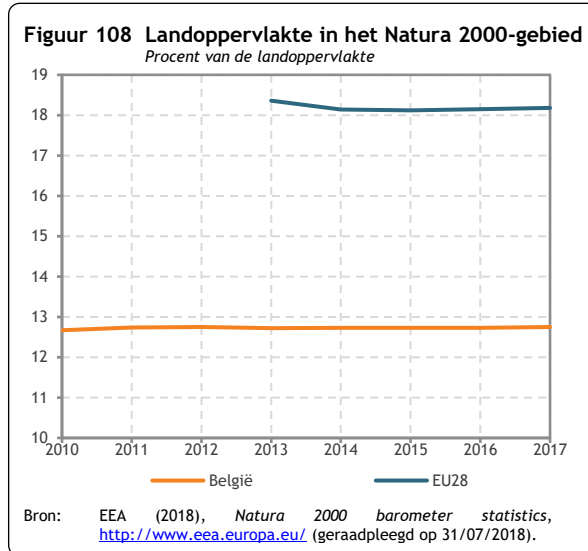

Bron: Berekeningen FPB op basis van EEA (2018), *Natura 2000 barometer statistics*, <http://www.eea.europa.eu/> en van FOD Volksgezondheid, Veiligheid van de Voedselketen en Leefmilieu (2016), *Onze zee in een notendop*, <http://www.health.belgium.be/nl/onze-zee-eeen-notendop> (geraadpleegd op 31/07/2018).

4.15. Doelstelling 15. Bescherm, herstel en bevorder het duurzaam gebruik van landecosystemen, beheer wouden duurzaam, bestrijd woestijnvorming, stop en maak landdegradatie ongedaan en roep het verlies aan biodiversiteit een halt toe

Indicator 57. Landoppervlakte in het Natura 2000-gebied

SDG	Leven op het land	
Dimensies	Later	
Kerncijfers		
(procent van de Belgische landoppervlakte)		
Begin van de periode	2010	12,7
Einde van de periode	2017	12,8
Minimum	2010	12,7
Maximum	2012 & 2017	12,8
Gemiddelde jaarlijkse groeivoet	2010-2017	+0,1 %
Vergelijking EU28, 2017		
(procent van de landoppervlakte)		
België		12,8
EU28		18,2
EU28 minimum: Denemarken		8,3
EU28 maximum: Slovenië		37,9

Definitie: deze indicator vertegenwoordigt het aandeel van de oppervlakte van de Natura 2000-gebieden (onder de habitatrichtlijn 92/43/EEG - Publicatieblad van de Europese Unie, 22/7/1992 - en/of de vogelrichtlijn 79/409/EEG - Publicatieblad van de Europese Unie, 25/4/1979) in de totale oppervlakte van het Belgisch grondgebied. De gegevens komen van het Europees Milieuagentschap.

Voorts valt op te merken dat het Natura 2000-gebied maar een deel is van het beschermde gebied in België. Een indicator over het aandeel van het beschermde gebied "aan de hand van representatieve en onderling goed gelinkte ecologische netwerken van zones die efficiënt en rechtvaardig evenals met andere efficiënte maatregelen per zone beschermd worden" (CBD, 2010) werd voor een eerste keer in België berekend, maar de opvolging is nog niet georganiseerd (FOD Volksgezondheid, Veiligheid van de Voedselketen en Leefmilieu, 2017).

Doelstelling: de landoppervlakte Natura 2000 moet stijgen.

De duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen of SDG's die de Verenigde Naties in 2015 hebben aangenomen, bevatten subdoelstelling 15.1: "Tegen 2020 het behoud, herstel en het duurzaam gebruik van land- en inlandse zoetwaterecosystemen en hun diensten waarborgen, in het bijzonder wouden, moeraslanden, bergen en droge gebieden, in lijn met de verplichtingen van de internationale overeenkomsten".

De Federale beleidsvisie op lange termijn inzake duurzame ontwikkeling bevat doelstelling 37: "De goederen en diensten die de ecosystemen leveren, zullen hersteld, gevaloriseerd en behoedzaam en duurzaam gebruikt worden, waardoor zij rechtstreeks zullen bijdragen tot het in stand houden van de biodiversiteit" (Belgisch Staatsblad, 08/10/2013).

Het *Strategic Plan for Biodiversity 2011-2020* van het VN-Verdrag inzake biologische diversiteit stelt dat "tegen 2020 minstens 17% van de land- en binnenwatergebieden [...] in stand moeten worden gehouden door middel van ecologisch representatieve en goed verbonden netwerken van beschermde gebieden, die doeltreffend en rechtvaardig worden beheerd" (CBD, 2010).

Evolutie: het aandeel van de landoppervlakte van de Natura 2000-gebieden evolueert weinig tussen 2010 en 2017 en vertegenwoordigt 12,8 % van het Belgisch grondgebied in 2017.

Internationale vergelijking: het aandeel van de landoppervlakte van de Natura 2000-gebieden in België ligt onder het Europese gemiddelde. Er zijn maar vier landen die het minder goed doen dan België (Denemarken, Litouwen, Letland en het Verenigd Koninkrijk).

VN-indicator: de gekozen indicator is verwant met indicator 15.1.2 - *Aandeel belangrijke gebieden voor de land- en zoetwaterbiodiversiteit die onder beschermde gebieden vallen, per ecosysteemtype*. De indicator vertegenwoordigt een deel van het beschermde gebied in België, bij gebrek aan een indicator specifiek over de bescherming van de belangrijke gebieden voor biologische diversiteit.

Specifieke bronnen

Belgisch Staatsblad: <http://www.ejustice.just.fgov.be/cgi/welcome.pl>; opzoeking op http://www.ejustice.just.fgov.be/doc/rech_n.htm (geraadpleegd op 23/10/2018).

CBD (2011), CDB (2010), *Strategic Plan for Biodiversity 2011-2020, including Aichi Biodiversity Targets*, <https://www.cbd.int/sp/> (geraadpleegd 27/11/2018).

FOD Volksgezondheid, Veiligheid van de Voedselketen en Leefmilieu (2017), *Rechtstreekse mededeling*, 3/10/2017.

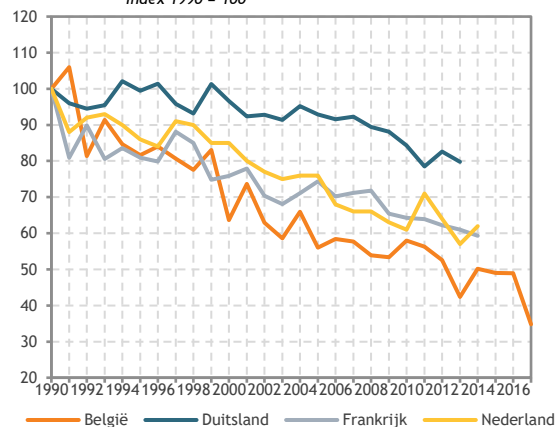
Publicatieblad van de Europese Unie: <https://eur-lex.europa.eu/oj/direct-access.html?locale=nl> (geraadpleegd op 23/10/2018).

Indicator 58. Populatie weidevogels

SDG	Leven op het land	
Dimensies	Later	
Kerncijfers (index 1990 = 100)		
Begin van de periode	1990	100
Einde van de periode	2017	34,8
Minimum	2017	34,8
Maximum	1991	106,0
Gemiddelde jaarlijkse groei	1990-2017	-3,8 %
voet	2012-2017	-7,9 %
Vergelijking buurlanden, 2013 (index 1990 = 100)		
België		42,4
Duitsland		79,8
Frankrijk		61,0
Nederland		57,0

Figuur 109 Populatie weidevogels

Index 1990 = 100

Bron: Paquet J.Y. (2018), *Rechtstreekse mededeling 28/04/2018*, gegevens verzameld in het kader van *Pan-European Common Bird Monitoring Scheme*, <https://pecbms.info/>

Definitie: de index van de populatie weidevogels

is een geaggregeerde indicator van demografische schattingen van vijftien soorten weidevogels met als referentiejaar 1990 (1990 = 100). De gegevens komen van jaarlijkse enquêtes over de broedvogels en worden in het kader van een pan-Europees netwerk voor monitoring van vogels samengebracht. Op dit moment maken enkel het Waals Gewest en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest deel uit van dat netwerk en zij leveren de gegevens waarmee Eurostat die indicator voor België publiceert. Het Vlaams Gewest heeft zijn eigen opvolgingsmethode en indicator (INBO, 2015 en 2018), die dezelfde evolutie toont. De gegevens komen van het *Pan-European Common Bird Monitoring Scheme*.

Doelstelling: de index van de populatie weidevogels moet stijgen.

De duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen of SDG's die de Verenigde Naties in 2015 hebben aangenomen, bevatten subdoelstelling 15.5: "*Dringende en doortastende actie ondernemen om de aftaking in te perken van natuurlijke leefgebieden, het verlies van biodiversiteit een halt toe te roepen en, tegen 2020, de bedreigde soorten te beschermen en hun uitsterven te voorkomen*".

De Federale beleidsvisie op lange termijn inzake duurzame ontwikkeling bevat doelstelling 37: "*De goederen en diensten die de ecosystemen leveren, zullen hersteld, gevaloriseerd en behoedzaam en duurzaam gebruikt worden, waardoor zij rechtstreeks zullen bijdragen tot het in stand houden van de biodiversiteit*" (Belgisch Staatsblad, 08/10/2013).

Evolutie: de index van de populatie weidevogels in België, die voor 1990 gelijkgesteld wordt aan 100, daalde bijna voortdurend tot 34,8 in 2017.

Internationale vergelijking: de populatie weidevogels daalt eveneens in de drie buurlanden, maar in een verschillend tempo. In 2013 is de index in België het slechtst.

VN-indicator: de gekozen indicator is verwant met indicator 15.5.1 - *Rode lijst-index*. De rode lijst geeft aan elke soort een bedreigingsniveau dat overeenkomt met zijn uitstervingsrisico op korte of

middellange termijn. Deze indicator evolueert zeer langzaam en wordt niet regelmatig bijgewerkt. De index van de populatie weidevogels wordt dan ook als benadering gebruikt om de gehele biodiversiteit voor te stellen. "Vogelsoorten worden immers beschouwd als een goede indicator voor de integriteit van de ecosystemen en de biologische diversiteit. Aangezien ze aan de top, of dicht bij de top, van de trofische keten staan, geven ze over het algemeen sneller informatie over de wijziging van de ecosystemen dan andere soorten" (OECD, 2012, p. 94).

Specifieke bronnen

Belgisch Staatsblad: <http://www.ejustice.just.fgov.be/cgi/welcome.pl>; opzoeking op http://www.ejustice.just.fgov.be/doc/rech_n.htm (geraadpleegd op 23/10/2018).

INBO (2015), *Persoonlijke mededeling* (26/03/2015).

NBO (2018), *Europese algemene broedvogelindex*, <https://www.inbo.be/nl/natuurindicator/europese-algemene-broedvogelindex> (geraadpleegd op 17/09/2018).

OECD (2012), *Towards Green Growth: Monitoring Progress. OECD Indicators, OECD Green Growth Studies*, p. 94, Organisation for Economic Cooperation and Development, <http://www.oecd.org/greengrowth/towards-green-growth-monitoring-progress-9789264111356-en.htm> (geraadpleegd op 17/09/2018).

Indicator 59. Bebouwde oppervlakte

SDG	Leven op het land	
Dimensies	Later	
Kerncijfers		
(procent van de Belgische landoppervlakte)		
Begin van de periode	1990	16,4
Einde van de periode	2017	20,9
Minimum	1990	16,4
Maximum	2017	20,9
Gemiddelde jaarlijkse groei	1990-2017	+0,9 %
voet	2012-2017	+0,6 %

Definitie: deze indicator geeft het aandeel van de bebouwde oppervlakte in de totale oppervlakte van het Belgisch grondgebied. De bebouwde oppervlakte omvat gebouwen, vervoersinfrastructuur en tuinen. De indicator wordt door het FPB berekend op basis van de gegevens van Statistics Belgium.

Doelstelling: er is geen specifieke doelstelling over het aandeel bebouwde oppervlakte.

De duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen of SDG's die de Verenigde Naties in 2015 hebben aangenomen, bevatten subdoelstelling 15.9: "Tegen 2020 ecosysteem- en biodiversiteitswaarden integreren in nationale en lokale planning, ontwikkelingsprocessen, strategieën en plannen inzake armoedebestrijding".

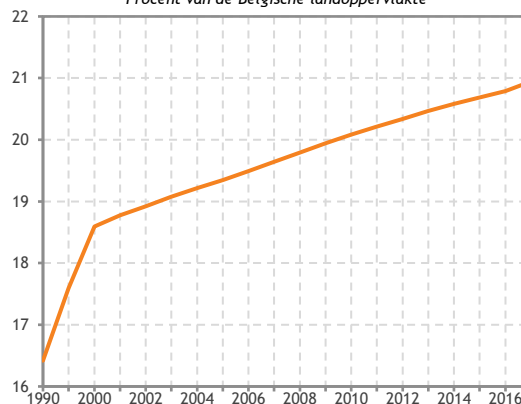
Evolutie: het aandeel bebouwde oppervlakte neemt sinds 1990 constant toe tot 20,9 % van de oppervlakte van het Belgisch grondgebied in 2017. Enerzijds draagt de toename van de bebouwde oppervlakte door infrastructuur en gebouwen bij tot het welzijn van de bevolking. Anderzijds gaat die stijging gepaard met een versnippering van de natuurlijke habitats, wat een nadelig effect heeft op het voortbestaan van de soorten. Dat leidt ook tot bodemafdekking, waardoor het risico op overstromingen toeneemt. Bovendien is die grond niet meer beschikbaar voor ander gebruik, zoals landbouw.

Internationale vergelijking: de vergelijking is niet mogelijk omdat er niet voldoende gegevens beschikbaar zijn op de website van Eurostat.

VN-indicator: de gekozen indicator stemt met geen enkele SDG-indicator overeen, maar sluit wel aan bij subdoelstelling 15.9, aangezien het beheer van de bebouwde oppervlakte deel uitmaakt van de lokale planning die ecosysteem- en biodiversiteitswaarden zou moeten integreren.

Figuur 110 Bebouwde oppervlakte

Procent van de Belgische landoppervlakte

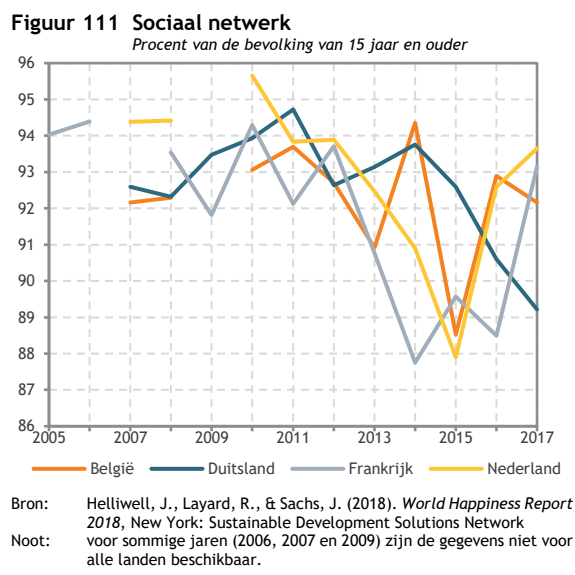

Bron: Berekeningen FPB op basis van Statistics Belgium (2018), Bodemgebruik. België, gewesten en gemeenten (1834-2017), <https://statbel.fgov.be/> (geraadpleegd op 31/07/2018).

4.16. Doelstelling 16. Bevorder vreedzame en inclusieve samenlevingen met het oog op duurzame ontwikkeling, verzeker toegang tot justitie voor iedereen en bouw op alle niveaus doeltreffende, verantwoordelijke en inclusieve instellingen uit

Indicator 60. Sociaal netwerk

SDG	Vrede, veiligheid en sterke publieke diensten	
Dimensies	Hier en nu, Later	
Kerncijfers		
(procent van de bevolking van 15 jaar en ouder)		
Begin van de periode	2005	93,5
Einde van de periode	2017	92,2
Minimum	2015	88,5
Maximum	2014	94,4
Gemiddelde jaarlijkse groei	2005-2017	-0,1 %
	2012-2017	-0,1 %
Vergelijking buurlanden, 2014		
(procent van de bevolking van 15 jaar en ouder)		
België		92,2
Duitsland		89,2
Frankrijk		93,1
Nederland		93,7

Definitie: aandeel van de bevolking van 15 jaar en ouder dat bevestigend antwoordt op de vraag uit de *Gallup World Poll*: "Als u problemen had, heeft u familie of vrienden op wie u kunt rekenen om u te helpen wanneer u ze nodig heeft, of niet?". Het FPB berekent de indicator met de gegevens van de *Gallup World Poll*. De gegevens zijn gebaseerd op een enquête. Daarom moet er rekening gehouden worden met een onzekerheidsmarge. De gegevens over de betrouwbaarheidsintervallen zijn niet publiek beschikbaar.

Doelstelling: het sociaal netwerk mag niet kleiner worden.

De duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen of SDG's die de Verenigde Naties in 2015 hebben aangenomen, bevatten doel 16: "Bevorder vreedzame en inclusieve samenlevingen met het oog op duurzame ontwikkeling, verzeker toegang tot justitie voor iedereen en bouw op alle niveaus doeltreffende, verantwoordelijke en inclusieve instellingen uit". Sociale netwerken, of familie en vrienden hebben, zijn een belangrijke bijdrage tot vreedzame en inclusieve samenlevingen.

Evolutie: volgens de *Gallup World Poll* bleef het sociaal netwerk stabiel tussen 2005 en 2017: gemiddeld 92,4 % van de bevolking van 15 jaar en ouder kan een beroep doen op familie of vrienden. Daarin is er geen duidelijke evolutie maar wel een toenemende volatiliteit vast te stellen.

Internationale vergelijking: in 2017 verklaart 92,2 % van de bevolking in België te kunnen rekenen op de steun van familie en vrienden als dat nodig is. Dat is meer dan in Duitsland (89,2 %), maar minder dan in Nederland (93,7 %) en Frankrijk (93,1 %). Er is vooral een grote volatiliteit met wisselende posities en een dalende trend in Duitsland. Door de subjectieve aard van de indicator moet de vergelijking tussen landen met voorzichtigheid geïnterpreteerd worden.

Opsplitsing volgens geslacht: gegevens van andere bronnen tonen dat er voor deze indicator geen significante verschillen zijn tussen mannen en vrouwen (ESS, 2018).

Opsplitsing volgens inkomen: gegevens van andere bronnen tonen geen significante invloed van het inkomen op de sociale contacten (ESS, 2018).

VN-indicator: de gekozen indicator stemt met geen enkele SDG-indicator overeen, maar sluit wel aan bij doel 16. Sociale netwerken, of familie en vrienden hebben, zijn een belangrijke bijdrage tot vreedzame en inclusieve samenlevingen.

Deze indicator wordt gebruikt om de compositie indicator van het welzijn hier en nu, gepubliceerd in het rapport *Aanvullende indicatoren naast het bbp*, te berekenen.

Specifieke bronnen

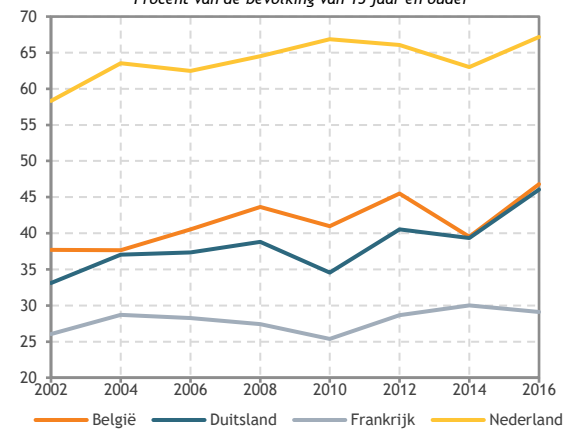
ESS (2018), *Dataset European Social Survey*, <https://www.europeansocialsurvey.org/> (geraadpleegd op 05/11/2018).

Indicator 61. Gegeneraliseerd vertrouwen

SDG	Vrede, veiligheid en sterke publieke diensten	
Dimensies	Hier en nu, Later	
Kerncijfers		
(procent van de bevolking van 15 jaar en ouder)		
Begin van de periode	2002	37,7
Einde van de periode	2016	46,8
Minimum	2004	37,7
Maximum	2012	46,8
Gemiddelde jaarlijkse groei	2002-2016	+1,6 %
	2010-2016	+2,2 %
Vergelijking buurlanden, 2016		
(procent van de bevolking van 15 jaar en ouder)		
België		46,8
Duitsland		46,0
Frankrijk		29,1
Nederland		67,2

Figuur 112 Gegeneraliseerd vertrouwen

Procent van de bevolking van 15 jaar en ouder

Bron: Berekeningen FPB op basis van ESS (2018), Dataset European Social Survey, <http://www.europeansocialsurvey.org/> (geraadpleegd op 25/10/2018).

Definitie: het gegeneraliseerd vertrouwen is het aandeel respondenten van de *European Social Survey* (ESS) dat minstens 6 op 10 antwoordde op de volgende vraag: "Denkt u, over het algemeen, dat de meeste mensen te vertrouwen zijn, of dat u niet voorzichtig genoeg kunt zijn in de omgang met mensen?". De geïnterviewden kunnen antwoorden op een schaal van nul ("je kunt niet voorzichtig genoeg zijn") tot tien ("de meeste mensen zijn te vertrouwen"). Die vraag kwam telkens aan bod in de acht tweejaarlijkse enquêtes van de ESS. Het FPB berekent de indicator met de gegevens van de ESS. De gegevens zijn gebaseerd op een enquête. Daarom moet er rekening gehouden worden met een onzekerheidsmarge. De berekende betrouwbaarheidsintervallen voor deze indicator staan in [bijlage 1](#).

Doelstelling: het gegeneraliseerd vertrouwen mag niet dalen.

De duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen of SDG's die de Verenigde Naties in 2015 hebben aangenomen, bevatten doel 16: "Bevorder vreedzame en inclusieve samenlevingen met het oog op duurzame ontwikkeling, verzeker toegang tot justitie voor iedereen en bouw op alle niveaus doeltreffende, verantwoordelijke en inclusieve instellingen uit".

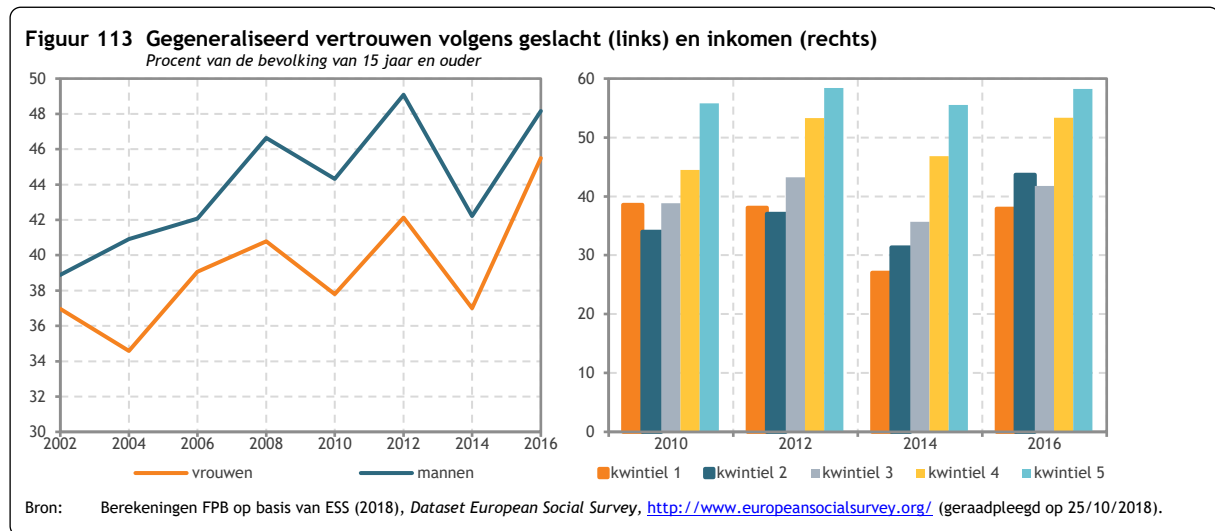
Evolutie: volgens de ESS steeg het gegeneraliseerd vertrouwen in België van 37,7 % in 2002 tot 46,8 % in 2016; dat is met een gemiddelde jaarlijkse groei van 1,6 %.

Internationale vergelijking: in België (46,8 %) ligt het gegeneraliseerd vertrouwen duidelijk lager dan in Nederland (67,2 %), hoger dan in Frankrijk (29,1 %) en ongeveer even hoog als in Duitsland (46,0 %). De niveaus van de indicator in de verschillende landen blijven redelijk stabiel over de hele periode. De subjectieve aard van deze indicator maakt dat de vergelijking tussen landen met voorzichtigheid geïnterpreteerd moet worden.

Opsplitsing volgens geslacht: voor alle acht edities van de ESS was het gegeneraliseerd vertrouwen van mannen hoger dan dat van vrouwen. Dat verschil was het kleinst in 2002 (1,9 procentpunt) en het

grootst in 2012 (7,0 procentpunt). In 2016 bereikt het gegeneraliseerd vertrouwen 45,5 % bij de vrouwen en 48,8 % bij de mannen.

Opsplitsing volgens inkomen: er is een verband tussen het inkomen en het gegeneraliseerd vertrouwen. Die indicator stijgt met een hoger inkomenskwintiel: in 2016 verklaren 37,9 % van de personen in het laagste en 58,2 % in het hoogste inkomenskwintiel dat over het algemeen de meeste mensen te vertrouwen zijn, terwijl het gemiddelde 46,8 % bedroeg.

VN-indicator: de gekozen indicator stemt met geen enkele SDG-indicator overeen, maar sluit wel aan bij doel 16. Vertrouwen is een fundamenteel element van sociaal kapitaal, belangrijk voor vreedzame samenlevingen (Ortiz-Ospina en Roser, 2018).

Specifieke bronnen

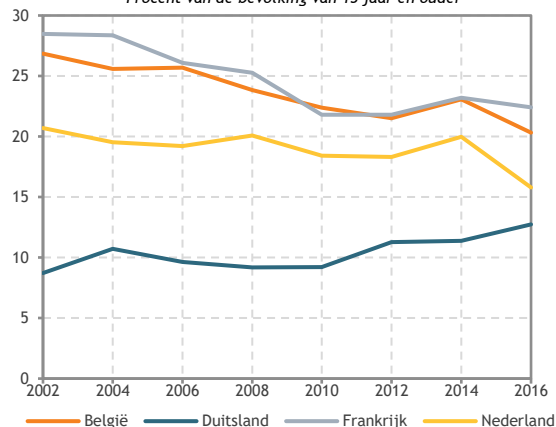
Ortiz-Ospina E. en Roser M. (2018), *Trust*, <https://ourworldindata.org/trust> (geraadpleegd op 07/11/2018).

Indicator 62. Slachtoffers van inbraak of lichamelijk geweld

SDG	Vrede, veiligheid en sterke publieke diensten	
Dimensies	Hier en nu	
Kerncijfers		
(procent van de bevolking van 15 jaar en ouder)		
Begin van de periode	2002	26,9
Einde van de periode	2016	20,3
Minimum	2016	20,3
Maximum	2002	26,9
Gemiddelde jaarlijkse groei	2002-2016	-2,0 %
voet	2010-2016	-1,6 %
Vergelijking buurlanden, 2016		
(procent van de bevolking van 15 jaar en ouder)		
België		20,3
Duitsland		12,7
Frankrijk		22,4
Nederland		15,8

Figuur 114 Slachtoffers van inbraak of lichamelijk geweld

Procent van de bevolking van 15 jaar en ouder

Bron: Berekeningen FPB op basis van ESS (2018), Dataset European Social Survey, <http://www.europeansocialsurvey.org/> (geraadpleegd op 25/10/2018).

Definitie: slachtoffers van inbraak of lichamelijk

geweld is het aandeel respondenten van de *European Social Survey* (ESS) dat 'ja' antwoordde op de volgende vraag: "Bent u of iemand in uw huishouden in de afgelopen 5 jaar slachtoffer geweest van een inbraak of van lichamelijk geweld?". Die vraag kwam telkens aan bod in de acht tweejaarlijkse enquêtes van de ESS. Het FPB berekent de indicator met de gegevens van de ESS. De gegevens zijn gebaseerd op een enquête. Daarom moet er rekening gehouden worden met een onzekerheidsmarge. De berekende betrouwbaarheidsintervallen voor deze indicator staan in [bijlage 1](#).

Doelstelling: het aandeel respondenten dat zelf of van wie een gezinslid slachtoffer is geweest van een inbraak of lichamelijk geweld, moet dalen.

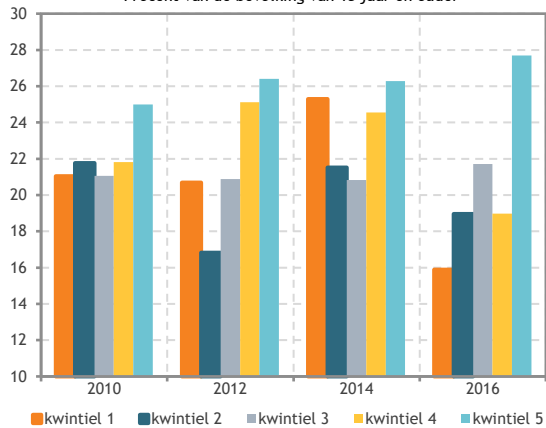
De duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen of SDG's die de Verenigde Naties in 2015 hebben aangenomen, bevatten subdoelstelling 16.1: "Alle vormen van geweld en de daaraan gekoppelde sterftcijfers wereldwijd aanzienlijk terugschroeven".

Evolutie: volgens de ESS-enquête daalde het aandeel slachtoffers van inbraak of lichamelijk geweld van 26,9 % in 2002 tot 20,3 % in 2016. Dat is een gemiddelde jaarlijkse daling met 2,0 %. Enkel in 2006 en 2014 steeg dat aandeel, in alle andere jaren daalde het.

Internationale vergelijking: de indicator ligt in België (20,3 %) iets lager dan in Frankrijk (22,4 %) in 2016, maar aanzienlijk hoger dan in Nederland (15,8 %) en Duitsland (12,7 %). Hij daalt wel sneller in België dan in Nederland en Frankrijk en in Duitsland stijgt hij zelfs.

Figuur 115 Slachtoffers van inbraak of lichamelijk geweld, volgens inkomen

Procent van de bevolking van 15 jaar en ouder

Bron: Berekeningen FPB op basis van ESS (2018), *Dataset European Social Survey*, <http://www.europeansocialsurvey.org/> (geraadpleegd op 25/10/2018).

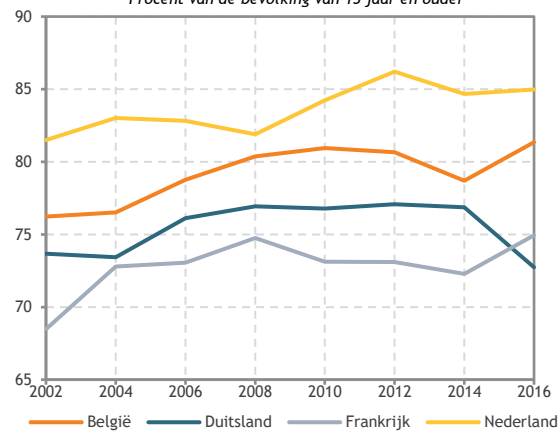
Opsplitsing volgens inkomen: ook al lijkt er een verband te bestaan tussen inkomen en slachtofferschap in 2016, op basis van alle gegevens sinds 2010 is er toch geen duidelijk verband.

VN-indicator: de gekozen indicator is verwant met indicator 16.1.1 - *Aantal slachtoffers van opzettelijke moord per 100.000 inwoners, naar geslacht en leeftijd*.

Indicator 63. Veiligheidsgevoel in de openbare ruimte

SDG	Vrede, veiligheid en sterke publieke diensten	
Dimensies	Hier en nu	
Kerncijfers		
(procent van de bevolking van 15 jaar en ouder)		
Begin van de periode	2002	76,2
Einde van de periode	2016	81,4
Minimum	2002	76,2
Maximum	2016	81,4
Gemiddelde jaarlijkse groei	2002-2016	+0,5 %
	2008-2014	+0,1 %
Vergelijking buurlanden, 2016		
(procent van de bevolking van 15 jaar en ouder)		
België		81,4
Duitsland		72,7
Frankrijk		74,9
Nederland		85,0

Figuur 116 Veiligheidsgevoel in de openbare ruimte
Procent van de bevolking van 15 jaar en ouder

Bron: Berekeningen FPB op basis van ESS (2018), *Dataset European Social Survey*, <http://www.europeansocialsurvey.org/> (geraadpleegd op 25/10/2018).

Definitie: het veiligheidsgevoel in de openbare ruimte is het aandeel van de respondenten van de *European Social Survey* (ESS) dat "heel erg veilig" of "veilig" antwoordt op de vraag: "Als u in het donker in uw eentje door deze buurt loopt hoe veilig voelt u zich dan?". Die vraag kwam telkens aan bod in de acht tweejaarlijkse enquêtes van de ESS. Het FPB berekent de indicator met de gegevens van de ESS. De gegevens zijn gebaseerd op een enquête. Daarom moet er rekening gehouden worden met een onzekerheidsmarge. De berekende betrouwbaarheidsintervallen voor deze indicator staan in [bijlage 1](#).

Doelstelling: het veiligheidsgevoel van de bevolking in de openbare ruimte moet stijgen.

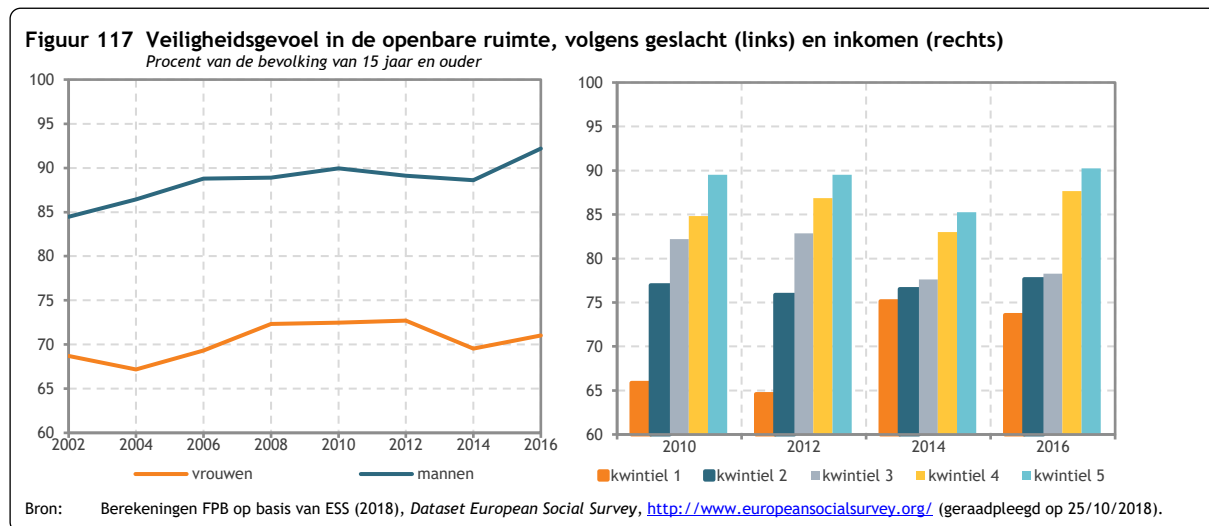
De duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen of SDG's die de Verenigde Naties in 2015 hebben aangenomen, bevatten subdoelstelling 16.1: "Alle vormen van geweld en de daaraan gekoppelde sterftcijfers wereldwijd aanzienlijk terugschroeven".

Evolutie: volgens de ESS-enquête steeg het veiligheidsgevoel in de openbare ruimte van 76,2 % in 2002 tot 81,4 % in 2016. Tussen 2002 en 2010 steeg dat aandeel ononderbroken, waarna het in twee enquêtes na elkaar daalde om in de laatste enquête terug te stijgen.

Internationale vergelijking: in België (81,4 %) zijn er in 2016 meer personen die verklaren zich veilig of heel erg veilig te voelen als ze in het donker in hun eentje door de buurt lopen dan in Duitsland (72,7 %) en in Frankrijk (74,9 %). In Nederland (85,0 %) zijn er dan weer meer personen die aangeven zich (heel erg) veilig te voelen dan in België.

Opsplitsing volgens geslacht: de mannen voelen zich aanzienlijk veiliger dan de vrouwen. Dat verschil in veiligheidsgevoel tussen mannen en vrouwen werd in alle edities van de ESS opgetekend en is ook groot: het dook nooit onder de 15,0 procentpunt en nam toe tot 21,2 procentpunt in 2016. De gemiddelde jaarlijkse toename van het aandeel mannen dat aangeeft zich (heel erg) veilig te voelen, is groter dan dat van de vrouwen: 0,6 % tegenover 0,2 %.

Opsplitsing volgens inkomen: er is een duidelijk verband tussen het inkomen en het veiligheidsgevoel. Het aandeel personen dat zich (heel erg) veilig voelt als ze in het donker in hun eentje door de buurt lopen, stijgt naarmate ze behoren tot een hoger inkomenskwaartil: 73,6 % van de personen uit het laagste en 90,3 % uit het hoogste inkomenskwaartil, terwijl het gemiddelde 81,4 % bedroeg. De verhoudingen tussen het veiligheidsgevoel bij de respondenten uit de verschillende inkomenskwintielen blijven ongeveer gelijk in de verschillende tweejaarlijkse enquêtes.

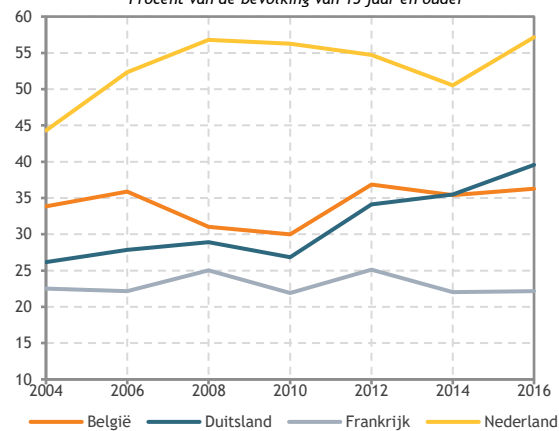
VN-indicator: de gekozen indicator stemt overeen met indicator 16.1.4 - *Deel van de bevolking dat zich veilig voelt om alleen te wandelen in de eigen woonomgeving.*

Indicator 64. Vertrouwen in instellingen

SDG	Vrede, veiligheid en sterke publieke diensten	
Dimensies	Hier en nu	
Kerncijfers		
(procent van de bevolking van 15 jaar en ouder)		
Begin van de periode	2004	33,8
Einde van de periode	2016	36,3
Minimum	2010	30,0
Maximum	2012	36,8
Gemiddelde jaarlijkse groei	2004-2016	+0,6 %
voet	2010-2016	+3,2 %
Vergelijking buurlanden, 2016		
(procent van de bevolking van 15 jaar en ouder)		
België		36,3
Duitsland		39,6
Frankrijk		22,2
Nederland		57,2

Figuur 118 Vertrouwen in instellingen

Procent van de bevolking van 15 jaar en ouder

Bron: Berekeningen FPB op basis van ESS (2018), Dataset European Social Survey, <http://www.europeansocialsurvey.org/> (geraadpleegd op 25/10/2018).

Definitie: het vertrouwen in instellingen is het gemiddelde aandeel respondenten van de *European Social Survey* (ESS) dat minstens een score van 6 op 10 geeft op elk van de volgende vier vragen: "Kunt u aangeven hoeveel vertrouwen u persoonlijk heeft in elk van volgende instellingen: het Belgisch parlement, het rechtssysteem, de politici en de politieke partijen". De geïnterviewden kunnen voor elke instelling antwoorden op een schaal van nul (*helemaal geen vertrouwen*) tot tien (*volledig vertrouwen*). Die vraag kwam aan bod in zeven tweejaarlijkse enquêtes van de ESS. Het FPB berekent de indicator met de gegevens van de ESS. De gegevens zijn gebaseerd op een enquête. Daarom moet er rekening gehouden worden met een onzekerheidsmarge. De berekende betrouwbaarheidsintervallen voor deze indicator staan in [bijlage 1](#).

Doelstelling: het vertrouwen in instellingen moet stijgen.

De duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen of SDG's die de Verenigde Naties in 2015 hebben aangenomen, bevatten subdoelstelling 16.6: "Doeltreffende, verantwoordelijke en transparante instellingen ontwikkelen op alle niveaus".

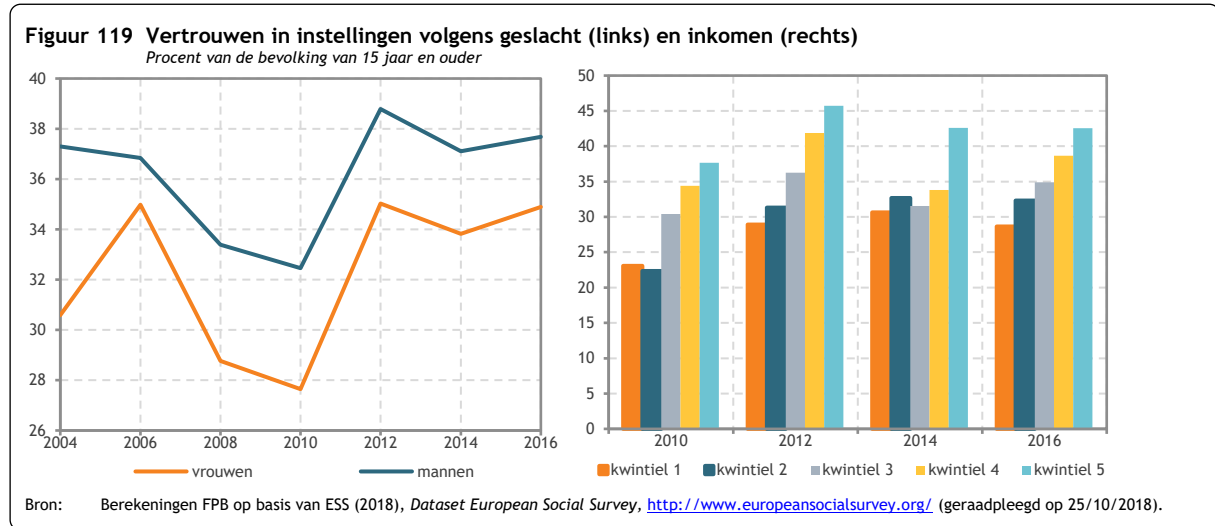
Evolutie: volgens de ESS steeg het vertrouwen in instellingen van 33,8 % in 2004 tot 36,3 % in 2016. Het lagere vertrouwen in 2008 en 2010 is te wijten aan een daling in het vertrouwen in het Belgisch parlement, de politici en de politieke partijen, aangezien het vertrouwen in het rechtssysteem in die jaren slechts licht daalt.

Internationale vergelijking: in 2016 ligt de indicator in België (36,3 %) ongeveer op hetzelfde niveau als in Duitsland (39,6 %), maar duidelijk hoger dan in Frankrijk (22,2 %) en heel wat lager dan in Nederland (57,2 %). De subjectieve aard van deze indicator maakt dat de vergelijking tussen landen met voorzichtigheid geïnterpreteerd moet worden.

Opsplitsing volgens geslacht: het vertrouwen in de vier instellingen is hoger bij mannen dan bij vrouwen. Ook het gegeneraliseerd vertrouwen (zie indicator 61) is hoger bij mannen. Het verschil

tussen mannen en vrouwen inzake vertrouwen in de instellingen ligt tussen 1,9 en 6,7 procentpunt en bereikt 2,8 procentpunt in 2016.

Opsplitsing volgens inkomen: dat vertrouwen stijgt met het inkomen. In 2016 ligt het vertrouwen in het eerste en vijfde inkomenskwintiel met respectievelijk 28,7 % en 42,6 % duidelijk lager en hoger dan het gemiddelde van 36,3 %. Tussen 2010 en 2016 liggen de gemiddelde jaarlijkse groeivoeten van de laagste twee kwintielen hoger dan die van de hoogste drie inkomensgroepen.

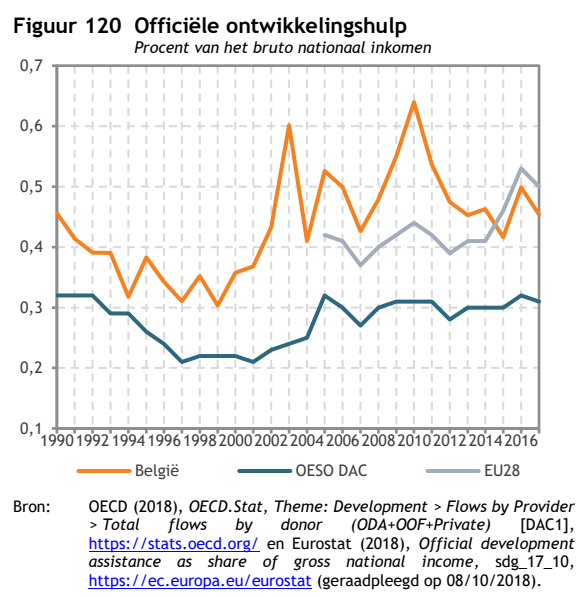

VN-indicator: de gekozen indicator is verwant met indicator 16.6.2 - *Deel van de bevolking dat tevreden is met zijn laatste ervaring met openbare diensten*. De tevredenheid met dienstverlening verschilt van het vertrouwen in instellingen, maar beide zijn relevant voor de subdoelstelling waarover ze rapporteren.

4.17. Doelstelling 17. Versterk de implementatiemiddelen en revitaliseer het wereldwijde partnerschap voor duurzame ontwikkeling

Indicator 65. Officiële ontwikkelingshulp

SDG	Partnerschap om doelstellingen te bereiken	
Dimensies	Elders	
Kerncijfers		
(procent van het bruto nationaal inkomen)		
Begin van de periode	1990	0,46
Einde van de periode	2017	0,45
Minimum	1999	0,30
Maximum	2010	0,64
Gemiddelde jaarlijkse groei	1990-2017	-0,0 %
	2012-2017	-0,9 %
Internationale vergelijking, 2017		
(procent van het bruto nationaal inkomen)		
België		0,45
EU28		0,50
OESO-DAC		0,31
OESO-DAC minimum: Hongarije		0,11
OESO-DAC maximum: Zweden		1,01

Definitie: de officiële ontwikkelingshulp (*Official Development Assistance* of ODA) bestaat uit giften en leningen (met een giftelement van minstens 25 procent) die de overheidssector verstrekt aan ontwikkelingslanden en die economische en sociale ontwikkeling als voornaamste doelstelling hebben. De ODA omvat zowel financiële stromen als de zogenaamde technische bijstand. Ook bepaalde bijdragen aan internationale instellingen behoren tot de ODA. Die indicator wordt uitgedrukt in procent van het bruto nationaal inkomen. De statistieken over ontwikkelingshulp worden opgesteld volgens de regels van het Comité voor Ontwikkelingshulp (*Development Assistance Committee, DAC*) van de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO). De gegevens over België en de DAC-landen komen van de OESO, die over de EU28 van Eurostat.

Doelstelling: 0,7 procent van het bruto nationaal inkomen besteden aan officiële ontwikkelingshulp.

De duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen of SDG's die de Verenigde Naties in 2015 hebben aangenomen, bevatten subdoelstelling 17.2: "Ontwikkelde landen dienen ten volle hun verbintenissen aangaande officiële ontwikkelingshulp te implementeren, waaronder ook de verbintenis van vele ontwikkelde landen om 0,7% van het bruto nationaal inkomen te besteden aan officiële ontwikkelingshulp voor ontwikkelingslanden (ODA/GNI) en 0,15% tot 0,20% voor de minst ontwikkelde landen; ODA-donoren worden aangemoedigd om voor zichzelf een doelstelling te bepalen om minstens 0,2% te besteden aan de minst ontwikkelde landen".

In België staat de kwantitatieve doelstelling van 0,7 procent in de *wet van 19 maart 2013 betreffende de Belgische ontwikkelingssamenwerking* (Belgisch Staatsblad 12/04/2013, artikel 9).

Evolutie: in 2017 bedroeg de Belgische officiële ontwikkelingshulp 2,2 miljard US dollar of 0,45 % van het bruto nationaal inkomen (bni). Dat is iets minder dan de 0,46 % in 1990. Tijdens de jaren 1990 daalde de ODA, tot het dieptepunt van 0,30 % van het bni in 1999. Daarna werd de dalende trend omgebogen, weliswaar met aanzienlijke schommelingen van jaar tot jaar. De ODA bereikte in 2010 met 0,64 % zijn hoogste niveau, waarna die weer daalde. De norm van 0,7 % werd niet gehaald en gezien de moeilijke begrotingsomstandigheden lijkt het onwaarschijnlijk dat die wettelijk vastgelegde doelstelling onmiddellijk bereikt wordt.

Internationale vergelijking: in een verdeling van de DAC-landen in drie groepen behoort België in 2017 tot de best presterende groep: België staat op de negende plaats van 29 landen en het scoort beter dan het DAC-gemiddelde. Vijf landen bereikten de 0,7 %-doelstelling: Zweden, Luxemburg, Noorwegen, Denemarken en het Verenigd Koninkrijk. De totale ODA van de DAC-landen bedroeg in dat jaar 146,6 miljard US dollar of 0,31 % van hun gezamenlijke bni. Meer dan de helft van de DAC-hulp is afkomstig van EU-landen: in 2017 was dat 56 % van het totaal. In absolute bedragen waren de Verenigde Staten de grootste donor, gevolgd door Duitsland, het Verenigd Koninkrijk, Japan en Frankrijk; België kwam op de zestiende plaats. Sinds 1990 ligt de Belgische ODA in procent van het bni steeds hoger dan het DAC-gemiddelde. Tot en met 2014 scoorde België ook beter dan het gemiddelde van de EU28.

VN-indicator: de gekozen indicator stemt overeen met indicator 17.2.1 - *Netto officiële ontwikkelingshulp, totaal en voor de minst ontwikkelde landen, als aandeel van het bruto nationaal inkomen van de donorlanden van het Comité voor Ontwikkelingshulp van de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO).*

Specifieke bronnen

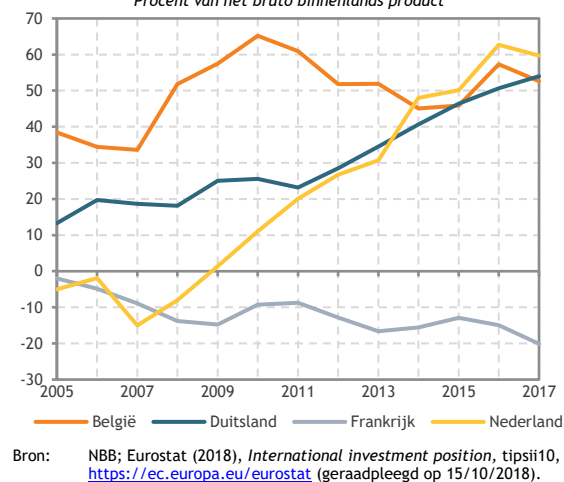
Belgisch Staatsblad: <http://www.ejustice.just.fgov.be/cgi/welcome.pl>; opzoeking op http://www.ejustice.just.fgov.be/doc/rech_n.htm (geraadpleegd op 23/10/2018).

OECD, *Development Co-operation Directorate*: <http://www.oecd.org/dac/> (geraadpleegd op 23/10/2018).

Indicator 66. Internationale investeringspositie

SDG	Partnerschap om doelstellingen te bereiken	
Dimensies	Later	
Kerncijfers		
(procent van het bruto binnenlands product)		
Begin van de periode	2005	38,4
Einde van de periode	2017	52,6
Minimum	2007	33,6
Maximum	2010	65,2
Gemiddelde jaarlijkse groei	2005-2017	+2,7 %
	2012-2017	+0,3 %
Vergelijking buurlanden, 2017		
(procent van het bruto binnenlands product)		
België		52,6
Duitsland		54,0
Frankrijk		-20,1
Nederland		59,7

Figuur 121 Internationale investeringspositie
Procent van het bruto binnenlands product

Definitie: de internationale investeringspositie geeft voor een bepaald moment in de tijd een geaggregeerd overzicht van de netto financiële positie (activa min passiva) van België ten opzichte van de rest van de wereld. De indicator wordt uitgedrukt in procent van het bruto binnenlands product (bbp). De gegevens voor België worden verzameld door de Nationale Bank van België. Om de vergelijking mogelijk te maken met de andere Europese landen komen de gegevens van Eurostat.

Doelstelling: het is onmogelijk een optimaal niveau voor de internationale investeringspositie te bepalen.

De duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen of SDG's die de Verenigde Naties in 2015 hebben aangenomen, bevatten subdoelstelling 17.13: "*De globale macro-economische stabiliteit versterken, ook via beleidscoördinatie en beleidscoherentie*".

De Federale beleidsvisie op lange termijn inzake duurzame ontwikkeling omvat doelstelling 45: "*België zal een situatie van evenwicht bereiken wat zijn handels- en financiële relaties met andere landen betreft*" (Belgisch Staatsblad, 08/10/2013).

Evolutie: de internationale investeringspositie is in België positief gedurende de hele geanalyseerde periode (2005-2017). De Belgische uitstaande tegoeden tegenover het buitenland zijn dus groter dan de Belgische schulden tegenover het buitenland. Tussen 2005 en 2010 steeg de internationale investeringspositie, in procent van het bbp, van iets minder dan 40 % tot meer dan 65 %, het hoogste waargenomen niveau. Met uitzondering van 2016, daalt de indicator globaal sinds 2010.

Internationale vergelijking: in 2017 ligt de internationale investeringspositie (in procent van het bbp) van België (52,6 %) iets lager dan in Duitsland (54,0 %) en Nederland (59,7 %). Ook al ligt België op een niveau dat dicht bij het niveau ligt van haar twee burens, is de groei van de indicator er doorheen de tijd veel kleiner. In Frankrijk is de indicator negatief sinds 2005 wat aanduidt dat de schulden van Frankrijk ten opzichte van het buitenland groter zijn dan haar vermogens.

VN-indicator: de gekozen indicator stemt met geen enkele SDG-indicator overeen, maar sluit wel aan bij subdoelstelling 17.13. Evenwichtige handels- en financiële relaties dragen immers bij tot een zekere macro-economische stabiliteit op wereldschaal.

Specifieke bronnen

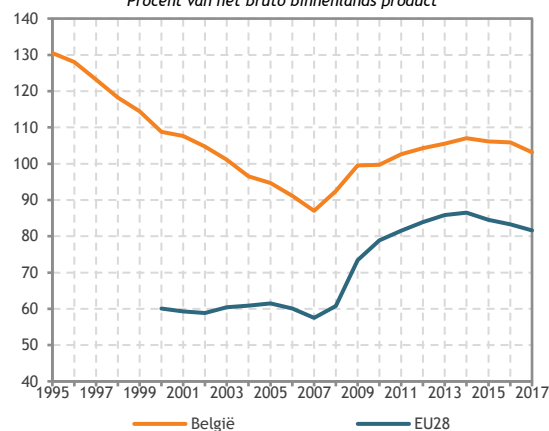
Belgisch Staatsblad: <http://www.ejustice.just.fgov.be/cgi/welcome.pl>; opzoeking op http://www.ejustice.just.fgov.be/doc/rech_n.htm (geraadpleegd op 23/10/2018).

Indicator 67. Overheidsschuld

SDG	Partnerschap om doelstellingen te bereiken	
Dimensies	Later	
Kerncijfers		
(procent van het bruto binnenlands product)		
Begin van de periode	1995	130,5
Einde van de periode	2017	103,1
Minimum	2007	87,0
Maximum	1995	130,5
Gemiddelde jaarlijkse groei	1995-2017	-1,1 %
voet	2012-2017	-0,2 %
Vergelijking EU28, 2017		
(procent van het bruto binnenlands product)		
België		103,1
EU28		83,2
EU28 minimum: Estland		9,0
EU28 maximum: Griekenland		178,6

Figuur 122 Overheidsschuld

Procent van het bruto binnenlands product

Bron: INR; Eurostat (2018), *Government deficit/surplus, debt and associated data, gov_10dd_edpt1*, <https://ec.europa.eu/eurostat> (geraadpleegd op 15/10/2018).

Definitie: de overheidsschuld is de totale geconsolideerde brutoschuld van de gezamenlijke overheid in procent van het bruto binnenlands product (bbp). De gegevens voor België worden verzameld door het Instituut voor de Nationale Rekeningen. Om de vergelijking mogelijk te maken met de andere Europese landen komen de gegevens van Eurostat.

Doelstelling: de overheidsschuld moet dalen.

De duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen of SDG's die de Verenigde Naties in 2015 hebben aangenomen, bevatten subdoelstelling 17.13: "De globale macro-economische stabiliteit versterken, ook via beleidscoördinatie en beleidscoherentie".

De Federale beleidsvisie op lange termijn inzake duurzame ontwikkeling bevat doelstelling 44: "De schuldenlast die zowel voortvloeit uit sociale verschijnselen als uit milieu- en economische verschijnselen, zal op een houdbaar niveau blijven en de toekomstige generaties dus niet belasten" (Belgisch Staatsblad, 08/10/2013).

Het Verdrag betreffende de Europese Unie (Publicatieblad van de Europese Unie, 29/07/1992) bevat de volgende doelstelling: een verhouding van maximaal 60 % tussen de overheidsschuld en het bbp die de lidstaten niet mogen overschrijden of in elk geval in een bevredigend tempo moeten halen.

Evolutie: de overheidsschuld daalde in België van 130,5 % van het bbp tot 87 % tussen 1995 en 2007. Dat was het gevolg van een bijna-stabilisatie van de schuld in lopende prijzen en een toename van het bbp. Sinds 2008 en de financieel-economische crisis is de overheidsschuld gestegen om zich opnieuw boven de symbolische drempel van 100 % van het bbp te bevinden. Vanaf 2014 is de indicator licht gedaald, maar blijft, in 2017, boven die drempel.

Internationale vergelijking: in vergelijking met het gemiddelde van de EU27 ligt de gemiddelde overheidsschuld (in procent van het bbp) in Europa ver onder die van België; respectievelijk 81,6 %

tegenover 103,1 % in 2017. Dit verschil wordt over heel de geanalyseerde periode waargenomen. In een verdeling van de lidstaten in drie groepen behoort België in 2017 tot de slechtst presterende groep.

VN-indicator: de gekozen indicator stemt met geen enkele SDG-indicator overeen, maar sluit wel aan bij subdoelstelling 17.13. Het verlagen van de overheidsschuld (en de particuliere schuld) laat toe om de macro-economische stabiliteit op wereldschaal te verhogen en om een duurzamere economie voor de toekomstige generaties te ontwikkelen.

Bronnen

Belgisch Staatsblad: <http://www.ejustice.just.fgov.be/cgi/welcome.pl>; opzoeking op http://www.ejustice.just.fgov.be/doc/rech_n.htm (geraadpleegd op 23/10/2018).

Publicatieblad van de Europese Unie: <https://eur-lex.europa.eu/oj/direct-access.html?locale=nl> (geraadpleegd op 23/10/2018).

5. Samenvatting en besluiten

De wet van 14 maart 2014 vraagt een set aanvullende indicatoren uit te werken "voor het meten van levenskwaliteit, menselijke ontwikkeling, de sociale vooruitgang en de duurzaamheid van onze economie"; om het welzijn van mensen en de ontwikkeling van de samenleving, de mogelijkheid van de toekomstige generaties om hun welzijn en hun ontwikkeling te behouden of zelfs te doen vooruitgaan, evenals de impact van België op de rest van de wereld te meten.

Het bruto binnenlands product (bbp) is een nuttige indicator, maar volstaat niet om de ontwikkeling van de samenleving of het welzijn te meten. Andere indicatoren zijn noodzakelijk om de evoluties te meten in domeinen zoals gezondheid, werkomstandigheden en milieukwaliteit, en om verdelingsvraagstukken van die indicatoren te onderzoeken.

Om te beantwoorden aan de vraag van de wet werd in februari 2016 een eerste set aanvullende indicatoren naast het bbp gepubliceerd. Elk jaar wordt de geactualiseerde set van indicatoren in februari voorgesteld. De eerste paragraaf van dit hoofdstuk (5.1) gaat in op de aanpak en wijst op de veranderingen in deze editie ten opzichte van 2018. De tweede paragraaf (5.2) vat de werkzaamheden rond de opbouw van compositie indicatoren samen. De derde paragraaf (5.3) overloopt kort de evoluties van de set van 67 indicatoren sinds 1990. De opsplitsingen van die indicatoren in relevante bevolkingscategorieën komen aan bod in de vierde paragraaf (5.4), waarbij de nadruk wordt gelegd op de opsplitsingen volgens leeftijd in paragraaf 5.5. De laatste paragraaf (5.6) stelt verscheidene werkpistes voor de toekomst voor.

5.1. Wijzigingen in deze editie

Dit rapport definieert een set van 67 indicatoren (zie [tabel 1](#), p. 4) die informeert over drie dimensies van duurzame ontwikkeling, afkomstig uit de definitie in het Brundtland-rapport (WCED, 1987): *Hier en nu*, *Later* en *Elders*. De indicatoren geven immers informatie over het welzijn en de ontwikkeling van de samenleving vandaag in België (*Hier en nu*), maar eveneens over de capaciteit van de toekomstige generaties om dit welzijn te behouden en te ontwikkelen (*Later*) en over de impact van België op de rest van de wereld (*Elders*). Om die set te definiëren, werd de methodologie gebruikt die ontwikkeld werd door de *Conference of European Statisticians*, die de Economische Commissie voor Europa van de Verenigde Naties (UNECE), de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO) en Eurostat omvat (UNECE, 2014). Voortaan zijn de indicatoren wel ingedeeld volgens de 17 *Sustainable Development Goals* (SDG's; UN, 2015) in plaats van volgens de 13 thema's uit de vorige editie.

Er werden twee indicatoren toegevoegd over onderwerpen die nog niet aan bod kwamen: [verkeersopstoppingen](#) en [gebrekkige huisvesting](#). Er werden ook drie gezondheidsindicatoren toegevoegd (en twee andere indicatoren gewijzigd) omdat ze worden gebruikt om de compositie welzijnsindicator op te stellen. Een indicator werd geschrapt (*opkomst bij verkiezingen*).

Die indicatoren geven eveneens informatie over meerdere transversale vragen, zoals gender en ongelijkheden. Indien relevant werden de indicatoren opgesplitst (zie [tabel 2](#), p. 6) om verschillende

evoluties bij specifieke bevolkingscategorieën te tonen (volgens geslacht, leeftijd, inkomens- of opleidingsniveau enz.). Daarom zijn er weinig veranderingen in dit vierde rapport. De internationale vergelijkingen werden eveneens behouden.

5.2. Composiete welzijnsindicatoren voor verschillende bevolkingscategorieën

Om de gegevens van de set aanvullende indicatoren naast het bbp samen te vatten, werd de ontwikkeling van drie composiete indicatoren voorgesteld, één voor elke dimensie van duurzame ontwikkeling: *Hier en nu, Later, Elders*. Een welzijnsindicator *Hier en nu* (W_{HN}) werd in het vorige rapport voorgesteld en in dit rapport geactualiseerd. Die indicator vat de indicatoren samen die de belangrijkste determinanten van het welzijn in België meten: gezondheid, levensstandaard, samenleving, werk en opleiding.

Die indicator bereikt zijn hoogste niveau in 2008. Vanaf dat jaar, met het uitbreken van de financieel-economische crisis, daalt het welzijn van de Belgen aanzienlijk. Die daling is vooral te wijten aan de achteruitgang van de gezondheidstoestand, en meer specifiek de mentale gezondheid. Tussen 2015 en 2017 stijgt het welzijn van de Belgen, maar onvoldoende om het niveau van vóór de crisis opnieuw te bereiken.

De enquêtegegevens tonen dat er een grote ongelijkheid bestaat in het welzijn in België. Het is dus noodzakelijk om verder te kijken dan de gemiddelde cijfers. In dit rapport presenteert het FPB composiete welzijnsindicatoren voor verschillende categorieën van de Belgische bevolking: vrouwen en mannen, vier leeftijdscategorieën (16-24-jarigen, 25-49-jarigen, 50-64-jarigen en 65-plussers) en vijf inkomenscategorieën (kwintielen).

Die indicatoren tonen dat het welzijn van vrouwen en mannen gelijkaardig evolueert tussen 2005 en 2017. Wat de leeftijdscategorieën betreft, is het welzijn globaal genomen gedaald voor de Belgen van 16 tot 64 jaar, terwijl het is gestegen bij de 65-plussers.

Wanneer de Belgen volgens inkomenskwintielen worden opgesplitst, tonen de indicatoren dat het welzijn in het eerste, het tweede en het laatste kwintiel is toegenomen tussen 2005 en 2017, terwijl het in de andere twee kwintielen is gedaald. De toename van het welzijn is vooral uitgesproken voor de Belgen met het hoogste inkomen. Daarentegen daalt het welzijn van de Belgen met een gemiddeld inkomen (derde inkomenskwintiel) aanzienlijk.

5.3. Trends van de indicatoren

Het doel van dit rapport is een set aanvullende indicatoren naast het bbp en hun evolutie in de tijd voor te stellen, eerder dan de trends van die indicatoren diepgaand te analyseren. Een dergelijke analyse komt aan bod in andere werkzaamheden, zoals de balansen van de indicatoren, die met specifieke methodologieën de vooruitgang naar de duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen van de VN meten (TFDO, 2017). Toch is het mogelijk om op basis van de verzamelde indicatoren enkele eerste vaststellingen te formuleren over de evolutie en de houdbaarheid van het welzijn en over de ontwikkeling van de samenleving.

Alle indicatoren uit dit rapport kunnen gekoppeld worden aan een SDG of aan andere door het beleid bepaalde doelstellingen op Belgisch, Europees of wereldvlak. Die doelstellingen zijn vermeld in de presentatie van elke indicator in hoofdstuk 4. Op basis daarvan is het mogelijk om de richting te bepalen waarin 61 van die indicatoren zouden moeten evolueren.

De evaluatie in deze paragraaf steunt uitsluitend op de richting waarin de indicatoren evolueren sinds 2000. De indicator kan significant evolueren in de richting van de doelstelling (gunstige evolutie) of in de tegenovergestelde richting (ongunstige evolutie), of niet significant evolueren, dus noch in de ene noch in de andere richting (onbepaalde evolutie). De significantie wordt bepaald aan de hand van een Spearmans rangcorrelatiecoëfficiënt.

Die evaluatie moet om verscheidene redenen met voorzichtigheid worden geïnterpreteerd.

- De evaluatie zegt niets over het tempo van de evolutie van de indicatoren, namelijk of ze traag of snel naar hun doelstelling evolueren.
- De evaluatie zegt niets over het huidige niveau van de indicator, of hij zich dichtbij of ver van zijn doelstelling bevindt.
- Aangezien de doelstellingen door het beleid bepaald zijn, gaat de analyse evenmin over de relevantie van de doelstellingen, gegeven de wetenschappelijke kennis.

In deze paragraaf worden de evoluties van de indicatoren geanalyseerd aan de hand van de transversale dimensies: *Hier en nu*, *Later* en *Elders* (punten 5.3.1 tot 5.3.3).

5.3.1. Hier en nu

Die dimensie omvat de indicatoren die het mogelijk maken de volgende vragen te beantwoorden: hoe evolueert het welzijn van de Belgen sinds 2000? In welke richting evolueert de Belgische samenleving sinds 2000? Deze dimensie omvat 41 indicatoren, die hoofdzakelijk afkomstig zijn van de SDG's over armoede (SDG 1), waardig werk (SDG 8) en ongelijkheid (SDG 10), gezondheid (SDG 3) en onderwijs (SDG 4), steden (SDG 11), alsook vrede en veiligheid (SDG 16).

Voor die dimensie tekent zich geen enkele systematische trend af: 13 indicatoren hebben een gunstige evolutie (statistisch significant in de richting van hun doelstelling) en 10 indicatoren hebben een ongunstige evolutie. Van de overige 18 indicatoren hebben 15 indicatoren geen significante evolutie, en voor drie van die indicatoren is het niet mogelijk om een gewenste richting voor hun evolutie te bepalen.

- De evoluties zijn hoofdzakelijk gunstig (of niet significant) voor onderwijs (SDG 4), gendergelijkheid (SDG 5) en vrede en veiligheid (SDG 16).
- De evoluties zijn hoofdzakelijk ongunstig (of niet significant) voor armoede (SDG 1).
- Van de elf indicatoren over gezondheid (SDG 3), hebben drie indicatoren een gunstige evolutie en drie een ongunstige evolutie; de overige vijf indicatoren vertonen geen significante trend. De drie indicatoren met gunstige evoluties zijn [levensverwachting](#), [voortijdige sterfgevallen door chronische aandoeningen](#) en [verkeersdoden](#). Die drie evoluties zijn coherent en wijzen op een verlenging van de levensduur. De drie indicatoren met ongunstige evoluties zijn subjectieve indicatoren die afkomstig

zijn van enquêtes bij de bevolking: [ervaren gezondheid](#), [beperking in dagelijkse activiteiten](#) en [langdurige ziekte of aandoening](#). Dat wijst op een achteruitgang van de algemene gezondheidstoestand, hoewel de levensduur langer wordt. Die evolutie is coherent met die van de indicator [levensverwachting in goede gezondheid](#), die sinds een tiental jaar stabiel is terwijl die daarvoor steeg.

- De evoluties zijn ook verdeeld in gunstig en ongunstig voor de indicatoren over waardig werk (SDG 8), ongelijkheid (SDG 10) en steden (SDG 11).

Met betrekking tot die dimensie zijn de vergelijkingen van de indicatoren tussen België en de EU28, of anders tussen België en de drie buurlanden, hoofdzakelijk gunstig voor België. Van de 28 indicatoren die vergeleken kunnen worden, tonen 17 immers een gunstigere toestand in België dan in Europa.

5.3.2. Later

Die dimensie omvat de indicatoren die het mogelijk maken de volgende vragen te beantwoorden: hoe evolueert de capaciteit van de Belgen en van de samenleving om het welzijn in de toekomst te behouden of zelfs te verhogen? Deze dimensie omvat 32 indicatoren, hoofdzakelijk afkomstig van de SDG's over voeding (SDG 2), gezondheid (SDG 3), onderwijs (SDG 4), water (SDG 6), energie (SDG 7), infrastructuur (SDG 9), consumptie- en productiepatronen (SDG 12), klimaat (SDG 13), leven in het water en op het land (SDG 14 en 15) en de implementatiemiddelen (SDG 17).

In deze dimensie hebben 19 indicatoren een gunstige evolutie (statistisch significant in de richting van hun doelstelling) en slechts één indicator vertoont een ongunstige evolutie. Van de andere 12 indicatoren hebben er 10 geen significante evolutie, voor één ervan is het niet mogelijk om een gewenste richting te bepalen en voor een andere is het aantal gegevens onvoldoende. Bij de indicatoren die niet gunstig evolueren, moeten de volgende twee evoluties worden vermeld.

- De [levensverwachting in goede gezondheid](#) (SDG 3) is relatief stabiel sinds 10 jaar en evolueert niet significant in de ene of de andere richting, in tegenstelling tot de [levensverwachting](#) die stijgt.
- De [populatie weidevogels](#), een van de zeldzame indicatoren over biologische diversiteit die over een lange periode beschikbaar zijn, verwijderd zich van zijn doelstelling. Voor de andere twee indicatoren van SDG 15, evolueert een indicator in een onbepaalde richting ([landopperlakte in het Natura 2000-gebied](#)), terwijl aan de andere indicator geen doelstelling verbonden is ([bebouwde oppervlakte](#)).

Met betrekking tot die dimensie zijn de vergelijkingen van de indicatoren tussen België en de EU28, of anders tussen België en de drie buurlanden, gunstig voor België in de helft van de gevallen: van de 23 indicatoren die kunnen worden vergeleken, tonen 12 een gunstigere toestand in België dan in Europa. Vooral voor de sociale indicatoren zijn de vergelijkingen gunstiger, terwijl de toestand van de milieu-indicatoren minder gunstig is in België dan elders in Europa.

5.3.3. Elders

Die dimensie omvat de indicatoren die het mogelijk maken de volgende vraag te beantwoorden: hoe beïnvloedt de ontwikkeling van de samenleving in België de capaciteit van de andere landen om zich

te ontwikkelen en het welzijn van hun bevolking? Die dimensie omvat vijf indicatoren: twee indicatoren over het verbruik van natuurlijke hulpbronnen (energie, SDG 7, en grondstoffen, SDG 12), twee indicatoren over broeikasgasemissies (SDG 13) en een indicator over officiële ontwikkelingshulp (SDG 17).

Die indicatoren evolueren in de richting van hun doelstelling, behalve de [officiële ontwikkelingshulp](#) die in de tegenovergestelde richting evolueert.

Met betrekking tot die dimensie zijn de vergelijkingen van de indicatoren tussen België en de EU28, of anders tussen België en de drie buurlanden, gunstig voor België in een geval ([binnenlands materiaalverbruik](#)) en zijn er vier ongunstig ([officiële ontwikkelingshulp](#), [primaire energieverbruik](#) en de twee indicatoren met betrekking tot de broeikasgassen).

5.4. Opsplitsing van de indicatoren

De waarden en de evoluties van eenzelfde indicator verschillen vaak voor verschillende bevolkingscategorieën. Veel indicatoren (31 van de 67) zijn dan ook opgesplitst volgens relevante bevolkingscategorieën, zoals beschreven in (zie [tabel 2](#), p. 6). Er werd hoofdzakelijk opgesplitst volgens geslacht, inkomens- en opleidingsniveau en leeftijd. De conclusies uit die opsplitsingen blijven grotendeels dezelfde als in de vorige rapporten.

De opsplitsingen volgens geslacht (28 indicatoren) tonen dat veel verschillen afnemen, hoewel er nog grote verschillen blijven bestaan. Enkele indicatoren zoals [risico op armoede of sociale uitsluiting](#), [zeer lage werkintensiteit](#), [ervaren gezondheid](#) en [veiligheidsgevoel in de openbare ruimte](#) tonen echter dat de verschillen de laatste jaren (tussen 2 en 4 jaar) zijn toegenomen. Die evolutie moet worden opgevolgd.

Wat betreft de opsplitsingen volgens inkomensniveau (15 indicatoren) toont de analyse, zoals te verwachten, een gunstigere evolutie voor de hogere inkomenscategorieën.

De opsplitsingen volgens opleidingsniveau (12 indicatoren) tonen, ook zoals te verwachten, dat personen met een hoger opleidingsniveau in gunstigere omstandigheden leven. Voor deze opsplitsingen zijn er twee vaststellingen.

- De verschillen blijven bestaan en worden doorgaans groter.
- De personen met hoogstens een diploma lager secundair onderwijs zijn bijzonder getroffen. Over het algemeen is het verschil tussen die categorie en de andere categorieën (ten minste een diploma hoger secundair onderwijs) zeer groot.

De opsplitsingen volgens leeftijd (12 indicatoren) komen uitgebreid aan bod in de volgende paragraaf, op basis van de compositie indicatoren die voor vier leeftijdscategorieën in hoofdstuk 3 werden berekend. De nadruk werd gelegd op de leeftijdscategorieën omdat de evoluties van het welzijn daarvoor het sterkst verschillen in België.

5.5. Analyse per leeftijdscategorie

De analyse van de indicatoren per leeftijdscategorie toont uiteenlopende evoluties in verschillende sociaaleconomische domeinen. Op termijn zouden die evoluties een invloed kunnen hebben op het welzijn en de maatschappelijke ontwikkeling in België. De waargenomen toename van de *langdurige arbeidsongeschiktheid*, vooral bij de 25-64-jarigen, kan aanzienlijke gevolgen hebben voor de economische activiteit. De verbetering van de levensomstandigheden van de 65-plussers is positief, maar staat in contrast met de moeilijker levensomstandigheden van de jongere categorieën, wat vragen oproept over de toekomst van de solidariteit tussen generaties.

Composiete indicatoren die de evolutie van het welzijn in België meten (voor de dimensie *Hier en nu*) werden berekend voor vier leeftijdscategorieën: 16-24-jarigen, 25-49-jarigen, 50-64-jarigen en 65-plussers (zie hoofdstuk 3). De analyse van die indicatoren toont significante verschillen in de evolutie van het welzijn tussen de verschillende leeftijdscategorieën.

In de eerste drie categorieën (tussen 16 en 64 jaar) zijn de welzijnsindicatoren globaal genomen gedaald over de periode 2005-2017: het niveau van deze indicatoren in 2017 is lager dan in 2005. Het verschil is bijzonder groot voor de twee middencategorieën (25-49-jarigen en 50-64-jarigen), hoewel die categorieën het belangrijkste arbeidsbestand leveren in België. Omgekeerd is het welzijn van de 65-plussers over dezelfde periode gestegen. Voor die categorie is het welzijn op zijn hoogst in 2017.

Die trends zijn voornamelijk het gevolg van de evolutie van de gezondheid in het algemeen (*gezondheidstoestand*) en van de gezondheid op het werk (*langdurige arbeidsongeschiktheid*). De indicator *gezondheidstoestand* omvat zowel de mentale als de fysieke gezondheid en wordt berekend als het gemiddelde van de drie indicatoren van de Minimum Europese gezondheidsmodule: *ervoeren gezondheid*, *beperking in dagelijkse activiteiten* en *langdurige ziekte of aandoening*. Deze drie indicatoren zijn afzonderlijk opgenomen in de indicatorenset van dit rapport.

Voor de 16-24-jarigen is de daling van het welzijn voornamelijk verbonden met de toename van de arbeidsongeschiktheid. Van de zes componenten van de welzijnsindicator wordt aan de indicator *langdurige arbeidsongeschiktheid* het hoogste gewicht toegekend. In goede gezondheid kunnen werken is dus de belangrijkste determinant voor de jongere Belgen.

Voor de volgende twee leeftijdscategorieën (25-49-jarigen en 50-64-jarigen) is de daling van het welzijn tussen 2005 en 2017 vooral te wijten aan een verslechtering van hun gezondheidstoestand. Voor de 50-64-jarigen begon de gezondheidstoestand te verslechteren in 2008, toen de financieel-economische crisis uitbrak. Voor de 25-49-jarigen is die achteruitgang er pas later gekomen, namelijk vanaf 2013.

In beide categorieën hangt de verslechtering van de gezondheidstoestand vooral samen met de evolutie van de indicatoren *beperking in de dagelijkse activiteiten* en *langdurige ziekte of aandoening*. De indicator *langdurige arbeidsongeschiktheid* neemt ook gestaag toe en draagt, zij het in mindere mate, bij tot de daling van hun welzijn over de periode 2005-2017.

Voor de Belgen van 65 jaar of ouder is de toename van het welzijn uitsluitend het gevolg van de verbetering van hun gezondheidstoestand. Voor die categorie toont de indicator *gezondheidstoestand* een

gestage opwaartse trend sinds 2005 (behalve voor de jaren 2010 en 2011). Die indicator bereikt zijn hoogste niveau in 2017. Er dient te worden opgemerkt dat, in tegenstelling tot de compositie indicatoren van de andere leeftijdscategorieën, die van de 65-plussers slechts uit twee indicatoren bestaat: *gezondheidstoestand* en [sociaal netwerk](#) (zie [tabel 4](#), p. 18).

De compositie welzijnsindicatoren voor verschillende leeftijdscategorieën zijn opgebouwd vanuit een beperkte reeks indicatoren (hoofdstuk 3). De analyse van de opsplitsingen volgens leeftijd van de andere in dit rapport hernomen indicatoren maakt het mogelijk deze conclusies aan te vullen.

Vanzelfsprekend zijn er niveauverschillen tussen de leeftijdscategorieën op het gebied van gezondheid (die met de leeftijd verslechtert), maar ook, onder andere, op het gebied van overmatige schuldenlast, werkloosheid of werkgelegenheidsgraad. De evoluties van de indicatoren tonen echter dat de situatie van de 65-plussers zich veel gunstiger ontwikkelt dan die van de min-65-jarigen. Wat betreft de werkloosheids- en werkgelegenheidsgraad, die niet gelden voor de 65-plussers, is de evolutie van de 55-64-jarigen ook gunstiger dan die van de jongere leeftijdscategorieën.

Dat is in het bijzonder het geval voor de indicatoren betreffende het risico op armoede of sociale uitsluiting.

- De indicator [risico op armoede of sociale uitsluiting](#) toont een relatief stabiele evolutie voor de min-65-jarigen en een sterke daling van dit risico voor de 65-plussers. Die indicator aggregeert drie indicatoren die op Europees niveau worden gebruikt om het risico op armoede of sociale uitsluiting te meten (zie indicator 1 van hoofdstuk 4). De evolutie van die indicatoren was relatief stabiel tussen 2005 en 2017, behalve voor de indicator [armoederisico](#) die met 2 tot 3 procentpunt steeg bij de min-65-jarigen. Die indicator daalde daarentegen bij de 65-plussers van 23 % in 2006 tot 16 % in 2017. Die daling is het gevolg van de stijging van de werkgelegenheidsgraad bij de vrouwen, die tot langere loopbanen en hogere pensioenen leidt. De aanzienlijke toename van de minimumpensioenen en van de inkomensgarantie voor ouderen ten opzichte van de armoededrempel tussen 2005 en 2011 kan die daling ook verklaren.
- De indicator [overmatige schuldenlast van de gezinnen](#) toont een stijging voor alle categorieën, maar een laag niveau voor de jongeren (18-24-jarigen) en de ouderen (65-plussers) en een hoog niveau voor de andere leeftijdscategorieën.

Voor de indicatoren over werk zijn de 65-plussers niet meer opgenomen in de statistieken. De situatie van de oudere werknemers (50-64-jarigen of 55-64-jarigen naargelang van de indicator) evolueert echter gunstiger dan die van de jongere werknemers.

- De [werkloosheidsgraad](#) van de 15-24-jarigen is vrij hoog en neemt toe, van ongeveer 15 % in 2000 tot 20 % in 2017, terwijl die van de 25-54-jarigen en van de 55-64-jarigen relatief stabiel is en schommelt tussen 4 % en 8 %.
- De [werkgelegenheidsgraad](#) van de 25-54-jarigen neemt toe van 78 % tot 80 % tussen 2000 en 2017, terwijl de werkgelegenheidsgraad van de 55-64-jarigen, die in 2000 heel laag was (25 %), bijna verdubbelt tot 48 % in 2017.

Tot slot wordt er een toename van de indicator [gebrekkige huisvesting](#) vastgesteld (van ongeveer 15 % in 2003 tot 20 % in 2017) voor de min-18-jarigen en de 18-64-jarigen, maar slechts een lichte stijging en dat op een lager niveau (van ongeveer 10 % in 2003 tot 11 % in 2017) voor de 65-plussers.

Tot besluit tonen de opsplitsingen naar leeftijdscategorie dat er leeftijdsgebonden niveauverschillen bestaan: gezondheid, arbeidsongeschiktheid, werkgelegenheidsgraad, werkloosheidsgraad enz. Die opsplitsingen tonen ook dat de evoluties bijna altijd gunstiger zijn voor de oudere dan voor de jongere categorieën. Naast de indicator *gezondheidstoestand* dienen vooral de evoluties van de werkgebonden ([werkloosheidsgraad](#) en [langdurige arbeidsongeschiktheid](#)) en armoedegebonden (in het bijzonder [armoederisico](#)) indicatoren te worden opgevolgd.

5.6. Pistes voor toekomstige werkzaamheden

Deze set aanvullende indicatoren naast het bbp zal jaarlijks bijgewerkt worden en zal evolueren naargelang van de toestand van de kennis en het maatschappelijk debat. Deze set biedt gegevens aan die een basis kunnen vormen voor een diepgaandere analyse dan die in dit hoofdstuk. Andere werkzaamheden zouden in de toekomst gebruik kunnen maken van deze gegevensbank, die beschikbaar is op www.indicators.be.

In de komende jaren zal het FPB zijn werkzaamheden rond de aanvullende indicatoren naast het bbp voortzetten, onder meer in de volgende domeinen:

- verder onderzoek naar de compositie indicatoren verrichten (zie hoofdstuk 3), in het bijzonder indicatoren ontwikkelen voor de twee dimensies *Later* en *Elders*;
- nieuwe indicatoren ontwikkelen om die set aan te vullen, in het bijzonder verder onderzoek doen naar de koolstofvoetafdrukindicator voorgesteld in het rapport van 2018;
- de samenhang tussen deze set aanvullende indicatoren naast het bbp en de indicatoren van duurzame ontwikkeling verder versterken, meer bepaald in de context van de opvolging van de duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen van de VN (SDG's voor *Sustainable Development Goals* in het Engels).

6. Bijlagen

6.1. Kwaliteit van de gegevens uit de enquêtes

Een aantal indicatoren zijn afkomstig van enquêtes, zoals de EU-SILC, de Enquête naar de arbeidskrachten, het tijdsbudgetonderzoek, de ESS, World Gallup Poll, de gezondheidsenquêtes van het Wetenschappelijk Instituut Volksgezondheid. De indicatoren slaan dan niet op de totale bevolking, maar op een representatieve steekproef van die bevolking, wat leidt tot statistische onzekerheid. Die laatste kan geschat worden via een betrouwbaarheidsinterval dat de bestaande onzekerheid meet tussen het resultaat zoals het zou zijn als de enquête betrekking had op de volledige bevolking en het effectieve resultaat van de enquête die betrekking heeft op een subgeheel van de bevolking. Dat betrouwbaarheidsinterval is het interval waarbij er 95 % kans bestaat de reële waarde van de indicator te vinden (dat niveau van 95 % kan variëren, maar wordt doorgaans gekozen in de sociale en economische wetenschappen).

De meeste indicatoren uit enquêtes worden hier overgenomen zoals ze gepubliceerd worden door de instellingen die ze berekenen. Voor meer informatie over die betrouwbaarheidsintervallen, wordt de geïnteresseerde lezer verwezen naar die instellingen. Voor de *European Social Survey* (ESS) werden de berekeningen en opsplitsingen door het FPB uitgevoerd. De volgende drie tabellen tonen die betrouwbaarheidsintervallen in 2016 voor de op basis van de ESS berekende indicatoren, eerst op het niveau van de landen (tabel 6), nadien op het niveau van de opsplitsingen naar geslacht (tabel 7) en inkomen (tabel 8). Die tabellen tonen voor elke categorie, het 95 %-betrouwbaarheidsinterval, eerst in procent van de variabele, vervolgens in de vorm van het interval uitgedrukt in de meeteenheid van de indicator. Zie hoofdstuk 4 voor de precieze definitie van elke indicator.

De betrouwbaarheidsintervallen voor de jaren voorafgaand aan 2016 zijn vergelijkbaar, behalve voor de opsplitsing naar inkomen. De omvang van de steekproeven van het eerste kwintiel was zeer klein tot in 2008 (25 tot 50 personen, op een totaal van ongeveer 1 500 personen die hun inkomenscategorie hadden aangegeven). De opsplitsingen naar inkomen worden dus pas vanaf 2010 beschouwd.

Tabel 6 Betrouwbaarheidsintervallen - indicatoren per land (ESS, 2018)

	België		Duitsland		Frankrijk		Nederland	
	in %	Interval	in %	Interval	in %	Interval	in %	Interval
Gegeneraliseerd vertrouwen	+/- 2,3%	45,7% - 47,9%	+/- 1,8%	45,2% - 46,9%	+/- 2,0%	28,5% - 29,7%	+/- 2,2%	65,7% - 68,7%
Slachtofferschap	+/- 1,9%	19,9% - 20,7%	+/- 1,2%	12,6% - 12,9%	+/- 1,8%	22,0% - 22,8%	+/- 1,7%	15,5% - 16,1%
Veiligheidsgevoelens	+/- 1,8%	79,9% - 82,8%	+/- 1,6%	71,6% - 73,9%	+/- 1,9%	73,5% - 76,3%	+/- 1,7%	83,5% - 86,4%
Vertrouwen in instellingen	+/- 2,2%	35,4% - 37,1%	+/- 1,7%	38,9% - 40,2%	+/- 1,9%	21,7% - 22,6%	+/- 2,2%	55,9% - 58,4%

Bron: berekeningen FPB

Tabel 7 Betrouwbaarheidsintervallen - België - indicatoren opgesplitst naar geslacht (ESS, 2018)

	Betrouwbaarheidsintervallen - vrouwen		Betrouwbaarheidsintervallen - mannen	
	in %	Interval	in %	Interval
Gegeneraliseerd vertrouwen	+/- 7,2%	42,2% - 48,8%	+/- 6,8%	44,9% - 51,4%
Veiligheidsgevoelens	+/- 3,0%	68,9% - 73,2%	+/- 1,8%	90,6% - 93,8%
Vertrouwen in instellingen	+/- 3,2%	33,8% - 36,0%	+/- 3,2%	36,5% - 38,9%

Bron: berekeningen FPB

Tabel 8 Betrouwbaarheidsintervallen - België - indicatoren opgesplitst naar inkomen (ESS, 2018)

	Kwintiel 1		Kwintiel 2		Kwintiel 3	
	in %	Interval	in %	Interval	in %	Interval
Gegeneraliseerd vertrouwen	+/- 6,4%	35,5% - 40,3%	+/- 4,9%	41,5% - 45,8%	+/- 4,4%	39,9% - 43,6%
Slachtofferschap	+/- 5,2%	15,1% - 16,7%	+/- 4,2%	18,2% - 19,7%	+/- 3,8%	20,9% - 22,5%
Veiligheidsgevoelens	+/- 6,3%	68,9% - 78,2%	+/- 4,4%	74,2% - 81,1%	+/- 3,8%	75,3% - 81,3%
Vertrouwen in instellingen	+/- 6,5%	26,7% - 30,4%	+/- 5,0%	30,7% - 33,9%	+/- 4,4%	33,3% - 36,4%
	Kwintiel 4		Kwintiel 5			
	in %	Interval	in %	Interval		
Gegeneraliseerd vertrouwen	+/- 4,4%	51,0% - 55,7%	+/- 6,6%	54,4% - 62,1%		
Slachtofferschap	+/- 3,5%	18,3% - 19,6%	+/- 6,0%	26,0% - 29,3%		
Veiligheidsgevoelens	+/- 2,9%	85,1% - 90,2%	+/- 4,0%	86,7% - 93,8%		
Vertrouwen in instellingen	+/- 4,3%	37,0% - 40,3%	+/- 6,6%	39,7% - 45,4%		

Bron: berekeningen FPB

6.2. Bibliografie

- België (2017), *Pathways to sustainable development - First Belgian National Voluntary Review on the Implementation of the 2030 Agenda*, United Nations High Level Political Forum, New York, July 2017, <https://sustainabledevelopment.un.org> (geraadpleegd op 20/08/2017).
- Belgische kamer van volksvertegenwoordigers (2016), *Aanvullende indicatoren naast het bbp*, DOC 54 1695/001, www.dekamer.be, (geraadpleegd op 07/12/2018).
- Belgische kamer van volksvertegenwoordigers (2017), *Aanvullende indicatoren naast het bbp*, DOC 54 2351/001, www.dekamer.be, (geraadpleegd op 07/12/2018).
- Belgische kamer van volksvertegenwoordigers (2017), *Aanvullende indicatoren naast het bbp*, DOC 54 2996/001, www.dekamer.be, (geraadpleegd op 07/12/2018).
- BS (2013), *Koninklijk besluit van 18 juli 2013 houdende vaststelling van de federale beleidsvisie op lange termijn inzake duurzame ontwikkeling*, Belgisch Staatsblad, 08/10/2013, pp. 70864-70873.
- BS (2014a), *Wet van 14 maart 2014 tot aanvulling van de wet van 21 december 1994 houdende sociale en diverse bepalingen met een set aanvullende indicatoren voor het meten van levenskwaliteit, menselijke ontwikkeling, de sociale vooruitgang en de duurzaamheid van onze economie*, Belgisch Staatsblad, 04/04/2014, pp. 29255-29256.
- BS (2014b), *Wet van 5 mei 1997 betreffende de coördinatie van het federale beleid inzake duurzame ontwikkeling, Geconsolideerde versie*, <http://www.ejustice.just.fgov.be/wet/wet.htm>, Numac: 1997021155.
- Dechezleprêtre A., Rivers N. en Stadler B. (2018), *The economic cost of air pollution: Evidence from Europe*, http://conference.iza.org/conference_files/environ_2018/rivers_n26493.pdf (geraadpleegd op 3/12/2018).
- EC (2010), *Europa 2020, Een strategie voor slimme, duurzame en inclusieve groei*, Mededeling van de Commissie, COM(2010) 2020 definitief.
- ESS (2018), *Dataset European Social Survey*, <http://www.europeansocialsurvey.org/> (geraadpleegd op 28/11/2018).
- Eurostat (2017), *Statistics explained, Glossary: Minimum European Health Module (MEHM)*, [http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Glossary:Minimum European Health Module \(MEHM\)](http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Glossary:Minimum_European_Health_Module_(MEHM)) (geraadpleegd op 28/11/2017).
- Federale Regering (2014), *Regeerakkoord 9 oktober 2014*, <http://www.premier.be/nl/regeerakkoord> (geraadpleegd op 2/12/2015).
- Federale Regering (2016), *Nationaal Hervormingsprogramma 2016*, www.be2020.eu (geraadpleegd op 11/12/2017).
- Gisle L. (2014), *Geestelijke gezondheid*, In: Van der Heyden, J., Charafeddine, R. (ed.), *Gezondheidsenquête 2013. Rapport 1: Gezondheid en Welzijn*,
- WIV-ISP, Brussel. INR/FPB (2016), *Aanvullende indicatoren naast het bbp*, Instituut voor de Nationale Rekeningen/Federaal Planbureau, Brussel: Federaal Planbureau, www.plan.be.

- INR/FPB (2017), *Aanvullende indicatoren naast het bbp*, Instituut voor de Nationale Rekeningen/Federaal Planbureau, Brussel: Federaal Planbureau, www.plan.be.
- INR/FPB (2018), *Aanvullende indicatoren naast het bbp*, Instituut voor de Nationale Rekeningen/Federaal Planbureau, Brussel: Federaal Planbureau, www.plan.be.
- IIS (2017), *Activiteitenverslag 2016*, <http://www.iis-statistics.be> (geraadpleegd op 07/12/2018).
- IIS (2018), *Activiteitenverslag 2017*, <http://www.iis-statistics.be> (geraadpleegd op 07/12/2018).
- Joskin A. (2017), *Wat telt voor de Belgen? Analyse van de determinanten van het individuele welzijn in België*, Federaal Planbureau, Working Paper 4-17, juni 2017.
- Joskin A. (2018), *Mesurer le bien-être en Belgique: construction d'un indicateur composite pour mesurer le bien-être actuel des Belges*, Federaal Planbureau, Working Paper 2-18, februari 2018.
- Joskin A. (2019), *Inégalités de bien-être en Belgique: construction de onze indicateurs composites pour mesurer le bien-être de différentes catégories de la population*, Federaal Planbureau, Working Paper 2-19, februari 2019.
- NBB (2016), *Verslag 2015 - Economische en financiële ontwikkeling*, nbb.be (geraadpleegd op 07/12/2018).
- NBB (2017), *Verslag 2016 - Economische en financiële ontwikkeling*, nbb.be (geraadpleegd op 07/12/2018).
- NBB (2018), *Verslag 2017 - Economische en financiële ontwikkeling*, nbb.be (geraadpleegd op 07/12/2018).
- NN (2018), *Nationaal Geluksonderzoek*, <https://gelukkigebelgen.be/over-het-geluksonderzoek/> (geraadpleegd op 23/11/2018).
- OECD (2018), *Policy use of well-being metrics: Describing countries' experiences*, SDD Working Paper No. 94, [http://www.oecd.org/officialdocuments/publicdisplaydocumentpdf/?cote=SDD/DOC\(2018\)7&docLanguage=En](http://www.oecd.org/officialdocuments/publicdisplaydocumentpdf/?cote=SDD/DOC(2018)7&docLanguage=En) (geraadpleegd op 26/11/2018).
- OECD/EU (2018), *Health at a Glance: Europe 2018: State of Health in the EU Cycle*, OECD Publishing, Paris. https://doi.org/10.1787/health_glance_eur-2018-en (geraadpleegd op 25/10/2018).
- Statistics Belgium (2018), *Rechtstreekse mededeling*.
- TFDO (2017), *De mondiale duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen concretiseren - Federaal rapport inzake duurzame ontwikkeling 2017*, www.plan.be.
- UCL, KUL, UA en ULB (2018), *Measuring Equivalent Incomes (MEqIn.)*, <https://sites.uclouvain.be/meqin/index.html> (geraadpleegd op 23/11/2018).
- UNECE (2014), *Conference of European Statisticians Recommendations on Measuring Sustainable Development*, http://www.unece.org/publications/ces_sust_development.html (geraadpleegd op 7/12/2016).
- UNSC (2016), *Report of the Inter-Agency and Expert Group on Sustainable Development Goal Indicators*, Document E/CN.3/2016/2/Rev.1 van 19 februari 2016, <http://unstats.un.org/sdgs/iaeg-sdgs/> (geraadpleegd op 6/6/2016).

UNSC (2017), *Report of the Inter-agency and Expert Group on Sustainable Development Goal Indicators*, Doc E/CN.3/2017/2 (geraadpleegd op 17/7/2017).

UN (2015), *Resolution adopted by the General Assembly on 25 September 2015. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development*, http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/70/1&Lang=E (geraadpleegd op 6/12/2017). Nederlandse vertaling: Resolutie goedgekeurd door de Algemene Vergadering op 25 september 2015, <https://www.sdgs.be/nl/bronnen/publicaties> (geraadpleegd op 6/12/2017).

WCED (1987), *Our Common Future (also known as the Brundtland Report)*, World Commission on Environment and Development, Oxford University Press.

World economic forum (2011), *The global economic burden of non-communicable diseases*, www.weforum.org (geraadpleegd op 3/12/2018).

6.3. Lijst van afkortingen

AN	Niet-financiële activa
bbp	Bruto binnenlands product
bbev	Bruto binnenlands energieverbruik
BC	Biocapaciteit
BKG	Broeikasgassen
CKP	Centrale voor kredieten aan particulieren
bni	Bruto nationaal inkomen
CO ₂	Koolstofdioxide
DAC	<i>Development Assistance Committee</i>
DO	Duurzame ontwikkeling
EAK	Enquête naar de arbeidskrachten
EC	Europese Commissie
EV	Ecologische voetafdruk
EHLEIS	<i>European Health and Life Expectancy Information System</i>
EK	<i>Economisch kapitaal</i>
ESR	Europees systeem van nationale en regionale rekeningen
ESS	<i>European Social Survey</i> (Europees Sociaal Onderzoek)
ESSC	<i>European Statistical System Committee</i>
ETS	<i>Emission Trading Scheme</i> (emissiehandelssysteem)
EU	Europese Unie; <i>European Union</i>
EU-SILC	<i>EU Statistics on Income and Living Conditions</i> (EU-statistiek van inkomens en levensomstandigheden)
FOD	Federale overheidsdienst
FPB	Federaal Planbureau
GDP	<i>Gross Domestic Product</i> (bbp)
HDI	<i>Human development index</i>
INR	Instituut voor de Nationale Rekeningen
ISCED	<i>International Standard Classification of education</i>
Kt	kiloton (duizend ton)
LFS	<i>Labour Force Survey</i>
LULUCF	<i>Land Use, Land Use Change and Forestry</i> (Grondgebruik, veranderingen in grondgebruik en bosbouw)
MEK	<i>Menselijk kapitaal</i>
mg NO ₃ -N/l	Milligram stikstof in nitraten per liter water
MIK	<i>Milieukapitaal</i>
Mt	megaton (miljoen ton)
Mtoe	megaton olie-equivalententen
NBB	<i>Nationale Bank van België</i>
NMBS	<i>Nationale Maatschappij der Belgische Spoorwegen</i>
NO ₂	<i>Stikstofdioxide</i>
NO _x	Stikstofoxiden
OCMW	Openbaar Centrum voor Maatschappelijk Welzijn
ODA	<i>Official Development Assistance</i> (officiële ontwikkelingshulp)
DDO	Duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen
OECD	<i>Organisation for Economic Co-operation and Development</i> (OESO)
OESO	Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling
O&O	Onderzoek en ontwikkeling
PJ	Petajoulen
PM	<i>Particulate Matter</i> (fijnstofdeeltjes)

RIZIV	<i>Rijksinstituut voor ziekte- en invaliditeitsverzekering</i>
RVA	<i>Rijksdienst voor Arbeidsvoorziening</i>
SDG	<i>Sustainable development goals</i> (duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen)
SILC	<i>EU Statistics on Income and Living Conditions</i> (EU-statistiek van inkomens en levensomstandigheden)
SK	Sociaal kapitaal
TFDO	Task Force Duurzame Ontwikkeling
UN	<i>United Nations</i> (VN)
UNECE	<i>UN Economic Commission for Europe</i> (Economische Commissie voor Europa van de VN)
UNFCCC	<i>UN Framework Convention on Climate Change</i> (Raamverdrag van de VN inzake klimaatverandering)
VN	Verenigde Naties
VNR	<i>Voluntary National Review</i>
W _{HN}	Indicator van welzijn hier en nu